239

GLOBUS

Tommaso Landolfi

Povestiri imposibile

O personalitate bizară; un „caz" derutant, sustrăgîndu-se formulelor și definițiilor, aproape cu plăcerea de a-i vedea pe critici în dificultate; un singuratic atras de mișcarea diversă a realului, dar temător în fața ei; iscînd din necunoscut o lume de fantasme și exorcizînd-o cu semnul ironiei; alchimist al cuvîntului aulic și deopotrivă mînuitor abil al limbajului popular — așa se înfățișa Tommaso Landolfi în peisajul prozei italiene din anii debutului său și tot astfel îl știm și astăzi, după aproape patru decenii de activitate literară. ȘERBAN STATI

EDITURA UNIVERS

Lei 11

9

TOMMASO LANDOLFI POVESTIRI IMPOSIBILE

1974

TOMMASO LANDOLFI

Povestiri IMPOSIBILE

Colecția GLOBUS / Editura Univers

Coperta colecției *Ion State*
Ilustrația copertei *Klara Tamas*

Selecție din volumele:
TOMMASO LANDOLFI
RACCONTI
© 1961 Vallecchi Editore;
IN SOCIETÀ
© 1962 Vallecchi Editore;
RACCONTI IMPOSSIBILI
© 1966 Vallecchi Editore.

GLOBUS

Tommaso Landolfi

POVESTIRI IMPOSIBILE

Traducere de
Vintilă Roban

Prefață de
Șerban Stati

EDITURA UNIVERS
București
1974

PREFAŢĂ

O personalitate bizară ; un „caz" derutant, sustrăgîndu-se formulelor şi definiţiilor, aproape cu plăcerea de a-i vedea pe critici în dificultate ; un singuratic atras de mişcarea diversă a realului dar temător în faţa ei ; iscînd din necunoscut o lume de fantasme şi exorcizînd-o cu semnul ironiei ; alchimist al cuvîntului aulic şi deopotrivă mînuitor abil al limbajului popular — aşa se înfăţişa Tommaso Landolfi * în peisajul prozei italiene din anii debutului său şi tot astfel îl ştim şi astăzi, după aproape patru decenii de activitate literară.

Culegerea aceasta de *Povestiri imposibile* (titlul este împrumutat de la un volum oarecum recent, dar se potriveşte excelent unei bune părţi din opera landolfiană), prima ce apare în româneşte, propune o cunoaştere a scriitorului în chiar labilitatea înfăţişărilor sale ; căci dincolo de valoarea uneia sau alteia dintre povestiri, dincolo de preferinţele unuia sau altuia dintre cititori, închegarea unor linii de portret le presupune pe toate, într-o implicare contradictorie, aparent capricioasă, aparent fortuită, dar nu lipsită totuşi de temeiuri mai adînci. Acest portret mişcător se dezvăluie, între reticenţe crispate şi abandonul confesiunii, între gestul consolator şi cel de

* Vezi şi nota bio-bibliografică.

sfidare, între jocul liber al imaginaţiei şi rigoare, ca spectacol al unei conştiinţe artistice care, căutînd înţelegerea cît mai deplină a omenescului, se caută deopotrivă pe sine. Spectacol dramatic poate tocmai pentru că acestei conştiinţe, în veşnica-i fugă între chipurile multiple şi schimbătoare ale universului uman, îi scapă firul coerenţei şi deci posibilitatea propriei sale stabilităţi, a împăcării cu sine. Un astfel de drum, mai bine zis o astfel de goană presupune, pe lîngă iluminări victorioase, eşecuri şi, alături de avîntul stenic al creaţiei, clipa grea de oboseală : totdeauna însă depăşită, căci, în ciuda obstacolelor, căutarea continuă şi, odată cu ea, prin ea, imaginea omului cîştigă în adevăr — un adevăr asumat, suferit, trăit.

Drept însă este că acest proces al desluşirii se desfăşoară nu numai fragmentar, nu numai contradictoriu, ci mai ales pe căi ocolite, parcă înadins complicate. Înzestrat cu o inteligenţă pătrunzătoare, cu un simţ lingvistic deosebit de rafinat, cu o abilitate cu totul remarcabilă a tehnicilor narative, Landolfi pare totuşi, ciudat lucru, stăpînit adesea, în actul comunicării, de o mare timiditate. Sau de o mare neîncredere în puterea de-a răzbate a mesajului lansat prin cuvînt ? Greu de spus. În tot cazul, rezultă de aici o mişcare retractilă, acoperită la rîndu-i de una de bravadă. De aici, credem, şi recurgerea la căile ocolite despre care vorbeam ; de aici şi apelul atît de frecvent la filtrul distanţelor al ironiei, ea însăşi o posibilă pavăză de disimulare : precară însă, căci tot ironia este aceea care se oferă ca una dintre cheile cele mai sigure de pătrundere a scrisului landolfian.

Iată bunăoară acest filtru aplicat unor realităţi umane (şi în primul rînd sociale) negative şi devenit astfel sorginte de satiră — direcţie ilustrată abundent în culegerea de faţă. Unul din primele obiective atacate de Landolfi sub acest unghi este însăşi condiţia scriitoricească, şi nu întîmplător, pentru că aici este implicată chiar atitudinea artistului faţă de arta sa. Atitudine nu însă prestabilită, ca teză de la care apoi de abia ar porni ilustrarea, ci formată prin înaintări succesive, nu rareori anevoioase, într-o dezbatere unde autorul se află în acelaşi timp în poziţia judecătorului şi a celui judecat. Tocmai de aceea, oricît de puternic ar fi efectul de distanţare obţinut prin ironie sau chiar prin declanşarea mecanismelor grotescului, există un dramatism de fond al situaţiilor ce continuă să solicite intens, în aşa fel încît gustul lecturii e mai degrabă amar, cum amar şi îngheţat pare să fie şi surîsul lui Landolfi. Priviţi aşa, protagoniştii din povestiri ca *Dialogul sistemelor maxime, Dimineaţa scriitorului, Cei doi copii ai lui Stefano, Zeiţa oarbă sau văzătoare* apar în ultimă instanţă ca victime, deşi, e adevărat, ale propriei lor concepţii strîmbe despre creaţia în artă care, dezrădăcinată din real, fără crez şi fără adresă spre sufletul şi mintea semenilor, devine stearpă, absurdă, neputincioasă, prefăcîndu-se de-a dreptul în anticreaţie. De pe această platformă lipsită de sens, orice înălţare este imposibilă, orice pas duce mai adînc în acelaşi labirint inextricabil şi în cele din urmă la impas. Iar sentinţa ratării n-o dă, din afară, doar cititorul : şi-o dă eroul însuşi care, trezit din iluziile lui efemere, se regăseşte deodată singur într-o închisoare de vorbe pustii. De aici pînă la gestul fatal din *Dimineaţa scriitorului* drumul e scurt şi semnificativ. Desprinderea din real nu este însă incriminată numai ca deviere maladivă a artei : fiece demers al gîndirii, dacă se cantonează exclusiv în sfera speculaţiei abstracte, oricît de ingenios logică, şi ignoră temeiul concretului de la care a plecat şi la care menirea firească îi este să se întoarcă, va duce inevitabil la eşec, sancţiunea venind cel mai adesea tocmai de la concretul ignorat. *De-a berbeleacul,* piesă de adevărată virtuozitate a scrisului landolfian cuprinsă în această

antologie este, dincolo de pretextul ei polițist, caracteristică pentru o serie narativă care, desfășurată pe parcursul mai multor volume, ridiculizează dinăuntru mecanismele gîndirii exercitate în gol și o indică drept primejdie gravă a condiției noastre de ființe raționale. Tot astfel, exasperarea pînă la paroxism la care se ajunge în unele din dialogurile suitei *Teatru scurt* vorbește limpede despre refuzul opus beției de sofisme.

Alteori, satira se aplică în proza lui Landolfi direct asupra unor aspecte ale relațiilor sociale burgheze devenite tradiționale ca ținte ale spiritului critic : demagogia politicianistă *(Campanie electorală)*, birocratismul *(Conflict de competență)*, grandomania *(Pavo Italicus)*, filistinismul, cu variantele lui de snobism *(Giovanni și soția lui, Jumătate de coadă)*. Bucățile amintite le-am numi mai degrabă pretexte, fără o desfășurare narativă care să exploateze posibilitățile imaginii, îndeobște caricaturală : simple schițări, părăsite de autor cu un soi de mișcare bruscă, de nerăbdare. Nu tot așa în *Noi descoperiri asupra psihicului uman* sau în mai ampla nuvelă *Cele două fete bătrîne*. Prima, apelînd la sugestii swiftiene (pînă și numele savantului Iflodnal, inversare a numelui Landolfi, amintește de Călătoriile lui Gulliver), într-o ingenioasă răsturnare de raporturi și valori, pune în cauză prejudecățile în cunoaștere, inerția și obscurantismul, totul complicîndu-se și prin aluziile la coloratura politică sau ideologică a uneia sau alteia dintre atitudinile în conflict. A doua este o narațiune în cele mai clasice tipare, lucrată cu un gust special pentru detalii, a căror compunere minuțioasă dă întregului o tonalitate vetustă, de stampă. Din acest punct de vedere, ar fi îndreptățită apropierea, pe care critica nu a întîrziat să o semnaleze, de un anumit crepuscularism *fin de siècle* perpetuat, cu un plus de subliniere către ironic, în proza interbelică a unui Aldo Palazzeschi

(din cunoscutele și la noi *Surori Materassi*) sau Alfredo Panzini. Ceea ce distinge totuși nuvela în contextul amintit este izbucnirea dintr-o dată a unei neașteptate violențe polemice, care aprinde culorile și preface privirea detașată în izbucnire partizană, îndreptată contra spiritului dogmatic și a ipocriziei. Revolta părintelui Alessio împotriva „bunei cuviințe" conformiste ce poate acoperi și justifica orice, de la batjocorirea logicii la crimă, aduce nuvelei o culminație pe care restabilirea, în final, a echilibrului narativ nu face decît s-o pună și mai bine în valoare. Între relatarea meticulos realistă, subtil colorată cu ironie în descrierea vieții din casa celor două fete bătrîne și pamflet, Landolfi își dezvăluie încă o dată harul de moralist, integrîndu-se astfel unei bune tradiții a literaturii din țara sa. *Cele două fete bătrîne*, deși oarecum izolată ca factură stilistică în ansamblul operei prozatorului, rămîne o abilă demonstrație împotriva fanatismului, efectelor lui dezumanizante, de o perfectă valabilitate și în contextele cele mai actuale.

Landolfi-ironistul ar rămîne însă doar parțial definit dacă ar fi trecute cu vederea excelentele sale posibilități pe o altă direcție, desigur îndeaproape înrudită cu cea satirică : parodia. Adresa polemică este aici mai estompată sau chiar se poate pierde cu totul, dar spiritul parodistic este o trăsătură în afara căreia autorul nostru nu poate fi discutat, căci ea luminează, pe de o parte, o anume dispoziție spre joc, spre acel joc care stimulează descătușarea fanteziei, iar pe de alta descendența sa dintr-o tradiție literară — chiar dacă parodia încearcă tocmai obiectivarea față de o asemenea genealogie. În speță, așa cum o pot dovedi fragmentele false din tot atît de falsele „tratate" *Astronomia explicată poporului* și *Melotehnica expusă poporului* este vorba de o cultivare a stilului (în prima) și (în a doua) a tipului de imagine oscilantă între

abstracţiune şi reprezentarea naiv concretă, în linia retorică a tratatelor settecenteşti, ele însele moştenitoare ale unor modele formate secole de-a rîndul.

Ţinem să subliniem însă că această „retorică“ landolfiană nu se limitează la cîmpul parodiei, şi nici nu este fără funcţionalitate. Utilizat în dozaje schimbătoare, potrivit cu intenţiile urmărite, acest stil poate reprezenta prin el însuşi un procedeu critic (în *Astronomia...* bunăoară, încărcarea lexicală, turnurile de frază pretenţioase aşază într-o lumină ridicolă impostura ştiinţifică, pretinsele descoperiri şi principii fiind pe cît de confuze pe atît de găunoase) sau poate, la polul opus, să dea textului o tentă solemn-patetică (ca în *Focul, Fabulă, Fata de provincie* etc.), am spune elegiacă. Ceea ce ne plasează dintr-o dată dinaintea unui alt Landolfi, meditativ, recules în sine, vibrîndu-şi pagina într-o emoţie purificatoare (*Becaţa*) sau atins de un fior indefinibil, precum tînăra soţie din *Noaptea de nuntă* în faţa chipului blînd dar totodată neliniştitor, domestic şi totuşi ca de pe alt tărîm, al coşarului. Din această disponibilitate poetică spre mister, spre „faţa ascunsă“ a lucrurilor decurge şi una dintre cele mai importante ipostaze ale literaturii acestui multivalent scriitor — fantasticul, în care Landolfi este demult recunoscut ca un maestru.

Volumul de faţă a reţinut, în acest sens, cîteva bucăţi cu adevărat antologice. Aşa de pildă, dacă am admirat sigura stăpînire a tehnicii „suspense“-ului în construcţia unei povestiri aparent poliţiste (*De-a berbeleacul*), vom recunoaşte aceeaşi tehnică, perfecţionată însă, într-o povestire aparţinînd fantasticului „negru“, cum este *Un destin de orătanie*, scrisă parcă pentru una din celebrele culegeri ale lui Hitchcock. Naraţiunea, realizată cu o artă desăvîrşită a gradării, surprinde procesul lent, abia observabil la început, cînd datele sînt mai mult ale unei atmosfere ciudate, apoi din ce în ce mai accelerat, al coruperii normalităţii prin invaziunea insolitului, invaziune pe care, după ce a provocat-o, neştiutor, prin trufie şi insensibilitate (şi aici stă, credem, *memento*-ul povestirii), omul n-o mai poate împiedica. Alegerea tocmai a unor animale cu totul inofensive (vezi păsările aceluiaşi Hitchcock) ca punct de aplicare a supranaturalului amplifică prin grotesc efectul terifiant.

Convertirea obişnuitului în fantastic stă, ca şi în povestirea amintită, la temeiul mai multor scrieri landolfiene unde schema procedeelor e în linii mari aceeaşi : protagoniştii se angajează în acţiune fără bănuiala că i-ar pîndi vreun pericol ; pe măsură însă ce evenimentele se succed, îşi face loc un presentiment straniu, aparent fără acoperire, pentru ca în final elementul fantastic, şi totodată ostil, să explodeze triumfător. Astfel, şi în *Noapte de provincie*, unde sfîrşitul sumbru rămîne pînă la capăt sub semnul misterului, dar nu şi al gratuităţii, căci tocmai mimarea iresponsabilă a crimei pare să fi provocat aici dezlănţuirea unor forţe latente ale răului, cu menirea de a pedepsi uşurătatea şi inconştienţa.

O gradaţie savantă, cu rezultate asemănătoare, se regăseşte în foarte frumoasele *Scrisori din provincie*, unde din nou fantasticul vine parcă să sancţioneze jocul superficial cu viaţa al mondenei Anne. Ni se pare excelent sugestivă trecedea de la eleganţa căutată a primelor epistole la rîndurile de o sinceritate patetică de la sfîrşit, unde orice preocupare calofilă a fost părăsită, în faţa realităţii deodată tragice. Mai teribilă decît orice dat fantastic este însăşi singurătatea, izolarea de lume, de lumea solidarităţii omeneşti pe care greu, şi uneori tîrziu, ne dăm seama cît o iubim, cît ne este de vitală. Este un sentiment comunicat limpede şi de a doua nuvelă amplă din volumul nostru, *Cancroregina*, care foloseşte, mai mult decît fantasticul propriu-zis, elemente de ficţiune ştiinţi-

fică, însă într-un context halucinant, oferindu-ne în cele din urmă spectacolul trist al degradării minţii omeneşti tocmai în condiţiile izolării, departe de acel atît de frămîntat, dar atît de necesar „pămînt al oamenilor".

Iar pentru că am vorbit de halucinant, recurgerea la imaginile şi atmosfera de acest tip nu reprezintă în *Cancroregina* ori în alte cîteva scurte povestiri (*Tatăl lui Kafka*, spre pildă) un accident în opera narativă a lui Landolfi. Scriitorul, să o amintim, a stat mult timp, în tinereţe, sub semnul unor experienţe suprarealiste (astăzi depăşite ca atare, cîştigurile, formale sau ţinînd de arta imaginii, proprii acelei perioade, fiind asimilate într-o proză mai puţin şocantă, dar ideatic mai densă, ce aminteşte uneori de nuvelistica lui Dino Buzzati). La acestea se adăugaseră puternice reminiscenţe din lecturi ale nuvelelor fantastice gogoliene, ale operei lui Poe, Kafka şi, desigur, Lautréamont, lecturi făcute cu un sentiment de adeziune intimă. Un rezultat remarcabil, de sinteză, avea să fie romanul fantastic *Piatra lunară* unde, sub influenţa modelelor ilustre înainte pomenite, se valorificau, deşi poate într-o direcţie mai mult ornamentală, vechile credinţe populare în fantasme şi monştri. Ca reflex al aceleiaşi teme, mult epurată însă, cititorul va găsi acum, între povestirile landolfiene, *Povestea vîrcolacului* (adică a acelei fiinţe umane care, potrivit eresurilor, se preschimbă sub influenţa razelor de lună în animal sau într-o apariţie nefirească) ce se înscrie, prin virtuţile sale stilistice, în raza prozei poematice, iar prin calitatea imaginii — stranie şi totodată domestică — premerge o altă reuşită a prozei fantastice italiene de azi : *Cosmicomicele* lui Italo Calvino. După cum va putea fi admirată şi arta lui Landolfi de a închega, din cîteva elementele în sine banale, dar devenite malefice prin raporturile în care intră (*Teama*), o atmosferă de tensiune şi de groază. Nici aici moralistul — în sensul

cel mai bun al cuvîntului — nu a abdicat de la rosturile sale, căci există vinovaţi şi în această poveste absurdă : pe de o parte cruzimea, hidoasă şi inumană, pe de alta pasivitatea în faţa actului scelerat, care încurajează monstruosul să prolifereze.

Iată, în cîteva linii, un portret cît de cît fidel al personalităţii scriitoriceşti a lui Tommaso Landolfi, aşa cum se poate el configura din această primă antologie românească : diversă, desigur, poate inegală, dar în tot cazul capabilă să suscite nu o doar o trecătoare curiozitate, ci un interes durabil.

ŞERBAN STATI

NOTĂ BIO-BIBLIOGRAFICĂ

Născut în 1908 în mica localitate Pico (provincia Frosinone, în regiunea Lazio), Tommaso Landolfi s-a integrat încă din adolescenţă în mediul intelectualităţii florentine, legînd prietenii durabile printre susţinătorii ermetismului. Tot la Florenţa a făcut şi studii universitare în litere. A colaborat la prestigioasele reviste *Letteratura* şi *Campo di Marte* (dealtfel, prezenţa sa în publicaţiile periodice continuă şi azi, cu regularitate), opunîndu-se dictatului fascist în cultură ; atitudinea antifascistă i-a adus şi întemniţarea, în preajma ultimului război mondial. A creat în jurul său o adevărată legendă prin ostentaţie „dandy"-stă şi de pasionat al jocurilor de hazard, experienţă, aceasta din urmă, privită literar cu un ochi detaşat şi critic. Este unul dintre cei mai buni specialişti italieni în literaturi slave şi un foarte apreciat traducător al lui Gogol (pe care şi-l consideră maestru), Puşkin, Turgheniev, Dostoievski, Cehov, Bunin. A tradus de asemenea din Hugo von Hofmannsthal (*Cavalerul rozelor, Nunta Sobeidei*). Opere originale : *Dialogo dei massimi sistemi (Dialogul sistemelor maxime,* povestiri, 1937), *La pietra lunare (Piatra lunară,* roman, 1939), *Il Mar delle blatte (Marea gîndacilor,* povestiri, 1939), *La Spada (Spada,* povestiri, 1942), *Le due zitelle (Cele două fete bătrîne,* nuvelă, 1945), *Racconto d'autunno (Povestire de toamnă,* povestiri, 1946), *Cancroregina* (nu-

velă, 1950), *La bière du pecheur* (roman, 1953, cu titlul în franceză, putînd să însemne, datorită inexistenţei unui accent pe cuvîntul *„pecheur"*, *Berea pescarului* sau *Sicriul păcătosului*), *Ombre* (*Umbre*, povestiri, 1954), *Il principe infelice* (*Prinţul nefericit*, povestiri, 1954), *Ottavio di Saint-Vincent* (nuvelă, 1958), *Mezzacoda* (*Jumătate de coadă*, povestiri, 1958), *Se non la realtà* (*Dacă nu realitatea*, povestiri, impresii de călătorie, 1960), *Rien va* (titlu în franceză, cu sensul *Joc închis*, povestiri, 1961), *In società* (*În societate*, povestiri, 1962), *Tre racconti* (*Trei povestiri*, 1964), *Racconti impossibili* (*Povestiri imposibile*, 1966), *Des mois* (povestiri, 1968, cu titlu în franceză însemnînd *Cîteva luni*), *Un paniere di chiocciole* (*Un coş cu melci*, 50 de povestiri scurte, 1968), *Le labrene* (povestiri, 1974 ; titlul se referă la nişte mici reptile, zoologic inexistente). A scris de asemenea teatru (*Landolfo VI di Benevento*, 1959) şi versuri (*Viola di morte*, 1972).

Ş. STATI

DIALOGUL SISTEMELOR MAXIME

DIMINEAŢA, cînd ne dăm jos din pat, rămînem uimiţi că mai sîntem încă în viaţă, dar nu ne minunăm mai puţin că toate se află întocmai aşa cum le-am lăsat cu o seară înainte. Tocmai cînd absorbit prosteşte mă uitam printre perdelele ferestrei, se anunţă amicul Y, printr-o serie de bătăi repezite în uşa camerei mele.

Îl ştiam om timid şi ursuz, pasionat de studii ciudate, făcute în singurătate şi în taină, ca nişte ri-turi ; de aceea, nu mică mi-a fost mirarea constatînd că, în ziua aceasta, era pradă unei frămîntări deosebite. În timp ce mă îmbrăcam şi vorbeam împreună despre lucruri oarecare, el trecu nemaipomenit de repede prin alternări de mîhnire adîncă şi de bucurie care mi se păru artificială şi, de altfel, nu întîrziai să-mi dau seama că trebuia să i se fi întîmplat ceva ciudat sau înspăimîntător. Cînd fui în sfîrşit gata să-l ascult, îmi depănă o poveste stranie, pe care, pentru simplificare, o redau la persoana întîi. Îmi spuse de la început că nu trebuia să-l întrerup, oricît de straniu sau de inutil mi s-ar fi părut ceea ce se pregătea să-mi spună ; de altfel avea să fie cît mai scurt cu putinţă. Foarte mirat şi devenit curios, consimţii.

— Trebuie să ştii, deci, începu atunci Y, că, acum cîţiva ani, mă dedicasem unei distilări amănunţite şi pline de răbdare a elementelor constitutive ale operei de artă. Pe calea aceasta, am ajuns la concluzia precisă şi de necontestat că a avea la dispoziţie mijloace de expresie bogate şi variate constituie pentru artist o condiţie cu totul nefavorabilă. De pildă, după părerea mea, este incomparabil mai nimerit să scrii într-o limbă pe care nu o ştii bine, decît într-una care îţi este cu totul familiară. Chiar dacă nu vreau să urmăresc calea complicată şi întortocheată pe care am mers atunci ca să ajung la o atît de simplă descoperire, pare că ea poate fi susţinută şi astăzi prin argumente simple : evident, cine nu cunoaşte cuvintele proprii să indice obiecte şi sentimente este constrîns să le înlocuiască prin perifraze, adică tocmai prin imagini ; cu ce avantaje pentru artă te las să înţelegi singur. Şi astfel, o dată evitate cuvintele tehnice şi locurile comune, ce altceva s-ar mai opune la naşterea unei opere de artă ?

Aici Y, mulţumit probabil de propria-i argumentare, se opri o clipă să mă contemple cu ochii întredeschişi, uitîndu-şi frămîntările. Dar, văzînd aerul uimit şi totodată întrebător pe care-l aveam, reluă îndată oftînd :

— Cînd am ajuns la concluzia de care-ţi spuneam, nimeri în picioarele mele, că aşa trebuie să zic, un monstru de căpitan englez (vei înţelege curînd de ce îl fac monstru). Ah, Doamne ! De ce nu m-ai ferit de ticălosul acesta ? Fiindcă acum mi-am pierdut liniştea pentru totdeauna ! Individul era, nu mai e nevoie să spun, un om cu înfăţişare moliie ; mînca la acelaşi birt cu mine şi se lăuda grozav cu nenumăratele sale aventuri în faţa unui larg cerc de ascultători care se aflau aproape necontenit în jurul său. Fusese nu ştiu cîţi ani în Orient şi cunoştea un mare număr de limbi orientale (cel puţin aşa spunea). Dar se lăuda că ştie în special persana şi trîntea adesea trei-patru sunete ciudate în nasul vreunui chelner care rămînea năucit, clipind des ; asta însemna că voia să comande un sfert de vin sau un biftec la grătar. După cum îţi poţi da seama, îl uram pe acest om, totuşi el reuşi să intre şi cu mine în vorbă, iar, într-o neagră zi, se oferi să mă înveţe persana. Dorind mult să încerc chiar asupra mea cît îmi este de bună teoria, pînă în cele din urmă acceptai. Ideea mea, îţi vei fi dat seama, era de a învăţa anume imperfect acea limbă ; îndeajuns ca să mă exprim, dar nu îndeajuns pentru a spune întotdeauna lucrurilor pe nume. Lecţiile noastre continuau cu regularitate... dar de ce nu pot rezista ispitei de a-ţi povesti toate tristele amănunte ale acestei istorii ?... şi am făcut progrese rapide în noua limbă. După părerea căpitanului, limbile trebuie învăţate prin practică ; de aceea, în tot acel răstimp nici n-am văzut vreodată un text persan (de altminteri, mi-ar fi fost şi greu să-mi procur aşa ceva) ; în schimb, în tot timpul plimbărilor cu maestrul, nu vorbeam decît această limbă, iar cînd, osteniţi, luam loc într-o cafenea, îndată filele albe pe care ni le puneam în faţă se umpleau cu semne mărunte şi ciudate. A trecut în chipul acesta mai bine de un an ; în vremea din urmă, căpitanul nu mai contenea să-mi aducă cele mai mari laude pentru uşurinţa cu care îmi însuşeam învăţăturile sale. Dar într-o zi mă anunţă că avea să plece foarte curînd, în Scoţia

parcă ; unde s-a şi dus de fapt şi unde sper să-şi fi găsit dreapta răsplată pentru faptele sale rele. De atunci nu l-am mai văzut.

Amicul Y tăcu din nou, ca pentru a-şi stăpîni emoţia ; tulburarea amintirii i se citea pe figură printr-o crispare îndurerată. În cele din urmă, învingîndu-se pe sine, continuă :

— Dar, oricum, ştiam acum destul ca să-mi pot relua experienţele. Ceea ce am şi făcut cu toată rîvna posibilă. Mi-am impus să nu scriu decît în persană ; sau, mai degrabă, mi-am restrîns această condiţie doar la avînturile secrete ale sufletului meu, la poeziile mele ! De atunci şi pînă acum o lună, n-am mai scris nici o poezie decît în persană. Din fericire, nu sînt un poet prea fecund, astfel că toată producţia din această perioadă se limitează la trei bucăţi scurte, pe care ţi le voi arăta. În persană.

Vedeam că gîndul acesta, de a fi scris în persană, era de nesuportat pentru Y, dar nu-mi puteam încă explica din ce motiv.

— În persană ! repetă Y. Dar a sosit momentul, bietul meu prieten, să-ţi explic ce fel de limbă era limba aceasta, pe care netrebnicul de căpitan o botezase cu numele de persană. Acum o lună, am fost cuprins brusc de dorinţa de a citi în original un poet persan pe care nu-l cunoşti (citind un poet, nu eşti niciodată în pericol de a învăţa o limbă prea bine). M-am pregătit pentru aceasta studiind din nou cu atenţie notele luate cu căpitanul şi am socotit că o voi scoate neîndoielnic la capăt. După multă strădanie, am reuşit în cele din urmă să-mi procur textul dorit. Îmi amintesc că mi-a fost adus învelit cu grijă în hîrtie velină. Tremurînd de emoţia acestei prime întîlniri, m-am dus de-a dreptul acasă, mi-am aprins sobiţa şi o ţigară, am aşezat în aşa fel lampa încît să arunce lumina din plin pe preţioasa carte, m-am aşezat şi eu comod în fotoliu şi am desfăcut pachetul... Prima mea bănuială a fost că se făcuse o eroare : semnele pe care le ţineam sub ochi nu aveau nimic comun cu cele pe care le învăţasem de la căpitan şi pe care le cunoşteam atît de bine ! Scurtez povestirea. Nu fusese nici o eroare. Aceasta era într-adevăr o carte persană. Am sperat atunci că maestrul meu, chiar dacă îi uitase caracterele, totuşi această limbă mi-o predase, fie chiar şi cu o grafie închipuită : dar şi această nădejde mi-a fost spulberată. Am pus pe toată lumea în mişcare, am răsfoit gramatici şi crestomaţii persane, am căutat, şi am găsit doi persani autentici, iar la urmă, la urmă... aici un oftat întrerupse vorbele lui Y, la urmă, cutremurătoarea realitate mi s-a dezvăluit în toată grozăvia ei : *căpitanul nu mă învăţase persana !* Nu mai este nevoie să-ţi spun că m-am chinuit să văd dacă limba aceasta o fi măcar jakuto sau aino sau hotentotă ; m-am pus în legătură cu mai mulţi lingvişti faimoşi din Europa. Nimic, nimic : *o astfel de limbă nu există şi n-a existat niciodată !* În disperarea mea, am scris pînă şi mîrşavului de căpitan (care-mi lăsase adresa „dacă-mi va fi cumva de trebuinţă"), şi iată şi răspunsul, sosit ieri seară. Y îşi plecă zdrobit fruntea, întinzîndu-mi o foaie de hîrtie mototolită, pe care citii : „Stimate domn, am primit scrisoarea dumneavoastră din... etc. Despre o limbă ca aceea la care vă referiţi n-am auzit niciodată pomenindu-se, cu toată însemnata mea experienţă lingivistică (Neobrăzatul ! comentă Y) ;

expresiile pe care le reproduceţi îmi sînt absolut necunoscute şi îmi par, credeţi-mă, un produs al aprinsei dumneavoastră fantezii. Cît despre bizarele semne redate în notă, acestea seamănă pe de o parte cu caracterele amarice, iar pe de alta, cu caracterele tibetane ; dar, fiţi sigur că nu sînt nici una nici alta. Asupra perioadei privind simpatica noastră viaţă în comun la... şi despre care pomeniţi, vă voi răspunde sincer : este posibil ca în timp ce vă învăţam limba persană, să nu-mi fi amintit bine vreo regulă sau vreun cuvînt, după atîta vreme, dar nu văd în aceasta nici un motiv de îngrijorare, căci nu vă vor lipsi mijloacele de a corecta ceea ce v-am predat (sic) eventual inexact. Rămîn în aşteptarea bunelor dumneavoastră veşti... etc."

— Acum, totul e limpede, spuse Y, cutremurîndu-se ; nu vreau să-mi închipui că mizerabilul a vrut, pur şi simplu, să-şi bată joc de mine. Mai degrabă cred că ceea ce m-a învăţat el era ceea ce i-a rămas lui din persana adevărată, din, ca să zic aşa, persana lui personală, un idiom atît de stropşit şi de desfigurat în fond, încît nu mai are nimic comun cu limba de origine. Trebuie să-mi mai închipui că aceste cunoştinţe nu reprezentau, în ilustra minte a nefericitului, fie ele chiar şi aşa stîlcite, un grup de valori stabile. Nemernicul, în şovăiala cunoştinţelor sale şi poate cu iluzia că reconstituie ceva ce ştia dar s-a pierdut, a ajuns să inventeze oribilul idiom, pe măsură ce mi-l preda şi, aşa cum se întîmplă adesea unor asemenea improvizatori, a uitat cu totul de născocirile sale şi, cu toată sinceritatea, se minunează şi el.

Diagnosticul a fost rostit cu perfectă indiferenţă. Dar, îndată după aceasta :

— A uitat complet, ţine seama şi de această circumstanţă ! Voiai realitatea, iată realitatea ! strigă Y, în chip de concluzie, îndreptîndu-şi mînia pentru o clipă împotriva mea. Ce este mai trist, spuse el apoi cu glas tînguitor, este că această limbă blestemată, pe care nu ştiu cum s-o numesc, este tare frumoasă, tare frumoasă... şi mie mi-e foarte dragă.

Abia cînd am văzut că e mai calm, am crezut nimerit să-mi fac auzit glasul :

— Uite, dragă Y, am început eu, ceea ce ţi se întîmplă este desigur neplăcut ; dar, în fond, în afară de osteneala ce ţi-ai dat, ce vezi rău în asta ?

— Păi da, aşa judecaţi voi, replică Y cu amărăciune. Va să zică, n-ai înţeles atunci care este latura urîtă, latura groaznică a acestei chestiuni ? Deci, n-ai înţeles care este problema ! Dar cele trei poezii ale mele ? Trei poezii, adăugă el tulburîndu-se, în care pusesem tot ce era mai bun în mine ! Aceste trei poezii ale mele, ce fel de poezii mai sînt ? Scrise într-o limbă inexistentă, ca şi cum n-ar fi fost scrise în nici o limbă ! Spune-mi şi mie : ce să mă fac cu aceste trei poezii ale mele ?

Am înţeles pe loc despre ce e vorba şi mi-am dat seama fulgerător de gravitatea situaţiei. Plecînd şi eu capul, am recunoscut :

— Este o problemă estetică teribil de originală.

— Problemă estetică, ai spus ? Problemă estetică... Atunci... şi Y sări în sus, cu violenţă.

Ce frumoase erau vremile acelea. Ne întruneam noaptea, doar între noi cei de-o vîrstă, ca să citim

pe marii poeţi, iar o poezie avea pentru noi nesfîrşit mai multă importanţă decît contul la birtaş, în continuă creştere şi cu regularitate neacoperit !

*

În ziua următoare, Y şi cu mine băteam amîndoi la uşa unei redacţii din oraş, unde urma să avem o întrevedere cu un mare critic, unul din acei oameni pentru care estetica nu are secrete şi pe umerii cărora se odihneşte în pace viaţa spirituală a unei întregi naţiuni, cunoscînd ei fundamentările şi problemele mai bine ca oricine. Ne-a ieşit sufletul pînă ce am reuşit să obţinem o întrevedere cu asemenea om, dar de la el spera Y să-i vină salvarea sufletului său.

Marele critic ne întîmpină cu un surîs binevoitor. Era încă tînăr şi avea necontenit o cută ironică în jurul ochilor. În timp ce vorbea, se juca, cînd cu un cuţit de oţel pentru tăiat hîrtie, cînd cu o carte legată pe care o răsucea după muchie, pe birou ; mirosea des pasta de lipit cu parfum de migdale amare din borcănaşul ei cafeniu, dar încă şi mai des clănţănea zgomotos prin aer lungile şi strălucitoarele foarfeci de redacţie, sau îşi netezea mustăcioara trăgînd-o în jos. Surîdea adesea cu înţeles, sieşi parcă, în special cînd socotea că interlocutorul său crede că l-a pus în încurcătură. Cînd însă ţi se adresa direct, surîsul său era monden şi arăta, în ansamblu, o politeţe exagerată. Vorbea încet, cu gesturi sobre şi cuvinte alese, amestecate aşa cum se cuvine cu expresii din alte limbi.

Auzind despre ce e vorba, păru a rămîne o clipă nedumerit, apoi zîmbi cu înţeles şi, privind parcă distrat un punct de deasupra capetelor noastre, spuse [1] :

— Dar, domnilor, a scrie într-o limbă sau într-alta este perfect indiferent (pe *rent*, el lăsă ochii în jos şi surîse cu politeţe). Nu este necesar ca o limbă să fie foarte răspîndită pentru ca să se poată scrie în ea, să zicem, capodopere. Aceasta a voastră, domnule Y, este o limbă vorbită de numai două persoane ; asta e tot. N'empêche [2] ca poeziile voastre să poată fi, hm, de mîna întîi.

— Un moment, spuse Y, nu v-am spus oare că acel căpitan englez a uitat cu totul improvizaţia sa de acum doi ani ? Vă mai mărturisesc în plus că, văzînd întorsătura pe care o ia chestiunea, eu însumi am pus pe foc toate acele vechi notiţe care ar fi putut constitui gramatica sau manualul acestei limbi. Limba trebuie deci considerată ca inexistentă, chiar şi pentru singurele două persoane care au vorbit-o timp de cîteva luni.

— N-aş vrea, replică marele critic, să rămîneţi cu ideea că atributele de realitate ale unei limbi oarecare n-ar fi determinabile în afara gramaticii, a sintaxei şi aş spune chiar şi a lexicului. Consideraţi deci, pur şi simplu, limba voastră drept o limbă moartă, reconstituibilă doar pe baza cîtorva documente care vor fi supravieţuit (în cazul de faţă,

---

[1] Ţin să declar că marele critic a fost acela care a ales, pentru a ne vorbi, persoana a doua plural ; iar noi l-am urmat supuşi. Această circumstanţă conferi convorbirii noastre aşa cum lesne se va putea remarca un agreabil caracter fantastic. *(Nota autorului.)*

[2] = aceasta nu împiedică (fr.).

cele trei poezii ale voastre) şi pretinsa problemă va fi rezolvată. După cum ştiţi, adăugă el conciliant, din unele limbi nu posedăm decît doar cîteva inscripţii, deci un foarte restrîns număr de cuvinte ; totuşi, acele limbi sînt ceva foarte real. Vă voi spune mai mult decît atît : chiar şi limbile care nu ne sînt atestate decît prin existenţa unor inscripţii indescifrabile, spun in-des-ci-fra-bi-le, chiar şi acele limbi au dreptul la stima noastră estetică.

Şi, satisfăcut de frază, tăcu.

— Ei, domnule, intervenii eu atunci, să nu vorbim de aceste din urmă limbi, în legătură cu care mi se pare că n-am înţeles prea bine concepţia dumneavoastră, ci să rămînem la celelalte de care spuneaţi ; aceste limbi, vreau să zic, sînt reale în măsura în care sînt presupuse din inscripţii, chiar dacă acestea sînt puţine, dar luaţi seama, presupuse în complexul lor lexical, gramatical şi sintactic. În fapt, inscripţiile păstrează urmele unei structuri, ale unei orînduieli ce le localizează în timp şi în spaţiu, fără de care nu s-ar distinge cu nimic de un semn oarecare, de pe o piatră oarecare, întocmai ca acelea indescifrabile. Inscripţiile, vreau să spun, aruncă lumină asupra unui trecut necunoscut, dar de la el îşi trag înţelesul. Acel trecut nu este decît un complex de norme şi convenţii care atribuie unei expresii determinate un sens determinat. În cazul acesta, ce trecut vreţi să aibă cele trei poezii în chestiune şi din ce anume îşi pot trage înţelesul lor ? În spatele lor nu există un complex de norme şi convenţii, în spatele lor este doar capriciul unei clipe, capriciu necodificat în nici un fel şi iremediabil risipit, tot aşa cum a şi apărut.

Marele critic mă privea pieziş, avînd mereu în minte acel „luaţi seama“ care-l indispusese. Cîtuşi de puţin intimidat, am continuat :

— O limbă reconstruită doar pe cîteva inscripţii nu capătă consistenţă decît atunci cînd se demonstrează că, pe baza acelor inscripţii, se poate reconstrui acea limbă şi numai aceea. Dar în cazul nostru, pe un complex de date atît de restrîns, s-ar putea construi sau reconstrui nu una, ci o sută de limbi. Am lua parte atunci la micul şi plăcutul caz al unei poezii despre care s-ar putea crede, fără putinţă de diferenţiere, că este scrisă într-o limbă sau în o sută altele, altminteri profund deosebite una faţă de alta şi faţă de prima...

Aici tăcui, destul de satisfăcut de sofismul meu. Dar marele critic :

— Acesta mi se pare doar un sofism, răspunse el. În primul rînd, filologia procedează tocmai prin supoziţii în cazuri asemănătoare. Supoziţii, e drept, avînd toate caracterele certitudinilor relative, dar, oricum, supoziţii ; teoretic, după cîteva inscripţii, nu se poate reconstrui o singură limbă. În al doilea rînd, ce vă priveşte pe voi dacă rezultă că o poezie este scrisă totodată în mai multe limbi ? Esenţialul este să fie scrisă în una şi puţin interesează dacă această una are ceva comun cu alta, sau cu altele o sută, cum ziceţi voi, astfel încît să permită confuzii ca aceea pe care tocmai vi-o imaginaţi. Şi pentru a încheia, aş vrea să vă fac atent, domnule, dintr-un punct de vedere mai, hm, elevat, că o operă de artă poate face abstracţie nu numai de convenţiile lingvistice, ci de toate convenţiile, fiind ea ei însăşi unică măsură.

— Ah nu, strigai eu văzînd că tot ce era mai bun în argumentarea mea se pierde, nu vă strecuraţi aşa, printre degete. Sofismul ameninţă acum să apară în ceea ce spuneţi dumneavoastră. Apoi, acceptaţi că e vorba de o operă de artă. Dar tocmai aceasta trebuie văzut : de unde şi care sînt criteriile ce vă vor servi pentru aprecierea ce faceţi ? Lăsaţi-mă o clipă să-mi reiau raţionamentul de mai înainte. Cînd spuneam că o inscripţie are în urma ei sau lasă să se presupună un complex de norme, voiam să spun şi că anumite date pur lingvistice ale sale sînt potenţate şi puse în valoare de o cunoaştere care nu este strict lingvistică : vreau să spun de o cunoaştere etnică. În baza celor ce ştim despre un popor, vom putea uşor crede că o expresie dată este valabilă nu numai într-o poziţie anume, ci este de asemenea valabilă în toate poziţiile analoage. De pildă, simplul fapt de a şti că un popor s-a servit de o limbă dată în relaţiile sale interne şi externe este o garanţie suficientă a valorii constante a unui cuvînt. În spatele unei inscripţii, domnule, este şi un întreg popor ! În spatele unei poezii din acestea nu este decît capriciul, cum am văzut. Şi atunci, cine ne va garanta că aceeaşi expresie nu-şi schimbă radical înţelesul, de fiece dată ? În diverse texte, sau în acelaşi. Nici un cuvînt, vă rog să notaţi, nu este repetat a doua oară de-a lungul celor trei poezii. Teoretic, domnule, se poate presupune că fiecare din cele trei poezii dezvoltă o anumită imagine (sau concept, dacă vreţi) şi în acelaşi timp, deoarece cuvintele nu au nici unul vreun sens bine definit, o sută, o mie, un milion de alte imagini (sau concepte).

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, strigă la rîndul său marele critic, ieşit din fire. Dacă-i aşa, chestiunea se rezolvă îndată : inscripţiile, adică poeziile, pot fi considerate bilingve. Domnul Y, aci de faţă, ne poate comunica oricînd ce anume a vrut să spună şi să ni le traducă. Cum vedeţi, obiecţiunea voastră nu rezistă.

Şi mă privi triumfător. Dar eu nu mă dădui bătut :

— Uitaţi, domnule, că o poezie nu este numai imagine (sau concept) ci este constituită dintr-o imagine (sau concept), plus încă ceva. Judecînd poeziile amicului meu pe baza traducerilor pe care le va face, vă veţi situa în poziţia aceluia care judecă pe un poet străin după tălmăcirile operelor sale. Ceea ce, să fiţi de acord, nu este nici decent, nici onorabil. Apoi însuşi prietenul meu, la rigoare, nu poate şti ce anume a vrut să zică (Y mă privi chiorîş) întrucît el a conceput lucrările sale direct în limba despre care este vorba. Urmează de aici că tălmăcirea sa nu va fi decît o versiune comparabilă cu aceea pe care am putea-o face, voi sau eu, dacă ar fi cazul, deci prin natura ei incompletă şi greşită. Ar putea fi chiar total arbitrară şi să nu aibă nimic comun cu textul ; ar putea fi, într-un cuvînt, o falsă interpretare. În sfîrşit, nu mai am nevoie, domnule, să vă amintesc că, de cele mai multe ori, o operă de artă este vrînd-nevrînd o realizare ce depinde de anumite convenţii şi în raport cu acestea poate fi judecată. Un rezultat nu este evaluabil prin natura lui, decît în funcţie de mijloacele folosite. În afară de Dumnezeu, rezultate absolute nu dă nimeni, însuşi conceptul de rezultat fiind un concept relativ. Rezultatele se

deplasează pe o scară ideală infinită, dar înăuntrul sferei unei unice valori morale. Să nu ne îndepărtăm, însă. Aşadar, acum, domnule, care sînt criteriile ce aveţi de gînd să adoptaţi pentru aprecierea voastră ?

În biroul marelui critic se făcuse tăcere de mormînt. Cu ochii pierduţi în gol, el stătea ca şi cum nu mi-ar fi auzit întrebarea. Se prefăcu apoi că tresare şi, pentru a cîştiga timp, se adresă către Y cu cel mai frumos surîs al său :

— Dar, pînă una-alta, domnule, de ce nu ne faceţi să auzim faimoasele voastre poezii care au iscat „un război de talente atît de graţios" ?

— Doar una singură am la mine, şovăi Y. Încurajat de un gest al marelui critic, scoase din buzunar cîteva file acoperite cu caractere bizare şi mărunte, toate în crestături şi virgule, apoi citi cu glas tremurat :

Aga magéra difúra natun gua mesciún
Sánit guggérnis soe-wáli trussán garigúr
Gúnga bandúra kuttávol jeris-ni gillára
Lávi girréscen suttérer lunabinitúr
Guesc ittanóben katir ma ernáuba gadún
Vára jesckilla sittáranar gund misagúr
Táher chibill garanóbeven lixta mahára
Gaj musasciár guen divrés kôes jenabinitúr
Sòe guadrapútmijen lóeb sierrakár masasciúsc
Sâmm-jab dovár-jab micuélcia gassúta mihúsc
Sciú munu lússut junáscru gurúlka varúsk.

(după transcrierea pe care mi-o dădu Y).

În marea linişte ce se aşternuse, marele critic îşi netezea mustăţile cu vîrful foarfecelor, aşteptînd, în

timp ce Y îl privea încordat. Dar în cele din urmă izbucni :

— Dar auziţi, cred, aceşti *u* ai ultimelor versuri, auziţi acele rime în *usc !* Ei, cum vi se pare ?

Bietul de el uitase că totuşi ne datora cîteva lămuriri.

— Într-adevăr, într-adevăr, pas mal[1], chiar pas mal, spuse marele critic. Dar vreţi să fiţi acum atît de bun şi să traduceţi ?

Y, improvizînd după text, traduse :

Încă mai plîngea de fericire obrazul obosit,
Pe cînd femeia îmi povestea din viaţa ei
Şi mă încredinţa de dragostea-i frăţească.
Iar pinii şi molifţii drumului, graţios încovoiaţi,
Pe fundalul apusului trandafiriu-cald
Şi al unei căsuţe care arbora drapelul naţional,
Păreau obrazul brăzdat al unei femei care n-a observat
Că are nasul lucios. Iar acea oscilaţie lucioasă,
Pentru mine încă multă vreme batjocoritoare şi îmbolditoare
O simţii sărind şi răsucindu-se ca un peştişor-paiaţă,
În adîncul beznelor din sufletul meu.

— Ei, bravo ! e, într-adevăr, foarte bine, se pierdu în complimente marele critic. Înţeleg acum toţi acei *u* ai ultimelor versuri ! Bravo ! Bravo ! Este ceva aderent şi, din fericire, cîtuşi de puţin programatic.

Odată îndeplinite aceste formalităţi, el se întoarse către mine :

---

[1] Nu-i rău (fr.).

— Cum vedeţi, bănuielile voastre sînt neîntemeiate şi (surîzînd) îndrăzneţe. Aţi văzut ce repede traducea ?

— Dar de unde ! se tîngui Y, această traducere liberă nu redă nici pe departe originalul. Tradusă, poezia este de nerecunoscut şi pierde totul ; este lipsită de orice înţeles.

— După cum vedeţi, spusei la rîndul meu, aceasta repune în discuţie chestiunea neschimbată. Puţin mai înainte, domnule, îmi luasem libertatea a vă întreba ce criterii veţi adopta. Îmi permit a repeta întrebarea.

Nu mai exista scăpare pentru marele critic şi el trebui să accepte reluarea discuţiei. Ceea ce şi făcu, ocolind din nou dificultăţile.

— Într-adevăr, începu el, aşa cum aţi arătat foarte just, nu sînt competent să judec aceste poezii ; nici nu reflectez la criteriile pe care ar trebui să le adopt. Singurul care este competent să le judece este însuşi autorul, ca fiind singurul care, bine sau rău, cunoaşte limba.

— Dacă nu mă înşel, întrerupsei, chiar prevenisem în mod implicit această concluzie. Dar nici autorul nu poate, pentru că, aşa cum v-am mai spus...

Dar Y, care pînă în acest moment tăcuse (deşi de mai multe ori mi s-a părut că punea ceva la cale) preferă să ia lucrurile sub un alt aspect :

— Vreţi să spuneţi că o operă de artă poate exista ca atare chiar dacă nu este competentă să o judece decît o singură persoană pe lume, în speţă autorul ei ?

— Întocmai.

— Aceasta înseamnă că, de aici înainte, în scrierea poeziilor se va putea porni de la sunet şi nu de la idee (Y spunea aşa şi trebuie compătimit) : să pui, deci, împreună cuvinte frumoase şi sonore, sau sugestive şi obscure, să le atribui după asta un înţeles şi apoi să vezi ce-a ieşit ?

— Iertaţi-mă, nu văd bine legătura.

— Este, este ; nimeni nu te opreşte să aşezi, după un anumit ritm, primele sunete care-ţi vin în urechi şi să le atribui după aceea un înţeles minunat de frumos. Astfel făcînd, se va crea o limbă nouă, indiferent dacă este schiloadă şi limitată la cîteva fraze (acelea ale compunerii), deoarece va fi întotdeauna cineva care să o ştie : însuşi creatorul ei ; şi întotdeauna cineva competent să judece compunerea : însuşi autorul ei.

— Dar, vă rog, nu duceţi lucrurile pînă la consecinţele lor extreme. Cu prima parte a raţionamentului vostru, cel puţin, deşi nu mi se pare, permiteţi-mi, prea nimerit, sînt cu totul de acord ; dar cu a doua, haida de... nu vă emballez [1], într-o periculoasă Weltanschauung [2], nu înfruntaţi topics [3] hazardate. Personal, prefer acei (sau acele) commonplaces [4]...

Marele critic se întrecuse pe sine însuşi.

Dar Y răspunse :

— Nu mă interesează, iertaţi-mă, că raţionamentul meu pare a nu fi la locul său ; altceva simt eu

[1] Avîntaţi (fr.).
[2] Concepţie asupra lumii (germ.).
[3] Subiecte, teme (engl.).
[4] Banalităţi, locuri comune (engl.).

acum că trebuie să determin. Dar, dumneavoastră spuneţi că sînteţi de acord cu prima parte ?

— Desigur, declamă marele critic, asupra a ceea ce se petrece în cămăruţele cele mai secrete ale unui suflet de artist, nu trebuie să îndreptăm ochii noştri profani. Desigur : un artist este liber să pună cuvintele unul după altul, chiar înainte de a le atribui vreun sens, liber chiar să aştepte de la aceste cuvinte, sau de la un singur cuvînt, înţelesul şi sensul operei sale. Numai ca aceasta să fie... artă. Iată ceea ce este important. N-aş vrea altfel să uitaţi că acel înţeles şi acel sens nu sînt neapărat indispensabile. O poezie, domnilor, poate să nu aibă chiar nici un sens. Trebuie doar, repet, să fie o operă de artă.

— Va să zică, stărui Y, o operă de artă poate chiar să nu aibă un sens comun ; poate fi alcătuită doar din sugestii muzicale şi să sugereze la o sută de mii de cititori o sută de mii de lucruri diferite. Poate în definitiv să nu aibă chiar nici un sens.

— De o mie de ori da, domnule.

— Apoi, atunci, de ce naiba nu vreţi să admiteţi că, dacă sunetele acelea sînt luate dintr-o limbă fie ea şi inexistentă, ceea ce rezultă are de asemenea dreptul la numele de operă de artă ?

Marele critic se uită pe furiş la ceas şi, apreciind poate că întrevederea durase destul, rosti :

— Ei, dacă ţineţi neapărat, admit şi aceasta.

— Slavă Domnului, iată o vorbă la locul ei ! zîmbi Y.

Dar mi s-a părut că zîmbetul său avea ceva diabolic. Şi într-adevăr adăugă, ca o neaşteptată lovitură de teatru :

— Iată, atunci renunţ la înţelesul acestor poezii şi vi le voi aduce pe toate, scrise caligrafic şi cu transcrierea lor alături, ca să binevoiţi a le judeca făcînd abstracţie de înţeles.

— Desigur, desigur, bolborosi marele critic, luat pe neaşteptate, fireşte că da, însă... în sfîrşit, de ce vreţi să renunţaţi la înţelesul lor ? Gîndiţi-vă că, dacă nu faceţi asta, drumul spre glorie vă va fi mult mai lesnicios, fiindcă nu va trebui să ţineţi seama decît de unica fiinţă în măsură să vă judece, să vă aprecieze şi să vă glorifice, adică de voi înşivă. Credeţi-mă, este mai bine să ai de-a face cu unul singur, decît cu mai mulţi. Credeţi-mă... Nu vă temeţi, în cazul cînd veţi ajunge să vă credeţi un poet mare, aşa cum vă urez, gloria voastră va fi la fel de deplină şi neştirbită şi cu nimic mai prejos decît cea a lui Shakespeare. În cazul acesta, veţi fi slăvit de toţi cei care înţeleg limba voastră poetică şi care întîmplător sînt doar unul singur ; dar n-are a face : gloria nu este o chestiune de cantitate, ci de calitate.

Marele critic glumea fin, dar se simţea că-l trec sudori reci.

— Foarte bine, mă dau învins faţă de argumentele dumneavoastră, spuse Y în cele din urmă, dar iarăşi îl văzui rînjind într-ascuns. Îmi garantaţi însă că asupra acelui prim punct sînteţi de complet acord cu mine ?

— O, da, da, complet, ce naiba !

Marele critic se uită la ceas, de data aceasta făţiş, apoi se ridică şi spuse :

— Din păcate, îndatoririle mele de serviciu mă cheamă în altă parte. Pentru a conchide asupra problemei care v-a adus la mine, voi spune deci că, în

cursul întrevederii noastre, am stabilit ferm că unicul judecător competent al celor trei poezii în chestiune este însuşi autorul lor, domnul Y. Căruia din inimă îi urez să se bucure în pace de gloria sa necontestată şi netulburată de invidie sau de rea voinţă.

Îşi recăpătase toată siguranţa, o dată ce pericolul trecuse. Conducîndu-ne pînă la uşă, ne bătea cu familiaritate pe umăr.

— Îmi veţi permite, totuşi, să vin să vă văd, cîteodată ? întrebă Y.

— Da, desigur, cînd vreţi...

Eu nu eram de loc satisfăcut şi, înainte de a ieşi, mai încercai :

— Însă arta...

— Arta, întrerupse marele critic cu amabilă nerăbdare, ce anume este arta ştie toată lumea...

*

Urmarea acestei povestiri este prea tristă ca să o mai redau pe larg. Cititorului să-i fie de ajuns a şti că, după vizita aceea, creierul amicului Y părea să se fi tulburat întrucîtva. Multă vreme s-a scurs de atunci, dar el se încăpăţînează să ducă de colocolo, prin redacţii, poezii stranii, care n-au nici cap, nici coadă, pretinzînd publicarea şi remunerarea lor ; acum toţi îl cunosc şi fără alte ceremonii îl scot pe uşă afară.

La marele critic nu se mai duce din ziua cînd chiar acel personaj, ca să scape de insistenţele lui, a fost silit să-l dea rostogol pe scară, sau cam aşa ceva.

DIN „ASTRONOMIA EXPLICATĂ POPORULUI"

Noţiuni de astronomie sideronebulară.

DACĂ din cele spuse pînă acum rezultă în mod neîndoielnic că disciplina astronomică rezumă şi sublimează pe toate celelalte, fie ele numite : biologie, sau metafizică, sau psihologie, sau estetică, sau cum doriţi, acest sclipitor adevăr ne va fi strălucit confirmat atunci cînd ne vom înălţa puţin spre contemplarea misterelor supreme *ale universului considerat în întregul său.* Ori, tocmai acesta este obiectul pe care şi-l propune această ramură specială a astronomiei, numită *sideronebulară ;* ea consideră, de fapt, corpurile cereşti doar părţi sau componente foarte mici ale sistemelor vaste, cunoscute sub numele de *nebuloase,* sau *aglomerări,* sau *roiuri,* sau *grămădiri ;* dar nu se opreşte aci, întrucît şi aceste nebuloase sînt privite, la rîndul lor, ca părţi ale unor sisteme mai vaste *(sisteme para,* sau *pseudoprimare)* şi urcînd în mod minunat din componentă în componentă şi din compus în compus (ceea ce echivalează cu a zice : din cauză în cauză) se străduieşte, pe scurt, să determine organizarea universului.

Se va vedea, spunem, că nu există adevăr, nici artă, nici poezie, nici speculaţiune, în afara astronomiei ; numai ea se poate lipsi de intermediari pe calea anevoioasă care ridică pe om la Ceruri şi nu

există istorie a gîndirii omeneşti care să nu fie conţinută, ca mai puţinul în mai mult, în istoria gîndirii astronomice. Cerem iertare pentru preapuţina împodobire a limbajului nostru, dar sîntem siguri că cititorul va binevoi să ne absolve, ţinînd seama de pasiunea care ne animă (din păcate, cuvintele frumoase nu sînt de resortul nostru). O, popor pentru care scriem, o Italieni, noi vă îndemnăm spre Astronomii !

Iar aici, înainte de a purcede la expunere, în chip necesar sumară, să ne fie îngăduit a aminti cu veneraţie numele lui Camille Flammarion, care, printre cei dintîi, a recunoscut şi a promovat, deşi încă într-o manieră neclară, acum două secole, principiile menţionate ceva mai sus. Spre el şi spre toţi ceilalţi din glorioasa Ceată să se îndrepte recunoştinţa nepieritoare a celor ce iubesc ştiinţele şi au credinţă nezdruncinată în continua propăşire a spiritului uman !

Aşadar, pentru a reveni la tema noastră, cititorul, îndrăznim să sperăm, nu se va mira nicidecum de metoda de cercetare adoptată de astronomia sidero-nebulară ; ea trebuie, în mod necesar, să beneficieze de conceptele învăţaţilor, de speculaţiunile filozofilor, ca şi de fanteziile poeţilor, deoarece orice idee elaborată vreodată de eminenta minte omenească a servit, serveşte şi va servi la propăşirea acestei ştiinţe sublime, astfel că orice idee înaltă se poate aproape numi *o idee astronomică.* Să continuăm scurtul nostru tratat, căci calea lungă ne zoreşte.

Am văzut că toate corpurile cereşti sînt cufundate şi înoată într-o substanţă de densitate redusă care se cheamă eter cosmic. Este nimerit să nu deosebim cîtuşi de puţin, ideal vorbind, acest eter de toate

celelalte elemente, sau *medii,* mai mult sau mai puţin esenţiale ale creaţiunii, de exemplu apa planetei noastre. După cum, pe grăuntele nostru de pulbere apar continente şi insule din masa lichidă, tot aşa în spaţiile cereşti apar din eter celelalte patrii ale noastre, aproape ca stîncile, pămînturile, arhipelagurile, devenite treptat-treptat fertile, sau neospitaliere şi sălbatice. Cu acest prim concept, *al imersiunii în eterul cosmic,* ar fi bine ca cititorul să se familiarizeze ; pentru că de aci derivă nenumărate consecinţe, ca de exemplu aceasta, foarte importantă, care urmează (totuşi singura care poate fi menţionată într-o scriere de nivelul celei de faţă) : *eterul cosmic nu este vidul, aşa cum eronat se considera pînă acum cîteva secole, ci un element de aceeaşi natură cu toate celelalte elemente compuse ale creaţiunii* (pînă aici am repetat pe scurt cele spuse mai înainte) *dotat, ca şi acestea, potrivit condiţiilor particulare, cu densitate mai mare, sau mai mică.* O verificare elementară a adevărului acestui principiu şi-o poate oferi oricine posedă un instrument obişnuit de 30 de ţoli ; gigantica umbră neagră pe care Capul de Cal pare să o proiecteze pe cer nu este altceva decît un imens abis, aproape un vîrtej permanent, produs (probabil din diferenţe de presiune) în apropierea acelei nebuloase. Ceea ce nu înseamnă, repetăm, că în acel punct s-a produs *vidul,* ci doar că eterul cosmic, dintr-o cauză întîmplătoare, s-a rarefiat acolo la extrem. Aşadar, corpurile cereşti gravitează nu numai datorită iuţelii lor, ci sînt şi *oarecum susţinute de eterul cosmic,* într-un cuvînt, *plutesc,* sau mai degrabă *înoată în eter.* Cum se produce aceasta, este de resortul fizicii să stabilească,

ceea ce ea a şi făcut cu a sa *teorie a maximei şi minimei asamblări.*

Şi, întrucît ne aflăm la acest punct, să redăm şi aici, pe scurt, teoria filozofică zisă *a inteligenţei astrale.* Pare a fi adeverit acum că, deşi ascultă de o lege supremă care, din păcate, va rămîne veşnic nedezvăluită spiritului omenesc, astrele (ca şi nebuloasele şi sistemele paraprimare) îşi descriu orbitele şi urmăresc *derivaţiile* acestora după *un impuls conştient,* a cărui dovedire indirectă ar trebui căutată în mişcarea *cometelor* şi *a roiurilor meteorice* în special în acela al *Liridelor.* În esenţă, toate corpurile cereşti ar fi dotate cu voinţă proprie, nu mai multă şi nici mai puţină decît au moleculele emise de un ochi care priveşte, sau decît aceea care constituie gîndirea *(corolar al maximei şi minimei privaţiuni,* potrivit căreia orice corp sau complex de corpuri, inconştient, sau neînsufleţit, dacă vreţi, devine conştient, sau însufleţit, dincolo sau dincoace de o anumită limită de asamblare). Dar, fără a voi să ne oprim asupra celor ce nu sînt încă demonstrate experimental, să schiţăm pentru uzul nostru organizarea generală a universului.

Oricine ştie că planetele se rotesc în jurul soarelui, oricine ştie, de asemenea, că soarele la rîndul său, împreună cu alţi sori (cei mai mulţi din aceştia), incomparabil mai mari ca el, gravitează în jurul stelei *Alfa* din Hercule, sau *Rasalgethi, ca o planetă printre planete ;* însfîrşit, oricine ştie, îndrăznim să spunem, tot aşa de bine, că Alfa din Hercule se roteşte pe o orbită foarte excentrică în jurul *Onfalogalacticei,* situată spre limita inferioară a Galaxiei, la o depărtare de 22 sau 23 mii de ani-lumină, de noi. Nu toţi, însă, din păcate, merg mult mai de-

parte cu aceste cunoştinţe atît de elementare ; iar aceştia, trebuie s-o spunem fără ocol, arată cea mai reprobabilă miopie, asemenea celor care nu ştiu să privească dincolo de vîrful nasului, sau care vor să se restrîngă doar la limitele locului natal. Noţiunile mai sus amintite nu se referă, în fapt, decît la propriul nostru sistem, la propria noastră nebuloasă, atît de mică şi de neînsemnată faţă de consorele sale din spaţiile siderale !

Să încercăm însă a ne ridica încă puţin în contemplarea creaţiunii şi iată ce vom descoperi : Onfalogalactica la rîndul său, mişcînd cu ea toată Galaxia, gravitează în jurul unei alte stele, a unui alt soare *onfalic,* sau *central ;* de aceea, pentru a nu da naştere la confuzii într-o materie atît de dificilă, vom spune mai simplu că Galaxia gravitează în jurul unei alte nebuloase, anume în jurul celeia din Andromeda, împreună cu aglomerarea Messier III, cu Capul de Cal etc., ca o planetă (pentru a relua imaginea folosită ceva mai sus) printre planete.

Iată, deci, la ce ne-a condus faptul de a fi privit abia cu puţin dincolo de vîrful nasului ! Vaste sisteme de corpuscule extrem de mici, în continuă mişcare, ele însele sisteme vaste ca şi componentele lor şi aşa mai departe pînă la infinit, se unesc spre a forma atomul ; întru nimic altminteri se alcătuiesc lumile în spaţiu, dînd naştere mai întîi diverselor nebuloase, apoi sistemelor de nebuloase şi tot aşa mereu la infinit, pînă la sistemele de sisteme, la cele paraprimare, la cel primar. La infinit ? Nu, aceasta este o expresie potrivită pentru slaba noastră pricepere ; vom vedea, dimpotrivă, foarte curînd, că Finitul, Dumnezeu, domneşte suveran peste toată orînduirea universului. Dar cuvintele unei ştiinţe ome-

neşti, fie ea chiar foarte înaltă, pot, trebuie chiar, pentru înlesnirea cercetării, să presupună infinitul. Fiecare nebuloasă, deci (şi la fel se poate spune despre sistemele, mai mari sau mai mici, de nebuloase), poate fi lesne considerată drept un unic corp ceresc gigantic, adică drept *un astru unic ;* deloc deosebit de felul în care, pînă acum două sute de ani, atomul era considerat particulă originară şi indivizibilă. Ba chiar foarte neînsemnata diferenţă dintre astronomie şi microfizică (de altfel, se poate spune că aceasta este o ramură minoră a primei) rezidă în aceea că, pe cînd *instanţele* acesteia sînt *regresive,* acelea ale celei dintîi sînt *progresive ;* cum se vede, simplă chestiune de termeni. Dar asupra acestora nu putem stărui prea mult aici. Vom spune doar că oricare sistem nebular nu are, în alcătuirea universului, mai multă importanţă decît unul din acei mici, mărunţi de tot, atomi, ce nu pot fi percepuţi prin simţurile omeneşti ! Să reluăm expunerea noastră.

Nebuloasa din Andromeda, la rîndul ei (ceea ce este de aci încolo lesne de înţeles) mişcînd cu ea tot sistemul său de nebuloase, gravitează în jurul unei extrem de îndepărtate spirale, abia vizibilă cu marele ecuatorial[1] de 4000 ţoli al Observatorului din Washington şi a cărei depărtare de noi este calculată a fi de 14—15 catralioane de ani-lumină, aşa numita *Nebuloasă Iflodnaliană* sau *Iflodnal-Stargrape* (după numele descoperitorului). Acum, să nu se creadă că această Iflodnaliană, cu întregul său sistem impunător (de gradul octuplu *c*, pentru precizare), care este în fond sistemul nostru de origine,

[1] Lunetă ecuatorială = lunetă astronomică, mobilă în jurul unei axe paralele cu axa pămîntului.

nu se roteşte la rîndul ei, se înţelege că pe o orbită enorm de mare, în jurul unui alt grup nebular şi mai mare. Dimpotrivă ! Grave perturbaţii în mişcarea altor nebuloase octuple, precum şi multe alte indicii pe care este de prisos să le citez, ne-au făcut nu numai să recunoaştem, ci să şi precizăm în spaţiu poziţia nebuloasei în jurul căreia se mişcă Iflodnaliana noastră, împreună cu alte octuple *c*, încă o dată *ca o planetă printre planete.* Distanţa pînă la această nebuloasă invizibilă, soare în sistemul nostru nebular şi planetă la rîndul ei (cum pare a fi pe cale să se recunoască !) a unui alt sistem, ar fi de circa 85 tetradecalioane (sau carantilioane) de leghe, adică de 50 chintilioane de ani-lumină, în cifră rotundă.

Dar, fără a mai supune imaginaţia cititorului la atît de grele eforturi, vom preciza pe scurt că *orînduirea universului repetă, la scară gigantică, orînduirea atomului ;* sau viceversa, dacă preferaţi. Şi întrucît se poate coborî la nesfîrşire, ţinînd seama de aceasta în progresiunea mărimilor, tot aşa, ţinînd seama de primul, se poate urca la nesfîrşire. La nesfîrşire, dacă nu vrem să spunem la infinit ; iar aceasta ar trebui să fie deajuns pentru biata noastră ştiinţă ; să coboare pînă la corpurile prime, sau să se înalţe pînă la cele din urmă, adică pînă la cauze (dacă nu pînă la Cauza Primă) ar trebui să apară ca o acţiune prea grea pentru locuitorii Pămîntului, grăunte invizibil în ceruri. Nu există totuşi, dificultate de necuprins pentru spiritul omenesc, care îşi trage originile direct de la această Cauză Primă ; şi iată, aşadar, cele două ipoteze pe care astronomia sideronebulară, cu puternicul sprijin al fizicii, al

psihologiei, al logicii, al poeziei şi al nenumăratelor altor ramuri mai mici, a ştiut să le formuleze.

Mai întîi, este nevoie să definim *sistemul primar*. Prin această expresie, nu vrem să desemnăm, fireşte, acea aglomerare sau acel sistem de nebuloase primare care, în stadiul actual al cunoştinţelor, este încă nerezolvat (ţinînd seama de eventuala sa dependenţă de alte aglomerări), aşa cum greşit se învaţă în unele Universităţi Astronomice ; nu, nicidecum, potrivit unei terminologii corecte, aceasta nu ar fi decît *celula nebulară paraprimară* sau, încă şi mai exact, *paraprimarul* (?) *intern* (este fericita formulă a lui Iflodnal). *Sistemul primar rezultă* însă din *conglomerarea sau îngrămădirea tuturor nebuloaselor vizibile, invizibile şi presupuse,* pornind *de la nebuloasele-baze* (sau *celule nebulare,* de exemplu Galaxia, patria noastră), *pentru a ajunge în sfîrşit la cele primare şi la epiprote* (sau *superprimare,* sau *principes*). Pentru motive de claritate, vom recurge la o comparaţie elementară. Oricine a avut ocazia să vadă un ou din acelea pe care chinezii le făuresc cu multă răbdare, pentru distracţia copiilor din toată lumea : înăuntrul oului care serveşte ca înveliş, se află un altul mai mic, iar înăuntrul acestuia, un altul şi aşa mai departe pînă se ajunge la un ou neverosimil de mic. Tot astfel, sistemul primar ar fi chiar oul exterior, cu întregul său conţinut care, în comparaţia noastră, reprezintă diferitele grade de nebuloase ; acestea se află prin urmare *una în alta,* fiecare cu sistemul său propriu de nebuloase sau de sori. Ce anume reprezintă apoi în Creaţiune oul central din exemplul nostru, aceasta este o chestiune spinoasă de care ne vom ocupa mai jos. Să reamintim, în orice caz, că şi

Galaxia noastră chiar, care este abia o celulă nebulară, conţine milioane de sori ! *Sistemul primar,* deci, să fie bine înţeles, *nu este decît o abstracţiune* ; este mult prea evident că, întrucît facem parte din el, sîntem lipsiţi de orice element de apreciere pentru a-l judeca în calitate de sistem. Dar este fatal ca, urcînd din sistem în sistem, pînă oriunde am voi, trebuie totuşi să ajungem la unul care să cuprindă pe toate celelalte mai mici ; tocmai acestuia, pentru a scurta preambulurile, s-a convenit să i se dea numele de primar. Prin ce anume (se va pune întrebarea la acest punct), se distinge sistemul primar de univers, sau pur şi simplu de creaţiune ? Iată o nouă întrebare delicată, dacă au mai fost din acestea, pe care nu o putem limpezi aici decît în treacăt. *Practic,* sistem primar şi univers sînt acelaşi lucru ; totuşi, filozofii şi astronomii obişnuiesc să facă deosebire între unul şi altul. Această deosebire, de altminteri întru nimic mai mult decît terminologică, nu este în fond altceva decît o rezervă de modestie ; iar dacă ea nu convine religiei, cu atît mai rău ; ar putea oare, pentru atîta lucru, o ştiinţă profund pozitivă să-şi oprească mersul ei triumfal ? De fapt, prin această deosebire, se doreşte a se lăsa loc liber viitorului şi oricăror feluri de ipoteze, precum şi a se recunoaşte actuala mărginire a oricărei metode sau a oricărui mijloc de cercetare : „să ne restrîngem, par a fi spus filozofii cînd au făcut deosebire între sistemul primar şi sistemul universal, să ne restrîngem a considera creaţiunea *aşa cum o concepem* şi să nu înfruntăm *inconceptibilul.* Universul este cu siguranţă finit, dar, pe scurt, finitul şi infinitul sînt la fel de inconceptibile şi nu vorbim deci *de* finit, ci de *un* finit, şi, cu asta am încheiat ; cum ar putea fi, de

fapt, universul infinit ? Iar dacă ar fi finit, *dincolo de el* ce-ar mai fi ? Ştim prea bine că asemenea raţionamente dovedesc o mentalitate incorigibil şi învechit geometrică, dar, pentru numele lui Dumnezeu, mentalitatea matematică ce este ?“ etc. etc. „Apoi, cine ştie, par a fi subliniat aceşti filozofi, însuşi Dumnezeul nostru ar putea, la rîndu-i, oricît de ireverenţios ar putea părea, să depindă, împreună cu alţi zei, de un alt Dumnezeu... *ca o planetă printre planete,* iar sistemul său, de un altul, sau de mai multe altele. Să i se spună, într-un cuvînt, sistem *primar* şi nu *universal*“, încheiau ei. E de prisos să adăugăm că astronomia nu ia aici poziţie şi nu-şi asumă responsabilităţi. Ea se limitează la adoptarea terminologiei propuse. Să trecem mai departe...

Sistemul primar se mişcă ? Nu, desigur, fiindcă *orice spaţiu este cuprins în el.* Ce formă are ? În privinţa aceasta, ne va lămuri întrucîtva ipoteza a doua. Dar este momentul să începem ; cu prima, cea mai simplă.

Prima ipoteză formulată de astronomia sideronebulară, consfinţind orînduirea universală, este că există un *glob central* în jurul căruia se desfăşoară totul, de la cele mai mari grupe nebulare pînă la cei mai mici atomi, cele dintîi nemijlocit cu însoţitoarele lor cereşti, iar ceilalţi printr-o serie nedefinită de *mediaţii* sau *potenţări* (*prima ipoteză sideronebulară* sau *ipoteza siderocentrică*). Acest glob central, de proporţii imense, dintr-o materie necunoscută şi probabil perfect lucios, ar fi deci inima sistemului primar, ca centru al epiprotei mari, sau *Nebuloasa divină.* Ea nu ar fi deci altceva, decît Dumnezeu însuşi. Distanţa sa medie de la Onfalogalactică (soarele central al Galaxiei) ar totaliza, după calcule, între 915 şi 918 miriachilioni (adică 915 [sau 918] × $1000^{10\,000\,000\,000}$) de leghe (rezultă de aici că, potrivit acestei ipoteze, diametrul sistemului primar nu ar fi decît de 1836 miriachilioni de leghe [adică, dacă se adoptă unitatea de măsură propusă de Iflodnal, *mileniul-lumină,* respectiv : rază aprox. = 818 pentadecalioni (cincatilioni) de milenii-lumină ; diametru aprox. = 1636 id. id. : curioasă concordanţă a cifrelor rezultate !]) ; raza sa aproximativă de 73 octodecalioni (sau octantilioni) de leghe (circa 45 trilioane de milenii, ca mai sus) ; masa sa ar ocupa deci întregul spaţiu cuprins în orbita nebuloasei-mamă a noastre (din Andromeda), din care Galaxia, Capul de Cal, etc., nu sînt decît planetele sale. Ea ar prezenta astfel o masă de 12 miriachilioane de ori mai mare decît soarele ! S-au făcut felurite presupuneri asupra : culorii, aspectului general, căldurii şi pînă şi mirosului emanat de acest gigantic glob (cu alte cuvinte, de Dumnezeu) care, pe cît se pare, trebuie să se prezinte ca o inconceptibilă masă de metal neted şi incandescent ; pînă acum ne aflăm în domeniul fanteziei pure, dar totuşi să nu ne oprim. Acei astronomi americani care au pretins că-l zăresc din Observatorul de la Zrfty (Luna), să fie sănătoşi ! Să amintim totuşi, pentru a încheia, că acest astru, din punctul de vedere al religiei cauză supremă a tuturor obiectelor şi fenomenelor, Dumnezeu, ar fi, din punctul de vedere al astronomiei, pur şi simplu *unica stea fixă a sistemului primar.*

A doua ipoteză formulată de astronomia sideronebulară (şi ştiinţele minore) se bazează pe premise de ordin, să-i zicem aproximativ, estetic. Iat-o, rezu-

mată şi sistematizată pe scurt. Cuvîntul, s-a mai spus, este sufletul lumii ; el ar fi şi sufletul întregului sistem primar. Seria indefinită (şi practic infinită) a combinaţiilor şi conglomerărilor la care materia (sau energia) este supusă, s-ar încheia, într-un sens nu numai ideal ci şi spaţial, cu un cuvînt, sau mai degrabă *într-un cuvînt*. Aici sînt necesare unele explicaţii. Potrivit acestei ipoteze (numită chiar *teoria logos-ului absolut*, sau *ipoteza morfocosmică*, sau *a doua sideronebulară*), giganticul conglomerat al sistemului primar, ai cărui atomi primi (sau *presupuşi*) ar fi componenţii minimi, iar epiprotele, componenţii maximi, acest gigantic conglomerat „descrie, spun teoreticienii, şi pronunţă un cuvînt neauzit (şi de neauzit, întăresc alţii ; şi de nevăzut, prin definiţie)". În alţi termeni, *toate corpurile şi sistemele cereşti se combină ca să formeze un cuvînt*. Să nu ne închipuim, avertizarea este de prisos, un cuvînt propriu zis, ci să zicem o anumită formă („cuvîntul nu este altceva decît formă, act al puterii, carne a sacrificiului"). Iar Dumnezeu ar fi chiar acea formă sau acel cuvînt, dacă vreţi (adică, drept corolar, *o metodă*). Ipoteza nu exclude nici nu confirmă pe cea siderocentrică ci, cum se vede, pur şi simplu nu ţine seama de ea ; mai mult decît atît, a respins în vremea din urmă, prin acţiunea tinerilor săi susţinători, termenul de *sistem primar*, înlocuindu-l cu acela de *sistem cauzal*. Raţiunile acestei înlocuiri, dacă nu se văd de la sine, ne-ar duce prea departe dezvoltîndu-le.

Iată deci cele două ipoteze. Numai că ele, mult prea sumar expuse aici, sînt departe de a satisface mintea nesăţioasă a astronomului sideronebular. Incontrolabile prin natura lor şi defectuoase ambele, ele

aşteptau un spirit profund sintetic, care într-un anume fel să le contopească şi să le completeze, deducînd de aici concluzii de rigoare ştiinţifică şi, totodată, de sublimitate speculativă, într-o ipoteză unică şi de cel mai înalt nivel posibil. Ori, iată că un asemenea spirit, o atît de strălucită minte, se pare că a fost găsită de ştiinţa noastră (ştiinţa ştiinţelor) foarte de curînd, în persoana lui Onisammot Iflodnal, citat pînă acum de mai multe ori, astronom şi filozof de valoare incontestabilă. Credem că este de datoria noastră să arătăm, fie şi pe scurt, ipoteza şi teoria sa, deşi este din păcate încă neluată suficient în consideraţiune de domnii de la Academie. Dacă are cineva păreri contrarii, să permită în orice caz menţionarea ei cu titlu de actualitate ştiinţifică.

Prima obiecţiune pe care mintea ascuţită a lui Iflodnal a ridicat-o în sinea sa, celor două ipoteze sideronebulare, larg justificate de mecanicitatea lor intrinsecă, se poate formula astfel : *cele două ipoteze maxime ale astr. sideron. folosesc doar unul din indefiniţii progresivi*. Să ne explicăm. După cum se poate urca indefinit, din aglomerare în aglomerare pînă la sistemul primar (sau cauzal), în acelaşi mod şi tot atît de indefinit se poate coborî din subdiviziune în subdiviziune, din corpuscul în corpuscul, pînă la atomul prim sau *presupus*. Atunci, se întreba Iflodnal, ce folos se poate obţine din aceasta ? Ce folos anume, ca să fim mai exacţi, se poate obţine din metoda care a condus la abstracţiunea *atom presupus* ? Şi în fond, care este funcţiunea acestui atom în alcătuirea sistemului primar ? Sau, dacă s-au formulat ipoteze privind rezultatul ultim (sau cauza primă) din *seria ascendentă*, la ce conduce *seria descendentă* ? Chestiune de cuvinte, se va spu-

ne. Fie şi aşa, mulţumim cerului, vom răspunde. Iată, în orice caz, punctul de plecare al înaltului efort pe care astronomia (şi prin ea filozofia şi toate celelalte) îl datorează minţii lui Iflodnal. Şi iată şi rezolvarea dificultăţii chiar prin cuvintele Maestrului : *Atomul presupus şi grămădirea maximă* (sistemul primar sau cauzal) *sînt acelaşi lucru, atît dimensional, cît şi numeric. Primul constituie steaua centrală sau fixă a celei de-a doua. El este, ca atare, unic şi în consecinţă de aceleaşi dimensiuni.* Elucidarea completă a precedentelor propoziţii ar pretinde cititorului o familiarizare deosebită cu problemele majore ale speculaţiunii contemporane. Să ne menţinem deci la generalităţi.

Coborînd de-a lungul *seriei descendente,* susţine Iflodnal, se ajunge în mod fatal (nu vrem să zicem aici, în practică) la un corpuscul prim, la un cvantum de materie (sau de energie) indivizibil, adică intuit şi *prin aceasta unic.* (Asupra acestui pasaj, destul de arid pentru cititorul neexperimentat, nu putem stărui aici ; el reprezintă însă cea mai mare descoperire a filozofiei moderne. Să mergem mai departe.) Prin indivizibil, atragem atenţia, vrem să înţelegem, dacă adoptăm o recentă terminologie a fizicii, netransformabil. Urcînd de-a lungul *seriei ascendente,* se ajunge de asemenea inevitabil la o grămădire care să cuprindă pe toate celelalte mai mici şi *de altminteri unică prin definiţie.* Însă două unice nu pot exista : rezultă de aici, în chip de netăgăduit, că şi corpusculul prim şi grămădirea maximă *sînt acelaşi lucru.* (Cum se vede, Iflodnal pare înclinat a reforma însuşi conceptul de sistem primar şi schiţează implicit o soluţionare a spaţiului sau, să zicem, a problemei infinitului şi a finitului.)

Aşadar, de prisos să adăugăm, ambele sînt investite cu aceleaşi atribute. Dar acest *unic* este Dumnezeu ; propoziţiune reversibilă, cum o consideră cei nechibzuiţi : *Dumnezeu nu este altceva decît Unicul sistemului primar.* De aci se mai deduce, în mod secundar, caracterul de *cazualitate metafizică a lui Dumnezeu.*

Orice chestiune de amănunt nu-şi mai are locul, în lumina acestor înalte concepţii. De pildă, propoziţiunea : „atomul presupus este inima sistemului cauzal, întrucît din acestea două, unul este conţinutul, pe cînd celălalt este conţinătorul“ este în mod fals atribuită lui Iflodnal, fiind dimpotrivă datorită unui discipol nepriceput. Ea este însă foarte folositoare astronomiei în sens restrîns ; se poate spune, *dar numai practic,* că sistemul primar se roteşte în jurul atomului presupus. Ambele sînt însă de aceeaşi greutate, formă, volum, etc.

Nu vrem să mai spunem nimic altceva despre această admirabilă teorie, dată fiind existenţa ei încă recentă. Noi n-am putea, chiar dacă am vrea, întrucît ar presupune cunoaşterea multor noţiuni dificile. De altfel, mai trebuie să atragem atenţia că nu este încă deplin de limpede totul. Cel ce scrie aici trebuie să facă de pildă mărturisirea că el însuşi nu înţelege ce anume vrea maestrul să spună cînd, identificînd spaţiul cu timpul, le defineşte drept *explozia concretă a atomului presupus.* Şi tot astfel, pe cît de relativ lesne poate fi urmărit cînd afirmă că, în orice caz, globul central al primei ipoteze sideronebulare este invizibil, nu tot aşa de lesne de înţeles este cînd susţine *invizibilitatea absolută,* atît a sistemului primar sau a grămădirii maxime, cît şi a atomului presupus. Dar ar mai fi de adăugat că marele om

de știință, departe de a fi satisfăcut de propriile sale rezultate, lucrează necontenit la perfecționarea înaltei sale teorii. Și iată că părea nu de mult să se fi apropiat oarecum de teoria logosului absolut (a doua sideronebul.) cînd, în urma insistențelor corporației profesorilor de la Universitatea din Ascreo (Marte), și-a expus pe scurt vederile sale : „Atomul presupus și grămădirea maximă (pare să fi spus el cu acel prilej) pronunță așadar, dacă voiți, același nemaiauzit și admirabil cuvînt". De asemenea, el este în curs de a supune unei atente revizuiri cele două principii de bază pe care a sprijinit întreaga sa teorie ; sînt cunoscute sub numele de *principiul mediațiunii spontanee* și cel al *identității absolute*. Dar, despre acestea, ajunge.

Și întrucît trebuie să încheiem, deși cu părere de rău, scurtul nostru tratat, iată dar, drag cititor, unde te-au condus aceste indicații, atît de sumare totuși ! Oricum ar fi cele două ipoteze majore ale astronomiei sideronebulare, oricum ar fi teoria lui Iflodnal (care reprezintă totuși cel mai gigantic efort făcut vreodată de spiritul omenesc) și chiar dacă toate acestea ar fi false, cît de mult ți s-a lărgit, totuși, orizontul ! Astronomia sideronebulară te-a purtat prin spații nemaiînchipuite, la distanțe înfiorătoare pentru mintea omenească ; ea a făcut să-ți pară limpezi și elementare acele concepții și raționamente pentru care, dat fiind că le-au susținut în vremi îndepărtate (dar vai, nu prea îndepărtate, spre rușinea seminției pămîntene), cei curajoși au ajuns chiar să fie puși pe rug. În același ritm cu sublima noastră știință, a făcut totuși progrese mari și omenirea ; și cu siguranță, datorită învățăturilor ei, nu mai există nimeni, îndrăznim a spera, care să

nu știe că viața universală (corolar implicit al puținului expus în cele precedente) erupe cu violență din fiecare lucru și *pretutindeni*. Apoi, oricine a învățat să recunoască acum pe locuitorii celorlalte lumi drept frați mai mult sau mai puțin îndepărtați, iar pe cei din Galaxie, cel puțin, drept *frați de aceeași latitudine*. Cu toții avem aceeași origine, nimic nu este străin de noi din ce este în univers, sau cel puțin în sistemul cauzal ; pînă și materia care ne alcătuiește este în definitiv aceeași ; cît de importantă poate să ne mai pară o distanță de zece-douăzeci de mii de ani-lumină ? Iar întrucît vizitele noastre pe planeta Marte ne-au documentat asupra *puținei diferențe substanțiale* dintre noi și locuitorii ei, și întrucît cu aceștia, pînă în cele din urmă ne-am înțeles perfect, tot așa vom avea cu siguranță certitudinea, într-o nu prea depărtată zi, asupra a ceea ce astăzi fiecare din noi simte în adîncul său ; anume că vom recunoaște în același chip drept frați ai noștri pe locuitorii celei mai depărtate nebuloase (să ne gîndim, printre altele, că scheletele de seleniți găsite pe satelitul mort *nu diferă întru nimic de ale noastre, în afară de cel de-al treilea picior*). (Rușine veșnică, să adăugăm, acelor batjocoritori care, făcînd jocuri de cuvinte cu termenii astronomici, au făcut din *sistemul cauzal*, sistem *cazual* !)

De aceea, cititorule, meritul maxim este al disciplinelor astronomice, în numele cărora ni se va permite să încheiem acest ultim capitol așa cum l-am început. Și în numele unui glorios cultivator al lor, tot ca la început.

Să nu ne obișnuim a face mare caz de scurtul nostru răstimp de creaturi terestre ; nu aceasta, ci

ideea are importanţă şi pentru ea să trăim. Şi ce altă călăuză mai sigură şi veşnică ne-am putea dori decît Astronomia ? Pentru că se prăbuşesc biserici şi imperii, dar Astronomia îşi continuă triumfătoare drumul său. Seminţiile omeneşti şi rămăşiţele lor sînt nimicite, dar să nu avem nici o teamă : „Soarele Astronomiei străluceşte deasupra capetelor noastre" (Flammarion. *Pămînturile Cerului* pag. 7 — Ediţia Sonzogno). *Honolulu — Hawai (Terra) ianuarie — martie 2051*

NOAPTE DE NUNTĂ

Lui Libero De Libero

SPRE sfîrşitul ospăţului de nuntă, fu anunţată venirea coşarului. Tatăl, plin de voie-bună şi părîndu-i-se că e potrivit ca o ceremonie, cum era curăţirea hornului, să fie săvîrşită chiar în ziua aceasta, dădu poruncă să fie lăsat să intre ; dar acesta nu se arătă, ci preferă să rămînă în bucătărie unde se afla vatra cea mare. Nu se rostiseră, de fapt, toate urările şi din această cauză unii dintre oaspeţi judecară, în sinea lor, drept nesăbuită neaşteptata întrerupere ; cu toate acestea, datorită gălăgiei stîrnite de copii, pînă la urmă se ridicară cu toţii de la masă.

Tînăra soţie nu mai văzuse niciodată vreun coşar ; cînd el venea, ea era la şcoală. Intrînd în bucătărie, dădu cu ochii de un om înalt şi voinic, în haină de catifea de culoarea uleiului prăjit, cu o impunătoare barbă căruntă şi avînd spatele încovoiat ; încovoierea era cumpănită de bocancii mari de munte care, în ansamblu, păreau că îi ţin drept tot trupul ; pielea de pe obraz îi era adînc pigmentată cu negru, şi deşi în momentul acela era spălată cu multă grijă, părea că ar fi prins în ea rădăcină mulţime de puncte negre, mai mari şi mai mici ; o depunere

neagră, adunată în cutele frunţii şi ale obrajilor, dădea figurii sale un aer de înţelepciune îngîndurată. Impresia aceasta se risipea însă repede ; marea sfiiciune a omului ieşi la iveală, mai ales cînd trăsăturile figurii sale se destinseră într-un fel de zîmbet.

Prezenţa lui o suprinse aproape pe tînăra soţie, care se afla în uşă, dar se păru că şi coşarul fu surprins ; ca şi cum ar fi fost găsit făcînd ceva ce nu se cuvenea şi ar fi trebuit să-şi justifice prezenţa acolo, începu să repete, adresîndu-se direct tinerei soţii, nişte fraze pe care ea nu le auzi, sau nu le înţelese. Bîiguia cu stăruinţă, arătîndu-se convins că tot ce spunea o interesa pe ea îndeaproape ; şi o privea în acelaşi timp cu ochi obosiţi, dar stăruitor. Tînăra soţie îşi dădu seama limpede, încă din prima clipă, de firea lui de tîrîtoare.

El îşi scoase haina şi începu să-şi descheie vesta. Ea o zbughi pe uşa cealaltă, dar rămase cu luare aminte la ceea ce se întîmpla acolo înăuntru ; avea simţămîntul că urma să se petreacă ceva ce nu se cade şi i se părea că prezenţa ei l-ar fi ţinut la respect în săvîrşirea riturilor sale, sau, mai degrabă i se părea că se ruşinează pentru el de tot ce se întîmpla. Numai că nu prindea nici un zgomot lămuritor, aşa că intră din nou. Copiii fuseseră scoşi de acolo, iar el era singur ; în momentul acela, tocmai se urca pe o scară portativă, rezemată înăuntrul hornului, era cu picioarele goale şi în cămaşă, o cămaşă cafenie ; cu nişte curele îşi agăţase la piept o sculă asemănătoare cu o răzătoare de covată şi a cărei folosinţă rămase pentru totdeauna necunoscută tinerei soţii ; la gură şi la nas avea un fel de căluş negru, prins de urechi. Nu-l văzu însă cum intră pe gura hornului, fiindcă o rupse iar la fugă.

Cînd intră pentru a treia oară, bucătăria era goală de tot şi în aer se răspîndise un miros ciudat, un miros nemaipomenit. Uitîndu-se în jur, tînăra soţie dădu vina mai întîi pe ghetele lui uriaşe, aşezate într-un colţ, lîngă o boccea de haine ; era însă mirosul de moarte al funinginii care se grămădea pe fundul vetrei, căzînd cu bufnituri în tactul unui răzuit surd care rodea în adîncul casei şi pe care ea îl simţea pătrunzîndu-i pînă în rărunchi ; în răstimpuri, o frecătură înfundată vestea chinuitul urcuş al omului.

Veni apoi o clipă de tăcere desăvîrşită, de încordare sfîşietoare pentru tînăra soţie. Continua să se uite la gura hornului, în fundul pîlniei negre ; gura aceasta nu era pătrată, ci alungită, o crăpătură întunecoasă.

După care, un strigăt ascuţit de tot, gutural, neomenesc, răsună fără să se ştie de unde, din ziduri, din pietrele casei, din străfundul vaselor de bucătărie, ori chiar din pieptul tinerei soţii care se cutremură toată. Răcnetul acela de animal ce trage să moară se lămuri curînd a fi un fel de chemare bucuroasă : omul ieşise în sfîrşit pe acoperiş. Frecăturile înfundate reîncepură mai des ; în cele din urmă, din crăpătură se văzu ieşind un picior negru care căuta sprijin, un picior de spînzurat. Piciorul găsi prima treaptă a scării, iar tînăra soţie fugi afară.

În curte, aşezată pe o piatră mare, se ostenea s-o ţină la curent bătrîna îngrijitoare, una din acele

femei pentru care totul e noutate : mergea încolo şi încoace, aducînd veşti cu un aer de taină :

— Chiar acuma se curăţă sub boltă, — iar tînăra soţie şi-l închipuia pe coşar scuturîndu-şi de pe el funinginea, ţeapăn pe grămada neagră, ca un gropar pe o movilă de pămînt.

— Dar ce-o să-şi pună în picioare ca să se caţăre pe zid ? şi alergă înăuntru să-l întrebe : Omule, ce-ţi pui în picioare ca să te caţări ?

Urmă un răspuns vesel care nu se auzi bine.

— Acum tocmai îmbucă ceva ; şi îngrijitoarea rămase înăuntru.

La o vreme, ieşi iarăşi cu cîteva flori de colţ ; spuse că omul le scosese dintr-o cutiuţă foarte curată şi că i le oferea ei, tinerei mirese.

După un răstimp, ieşi şi el îmbrăcat, cu o desagă în spate. Tocmai străbătea curtea să plece, cînd tatăl îl opri să se intereseze, prietenos, despre viaţa lui. Se apropie şi tînăra soţie. Aici, în soarele palid de iarnă, apărînd mai întunecat la faţă, cu barba învîrstată de negru şi cu ochii încreţiţi din cauza luminii, omul îi păru un fluture uriaş, o pasăre de noapte surprinsă de lumina zilei. Sau, mai degrabă, îi păru un păianjen uriaş, sau un gîndac negru ; pînă şi o boltă de vatră, văzută de dedesubt, dacă afară e destulă lumină, nu mai e chiar neagră de tot, ci tot dă într-un licăr cenuşiu şi vîscos.

Povesti că de treizeci şi cinci de ani umbla prin locurile acestea curăţind coşurile, că în anul ce vine avea să-l ia cu el pe fiul său să-l înveţe meseria, că acum este oprit să culegi flori de colţ şi că doar pe ascuns putuse aduna cîteva, şi alte lucruri fără

importanţă. Însă, şiret sau ticălos cum o fi fost, se vedea bine că voia doar să se ascundă în dosul acestor cuvinte, că lăsa să cadă cortina de vorbe aşa cum se ascunde sepia în norii ei de cerneală.

Cunoştea toţi morţii familiei, dar pe el nu-l văzuse nimeni niciodată !

Tinerei soţii nu-i mai păru că se ruşinează pentru el, ci de-a dreptul că se ruşinează pentru ea însăşi.

După plecarea lui, puse micile flori de colţ sub portretele celor morţi.

FETE DE PROVINCIE

CURTEA fusese năpădită de iarbă, iar straturile dăduseră crini mari care, nu se ştie de ce, se vedeau doar noaptea. În prima seară, pe întuneric, stăteau cu totul nemişcaţi şi oarecum potrivnici, ca şi cum ar fi fost prinşi asupra faptului ; dar în nopţile următoare se mai domesticiră şi chiar începură să înalţe capetele. Crini ai sfîntului Antonio.

De cînd se întorsese, din păcate doar pentru cîteva săptămîni, Carlino nu făcea altceva decît să cutreiere fără rost odăile acestea vechi ce miroseau a mucegai, lăsîndu-se cu totul în voia întîmplării ; cutreiera asemenea unui orb, cu o undă de bucurie, prin lumea copilăriei sale. În casă nu mai era nimeni, afară de cîine, iar femeia care venea să descurce în pripă treburile gospodăriei nu stătea mai mult de două ore zilnic.

Dimineaţa, cînd se scula, Carlino cînta cît îl ţinea gura ; la fel şi peste zi, cînd trecea pragul unei uşi, intona, doar în folosul cîinelui încolăcit într-un colţ, bucăţi din opere, cu mimica de rigoare : „Veni-vor la tine pe adieri..." Cînta de pildă în timp ce-şi punea cămaşa, ridicînd patetic sprîncenele, iar cîinele, în colţul lui, dădea pînă una-alta din coadă. Apoi se întindea, făcea să-i trosnească încheieturile, respira aerul încins al cîmpiei. Către asfinţit, cînd lucrurile capătă în sfîrşit volumul şi conturul cuvenit (nu mai sînt îngroşate şi scăldate în lumina zilei şi nici nu sînt încă tulburi ca în cea a nopţii), stătea vreme îndelungată pe o treaptă a scării de afară, cu genunchii cuprinşi în braţe, căzut în adînc mutism.

Acestei fericiri nu-i lipsea decît inconştienţa, avantaj după unele păreri, sau dezavantaj după altele. Erau de vină anii petrecuţi la oraş, sau doar anii care trecuseră ? Cîteodată, lui Carlino i se părea că toate acestea îi lasă în adîncul sufletului un gust amar.

Tot umblînd aşa, ajunse să descopere într-o ladă costumele de teatru. Erau haine fără căptuşeală, după stilul secolului al XVI-lea şi al altor secole trecute care, după tighelele lor mari, dovedeau, îndată ce le întorceai, o confecţionare zorită ; răspîndeau un miros ciudat de catifea, de atlaz, de fir lucitor pentru broderie, şi poate şi de naftalină.

Aceste haine aveau o particularitate : se închideau toate la spate, cu copci moş şi babă, astfel că nu puteau fi îmbrăcate fără ajutorul cuiva. Iată pantalonii, iată haina din secolul al XVI-lea, de catifea liliachie, pe care adesea trebuia s-o îmbrace el, Carlino, pe vremea cînd în sala mare se dădeau reprezentaţii. Camarazi de teatru îi erau ceilalţi tineri ai casei, băieţi şi fete. Oare cum o fi arătînd acum verişoara care-l ajuta totdeauna, în ultima clipă, să-şi pună haina liliachie ? Iată aici şi costumul ei obişnuit : o rochie de altaz alb, cu delicate reliefuri de aur, lungă pînă la călcîie, ba chiar şi cu puţină trenă. Numai ea, de altfel, putea s-o îmbrace ; pentru rochia asta era nevoie de o talie de viespe, apoi mai sus de acea talie se ridicau neaşteptat de proemi-

nenţi, sînii, altminteri abia vizibili. Trebuie să fi avut cincisprezece ani, pe atunci, mîinile îi erau subţirele, iar trupul ei slăbuţ răspîndea parfumuri nelămurite. Zîmbea cîteodată cu neaşteptată şiretenie. Avea părul destul de lung. Tremura ca o trestie, cînd îl săruta pe Carlino pe obraji (ceea ce trebuia să facă într-o anumită scenă). Buzele ei erau reci şi umede. Sau fierbinţi şi dogoritoare.

Pe această verişoară o văzu apoi Carlino atunci cînd, după cîteva zile de totală singurătate, se hotărî să se ducă să-şi salute rudele. Era acum femeie de vreo treizeci de ani şi părea mult mai sigură de sine. Frumuşică, într-adevăr, dar totuşi nemăritată. Poate că această siguranţă de sine era doar falsa şi îndîrjita libertate de atitudine căreia fetele nemăritate din provincie îi atribuie atît de mare valoare în căutările lor. Se părea că ea îi porunceşte mamei sale. Promise desigur lui Carlino că-i va întoarce vizita şi se simţea că voia să facă asta neînsoţită.

Într-adevăr veni singură, într-o seară, şi stătu mult, umblînd prin odăi şi adulmecînd aerul, cu nasul ei niţel cam ascuţit. Fără îndoială că nu-şi făcea chiar iluzia să găsească în Carlino un eventual soţ, era totuşi în umbletul ei de colo-colo o voinţă precisă, o luare în posesie ; se purta asemenea acelor femei care, la capătul puterilor, îşi hotărăsc cu mintea limpede ruşinea şi şi-o pregătesc cît mai chinuitoare, cercetînd alcovul cu minuţioasă severitate. Din întreaga ei atitudine se vedea limpede că este o pradă uşoară, o pradă voluntară şi convinsă.

— Ascultă, îi spuse ea lui Carlino la un moment dat, cîteva zile după aceea. Îşi pierduse acum cu totul falsul ei aer de poruncă şi rigiditatea aceea cu

respiraţie tăiată. Ascultă, îţi aduci aminte de costumele de teatru ? Aş vrea... nu ştiu cum să-ţi spun şi nu ştiu dacă o să vrei... În sfîrşit, aş avea plăcere ca noi doi, aici în casă, cînd sîntem împreună, să ne costumăm ca atunci. Auzi, dragul meu, o să-mi faci plăcerea asta ?...

Costumele nu se potriveau însă taliilor lor de adulţi. Carlino trebui să renunţe să şi-l încheie pe al său, chiar dacă mîinile verişoarei, pricepute ca şi pe vremuri, îl ajutară ; iar în vestonul acesta prea scurt se simţi îndată caraghios. Dar nu renunţă verişoara să-şi încheie costumul ei ; strînse şi strînse, pînă ce şoldurile izbucniră dedesubt, pînă ce sînii se umflară peste măsură deasupra, pînă ce îşi regăsi în sfîrşit talia ei de altădată. Tot sîngele i se urcă deodată la cap şi zile de-a rîndul după aceea, a umblat prin odăi roşie în obraz, cu ochii ieşind din orbite, cu cărnurile revărsîndu-se la cingătoare, dar în delicata rochie de atlaz alb, acum scurtă pînă la genunchi, sau puţin mai jos. Totuşi nu părea să-şi dea seama de toate acestea ; era consumată de o necontenită ardoare, afectuoasă în abandonările ei şi bîiguia mereu ca şi cum ar fi avut fierbinţeală. Neliniştea îi creştea zi cu zi.

— O s-o omor pe bătrîna aia, zicea despre maică-sa scrîşnind din dinţi.

Iar lui Carlino, care căuta s-o aducă la o comportare mai potolită şi mai ales s-o facă să lepede travestirea, îi răspundea :

— Dragostea mea, de ce nu înţelegi că toate acestea se vor sfîrşi peste cîteva zile ; fiindcă tu ai să pleci curînd şi chiar fără să-ţi iei rămas bun !

Aşa se şi întîmplă, în realitate. Încă de mai multe zile, cînd verişoara nu era acolo, oprindu-se în pragul unei uşi, Carlino mormăia către cîine :

— Doar ţi-am spus mereu că viaţa asta nu este pentru mine !

Într-o bună dimineaţă plecă fără să spună nici o vorbă nimănui.

Verişoara deveni iarăşi poruncitoare faţă de maică-sa şi o aduse cu ea acasă la Carlino.

— Înainte de a închide, trebuie să punem totul în ordine, zise ea cu hotărîre.

— Dar astea ? întrebă mama, găsind pe o sofa cele două costume din secolul al XVI-lea.

— Astea nu, la pod !

Unde cele două costume rămaseră multă vreme, pe o bancă lungă ; cu toţii le uitară acolo, pentru totdeauna. Un şoarece le descoperi, deschizînd calea şi altor semeni ai lui şi şoarecii îşi aduseră acolo şi puii. Veni rîndul unui roi de molii. Şi astfel, puţin cîte puţin, destrămate, fărămiţate, costumele îşi pierdură orice consistenţă. Erau acum ţesute numai din pulbere ; stînd totuşi la o parte, pe bancă, mai păstrau încă acea ţinută ce înfăţişa o formă dispărută, aşa cum au fracurile în coşciuge, cînd se deshumează rămăşiţele pieritoare ale unui om. Se înţelege că dacă ar fi fost atinse s-ar fi descompus pentru totdeauna şi ar fi putut încăpea într-un pumn.

Dar, a crede că aceeaşi este soarta tuturor costumelor din secolul al XVI-lea ar fi o răutate şi o nerozie. Dacă acestora două o inimă aspră le-a pregătit o soartă atît de jalnică, celelalte rămaseră în ladă. De unde, cu siguranţă, noi generaţii de femei le scoaseră să se împodobească cu ele şi fete, femei mature, bătrîne cărunte, n-are importanţă, deghizate în chipul acesta, să se împăuneze cu ele, făcîndu-le să strălucească de o viaţă mereu nouă. Iar în jurul acestor creaturi pentru care copilăria nu trece niciodată, în jurul acestor nemuritoare, în timpul zburdărilor lor fără grijă, cu siguranţă că au alergat sărbătoreşte, făcînd tumbe deandaratelea, nu cîinii oamenilor cu privire gravă şi posomorîtă, ci nişte căţei din aceia care latră cu tot trupul şi asurzesc întreaga casă ; cu glas strident, într-adevăr, însă cu totul disproporţionat faţă de micile lor dimensiuni.

POVESTEA VÎRCOLACULUI

NICI prietenul meu şi nici eu nu putem suferi luna ; la lumina ei ies din morminte răposaţii desfiguraţi, mai ales femei înfăşurate în giulgiuri albe, aerul se îmbibă de umbre verzui şi uneori se afumă într-un galben sinistru ; te temi de toate, de orice buruiană, de orice rămurea, de orice animal, într-o noapte cu lună. Şi ceea ce este şi mai rău, o asemenea noapte ne sileşte să ne tăvălim, chelălăind şi lătrînd, prin locuri jilave, prin noroaie, în dosul clăilor de paie ; e vai de el, dacă un semen al nostru ne-ar ieşi atunci înainte ! Cu furie oarbă l-am sfîşia în bucăţi, numai dacă nu cumva el, mai iute decît noi, nu ne-ar împunge cu un ţăpoi. Dar, şi în acest caz, tot stăm noaptea întreagă şi apoi şi ziua întreagă, amorţiţi şi buimaci, ca treziţi dintr-un vis urît, înjositor. Într-un cuvînt, amicul meu şi cu mine nu putem suferi luna.

S-a întîmplat odată, într-o noapte cu lună, că şedeam în bucătărie, care este încăperea cea mai ferită a casei, lîngă vatră ; închisesem uşile şi ferestrele, obloanele şi uşiţele ca să nu pătrundă nici un fir din razele care, afară, umpleau aerul şi-l încremeneau. În mine îşi făceau însă loc, simţăminte sinistre,

cînd prietenul meu intră pe neaşteptate, ţinînd în mînă un obiect mare, rotund, semănînd cu un burduf de untură, dar ceva mai lucios. Cînd îl priveai, se vedea că pulsa oarecum, aşa cum fac unele lămpi electrice, şi părea străbătut pe sub piele de slabi curenţi care dădeau naştere unor uşoare reflexe sidefii, asemenea variaţiilor de nuanţă ale meduzelor.

— Ce-i asta ? strigai eu, atras fără să vreau de ceva magnetic în aspectul şi, aş zice, în comportarea burdufului.

— Nu vezi ? Am reuşit s-o înhaţ... răspunse prietenul, privindu-mă cu un zîmbet fugar.

— Luna ! exclamai eu atunci. Amicul meu încuviinţă în tăcere.

Dezgustul ne copleşea ; în acest timp, luna secreta un lichid cu aspect sticlos, care picura printre degetele prietenului meu. El tot nu se hotăra s-o lase jos.

— Ah ! Pune-o acolo, în colţ ! urlai eu. Om găsi noi un chip s-o ucidem !

— Nu, spuse prietenul cu neaşteptată hotărîre şi începu să vorbească grăbit. Ascultă-mă, eu ştiu că, lăsată de capul ei, scîrboasa asta va face totul pentru a se întoarce pe bolta cerului (spre necazul nostru şi al atîtora altora) ; altceva nu poate face, căci se comportă întocmai ca balonaşele copiilor. Ea n-o să caute ieşirile cele mai lesnicioase, nu, ci o să se îndrepte mereu în sus, orbeşte şi prosteşte : căci şi pe ea, pe vicleana asta care ne stăpîneşte, o mînă o forţă irezistibilă. Va să zică, ai prins ideea mea : s-o lăsăm să treacă pe aici, pe sub bolta vetrei ; dacă nu vom scăpa de ea, vom scăpa de luci-

rea ei răufăcătoare, pentru că funinginea o s-o facă neagră ca un coşar. Orice altceva e în zadar, fiindcă tot nu vom izbuti s-o ucidem ; ar fi ca şi cum ai vrea să striveşti o picătură de argint viu.

Lăsarăm aşadar luna să intre sub bolta vetrei ; ea se ridică îndată, cu repeziciunea unei rachete, şi dispăru pe gura hornului.

— Ah ! spuse prietenul meu, ce uşurare ! Cît m-am ostenit s-o ţin jos, aşa vîscoasă şi grasă cum este ! Dar acum, să nădăjduim c-o să fie bine ! Şi îşi privea cu dezgust mîinile mînjite.

Auzirăm, pentru moment, acolo sus, o bolboroseală şi nişte chiorăeli surde, ca de gaze stomacale, sau ca atunci cînd înţepi o băşică, ba chiar şi suspine : probabil că luna, ajunsă la o gîtuire a hornului, nu putea trece decît anevoie, încît s-ar fi putut spune că gîfîia.

Poate că-şi comprima şi îşi deforma corpul ei moale, ca să treacă ; picături de lichid murdar cădeau în foc sfîrîind, bucătăria se umplea de fum, pentru că luna astupa hornul. După aceea, nimic, iar bolta începu iarăşi să absoarbă fumul.

Ne năpustirăm afară. Un vînt îngheţat mătura cerul senin, toate stelele luceau cu vioiciune ; cît despre lună, nici urmă. Trăiască, uraaa ! strigarăm noi ca nişte apucaţi, s-a făcut ! şi ne îmbrăţişarăm. Dar după aceea am fost cuprins de îndoială : nu cumva luna o fi rămas ascunsă în hornul meu ? Dar prietenul mă linişti : nu putea fi aşa, fără îndoială că nu, dar îmi dădui seama că nici el nici eu n-am mai fi avut curajul să mergem să vedem ; astfel că ne lăsarăm în voia bucuriei noastre, afară. Cînd

am rămas singur, am ars pe foc, cu multă prudenţă, substanţe otrăvitoare ; aceste afumări m-au liniştit cu totul. În aceeaşi noapte, de bucurie, ne-am dus să ne tăvălim puţin într-un loc jilav din grădina mea, doar aşa, în chip nevinovat şi parcă în bătaie de joc, nu pentru că am fi fost siliţi la una ca asta.

Timp de cîteva luni luna nu mai apăru pe cer, iar noi eram liberi şi voioşi. Liberi nu, mulţumiţi şi liberi de tristele noastre furii, dar nu liberi. Pentru că nu era adevărat că luna nu se afla pe cer ; dimpotrivă, ştiam bine că-i acolo şi că se uită la noi, numai că era întunecată, neagră, prea încărcată de funingine ca să poată fi văzută şi să ne poată necăji. Era ca soarele negru sau nocturn care, în vremile de demult, străbătea cerul deandaratelea, de la asfinţit şi pînă în zori.

Într-adevăr, pînă şi această biată bucurie a noastră luă foarte curînd sfîrşit ; într-o noapte, luna apăru din nou. Era ştirbită şi afumată, nespus de întunecată, încît abia se vedea, poate că doar prietenul meu şi cu mine o puteam vedea, fiindcă ştiam că este acolo ; şi ne privea de sus furioasă, cu aer de răzbunare. Văzurăm atunci cît de mult îi dăunase trecerea silită prin gura hornului ; dar vîntul tăriilor şi însuşi mersul ei o curăţau treptat de funingine, iar rotirea neîncetată dădea iarăşi formă corpului ei moale. Multă vreme păru ca atunci cînd iese dintr-o eclipsă, dar era zi cu zi tot mai limpede, pînă ce deveni iarăşi aşa cum o poate vedea oricine, iar noi ne apucarăm din nou să ne tăvălim prin noroaie.

Nu s-a răzbunat însă cum părea că ar fi vrut : în fond e mai bună decît se crede, mai puţin răuvoitoare, mai neroadă, cine ştie ? Eu unul, înclin să cred că în definitiv nu are vină, că vina nu este a ei, că are obligaţii întocmai ca şi noi ; cu adevărat înclin să cred asta. Prietenul meu, nu ; după părerea lui, ea nu are scuze valabile.

Iată în orice caz pentru ce vă spun : împotriva lunii nu se poate face nimic.

TEATRU SCURT

lui Eugenio Montale

1

FLUTURELE SFÎŞIAT

— HAIDEM, prietene, astă seară vă duc la teatru. Aha, vă miraţi ! Nu vă închipuiaţi ca în acest sat mic să fie un teatru. Şi încă cum ! Dar ca actori, o să vedeţi amatorii noştri improvizaţi ! De altfel, iată că am şi ajuns, la noi distanţele nu sînt mari. Observaţi această deschidere scenică din hîrtie roşie, vedeţi şi mica cortină, mi se spunea că a costat peste şaizeci de lire, apoi cuşca sufleorului, făcută din carton îndoit frumos. Trebuie să fie cu siguranţă mîna inginerului nostru...

— Oho ! Muzică !...

— Da, da, muzică, ce credeaţi ? Distrează publicul în timpul pauzelor, care sînt niţel cam lunguţe, înţelegeţi, băieţii aceştia trebuie să facă totul singuri... Am ajuns, am ajuns, fiţi atent. Încă o clipă... Uitaţi-l acolo, în picioare lîngă rampă, însă tot printre public, fiindcă va trebui să dea semnalul aplauzelor, acela este organizatorul a tot ce se vede,

într-un cuvînt sfătuitorul nostru. Iată un actor, fiţi atent !

— Ce haină ţipătoare !... Parcă ar fi *Partida de şah !*

— Sigur, de ce nu ? Costum într-adevăr ţipător. Se începe cu *Partida de şah* ; după aceea va fi altceva, în două acte... *Aripă rănită...* nu... *Rătăciţi în beznă...* nu. *Romanul unui tînăr sărac...* în sfîrşit, om trăi şi om vedea.

— E drept că-aici pe filă nu sînt trecute date dar peste-un veac zbura-vom voioşi în libertate...

— Bravo ! ce sentiment !

— Ei ? Ce, nu vă spuneam eu ?

— Sau o muscă dînd prosteşte în geamuri...

— Ce expresie !... Totuşi, nu înţeleg ce amestec are musca aceasta, mărturisesc că nu înţeleg.

— Ei ! răbdare, răbdare, veţi vedea.

— Prologul s-a sfîrşit. Ce scene frumoase şi ce blondă frumoasă !

— Iar ploaia continuă rece neîncetată şi grea astăzi plouă iolanda mîine zăpadă vom avea...

— Doamne ! Fetişcana blondă se încurcă... Nu, nu-i nimic, a trecut. Ce minunat sufleor, nu se aude aproape de loc.

— Culmea era acoperită azi de dimineaţă...

— Priviţi, priviţi ce fluture uriaş ! Cît o pasăre.

— A intrat atras de lumină, dar să nu vă răpească acum atenţia.

— Al şaisprezecelea ceas tată.

— Se învîrte pe lîngă luminile rampei ; ce mare este !

— Nu vă lăsaţi distras, vă rog !

— Dar un fluture atît de mare n-am mai văzut în viaţa mea ; e cît o pasăre, vă spun !

— (Acest fluture tulbură în mod serios reprezentaţia ; să sperăm că cineva va avea grijă.)

— Aţi remarcat culorile aripilor sale ?

— Biata mea fiică du-te soarta ta e crudă să trăieşti prizonieră cu un paznic alb în această vale întunecoasă cuib al uraganului.

— Vai, ce face ăla ?

— Poate că vrea să înşface fluturele şi să-l zvîrle afară, şi bine face.

— N-o să reuşească sfătuitorul dumneavoastră, cu burta aia a lui...

— Ba da, ia uitaţi-vă, a reuşit foarte bine ; e isteţ, l-a aşteptat lîngă una din luminile rampei. Dar fiţi atent la piesă.

— De nu l-ar omorî... Vai, bietul fluture, uitaţi-vă puţin, l-a sfîşiat ca pe un petec de hîrtie !

— Bine, bine... Observaţi, intră contele de Frombone.

— Ca pe un petec de hîrtie, şi l-a azvîrlit pe jos, păcat !

— Prietenia este cea care înalţă bucuriile cele mai sfinte şi n-am simţit-o niciodată ca în această clipă.

— Şi uite aşa, m-a sfîşiat ca şi cum aş fi fost un petec de hîrtie, pentru că tulburam reprezentaţia. Dar ce puteam să fac, dacă luminile mă atrăgeau irezistibil ? Aş fi vrut să plec, da, departe, în noapte, dar luminile mă atrăgeau, aşa că ce vină am eu ? După aceea m-a aruncat pe jos, lîngă uşa mică de serviciu ; fireşte, nu eram încă mort ; trecînd unul îmi strivea stomacul, altul, o antenă. Zăceam aşa, în materia mea lichidă, printre picioruşele mele desprinse aproape de tot, iar la mică

distanţă zăceau, rupte, aripile mele, frumoasele mele aripi cu care m-aş fi putut duce pînă la capătul lumii. În cele din urmă, cineva mi-a zdrobit şi capul. Dar, iarăşi spun, dacă mă atrăgea lumina... Trebuia, fie să nu pună acolo luminile acelea, fie să nu se dea voie ca lumina să mă atragă, fie, în cazul cel mai rău, să se evite ca această atracţie să însemne pierzania mea. În fond, pentru toate acestea o să-mi daţi socoteală.

2

FURTUNA

— Dar dumneavoastră aiuraţi, liniştiţi-vă, pentru numele lui Dumnezeu ! Oare ce vreţi să faceţi ?

— Haideţi, vă spun ! Vreau ca acest cîine al meu să vorbească ! Trebuie să vorbească ! O să vedeţi. Daţi-mi mîna.

— (Doamne, unde vrea să mă ducă nebunul ăsta ? Şi ce noapte întunecoasă, ce fulgere, cum mai tună, ce vînt turbat !) Aici în bucătărie ? Şi pe întuneric !

— Aşezaţi-vă acolo şi nu suflaţi. Staţi şi priviţi. Aici, Châli !

— (Trebuie să fie numele cîinelui. Iată-l venind în fugă într-adevăr ; trebuie să fie o căţea.)

— Aici, Châli ! Hop la-la, draga mea ! Frumoaso, dragostea mea, frumoaso, ei, ce faci ?

— Hm, hm...

— (Uite cum sare, mîrîie, ar vrea să ajungă la obrazul lui ca să-l lingă... nu văd bine... ce fulgere !)

— Frumoasă Châli, frumoasă, scumpă, aici, aici, pe banca asta. Châli e frumoasă, frumoasă ; ah, ce frumoasă e Châli ! Ei, ei ? Ce spui, ei ?

— (Cît este de întărîtată căţeaua asta, nici o parte a corpului nu îi stă nemişcată, mîrîie, este gata să latre, chelălăie, e gata să izbucnească. Începe să-mi fie frică.)

— Oh ! Châli, dragostea mea, frumoaso, draga mea, ei ?

— (Nu spune nimic în fond, dar cum ştie să şoptească, să-şi cînte cuvintele, diavolul ! Ţine notele pînă le face de nesuportat, lungindu-le, scurtîndu-le, schimbînd tonul, făcîndu-le nespus de mîngîietoare. Apoi, cu cîtă pricepere scarpină animalul pe cap, şi-i mîngîie pîntecul ! Căţeaua pare că nu mai rezistă. Eu mă duc de aici.)

— Nu suflaţi, nu vă mişcaţi ! E foarte lesne, vă spun eu ! Iată, sînteţi pe un cal frumos, drapat în negru, care refuză să sară ; hai, hai, hop, hai, îl mîngîiaţi între urechi, îi vorbiţi blînd, hai, hai, hop, s-a făcut, a sărit ! E o nimica toată, vă spun, a sărit ! Putea să nu sară ; cu o clipă mai înainte, nu sărise. Acum a sărit, e o nimica toată. Important este să-l aţîţi în cel mai înalt grad, să-l scoţi din fire, din blîndeţea lui, din furia lui, din disperarea lui. Ei, Châli, ei, dragostea mea ?...

— Hm, hm, cr, cr, hu, hu, cr, hi, hi...

— Auziţi ? Tăcere, staţi nemişcat ; o să vorbească !

— (Şi fulgerele au încetat, nu mai văd aproape deloc ; vreau să plec de aici !)

— Châli, frumoaso, dragostea mea, scumpo, scumpo !

— Hu, hu, hm, hm, cr, cr...

— (Destul, destul ! O să mă facă şi pe mine să înnebunesc, cu glasul lui plin de dulceaţă, cu glasul ăsta susurat şi pătrunzător ! Vreau să plec).

— Frumoasă Châli, frumoaso !...

— (Destul, destul !)

— Aţi auzit ?? Aţi auzit ???

— Ce vreţi, ce vreţi, domnule ! Nu vă înţeleg. Ce să fi auzit ?...

— Frumoasă Châli, frumoaso, dragostea mea, ei ?

— Cr, cr, hm, hm, ba ta mail cie vi hm hu cr sal...

— Repet, aţi auzit ?

— (Căţeaua nu mai rezistă. De fapt... ciudat... mi s-a părut... ce ciudăţenie !...)

— Frumoasă Châli, frumoaso, dragostea mea, ei ? Ah, ce frumoasă e Châli, Châli, Châli ! Nu sufla, cîine, că te omor pe loc !

— (Doamne, eu ce mă fac ?)

— Frumoasă Châli, ei !...

— Hu hm hm ba ta mail cie vi cr sal...

— (De fapt, aşa este, aşa este, ea repetă nişte silabe ! Printre mîrîituri şi chelălăieli dezordonate, repetă nişte silabe, nu e nici o îndoială !)

— Frumoasă Châli, frumoaso...

— Ba ta mail cie vi sal...

— (Acum le repetă iarăşi, distinct, nu e nici o îndoială !)

— Da sau nu, aţi auziti, vă întreb, aţi auzit ?

— Ba ta mail cievisal...

— Silabele se unesc acum treptat, spre a forma cuvinte ! Cuvinte, auziţi ?

— Bata mail cievisal...

— E groaznic, e groaznic ! Destul, înnebunesc !

— Tăceţi, că vă ucid ! Frumoasă Châli, frumoaso, ei ?... Blestematule, fricos nenorocit ce eşti ! Ai rupt farmecul. Nu... Slavă Domnului !

— Bata mail cievisal.

— (Ea repetă acum cuvintele distinct, cu convingere, cu calm, dar este aproape istovită, nu mai poate, o să moară, o să adoarmă...)

— Hai, hai, Châli, din nou repetă, hai mai repetă, fă-mă să înţeleg...

— Nu mai rezist !... Lăsaţi-mă să ies afară !

— Blestematule, la naiba, s-a sfîrşit cu dumneata ! M-ai tulburat pe mine, pe ea, pe toţi ; ai împiedicat ca minunea să se împlinească pe de-a întregul, dumneata, suflet laş, dumneata... Ţi-a sunat ceasul, îţi tai beregata ! Uite, acum nu mai vorbeşte : zadarnic, adoarme. Dar a spus distinct : „bata mail cievisal“, ai auzit şi dumneata. Spuneţi, vă rog, vă rog fierbinte, vă implor : aţi auzit ?

— Am auzit. Destul, acum ! Aprindeţi lumina, domnule !

— Aţi auzit, da sau nu ? Uite, vedeţi, îngenunchez la picioarele dumneavoastră, plîng ; aţi auzit, da sau nu ?

— Domnule, Cerul să vă ocrotească. Înainte de a vă spune însă adio pentru totdeauna, vreau să vă dau un sfat. Ce frumoasă este, domnule, o lume în care păsările zboară, ramurile înfrunzite foşnesc, cîinii latră, şi doar omul vorbeşte, iar tinerii respectă măcar cinstita căruntețe (nu vedeţi, oare, ce mulţi peri albi am ?) Cu aceasta, v-am dat sfatul pe care voiam să vi-l dau. Nu ştiu dacă m-aţi înţeles. Adio, domnule.

3

DINTELE DE CEARĂ

— Doamna mea, aroganța dumneavoastră, a proprietarelor, este dincolo de orice margini, dați-mi voie să v-o spun ! Am zis că o să plătesc și o să plătesc, ce Dumnezeu ! Pînă atunci, vă rog, dați-mi să prînzesc, că de două zile n-am mai mîncat, am pierdut totul la joc.

— Dacă vreți, dovleci și ouă, altceva n-am.

— Fie, dovlecei și ouă, repede... Chiar sînt gata ? Ohoo, puneți-le aici, dar un strop de vin nu aveți cumva ? Nu, nu, stați, țineți-mi de urît cît timp mănînc, la naiba !

— Așa s-a întîmplat că bietul meu fiu, fiindcă despre slujba aceea nu se mai auzea nimic și că derbedeul acela...

— Opriți-vă, opriți-vă ! Și iertați-mi indiscreția, dar nu mă pot reține de a vă întreba... Doamnă, ce v-a căzut din gură, cînd ați pronunțat acel „zet" ?

— Ah, nimic, nimic...

— Nu, nu trebuie să știu neapărat. Dar știți că sînteți încă frumușică, mai ales cînd vă împurpurați așa ? Nu observasem asta pînă acum. Ce ochi frumoși ! Dar, prea mult roșu pe buze. De altfel, obiectul trebuie să fi căzut sub măsuța aceasta. Caut eu.

— Dar lăsați, lăsați, vă rog.

— Aha, începeți să implorați ? Bine, bine.

— Lăsați, vă spun și vă repet !

— Acum deveniți poruncitoare !

— Ascultați-mă, vă voi spune eu însămi ce mi-a căzut : un dinte.

— Un... dinte ?

— Da, un dinte : uitați-vă.

— Ah, atunci iertați-mă ! Și... și acum ce veți face ? Trebuie să-l înlocuiți îndată, tocmai un incisiv...

— A, nu. Dinții mi-i fac eu singură.

— Dumneavoastră... vi-i faceți singură ?

— Da, mi-i fac singură, ce vi se pare ciudat ? De fiecare dată cînd îmi cad, din ceară dasă.

— Din ceară... cum ?

— Din ceară dasă.

— Doamnă, vă rog, ce sînt glumele astea ? V-am mai spus că n-am mîncat de două zile și dumneavoastră vreți să profitați de slăbiciunea mea !

— De ce ? Ce vreți să spuneți ?

— Cum, ce vreau să spun ? Dar, s-a mai auzit vreodată de ceară dasă ?! Ce înțelegeți prin ceară dasă ?

— Este o ceară, o ceară... în sfîrșit, ceară dasă.

— Încetați, doamnă, vreți să mă provocați ? Știți mai bine decît mine că nu există ceară dasă. Cine a mai auzit vreodată de ea, vă întreb ?! Repet, vreți să vă bateți joc de mine.

— Ba de loc, există și încă cum !

— Doamnă, nu mă faceți să mă înfurii, nu mă faceți să-mi ies din sărite, vă asigur, vă jur că ceară dasă nu există !

— Ba există, domnul meu, nu mă mai necăjiți. Îmi fac din ea dinții ori de cîte ori îmi cad.

— Pe toți dracii, doamnă, nu stăruiți ! În nici un dicționar de pe pămînt nu este trecut un asemenea cuvînt. Mă trec sudori reci și mă cutremur, mă furnică tot trupul...

— Faceţi cum credeţi, dar cea mai mare parte din dinţii mei sînt din ceară dasă.

— Haide, doamnă, ajunge, ajunge, e prea de tot, mă faceţi să înnebunesc ! Duceţi-vă la naiba, doamnă, ieşiţi imediat de aici !

— Ehei, încetişor ! Sînt în casa mea, dumneavoastră nici n-aţi plătit ; mă duc cînd îmi convine mie.

— Afară, afară de aici, vrăjitoareo !

— Cîntăreşte-ţi cuvintele, mojicule !

— Pleacă, hai, îndată, muiere ordinară, tîrfă !

— Ehei, jos mîinile, sau... Derbedeule, nebunule, mă duc fuga la poliţie ! Jos mîinile, altminteri o păţeşti !...

— Afară, afară !

— Smintitule, porcule !

— Uff ! Să înnebuneşti cînd auzi de-astea ! Şi dacă e adevărat că era un dinte, pentru ce nu-l găsesc aici pe jos ? Poate că în partea aceea. Nu. Atunci dincolo. Nu. Pe pardoseala asta afurisită nu pot vedea nimic. Cum să găsesc dintele ăla blestemat ca să-l arunc afară, la dracu ?... Poate sub dulap ? Da de unde ! Oh, Doamne, cum să mănînc acum, cum să dorm aici înăuntru ? Vrăjitoarea ! Anume a făcut-o ! Oh Doamne, va să zică dintele acesta o să rămînă pe vecie în odaia mea ?

4

MATEMATICA NU ESTE O OPINIE. NIMIC ESTE O OPINIE.

— (Nefericitul de mine ! De data asta văd venind pe nebunul cu cîinele. S-o şterg !)

— Ehei, domnule, ce mai faceţi ? Îmi daţi desigur voie să mă aşez la masa dumneavoastră ? Chelner, o cafea ! Deci, domnule, nu fugiţi ; vreau să vă ilustrez astăzi în patru şi cu patru-opt, ca să zic aşa, că tocmai patru şi cu patru nu fac opt.

— Domnule, îngăduiţi-mi să vă spun fără a vă jigni : să nu începeţi iarăşi cu ciudăţeniile dumneavoastră. La nervii mei delicaţi am nevoie de cea mai mare linişte şi n-aş dori...

— Să începem de la unu, domnule. Unu, ce anume este unu ?

— Domnule, dar unu... este unu. Este primul din seria naturală a numerelor.

— Ahaa, o mai şi numiţi serie naturală ! Prin ce anume este naturală, dacă permiteţi, această serie a dumneavoastră ?

— Nu prea ştiu ce să vă spun (oh, cerule, diavolul acesta începe să mă înfurie !). Este naturală în sensul că există în natură infinite obiecte de observaţie, prin natura lor putînd fi numărate şi fiind deci distincte.

— Ha, ha ! Văd că mintea dumneavoastră distinsă începe să se încurce. Spuneţi mai bine că-s numărate, arbitrar numărate, de către oameni. Ceea ce spuneţi dumneavoastră este o faimoasă idee de bază, sau mai simplu o faimoasă confuzie ; cum puteţi spune că pot fi numărate, cînd nici n-aţi demonstrat încă validitatea sau necesitatea conceptului de număr ! Număraţi deci cîteva din aceste obiecte de observaţie.

— Iată : o trăsură publică, un ciclist, un copac. Deci, unu, doi, trei. Sau, mai la obiect : un copac, doi copaci, trei copaci etc. Sau, încă şi mai la obiect:

o frunză, două frunze, trei frunze. Veţi admite că la acest punct ne putem opri.

— Ba deloc, domnule, nu admit asta pentru nimic în lume ! De ce nu spuneţi, îndrăznesc să întreb, infinit*e* frunz*ă* (că vreţi doar să acordaţi adjectivul în gen şi caz) sau, dimpotrivă, *o* frunz*e*, sau un cocó- (înţelegînd prin cocó combinaţia trăsură publică — ciclist — copac, sau şi trăsuri publice — ciclişti — copaci) ? Iată problema.

— Domnule, mai întîi vreau să menţionez că adjectivul, în limba noastră cel puţin, se acordă nu numai în gen şi caz, ci şi în număr... (Doamne, cît mă irită omul acesta !)

— Vă spun să nu faceţi pe neştiutorul, că altminteri o să-mi ies din fire ! Ce-are a face numărul, dacă tocmai despre el se discută ?

— (Mă mai şi bagă în sperieţi.) Dar, de ce susţineţi că nu zic *o* frunz*e !* Spun mai simplu *copac.*

— Pînă aici este în ordine. Dar, repet iarăşi, de ce nu ziceţi infinit*e* frunz*ă* ? De ce nu depăşiţi această rezervă de modestie ?

— Pentru că frunza este una, în sine, cel puţin ca frunză, iar...

— Opriţi-vă, opriţi-vă, asta am spus-o !

— (Doamne, se ridică în picioare şi gesticulează fără noimă. Ce-or fi zicînd trecătorii ? Dar dacă trece un prieten respectabil ?)

— Văd însă că pînă aici raţionaţi deplorabil şi nici pe calea aceasta nu voi reuşi să scot ceva de la dumneavoastră. Deci, să facem iarăşi un pas înapoi. Mai întîi : în virtutea cărui principiu de nepătruns treceţi de la un raport de coordonare, pe cît se poate presupune inerent lucrurilor, la un raport de subordonare ? Sau ca să ne exprimăm mai corect, de la lipsa de raport, la raport ? Cu alte cuvinte, de ce spuneţi : un copac, doi copaci, trei copaci, în loc de : un copac şi apoi (apoi, ca să zicem astfel) un copac şi apoi încă un copac etc ? Întrucît vi s-a dat drept bună, admisă şi nu îngăduită, unitatea, cum naiba treceţi de la ea la seria naturală a numerelor ? De la singularitate la pluralitate ? De la singular la plural ? Ahaa, nu răspundeţi...

— Vă voi spune doar atîta, domnule, că istoria omenirii este o istorie involutivă, dacă este cu putinţă să ne exprimăm astfel. Aşadar crearea unui raport, chiar nenatural, cum îl numiţi dumneavoastră...

— Dar pentru ce aţi creat tocmai acest raport şi nu un altul ? De exemplu, ca să spun ceea ce mi-a venit mai întîi în minte, pentru ce nu un raport 1—3 (fără a mai trece prin 2, care nu este aici cîtuşi de puţin implicit ?)

— Aici greşiţi dumneavoastră : seria 1—3—6—9 n-ar fi altceva decît seria 1—2—3—4, dacă vreţi.

— Este posibil, dar am spus-o doar ca s-o spun. Voiam să iau în considerare un raport mai subtil, pe care, ce e drept, nu sînt în măsură să-l indic pe loc nici măcar aproximativ. De altminteri nu m-aţi înţeles cîtuşi de puţin. Mai bine tăceţi, primul dumneavoastră răspuns nu face nici două parale ! Ceea ce trebuie demonstrată nu este deocamdată necesitatea raportului ca atare, ci, voind să admitem aceasta pe baza argumentelor dumneavoastră, validitatea specifică a acelui raport special. Dar tăceţi, nu mă iritaţi ; merg mai departe. În al doilea rînd : dat fiind că trecerea este justificată, şi chiar în acea direcţie specială (adică, trecerea de la 1 la 2), cum

îndrăzniţi să susţineţi că $1+1=2$, în numele tuturor dracilor ! Cum îndrăzniţi să deduceţi consecinţe, pretinse pe deasupra drept consecinţe practice, din acest raport ?

— Cum, cum, aţi vrea să afirmaţi că $1+1$ nu este egal cu 2 ?

— Ce să afirm şi ce să nu afirm ! Susţin în faţa lui Dumnezeu şi a lui Satana că $1+1$ este egal cel puţin cu 3 ! Nu mă întrerupeţi, că vă pălmuiesc, vă ucid. Şi vă demonstrez aceasta în cîteva vorbe, doar (anume că $1+1$ este egal cel puţin cu 3).

— (Isuse, Iosife şi Marie, vă încredinţez inima şi sufletul meu.) Liniştiţi-vă, domnule, vă rog foarte mult !

— Ce liniştire şi ce nelinişţire, repet şi te bat la cap ! Taci, vierme, şi ascultă : vei fi de acord că nu există, nici nu pot fi închipuite, două lucruri oarecare egale unul cu altul. Da sau nu ? răspundeţi, vorbiţi mai tare, strigaţi ! Da sau nu ?

— Da.

— Cum, da ?

— Adică nu, nu există... (Simt că-mi tremură glasul !)

— Ah, Dumnezeule binecuvîntat şi Belzebut ! Deci, chiar dacă am îngăduit puţintelul acela pe care l-am îngăduit, cum îndrăzniţi, cu ce curaj, pentru Dumnezeu, să spuneţi : $1+1=2$?! În fapt, iată aici unu ; şi iată un alt unu. Acest al doilea unu sau va fi cuprins în primul unu, sau îl va cuprinde ; nu există, am văzut, alte cazuri posibile. Iar acum, dacă înţelegeţi, în primul unu va fi conţinut cel de-al doilea, plus încă altceva ; în celălalt caz poziţia va fi inversată, dar în ambele cazuri va fi vorba de cel puţin trei cantităţi, nu de două.

Quod demonstrandum erat[1]. Şi aşa mai departe. Ei, ce ziceţi ?

— Zic, domnule, dacă mi-e îngăduit să vorbesc fără să vă iritaţi, că în demonstraţia dumneavoastră aţi vorbit de două obiecte şi nu v-aţi înălţat că contemplaţi una dintre cele mai sublime abstracţiuni operate vreodată de spiritul omenesc. Aceşti unu nu sînt frunze, sau cîini sau archebuze, ci sînt doi unu care, chiar prin definiţie, însumaţi fac doi. În fond, descompunînd materia după cum vreţi şi după cum vă place, veţi ajunge, într-o bună zi, sau veţi admite măcar că aţi putea ajunge la două, la infinite unităţi perfect egale, absolut identice ? Tocmai la acestea se referă matematica şi asupra lor operează în mod ideal.

— Strig cu jurămînt că nu admit cîtuşi de puţin ! Unităţile infime sau sublime, atomii primari sau nebuloasele primare, cred că v-am mai spus-o altădată, nu pot fi decît unuri, ca să vorbesc în genul lui Manzoni. În fond, descinzînd sau ridicîndu-ne, din diversitate în diversitate, sau din asemănare în asemănare, se tinde inevitabil la unitatea absolută. Deci mai înainte de a fi dus la capăt tema dumneavoastră, veţi recunoaşte că e inutilă. Liniile paralele după care se poate opera descompunerea materiei, cum ziceţi dumneavoastră, şi de-a lungul cărora se pot imagina distribuite seriile de obiecte mereu tot mai asemenea unele cu altele şi tinzînd la identitatea absolută, aceste linii, vă spun, sînt în realitate convergente, sau mai degrabă nu pot evita să se întîlnească la infinit, aşa cum chiar este obiceiul tuturor paralelelor. Atomul prim este unu şi nu mai

[1] Ceea ce era de demonstrat (lat.).

mult de unu, nebuloasa pia-mater, care le cuprinde pe toate, Universul într-un cuvînt, este unu; Dumnezeu este unu, domnule şi cîine ce eşti !

— Nu insultaţi. Notez doar că şi dumneavoastră vă folosiţi de imagini geometrice... (Oh, Cerule, mi se învîrteşte capul, îmi plezneşte, sînt gata să-mi pierd echilibrul !...)

— Dar în numele cui a fost concepută această sublimă abstracţie ? Cui sau la ce foloseşte ? De fapt, nu este chiar abstracţie, ferească sfîntul ! Întrucît beneficiază de o condiţie relativă, cu totul practică, de loc absolută ! Notaţi că prin abstracţie eu înţeleg o imagine sublimă, nu aceea pe care vi-o puteţi închipui dumneavoastră. Cîine, repet din nou !

— (Leşin !) Destul, destul, domnule, vă rog, capul meu nu mai rezistă...

— Ahaa, ştiam eu bine că aşa trebuie să fie ! Ei, acum ce mai spuneţi ?

— Spun, dacă vreţi să ştiţi, că aveţi un fel josnic şi mîrşav de a mă scoate din fire. Distraţi-vă totuşi pe spinarea mea, dacă vă face plăcere, dar nu veţi nega cîtuşi de puţin că pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui, iar luna în jurul pămîntului şi aşa mai departe. Întrucît aţi vorbit de practică : în fond există, avem, o demonstraţie sublimă...

— Iată-ne şi aici ; ştiam eu bine şi asta ! Nu cumva veţi fi din întîmplare, domnule, ha, ha, rîd cînd vă întreb, unul din aceia care consideră demonstrat „adevărul“ severelor matematici asupra descoperirii planetei Neptun, de exemplu ? Nu, nu, biet nebun...

— (Pe mine mă face nebun, o, Zei !) Boul îi spune asinului : cornutule !

— Taci, pentru toţi diavolii din iad ! Nu, nu, biet nebun, repet, să ştii că, în cazul oricărui alt *sistem* (vreau să spun, dacă sistemul adoptat ar fi cu totul diferit) lucrurile s-ar petrece în acelaşi chip şi totul ar merge la fel. Legea lui Newton ar fi tot legea lui Newton, dar altfel formulată.

— Pe cît se pare, atribuiţi deci faptelor oarecare importanţă...

— Ah ce neroadă întrerupere ! Închide o dată pliscul, cîine (deşi cîinii nu au plisc) ! Nu m-ai înţeles. Cum puteţi, domnule, să fiţi atît de nătîng ca să nu vă daţi seama că în expresia „legea lui Newton ar fi tot legea lui Newton, dar altfel formulată“ este tocmai conţinută o contradicţie *in terminis*[1] ? Adică, în fond, n-ar mai fi legea lui Newton. Nu, nu, nu mă credeţi atît de naiv, nici nu vă gîndiţi la una ca asta, nu vă gîndiţi, zic, că eu aş fi dintre aceia care consideră drept demonstrată învîrtirea pămîntului în jurul soarelui, sau alte asemenea snoave. Nu, eu nu atribui faptelor nici cea mai mică importanţă ; ele sînt doar metoda de interpretare şi nu instituirea lor, a ideilor. Dar, în sfîrşit, măcar ca metodă, sînt. Ceea ce voiam să spun cînd cu stupiditate m-aţi întrerupt este aceasta ; şi v-o spun în cuvinte simple ca să puteţi în sfîrşit înţelege : cu matematicile, aşa cum sînt ele alcătuite, sau cu oricare alt sistem, aţi putea ajunge de asemenea la ceva în genul pămîntului care se roteşte în jurul soarelui, în sfîrşit la ceva cam aşa, la un fapt, la aparenţa unui fapt ; o metodă, în fine. Că dacă după aceea, iată al doilea punct im-

[1] Între limitele proprii (lat.).

portant, veţi ajunge de pildă la concluzia că planetele se mişcă în spaţiu (dat fiind că aţi ajuns să admiteţi spaţiul) pe orbite tetrangulare sau triunghiulare, vă închipuiţi că n-ar decurge toate la fel şi că n-aţi reuşi la fel să dispuneţi în jurul punctului de sprijin dat de această lege toate fenomenele posibile ? Sper că veţi fi înţeles, în sfîrşit, cîte ceva. Ha, ha ! Legi ! Legi, legile lui Kepler şi acelea ale lui Newton ? Dar oricare altă lege este la fel de bună, dacă se schimbă corespunzător unele dimensiuni, sau mai degrabă pornind de la dimensiuni diferite (întrucît *a posteriori* procedeul ar fi prea lesnicios), nu pornind, de exemplu, de la netrebnica, arbitrara, hulita unitate. Moarte Unităţii ! Şi la urma urmei ce naiba ne poate privi pe noi că pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui, întreb eu ? Numai pentru josnica noastră plăcere, nu-i aşa ? Ăştia-s oamenii !...

— (Doamne ! Cîtă lume s-a oprit să se uite la nebunul acesta ! Ce înfuriat e ! Cît despre mine, ce mutră amărîtă am !)

— Oamenilor, aţi făcut pînă acum atîtea, mai faceţi-o deci şi pe aceasta, voi viermuşori, veveriţe şi hiene, dacă nu ştiţi s-o faceţi ; ieşiţi din cercul naturii, care nu există. Natura voastră nu este neapărat determinată, cum credeţi voi, dimpotrivă, ea nu există ; totul e cu putinţă şi prin voi înşivă vă puteţi crea natura voastră, deci natura. Abrogaţi toate legile, cuceriţi-vă independenţa voastră divină, *puteţi* s-o faceţi. Pînă acum aţi fost făcuţi, acum făceţi-vă. Numai aşa veţi putea fi voi înşivă, nefiind şi neînchipuindu-vă nici măcar o clipă că aţi şi fost făcuţi, ci ştiind că urmează să vă faceţi, că sînteţi nimic şi că din nimic trebuie să vă faceţi totul ;

numai făcîndu-vă şi după aceea fiind în plinătatea posesiunii voastre, veţi fi voi înşivă ! Oamenilor ! Voi puteţi fi asemenea lui Dumnezeu, dacă...

— Ajunge, acum chiar că ajunge, domnule, şi iar ajunge ! Liniştiţi-vă, coborîţi glasul, tăceţi, cîine, şi ascultaţi : Ce frumoasă este, domnule, o lume în care cîinii nu vorbesc, vi-o repet pentru ultima dată, oamenii nu latră, iar unu şi cu unu fac doi ! Puteţi avea dreptate, aveţi dreptate, nu mă interesează cîtuşi de puţin ; ţineţi minte ce v-am spus, pentru ultima şi suprema oară. Adio pentru totdeauna, domnule, adio cu adevărat pentru totdeauna, de data asta !

5

ASFU

— Dar, iertaţi-mă, cum vă vine să susţineţi aşa ceva ? Romanele ruseşti ! Romanele ruseşti, atît de lăudate pentru că ar reflecta viaţa aşa cum este şi pentru că fiecare dintre noi ar trebui să se recunoască în unul sau altul din personaje, nu conţin nici măcar o picătură de adevăr ! M-am surprins însă de mii de ori dorind o aventură asemenea celor povestite în romanele ruseşti, dorind să mă aflu într-o situaţie din acelea care ar fi, după unii, viaţa cea de toate zilele. Dar nu-s decît aventuri. Atunci ? Cum vreţi ca acestea să constituie pentru noi o normă ? Pînă şi adevărul este imposibil, chiar pentru raţiuni fiziologice, pentru bunul motiv că un om egal cu altul nu există, iar ceea ce este important nu este deloc ideea unui sentiment, ci sentimentul sen-

timentului, adică în fond sentimentul însuşi, care are rădăcini tocmai în ceea ce nu este nimănui comun, ci propriu. Vă daţi seama cît de rău vorbesc ? Este semn că problema asta mă interesează mult. Scrierile acestea, iarăşi revin, nu vor putea niciodată să constituie pentru noi o normă, pentru bunul motiv că nimeni nu se va găsi vreodată în vreuna din acele situaţii. Sinceritatea este posibilă într-adevăr, întrucît este maximum de adevăr faţă de noi înşine, dar ea nu serveşte nimănui şi, mai puţin ca oricui, pentru motive fireşti (tocmai pentru că îi lipsesc raporturile necesare) omului sincer ! Chiar dacă v-aş părea contradictoriu, să nu faceţi caz de asta ; am tot aşa de bine dreptate.

— Dar... matematicile ?

— Matematicile, se înţelege uşor, sînt un sistem psihologic, cu alte cuvinte o metodă. În ce chip, spuneţi-mi, faptul (ca să-l numim aşa) că o planetă descrie orbita sa în jurul soarelui, după etc., confirmînd nu ştiu care lege a lui Kepler, sau a lui Newton, probează că acea lege este adevărată ?

— Ce înţelegeţi, însă, prin fericire ?

— Ascultaţi-mă : Cînd bătrînii mei părinţi mi-au dat putinţa să mă instalez pentru studii în acest oraş, atît de depărtat de satul lor, vă puteţi lesne închipui ce-mi făgăduiam de pe urma acestei călătorii şi a noii mele reşedinţe : femei, glorie, bani, aventuri, mai ales aventuri. Şi iată, acum mă vedeţi aici. Uitaţi-vă la marmura acestei mesuţe : vedeţi aceste pete de vin ca nişte inele, urme ale paharelor ? Vedeţi şi scrumiera asta plină de mucuri de ţigări ? Apoi, muştele. Într-un cuvînt, nu ştiu de cîtă vreme în fiecare noapte şi în fiecare dimineaţă, după cele mai interesante chefuri, mă întreb în

definitiv : Şi pe urmă ? Pe urmă ? Cu asta, băgaţi bine de seamă, nu vreau să spun că am obţinut chiar tot ce am dorit şi că acum, sătul de aceste plăceri şi de aceste aventuri, ele nu-mi mai ajung. Nu, chestiunea este mai complicată : eu, dimpotrivă, n-am avut chiar nimic din ceea ce aş fi vrut ; de fapt nu pe aceste femei şi nici cafenelele acestea nocturne şi nici aventurile acestea nu le-am vrut. Şi totuşi... Nu veţi putea înţelege, poate. Dar, imaginaţi-vă că întreprind o călătorie spre nebuloasa din Andromeda. Iată, sînt sigur că nu voi ajunge acolo niciodată, pentru că viaţa nu-mi va fi de ajuns spre a parcurge atîta distanţă şi voi muri înainte. Cu toate acestea, călătoresc spre nebuloasa din Andromeda, spre Asfu, oraşul strălucit, spre Universitatea din Asfu, spre mulţimile din Asfu care mă vor putea aclama, spre casele de joc din Asfu, spre localurile de café-concert din Asfu. Totuşi nu voi ajunge acolo niciodată. Ei, iată ce anume înţeleg eu prin fericire, iată singurul mod posibil de a concepe fericirea. Uitaţi-vă însă şi la musca aceasta care parcurge încet-încet traseul de la una din aceste pete circulare pînă la scrumieră ; de asemenea natură ar fi şi călătoria mea înspre Nebuloasa din Andromeda, dacă ar fi totuşi să ajung vreodată acolo : Vă rog, vagonul direct pentru Asfu ?

— Uitaţi-l, grăbiţi-vă, expresul sideral este gata de plecare.

— Iertaţi-mă, mergeţi departe ?

— La Asfu.

— Asfu ? Nebuloasa din Andromeda. Ia te uită ! vă duceţi pentru afaceri ?

— Nu, aşa, pentru studii, merg la Universitate.

— Aha !

— Dar dumneavoastră mergeți departe ?
— Nu, cobor la Lavvi.
— De ce oare am oprit într-o stație mică, cum este pămîntul, mă întreb. Vreo defecțiune ?
— Nu, nu, fiți liniștită, aici face legătură cu nu știu care altă linie internebulară.
— Aha !
— Mică dacă vreți, stimată doamnă, dar importantă !
— Nu cine știe ce, tinere, nu cine știe ce.
— Sirius, Sirius ! Pentru Bételgeuse și Formalhaut, schimbați !
— Ferice de dumneavoastră, mergeți așa de departe ! Apoi Asfu, cel mai frumos oraș din Univers ; se spune că sînt acolo niște femei ! Și ce case de joc ! Asfu, cum se obișnuiește să se spună : *c'est la lumière de l'Univers*[1].
— N-or fi chiar așa de frumoase femeile acelea, credeți-mă, dat fiind că sînt invizibile.
— Invizibile numai pentru Galaxieni, dar de străinele acelea toate ce aveți de zis ?
— Mergeți în străinătate pentru prima oară ?
— Da, în afara Galaxiei n-am fost niciodată. Am făcut studiile la Ascreo, știți Marte, am fost de două-trei ori în Sirius pentru afaceri și cam atîta, cred.
— Papà, unde este Marte ?
— Trebuie să fie pe lîngă Carul Mic, băiatule.
— Ce viață amărîtă, mereu în sus și în jos pe linia asta.
— Unde dormi astăseară ?

[1] Este lumina Universului (fr.).

— La Gorju, după aceea înapoi, iar mîine cînd este sărbătoare, toată ziua de serviciu ! Logodnica mea vrea să mă aștepte la Mizar !
— Am și ajuns la Algol ? Uitați-vă ce bine văd Pleiadele de aici, uitați-vă și la Mira Ceti.
— La revedere, domnilor, eu peste cîteva minute am ajuns, călătorie bună mai departe !
— La revedere, mulțumim.
— Antares. Ce lumină roșietică ! Nu-mi place, scumpule.
— Ei, pornim iarăși îndată.
— Pașaportul, domnilor ! Cine merge pînă la Capul de Cal ?
— Vă rog, cînd ajungem la Ravno ?
— Nu știu, întrebați pe celălalt impiegat. Noi rămînem în Galaxie.
— Ia uitați-vă, ce mulți marțieni în stația aceasta !
— Sînt vameși.
— Dar și cîțiva plutonieni.
— Ce mutre antipatice au, scumpule, septentrionalii ăștia !
— Ssst ! Pot să te audă.
— Iată un consătean al dumneavoastră, un pămîntean.
— Cu siguranță că-i polițist.
— Sînt totuși întreprinzători cei din Sistemul Solar !
— Papà, unde este Sistemul Solar ?
— Ce Dumnezeu, băiatule ! Vrei să cunosc chiar toate sistemele din Univers ?
— Uitați-vă, uitați-vă, lumile acelea două sînt în război ; vedeți flăcările acelea mici ? Sînt în

realitate explozii formidabile produse de maşini de luptă...

— Oh ! Hm... Doamne !

— Cerule sfinte, dă-mi sărurile ! Nu credeam că o să mă mai impresioneze atît de tare.

— Paşaportul, domnilor ! Pentru Aglomerarea Messier III ?

— Am şi ajuns ? Vai, ce mic este Capul de Cal !

— Aaa nu, traversăm însă doar o mică porţiune din el.

— Sărăcuţul, coborîţi aici ? Dar, la naiba, sînteţi atît de tînăr, mai tîrziu şi dumneavoastră veţi putea călători, nu vă temeţi, veţi vedea şi Asfu, şi toate celelalte mari oraşe.

— Aveţi ceva de declarat la vamă ?

— Numai efecte personale, uitaţi-vă.

— Dar părul acesta ?

— Îmi capitonez capul cu el.

— Dar nu ştiţi că în Aglomerarea Messier nu se pot introduce nici păr, nici fire de păr de felul acesta (adică fire de prisos) ? Patru sute de farazi amendă ?

— Dar eu...

— Dumneavoastră să binevoiţi a vă da jos barba ; treceţi pe la bărbierul expresului. Ei, cu dumneavoastră vorbesc ; nu înţelegeţi de loc rovih ? Lămuriţi-l puţin !

— Cu siguranţă că aveţi o grămăjoară bună de bani. Asfu e scump, după cum se spune.

— Ei, nu stau prea rău...

— Ineluşul acela vi l-a dăruit vreo fată frumoasă din Sistemul Solar, poate logodnica ?

— Nu, mama, în clipa plecării.

— Oh, iertaţi-mă !

— Paşaportul, domnilor, Nebuloasa America.

— Ce naiba ! Nu se mai vede de loc dincolo de lungul nasului !

— Cred şi eu ! Cu ochii dumneavoastră galactici, nu puteţi percepe lumina acestor sori. Eu văd însă foarte bine.

— Vă rog, cînd ajungem la graniţa Andromedei ?

— Poimîine la 3 după-amiază, ora siderală.

— Ei ? vrei să mănînci, dragul meu ? La Gorju o să-ţi cumpăr ceva.

— Ascultaţi, este cineva care vorbeşte acolo în andromedea comună. Cunoaşteţi andromedea ? Ei, văd că în loc să spuneţi da, zîmbiţi ; pînă acolo ştiu şi eu : da — un zîmbet, nu — vă atingeţi testiculele ; nu-i aşa ? Însă, eu vă spun, ar fi mai nimerit contrariul, mai ales dacă interlocutoarea dumneavoastră este o graţioasă...

— Vă rog, vă rog, tăceţi, sînt minori pe aici.

— Ha ha !

— Ha ha !

— Spiralica din Andromeda, paşaportul şi revizia bagajelor.

— Uff ! Nesfîrşită plictiseală !

— Dar asta e ultima oară.

— Ia uitaţi-vă ce de Lacanotteri în staţia aceasta !

— Şi Scorodomachi şi Ceucroboli...

— Ippogerami, Ippomirmeci, Aeroconopi, Aerocordaci...

— Caulomiceţi, Cinobalani, Nefelocentauri, Taricami, Tritonomendeţi, Cartinochiri, Pagurezi, Psittopozi !

— Ce vreţi, graniţa asta este un important port la mare !

— Aici, aici, Corbinella, unde vrei să te duci ?

— Să văd pe Strutobalani şi pe Cinobalani.
— Stai jos cînd îţi spun ! O să-i vezi cînd o să fii mare.
— Mai dormi, scumpo, mai avem încă, te trezesc eu.
— Eu am ajuns, salut şi mult noroc.
— Coboară aproape toată lumea, am rămas doar noi, dar şi eu cobor la următoarea ; însă o să înceapă să urce alţii, n-aveţi grijă, n-o să rămîneţi singur.
— Trezeşte-te, am ajuns ; vă dorim călătorie bună.
— Dumneavoastră, graţioasă domnişoară, mergeţi la Asfu ?
— Da.
— Ah, ce noroc, acolo merg şi eu, vom deveni prieteni buni, nădăjduiesc.
— Cînd ajungem la Asfu ?
— Exact peste trei ore, frumoaso. Tocmai spuneam, o să devenim prieteni buni ?
— De ce nu, desigur, domnule.
— Aveţi familie în Asfu ?
— Nu, sînt singură, merg să studiez la Universitate.
— Ah, iarăşi ce noroc : şi eu ! Poate că vom putea merge să locuim împreună...
— Ei, repede aţi mai luat-o ! Dar, om vedea, om vedea. Ia uitaţi-vă, începe să se vadă Globul Central.
— Ah, pentru prima oară îl văd ! O să devină steaua noastră.
— Ce binevoitori sînt impiegaţii aceştia ! Uitaţi-vă la acela care ne priveşte cu drag !
— Ah da, Asfu este un pămînt al deliciilor ; n-aţi fost niciodată ?
— Nu.

— Bine, atunci o să vă fiu eu ghid. Haidem, aproape am şi ajuns.
— Am ajuns, am ajuns, ce bucurie ! Am ajuns la Asfu !
— Ce vrea dînsul ? Nu înţeleg nimic din ceea ce spune.
— Vorbeşte în andromedee ; n-aţi învăţat-o nici măcar puţin, la şcoală ? El a luat notă de dumneavoastră încă de cînd a intrat în serviciu, la graniţa nebuloasei şi, fiindcă sînteţi străin, doreşte să vă salute de bun venit pe pămîntul său.
— Ah, mulţumesc, mulţumesc !
— Nu, domnule, vă rog, vreau să vă ţin paltonul. Puneţi-vi-l, la noi e frig.
— Mulţumesc, mulţumesc, mă copleşiţi...
— Uitaţi-vă cît de strălucitor a devenit Globul Central !
— E steaua noastră, am hotărît !
— Am ajuns, am ajuns !
— Am sosit, am sosit !

7 — Povestiri imposibile — c. 1/326

FABULĂ

Memoriei lui Domenico Rotunno

CU mult timp în urmă, dragii mei copii, eram doar o căţeluşă ca şi voi şi cutreieram lumea în suita unui stăpîn ciudat. Amintirile mele din vremea aceea sînt destul de tulburi, eram tare mică şi a treout atîta de atunci ; oi scormoni însă prin bătrîna mea memorie şi o să vă povestesc cea mai frumoasă întîmplare din viaţa mea ! E bine să o cunoaşteţi de la maica voastră care, după cum simte, este pe cale să vă lase singuri în lumea asta mare şi, pe deasupra, sub oblăduirea perfidă a omului. Multe animale mici, duşmanii noştri cei mai răi, s-au cuibărit, cum vedeţi, în blana mea, semn că mi-a venit ceasul. Voi sînteţi doar ce-i din urmă dintr-o lungă generaţie de cîini cărora le-am dat viaţă şi care s-au răspîndit apoi în lume. În afară de asta, o tuse stăruitoare îmi zguduie capul, iar respiraţia, mi-o auziţi, nu mai este decît un horcăit. Încît, chiar de n-ar fi să mor, credeţi voi că stăpînul nostru de acum ar mai putea îngădui mult în casa lui o însoţitoare atît de neputincioasă şi de respingătoare ? Desigur că nu, el mă va încredinţa curînd servitorului său cu tunică de catifea, pe care îl ştiţi şi voi, omul-cu-ciubote-mari, iar acesta mă va duce cu el într-o zi la cîmp împreună cu puşca lui cea rea, şi acesta îmi

va fi sfîrşitul. Dar să nu vă mîhniţi, pregătiţi-vă dimpotrivă ca nişte cîini înţelepţi pentru o soartă asemănătoare, mai devreme sau mai tîrziu, şi ascultaţi mai degrabă povestirea mea ; cine ştie dacă într-o zi, în drumurile voastre prin lumea largă, nu vi se va întîmpla să găsiţi o amintire de la biata voastră mamă, amintire care vă va vorbi despre vremea cînd, de abia împărtăşită cu lumina soarelui, adăpostea şi în inima ei, ca acum, şi sper că totdeauna şi în a voastră, speranţa daurită.

Mărturisesc că mă cuprinde o tulburare ciudată povestindu-vă această întîmplare, căci sînteţi cei dintîi şi cei din urmă care o auziţi, dar moartea ce se apropie îmi dă tăria să privesc orice lucru cu ochi mai liniştiţi ; totul mi se pare mai îndepărtat şi aproape nemaifiind al meu, iar cît despre voi, sînt sigură că n-o veţi judeca rău pe nefericita voastră mamă.

Stăpînul în suita căruia călătoream în vremea aceea, atît de îndepărtată, era, v-am mai spus, un stăpîn ciudat. În goana sa prin ţări şi oraşe necunoscute nu mă ducea în urma lui numai pe mine, ci fără a mai vorbi de părinţii mei, încă multe alte animale. Trebuie să fi fost, desigur, unul din puternicii pămîntului, deşi mai totdeauna era singur ; sau poate că nu era decît bogat şi melancolic. Era văzut adesea în tovărăşia unor obiecte stranii, a căror folosire noi cei din rasa cîinească n-am ajuns încă să o lămurim, cu toate că cei bătrîni şi-au dat multe păreri. Obiecte rele, cu siguranţă, pe care oamenii le ţin în mînă şi îşi petrec cu ele îndelung, ceasuri întregi, nemişcaţi şi tăcuţi, cercetîndu-le cu atenţie ; sînt rele fiindcă, prelungindu-se, această

convorbire mută sapă pe frunţile lor, cum am putut băga de seamă, cute adînci.

Oricum ar fi, stăpînul meu de pe atunci, oacheş, frumos, cu ochi vii şi poruncitori încît nu-mi era cu putinţă să-i fixez (vai, mereu pierd şirul vorbei, iertaţi pe bătrîna povestitoare) stăpînul meu, vă spuneam, nu călătoarea decît însoţit de multe animale şi de mulţi servitori. Stîrnind uimirea şi închinăciunea tuturor, el străbătea oraşele necunoscute într-o caretă măreaţă, împodobită cu pietre, cred că preţioase, iar în urma sa veneau alte carete şi în acestea se aflau păuni, maimuţe, papagali, apoi noi, cîinii de toate rasele, precum şi alte animale curioase de pe meleaguri îndepărtate. Apoi, o ceată numeroasă de rîndaşi călărind, ici şi colo, pe cai lucitori, în spatele şi în faţa caretei stăpînului, îmbrăcaţi cu haine pestriţe şi ciudate, cu podoabe şi dantele, aveau în grijă ţinerea ordinii în coloana turbulentă a celorlalte carete. De cîte ori, cînd înghesuiala străinilor, locuitori ai oraşului pe care îl străbăteam, împiedica convoiul să înainteze repede, de cîte ori, deci, scăpînd de sub veghea părinţilor mei, nu săream prin uşiţă să adulmec puţin pe vreunul din străinii aceia misterioşi, sau unele din lucrurile minunate pe care le vedeam ! Dar întotdeauna, în mai puţin timp decît trebuie pentru a o spune, cîte unul din rîndaşi mă ajungea din urmă, descăleca, mă bătea puţin şi mă punea iarăşi la loc între ai mei, pe care îi cuprindea grija, între timp, precum şi între papagali, păuni şi maimuţe.

Pe alţi cai mai puţin focoşi veneau apoi, închizînd cortegiul, slujitori, majordomi, castelani, cei mai mulţi dintre ei îmbrăcaţi în negru, cu lanţuri grele de aur şi de argint la gît. Dar despre astea, despre stăpîn, despre slugile sale şi despre atîtea animale ciudate din suita sa, vă voi spune altădată, dacă oi mai trăi ; acum vreau să ajung de-a dreptul la ceea ce este mai important.

Într-o seară, sau, mai bine zis, într-o după-amiază de toamnă, cortegiul intrase într-un oraş necunoscut, ca şi celelalte, dar ce oraş ! De altfel, pînă şi cîmpiile înconjurătoare îmi deschiseseră ochii : cu toate că oraşul îmi era necunoscut şi cu toate că se arăta ca o minune în faţa ochilor mei, mi se părea că întotdeauna trăisem în el, ca şi cum mi-aş fi regăsit, după o îndelungă peregrinare, patria mea cea adevărată şi minunată. Stăpînul voi să înnoptăm acolo şi de aceea ne instalarăm într-un han vechi.

Cum să vă spun ? Desigur, nu ştiu să dau lămuriri, dar aerul era mai limpede şi totodată mai dulce şi mai cald în oraşul acesta şi prin jur ; un vînt uşor adia drăgăstos, abia mişcînd ramurile pomilor printre case ; oamenii vorbeau o limbă dulce, părea adică dulce şi în cerul gurii celor ce o vorbeau, nu mai spun în urechile mele, foarte deosebită de limba care se vorbeşte aici la miazănoapte, limbă de poruncă, ale cărei fraze nu coboară niciodată în suflet, aspră ca un şuierat. Acolo păreau că-s doar femei, cînd vorbeau ; poporul nepăsător ne privea surîzînd cum treceam. Turnuri crenelate, înalte, palate de un cenuşiu daurit, catedrale cu bolţi încrustate în marmuri pestriţe (mi-amintesc de o biserică, în mijlocul unei pieţe) se înşiruiau în drumul nostru, iar în ochii mei neştiutori şi uimiţi totul părea a fi de mărimea şi de înălţimea potrivită şi de culoarea potrivită : cerul nu era prea albastru, ci aproape cenuşiu, daurit la fel ca şi palatele ce se nuanţau într-o frumoasă armonie faţă de norii albăstrui !

Copacii nu erau prea verzi, nu, ci aproape prăfoşi ; pînă şi mirosurile, care cîteodată ne supără atît de mult, erau aşa cum trebuie să fie, nici prea tari, nici prea slabe, şi delicate ; am luat de altfel seama că toate erau femeieşti, neîntîlnind acolo vreodată miros bărbătesc. Nu vreau să lungesc povestea : pe scurt, poate că era Italia, despre care aţi auzit desigur vorbindu-se. Vremea era acolo foarte blîndă, nu ca a toamnelor noastre ; cîteva frunze abia începeau să bată în roşu.

Noi, cîinii, furăm închişi seara într-un grajd, unde se stătea într-adevăr foarte bine, printre grămezile de paie călduţe. Numai că, de dormit în noaptea aceea nu putea fi vorba pentru mine, după cum vă puteţi închipui : pe fiinţa mea pusese stăpînire un ciudat neastîmpăr şi cu prea multe momeli mă atrăgea oraşul fermecat pe străzile sale. De aceea, după puţin timp, îndată ce am fost sigură că ai mei dormeau buştean, am început să dau roată, ca să caut vreun chip de a ieşi din grajd. Zid cu zid, colţ cu colţ, pînă la urmă am descoperit în marginea unei uşi o gaură pentru pisici, o deschidere din acelea prin care duşmancele noastre de veacuri scapă pe neaşteptate de înşfăcare. Desigur că ceilalţi cîini n-ar fi putut trece pe acolo, dar în ce mă priveşte, frageda mea vîrstă a fost de mare ajutor în acea împrejurare şi, puţin după aceea, o dată străbătută cu băgare de seamă o curte în care dormeau rîndaşii, mă aflam liberă pe străzile oraşului meu.

Nu ştiu cum să vă descriu fericirea mea ; am umblat aşa, hoinară, vreme îndelungată, aspirînd cu mare plăcere mirosurile acelea noi pentru mine, dar, cum v-am spus, atît de miraculos-familiare

totuşi. Oraşul era cufundat în somn ; uriaşi fluturi de noapte, mari cît nişte păsări, atingeau uşurel botul meu ridicat. Am ajuns într-o piaţă înconjurată pe de-a-ntregul cu arcade splendide, zvelte şi aeriene, în care două fîntîni în formă de bărcuţe, sau ceva asemănător, făceau să se audă un susur de apă. Cam tot atunci s-a ivit şi luna. Am umblat mai departe pe străzi cuprinse între palate măreţe, nimeni nu-mi tulbura plimbarea ; am ajuns într-o altă piaţă mai mică, dar şi mai frumoasă decît prima ! Renunţ a o mai descrie şi, de altfel, lucru ciudat, mi-o amintesc doar vag ; mi se pare că pe o parte are o lungă înşiruire de case, toate la fel, înspre un fluviu sau înspre o colină ; un drum, vreau să zic, sau o galerie, care dădeau în piaţa aceea. În partea cealaltă, parcă un scurt portic... în sfîrşit, bine nu ştiu.

Trebuie să fi fost case înalte împrejur, deoarce luna nu bătea tare decît pe o singură latură a pieţei, luminîndu-i în plin numai un colţ al ei. Ştiţi mai bine ca mine cît de răuvoitoare ne este cîteodată luna ; lătram, lătram la ea nopţi de-a lungul. Dar acolo, pînă şi ea îmi era prietenă. În colţul acela se afla statuia unui om, cea mai frumoasă statuie pe care o văzusem pînă atunci, sau am mai văzut vreodată după aceea.

Tineri cum sînteţi, poate nu ştiţi încă ce este o statuie ; e una din făpturile acelea reci şi pline de nevinovăţie, pe care le-aţi putea vedea şi pe aici, dacă aţi avea voie să ieşiţi. Ele sînt oameni, oameni întru totul, numai că sînt mereu tăcuţi şi nemişcaţi, şi de cele mai multe ori despuiaţi. Apoi, nu au privire şi de aceea te poţi uita ţintă la ele cît vrei. Statuia aceea nu era însă despuiată de tot, ci acoperită cu nişte draperii ciudate, iar părul îi era

pieptănat într-un chip neobişnuit. Nu ştiu bine dacă era un om, sau femeia unui om.

Dar iată-mă acum cu adevărat ajunsă la povestirea mea, ascultaţi-mă cu şi mai mare atenţie. Ştiţi de mult, orice cîine o ştie încă de la naştere, ce înseamnă pentru noi a inunda cu caldul nostru omagiu un lucru sau o persoană familiară şi îndrăgită. Nu încredinţăm noi oare acestora partea cea mai bună din noi ? Şi, căţeluşi răspîndiţi în lumea largă, nu vrem noi oare să arătăm prin aceasta recunoştinţă omului sau lucrului care ne înconjură cu ocrotirea sa ? Şi speriaţi, dar şi încrezători totodată, nu destindem oare, prin acest act, toate corzile inimii noastre, nu aducem în dar credinţă şi iubire ? Cîinele care, după ce a adulmecat drăgăstos colţul unei străzi, ridică cu gingăşie piciorul spre el, nu arată oare că a recunoscut acolo o prezenţă bună, familiară şi străveche, şi nu se leagă oare pentru o veşnică prietenie ? Omului, e drept, omagiul nostru nu-i place, nu ştiu de ce.

Nu puteam ajunge picioarele statuii, stătea prea sus, dar albu-i piedestal îmi părea a fi aproape o parte din corpul ei. O priveam mereu fără să mă satur, pe cînd ea privea departe, sau mai degrabă nu privea de loc, fiind lipsită de privire, sau privea totuşi cu membrele sale albe, mai ales cu poala mantiei, cu umerii şi cu coapsele ; poate nu veţi înţelege lucruri atît de ciudate, nici eu însămi nu ştiu să mi le explic. O cunoscusem cu siguranţă din totdeauna, nu ştiu să vă spun ce simţămînt mă stăpînea ; dulce pînă la suferinţă, dar clocotitor, astfel încît mă zguduia toată, şi totuşi amar. Aş fi vrut să plîng, să mă tînguiesc, să mă vait şi să dau în veşnicie din picioare de bucurie nestăpînită, la poalele ei. O iubeam cu o dragoste nesfîrşită şi, totuşi, poate din cauza lunii care o lumina, îmi părea în anumite clipe că o urăsc din toate puterile, iar un dezgust disperat şi îndepărtat o făcea să-mi sclipească aproape verzuie în faţa ochilor ; ba nu, o iubeam. Mirosea a garoafă, nu ştiu, a crin, a piatră umedă, un miros atît de puternic pentru mine ! Nu l-am mai reîntîlnit.

La sfîrşit, într-o neprevăzută exaltare, m-am pitulat la picioarele tronului său şi am depus acolo cu îmbelşugare din lichidul meu auriu... Dar deodată un gest atît de firesc mi-a părut monstruos, m-a cuprins o ruşine nesfîrşită şi am fugit de acolo, departe, ca o nebună, întorcîndu-mă la hanul părinţilor mei. Lor n-am îndrăznit niciodată să le istorisesc aventura din noaptea aceea... În dimineaţa următoare pornirăm din nou, cu suita stăpînului nostru.

Anii au trecut, dar statuia mea n-am uitat-o. Cîteodată, adultă şi chiar mamă, mi se întîmpla să chelălăi în somn ; soţii mei credeau că visez urmăriri furioase de păsări sau de găini, dar tot amintirea statuii mele era aceea care-mi umplea visele, ca şi ceasurile triste ale zilei. Viaţa mi-a adus tot felul de griji, m-a dus departe, foarte departe de acolo, aici unde mă vedeţi, şi au venit cetele zburdalnice de copii, în fiece an osteneli şi griji noi pentru o inimă de mamă ; am schimbat stăpînul, soţii mei nu s-au purtat cum trebuia, fiind mai totdeauna răi capi de familie, şi desfrînaţi, în afară de tatăl vostru care a murit însă atît de timpuriu. Nici o mîngîiere nu mai găseam, printre treburile mele, printre îndatoririle mele, în trista mea viaţă. Aşa

s-a întîmplat că, într-o bună zi, n-am mai putut îndura ; iertaţi-i bietei voastre mame că şi-a uitat datoria, că a fost mamă rea o singură dată ; dar vai, aceasta nu i-a folosit decît să-i facă şi mai dureroasă vechea rană din inimă.

Soţul meu mă trăda, copiii mei, fraţi ai voştri, răspundeau cu nepăsare sau cu duşmănie la îngrijirile mele cele mai gingaşe ; vremurile se făceau tot mai aspre ; generaţii întregi de căţei, carne din carnea mea, erau ucise din porunca stăpînului aproape sub ochii mei ; nici o rază de soare nu împrăştia negura existenţei mele şi pierdusem orice nădejde : aţi cuteza voi să mă osîndiţi ? Părăsindu-mi soţul şi copiii, precum şi casa care mă văzuse mamă fericită, am pornit alergînd de-a curmezişul pămîntului nostru, apoi peste munţi, peste ape, prin văi şi păduri. Eram călăuzită de un simţ fără greş ; ştiam bine încotro mergeam : alergam spre statuia copilăriei mele, spre statuia mea !

Am străbătut ţări necunoscute, de mii de ori m-am rătăcit prin locuri pustii şi am ştiut să regăsesc drumul, am recunoscut ţările cutreierate cu stăpînul meu în vremile acelea de demult, am recunoscut frumoasele oraşe cu locuitori numeroşi şi cu clădiri mărețe ; de la oameni şi de la semenii mei cerşeam o coajă de pîine ca să mă hrănesc, am vînat şobolani de cîmp, am mîncat hoituri putrezite, am trăit zile întregi doar cu cîte o lăcustă... dar am ajuns pînă la urmă în oraşul inimii mele. Gîfîind l-am străbătut în lung şi în lat, am regăsit strada pe care mersesem în noaptea aceea, am regăsit şi piaţa cea mare, apoi şi piaţa mai micuţă, fîntînile, grădina... Mai este nevoie să vă spun ? Din statuia mea, n-am mai găsit

nici o rămăşiţă. Acelaşi cer binevoitor, acelaşi vîntişor suav şi verdele învăluit al copacilor îmi făcură bună primire, dar statuia mea nu mai era acolo ! Unde dispăruse, unde se pierduse ? Nu am idee. Sau poate n-am ştiut să caut bine ?

Scurtez vorba, dragi copii. Am luat cu tristeţe drumul întoarcerii, acum cu atît mai nemîngîiată ; mărturisesc că mă gîndeam la moarte. Dar cerul a voit să mai duc încă viaţă nefolositoare, pînă la o vîrstă atît de înaintată. Şi însăşi viaţa, care-mi dăduse o lovitură atît de crudă, a îndulcit în parte chinul meu şi alte griji m-au cuprins ; am trăit dobîndind o melancolică înţelepciune. Mă pregătesc să las în sfîrşit lumea ; şi faptul acesta îmi este acum plăcut, cu toate că odată cu lumea vă părăsesc şi pe voi, copiii mei iubitori.

Dar, ascultaţi-mă. Desigur că şi vouă vă va fi dat să străbateţi, cînd veţi fi mai mari, lumea aceasta, care nu este demnă de lacrimile noastre ; cerul să vă fie pretutindeni binevoitor şi vîntul să vă fie mîngîios, cum mi-a fost şi mie în ţara aceea îndepărtată. Vă doresc fericire, dragii mei copii. Dar vă aşteaptă, poate, încercări grele şi trebuie să fiţi pregătiţi pentru ele.

Iar dacă împrejurările vieţii vă vor duce în ţara aceea îndepărtată, în oraşul acela îndepărtat, pe care îl veţi recunoaşte după anumite semne, mai căutaţi, vă rog, statuia mea. Nu vă puteţi înşela, alta ca ea pe lume nu se mai află. Sub cerul blajin, care s-a întunecat apoi atît de ameninţător asupra capului meu, printre zefirii acelei veşnice primăveri, voi înşivă, în primăvara vieţii voastre şi în clocotul tinereţei voastre, poate veţi cădea, totuşi, o clipă

pe gînduri şi vă veţi spune : aici a iubit şi a suferit biata noastră mamă.

Rămîneţi cu bine, copii, simt că puterile mă părăsesc. Şi poate că undeva, într-alt colţ al pămîntului, cine ştie pe unde, o veţi putea întîlni, pe ea, statuia tinereţii mele. Dacă aşa va fi, duceţi-i salutul meu cel din urmă, depuneţi la picioarele sale şuvoaie de lichid auriu. Sau nu cumva o fi îmbătrînit şi ea în timp ce îmbătrîneam eu, se va fi acoperit şi ea într-o zi cu animale dezgustătoare şi va fi sfîrşit în mizerie, aşa cum mă sfîrşesc eu ?

TATĂL LUI KAFKA

ÎNDUPLECÎNDU-MĂ la insistenţele mai multor prieteni, voi povesti pe scurt episodul care avea să aibă atîta influenţă asupra vieţii Maestrului (de asemenea şi asupra vieţii mele).

— Iar dacă acum, între canaturile uşii aceleia (care era întredeschisă) s-ar vîrî două sau chiar mai multe labe lungi de tot, subţiri şi păroase ; iar uşa cedînd presiunii şi deschizîndu-se încet-încet, ar apărea un păianjen enorm, mare cît un coş de rufe ?...

— Da, şi ?...

— Aşteaptă, nu ţi-am spus încă tot. Dacă acest păianjen ar avea în loc de corp un cap de om care te-ar privi fix, de jos în sus ? Tu ce ai face ? Te-ai omorî, nu-i aşa ?

— Eu ? Nici nu m-aş gîndi la asta. De ce naiba să mă omor ? Mai repede l-aş omorî pe el.

— Ba eu m-aş omorî. Fir-ar să fie, să trăieşti într-o lume în care astfel de lucruri sînt cu putinţă !

— Iar eu pot să-ţi spun că aş face orice în afară de a mă omorî ; nici în vis, măcar.

Nu isprăvise Kafka de rostit aceste cuvinte şi privea încă, cu un aer de sfidare, uşa întredeschisă, cînd canatul se roti încetinel în balamale şi se desfăşură punct cu punct scena pe care mi-o închipuisem.

În încăperea îndepărtată unde tocmai cinam, săriram în picioare înspăimîntaţi. Păianjenul, sau capul de om, mergînd molatec pe labele sale lungi, se apropia de masă privindu-ne cu o anumită căutătură răutăcioasă.

— Ei da, strigai eu, mărturisesc că aproape plîngînd, ei, acum de ce nu-l omori ?

Dar Kafka se uita la animal, sau la om, cu ochii holbaţi şi nu mişca nici măcar un deget ; se dădea doar pe nesimţite înapoi spre un colţ al odăii. Fapt este că acel cap (cum am aflat după aceea) era chiar capul tatălui său, mort cu multă vreme înainte, şi privindu-l pe Kafka avea expresia sa cea mai răutăcioasă, cu ochii injectaţi de sînge şi aproape oblici, cu buza de sus arcuită într-o parte, în semn de furie ; ca atunci cînd făcea dezgustătoarele sale scene, de care Kafka îşi amintea acum foarte bine, ridicînd glasul în chipul cel mai neplăcut. Acum nu vorbea, poate pentru că nu putea, însă plesnea aproape, se vedea bine, de dorinţa de a striga. Capul, cu faţa întoarsă în sus, era puţin înclinat, ca la o broască ţestoasă.

— Ce naiba oi mai fi făcut ? se întreba Kafka, cuprins din nou de simţămîntul acela de teamă cînd, copil fiind, era ţinta acelor scene, fără să le ştie exact motivul. Papà... şopti el.

Eu, mărturisesc, începui să bat din palme şi să urlu, ieşit din fire : fugi, fugi, animalule !, neavînd însă curajul să mai fac altceva. Între timp, tatăl lui Kafka se apropia cu băgare de seamă de noi, dar păru că se răzgîndeşte şi că-şi impune lui însuşi (a se stăpîni în faţa „străinilor" fusese totdeauna mîndria lui, numai că cu toţii îi ghiceau simţămintele doar privindu-l în faţă, chiar dacă n-ar fi

murmurat în sinea lui, în asemenea cazuri : „la dracu', la dracu'") ; amînînd scena, sau agresiunea, se întoarse şi ieşi în tăcere, clătinîndu-se şi şchiopătînd, pe unde venise. Eu, mărturisesc, am fugit nu ştiu unde, smulgîndu-mi părul şi sughiţînd ; o clipă mai tîrziu Kafka se repezi după tatăl său, în marea cameră întunecată.

Nu mai e nevoie să spun că nici în noaptea aceea, nici în zilele următoare n-a reuşit să-l găsească, deşi l-a căutat prin toate odăile şi la toate orele.

— Dar, ia te uită, îşi spunea el, există în casa mea asemenea animal şi nimeni nu l-a văzut vreodată ! Cine ştie cîţi alţii de acelaşi fel or mai fi. Dacă nu-l prind, n-o să mai pot trăi aici.

La început, se gîndea să-l închidă într-o colivie, sau în odaia care fusese a lui. În cele din urmă, l-a văzut într-o zi, pe înserat, străbătînd repede o cămară plină cu lucruri prăfuite ; şi-a dat seama că trecea uşor prin uşile închise şi poate şi prin ziduri. De-atunci, îşi spuse că avea să-l ucidă fără milă, că altceva nu era de făcut ; se înţelege că, şi de rîndul acesta, îi scăpă din mîini.

Într-o zi cînd pierduse nădejdea de a-l mai găsi şi chiar îşi propunea să plece de acolo şi să-i lase la dispoziţie toată această casă veche, îi ieşi înainte pe neaşteptate şi în plină lumină. Viitorul mare scriitor se afla în dormitorul său, prin a cărui fereastră soarele pătrundea din plin. La soare părea mai cenuşiu şi mai prăfuit ; obrazul pămîntiu privea de data aceasta spre fiul său cu o expresie obosită, aproape rugătoare, cu multă dragoste, şi cu lacrimi în ochi (ca atunci cînd, înainte, se simţea rău). Cu toate acestea, Kafka, înşfăcînd un scaun, îl

pocni numaidecît, ameţindu-l ; apoi alergă în pivniţă, luă un ciocan pentru butoaie şi cu acela îl strivi de tot. Din ţeasta sfărîmată se scurse, cum era de aşteptat, un fel de măduvă, mai mult sau mai puţin lichidă.

Cu aceasta, Kafka a crezut că a scăpat pentru totdeauna de el, fie şi cu acest preţ amar. Dar cîţi păianjeni, mari sau mititei, nu adăposteşte un conac atît de vechi !

NOAPTE DE PROVINCIE

— TREBUIE să vă refaceţi (prinse atunci să spună prietenul) în fundul vreuneia din provinciile noastre. Dar nu într-un orăşel melancolic, care să aibă totuşi un cerc, sau, cum se spune, un club ; gîndiţi-vă mai degrabă la un sătuc mic de tot, la vreun cătun pierdut printre munţi. Pe vremea cînd s-a petrecut povestirea mea, acolo trăiam şi de altfel (adăugă zîmbind) acolo m-am şi născut.

Aveţi, cumva, idee, de ceea ce înseamnă o seară petrecută într-un asemenea loc ? Vreau să spun cînd oamenii de vază ai locului, împreună cu secretarul comunal şi cu medicul angajat cu contract fix, se reunesc în una din aceste case şi încearcă să-şi macine timpul şi să-şi alunge plictiseala cît mai bine cu putinţă ? Dacă, spun, nu aveţi de loc idee despre acestea, vă voi da eu una aproximativă, chiar prin povestirea mea. Voi adăuga, cu scopul de a continua după aceea mai rapid, că noaptea despre care vorbesc era o noapte cu furtună. De trei zile bătea fără încetare vîntul îngheţat dinspre nord, zgîlţîind casa din temelii, s-ar putea zice ; să mai ştiţi că la noi nu exista giurgiuvea care să se închidă perfect, iar prin numeroasele deschizături şi crăpături ale acestei case expuse tuturor intemperiilor,

prin largile guri ale vetrelor, peste tot, vîntul se vîra șuierînd și gemînd. Mai era încă, îmi aduc aminte, o ușiță sau un oblon care, la fiecare rafală, se zbătea surd, cine știe pe unde ; nimeni din ai casei nu ajunsese să identifice care anume era această ușiță și de aceea nici nu putuse s-o proptească.

Eram destui tinerei, fără a mai pune la socoteală pe bătrîni ; nu lipseau nici fetele, nerăbdătoare și destul de dezvoltate, cum este natura lor prin regiunea aceea. Printre ele, remarcasem mai de mult pe o tînără subțirică și mlădioasă ca o trestie. Avea păr castaniu, sau mai degrabă bătînd în verde, ochi adînci și întunecați, aproape mirați, dar vioi ; cînd vorbea, cînd rîdea, ea se afla întotdeauna dincoace de vreo lumină (sau, așa mi-o amintesc eu cel puțin), părînd totuși că ține între buzele ei strălucitoare puțin din aurul pierdut de soare în drumul său de fiece zi. Din gură îi ieșea un suflu fierbinte, dar ușor totodată, încărcat cu parfumurile cele mai sălbatice și mai delicate. Trebuie să spun că fata asta părea mai totdeauna consumată chiar de propria-i ardoare ; adesea fruntea îi era umbrită ca de un gînd supărător și rămînea, cîteodată, multă vreme tăcută, pradă unei suferințe neștiute ; gestul său obișnuit era acela de a duce mîna la sînu-i micuț și parcă ar fi vrut să-și potolească bătăile prea năvalnice ale inimii (de altfel, întristarea o cuprindea lesne). Fiindcă nu era încă decît o copilă ; să tot fi avut vreo paisprezece ani. Cît despre mine, nu aveam în vremea aceea mai mult de optsprezece ; iar dacă vi se pare că m-am lungit sau m-am înfierbîntat prea mult în descriere, vă voi spune atunci, pe scurt, că fata îmi era foarte dragă.

Încercarăm toate jocurile care se obișnuiau, adică „proverbele", „telegrama", „poșta" și încă altele. În „poșta" mea, îmi amintesc, am găsit un bilețel de la ea, scris pe o margine ruptă dintr-un ziar. Îl știu, iertați-mă, pe dinafară ; zicea „frumusețea și dragostea de vară trec repede și o fată cu judecată nu îndrăznește să se încreadă într-un bine atît de nestatornic" (ne aflam atunci spre începutul toamnei).

Jocuri ce se obișnuiau, am spus, dar prea mult jucate ; într-adevăr, n-au prea avut succes și foarte curînd furăm cuprinși de plictiseală. Tinerețea ne este stăpînită de dorințe necontenite. O dată isprăvite jocurile acelea, interveni o clipă de întrerupere, în timpul căreia ascultarăm cu toții vîntul cel încăpățînat. Cînd, unul dintre bătrîni propuse jocul cu ucigașul, de atîta vreme dat uitării, încît putea să pară iarăși nou. Primirăm cu însuflețire și vesela agitație reîncepu.

Voi spune pe scurt în ce constă acest joc. Mai întîi, se face o tragere la sorți secretă : se pun într-o cutie oarecare un număr de bilete egal cu numărul participanților, se amestecă bine de tot, apoi fiecare scoate cîte unul și se uită la el pe ascuns. Toate bilețelele sînt albe, în afară de două care poartă respectiv cuvintele : „ucigaș" și „polițist", sau comisar, cum se mai zice. Aceste două personaje își iau deci în primire funcțiunile, fără știrea celorlalți jucători și fără a ști unul de altul. Apoi se sting luminile și începe jocul propriu-zis : participanții se învîrtesc de colo pînă colo prin casă, în beznă deasă și în tăcere, pînă cînd unul din ei scoate un țipăt și cade pe jos, sau dacă este bătrîn, pe o canapea. Aceasta este victima pe care ucigașul, prefăcîndu-se că uzează de violență, o va fi făcut să

înțeleagă că trebuie să se considere moartă. Cînd se reaprind luminile, după aceea, polițistul va trebui să descopere pe ucigaș, folosindu-se de indicii sau mărturii pe care reușește să le culeagă de la ceilalți (în afară de victimă, se înțelege), sau pe care el însuși le-a adunat, fructificînd prin întuneric faptul că nu i se cunoaște funcția. Încheierea este normală : dacă ucigașul este aflat, el va plăti o despăgubire ; în caz contrar, pedeapsa va cădea asupra polițistului.

Sper să fiți de acord că asemenea joc poate da loc la cele mai variate combinații. Dintr-un punct de vedere absolut, are însă o singură parte slabă : creează între participanți o bănuială continuă, destul de neîndreptățită, cum veți vedea la urmă. Jocul este mult mai de folos acelora care vor să-și dea sărutări fugare, în beznă.

Ajuns însă aici, se cuvine să recunosc că mi-am zădărnicit cele mai bune efecte de povestitor ; m-am pierdut, de fapt, în introduceri și iată-mă la capătul istorisirii, mai înainte chiar de a o începe. Astfel că îmi mai rămîne prea puțin de spus. Mergeam deci de colo-colo, pe dibuite, în vîrful picioarelor (ca să nu dau indicii polițistului neștiut) prin vasta încăpere și căutam o victimă oarecare, căci chiar mie îmi căzuse la sorți rolul ucigașului. Între acestea, am simțit două brațe ce fremătau strîngîndu-mă de mijloc ; n-am întîrziat să le recunosc, iar niște buze moi și fierbinți abia atinseră ușor pe ale mele. Am vrut s-o rețin pe fată, dar ea s-a descătușat repede și s-a îndepărtat prin întuneric, murmurînd o vorbă de afecțiune pe care n-am înțeles-o. Era prima oară cînd făcea asta. Nici nu m-am gîndit s-o ucid ; zăpăcit și fericit, am început iarăși să merg de colo

pînă colo, fără țel, iar jocul, lipsit de intervenția mea, se prelungea mai mult ca de obicei. Auzeam împrejur rîsetele înăbușite ale fetelor și alte felurite zgomote : băieții, pentru a atrage atenția ucigașului neștiut și a-l face să acționeze odată, ciocăneau în mobile, tușeau și își dregeau glasul cu tărie.

Poate că m-am apropiat apoi fără voie de cei ce făceau zgomotele, dar ei, auzindu-mă (fiindcă nu-mi mai dădeam osteneala să-mi înăbuș pașii) și neștiind drept cine să mă ia, au tăcut, ba au încetat chiar și tropăiala ; era tăcere absolută și cumplită, datorită vîntului care gemea și ușiței care se izbea ritmic, cine știe unde. Am fost cuprins atunci dintr-odată de o mare neliniște, în vădit contrast cu starea mea sufletească de mai înainte. Am auzit atunci un țipăt ascuțit, la celălalt capăt al sălii ; am recunoscut glasul, cu toate că părea într-adevăr gîtuit de durere ; aproape în aceeași clipă s-au reaprins luminile.

Se mai întîmpla cîteodată ca cineva să-și preia drepturile ucigașului, fără să fi fost desemnat de sorți pentru această funcție ; numai așa, ca să facă încurcătură. M-am gîndit că se petrecuse la fel și de data aceasta și m-am îndreptat protestînd înspre locul unde corpul ei zăcea pe podea. Dar chiar înainte de a ajunge pînă acolo, am citit pe fețele celor sosiți înainte o consternare îndurerată, mai bine zis, o uimire nemăsurată. Tuturor acestor tineri li se citea pe chip adînca mîhnire a nevinovaților insultați și loviți, a ființelor trădate. Tăceau și gîfîiau ușor ; abia după un răstimp izbucniră țipete.

Fata zăcea pe spate, palidă de tot și cu ochii închiși ; avea o mînă așezată pe piept, după gestul

ei obişnuit. În golul claviculei, puţin în stînga scobiturii gîtului, avea înfipt pînă la mîner un pumnal sau o spadă, în sfîrşit o armă de oarecare proporţii a cărei gardă ieşită în afară arunca o umbră uşoară pe pleoapele albăstrii ale celei lovite. Cînd traseră afară cuţitul acesta, sîngele ţîşni în valuri din rană.

Acum povestea s-a sfîrşit de-a binelea. Nu-i nevoie să adaug că ucigaşul n-a fost niciodată descoperit ; nici poliţistul de serviciu, nici ceilalţi după aceea, nu ştiură ce să spună sau ce să facă. De altminteri cine dintre noi şi din lumea întreagă ar fi avut interes să omoare o fată ca ea ? Adevăratul ucigaş nu lăsase urme şi nu dăduse nici un indiciu.

Mai păstrez şi acum arma aceea (a încheiat prietenul, ştergîndu-şi un pic de sudoare şi privindu-ne în sfîrşit în ochi). Lama, lungă şi tăioasă, este fin damaschinată ; mînerul s-ar spune că-i de corn, cu ape sidefii, verzi-roşii, cam întunecate. Şi, totuşi... Ei, aflaţi (amicul surîse sfielnic) mînerul s-ar părea că este dintr-un material necunoscut. Şi lama ? Desigur că luceşte ca oţelul lustruit, dar cum se face că micile pete de sînge de pe ea sînt încă de un roşu viu, şi astăzi cînd s-au scurs atîţia ani de atunci ?

TEAMA

Î N automobil erau cinci : două fete de vîrstă mijlocie, o altă fată de optsprezece ani, un pictor şi Lorenzo. Era pe la două şi jumătate noaptea ; îl conduceau acasă pe pictor, care locuia (după cum Lorenzo n-a uitat niciodată după aceea) pe strada G. B. Lulli, într-un cartier periferic al oraşului ; una din fete conducea, iar Lorenzo şedea alături.

Ajunşi în dreptul străzii aceleia, automobilul se opri la colţ, dar pictorul nu coborî, fiindcă mai zăboveau cu toţii la ultimele sporovăieli. Privind distrat în jur, unul dintre ei observă, în pragul uşii uneia din locuinţele de acolo, o femeie din popor, înaltă şi voinică ; părea în vîrstă, era îmbrăcată cu o haină de culoare închisă şi parcă aştepta ceva. Mergea mereu, cu atitudinea unei persoane îngrijorate sau nerăbdătoare, pînă la colţ, de unde se vedea şi strada perpendiculară şi pe care ea o tot cerceta cu privirea. Pictorul spuse că a mai găsit-o acolo şi în alte nopţi, şi că era o mamă în aşteptarea fiicei sale, să zicem cam petrecăreaţă, şi care cu siguranţă, plecată la plimbare cu prietenul ei, nu se întorsese încă.

Deoarece conversaţia noctambulilor avea acum drept subiect tocmai femeia aceea, simţitoarea con-

ducătoare, temîndu-se ca ea să nu audă, deplasă mașina ceva mai încolo. Dar prietenii ei, neavînd altceva mai bun de făcut, continuau să privească prin geamul din spate ; poate chiar nădăjduiau să vadă o scenă la sosirea fetei. Fata nu se arăta, şi femeia, care păruse că s-a intimidat de apropierea lor, odată ce inoportunii se îndepărtară, reîncepu să umble mai nestînjenită şi să privească încoace şi încolo, cu mîna streaşină la ochi. Dar cartierul era cu totul pustiu la ora aceea, iar luminile, ca de obicei, pe jumătate stinse.

Trecu o bucată de vreme. Cînd, deodată, fata de optsprezece ani scoase un mic strigăt înăbuşit ; ceilalţi fuseseră un moment neatenţi.

— Uitaţi-vă, exclamă ea, uitaţi-vă ; oare ce-o fi făcînd ?

Puţin aplecată, fără grabă, femeia părea a urmări un punct negru, un mic animal care se mişca jos pe trotuar ştergînd peretele, şi părea că vrea să-i dea mici lovituri cu piciorul.

— E un şoarece ; adică ce şoarece, o broască, o s-o omoare ! rostiră fetele indignate. Hei ! vrăjitoareo ! mai strigară toate deodată.

Într-adevăr, femeia, scoţînd de sub şorţ o cutie de jeratic pe care nici unul din ei nu o remarcase pînă atunci, scutură din ea, asupra punctului negru, cenuşă şi jar, pînă ce se formă la perete o grămăjoară, sub care era de presupus că rămăsese îngropat micul animal.

— Vrăjitoarea, vrea s-o ardă de vie ! Hai fuga să salvăm broscuţa ! Să ne apropiem, o să se teamă, spuse fata care conducea.

— Dar sîntem oare siguri că am văzut bine ? S-o lăsăm în pace ! rosti atunci pictorul, cu oarecare nelinişte.

— Da, spuse pe un ton convingător şi Lorenzo, care parcă începuse să nu se simtă bine, da, s-o lăsăm în pace.

Fără să ţină însă seama de aceste recriminări, fata cea hotărîtă, mergînd cu repeziciune deandaratelea, ajunse iar la locul unde se afla femeia. Văzîndu-i că se apropie, aceasta se retrase din nou în uşa casei sale. Acum grămăjoara de cenuşă şi de jar era aproape, la doi paşi, dar micul animal care ar fi trebuit să fie acolo, nu se făcea simţit prin nici un semn. Lorenzo, care şedea de partea trotuarului, vedea cum jarul începe să se stingă, lăsînd în locu-i tăciuni mici de tot ; dar femeia nu avea, cine ştie de ce, curajul să se uite într-acolo.

— Ei, haide, rosti iarăşi pictorul cu oarecare senzaţie de uşurare, unde este şoarecele ăla sau broscuţa ? Hai să plecăm de aici.

Conducătoarea, cu toată îndrăzneala ei, rămăsese şi ea încremenită, întrucît lipsindu-i în ultimul moment proba sigură a ticăloşiei femeii, n-ar fi putut interveni chiar dacă ar fi vrut ; cu mîinile rezemate pe volan, se mulţumea să o privească, parcă rătăcită.

— Uită-te la ea, şopti dînsa lui Lorenzo în altă limbă, uită-te puţin la faţa ei !

— Mda, bombăni el drept răspuns, prefăcîndu-se că se întoarce, dar în acelaşi timp împiedicat s-o facă din cauza unei groaze ascunse ; şi se gîndea : „De ce naiba trebuie să mă uit la ea ? îmi închipui prea bine ce fel de faţă are ! Asta îmi mai lipsea, acum, noaptea."

— Aţi văzut ? Aţi văzut ? continua fata.

— Ah, ascultaţi, izbucni Lorenzo destul de enervat, în italiană ; ce mai avem de făcut aici ? haide, să mergem, înainte, vă rog, daţi-i drumul ! „Blestemate muieri !“ adăugă, în gînd.

Ceilalţi făceau comentarii, fiecare în felul său ; pînă şi pictorul părea că stă pe ghimpi şi-o îndemna pe fata de la volan să pornească, sub pretextul că, fiind din cartier, femeia l-ar putea recunoaşte.

— Haide, haide ! să mergem ! repeta Lorenzo, dorind parcă să intre în graţiile fiinţei ghemuite pe prag.

Îndemnată mai mult de dorinţa lor, decît de vorbele ce rosteau, fata se hotărî în sfîrşit să pornească, dar opri îndată mai încolo. Ca şi cum n-ar fi aşteptat decît asta, femeia ieşi cu fereală din uşa ei şi iar se îndreptă spre grămăjoara de cenuşă.

— Uite, uite ! strigară imediat fetele care tot nu se lăsau. Acum se duce să-şi vadă victima ; hai înapoi, să salvăm broscuţa !

— Mai bine la culcare, strigă, aproape, Lorenzo, ştergîndu-şi sudoarea rece de pe frunte.

Dar automobilul era tocmai gata să meargă înapoi. Între timp, femeia, apropiată de grămăjoara de cenuşă, o scormonea cu vîrful piciorului, după aceea chiar şi cu mîinile ; cînd automobilul ajunse lîngă ea, se îndepărtă iarăşi. Fu văzută atunci, înaintînd în salturi, chiar o broască mică, arsă şi plină de cenuşă, dar încă sprintenă.

Nici unul din ei nu îndrăznea să facă sau să zică ceva. Femeia îi spiona din uşa ei ; broasca, după ce se îndepărtase puţin, acum stătea pe loc şi părea că dă să vină înapoi, ca la o poruncă parcă.

— Broaştele sînt ca pisicile, spuse pictorul prosteşte, nu mor chiar aşa de repede ; o să scape !

Văzînd acum că nu se întîmplă nimic, femeia ieşi iarăşi cu hotărîre în stradă şi încercă să lovească broasca cu piciorul, apoi răsturnă din nou jar din cutie peste ea.

— Vrăjitoarea ! murmura fata de la volan, înfrîntă. Îşi deşartă asupra bietului animal toată furia adunată din cauza fetei.

În cele din urmă Lorenzo o privi pe fiinţa aceasta răutăcioasă ; dar îl cuprinse o oroare de neînfrînt la vederea obrazului ei schimonosit şi sălbatic, cu ochii injectaţi şi în flăcări, cu trăsături încordate şi aproape în convulsii ; deşi simţea limpede că ar fi trebuit să facă ceva, nu avea însă destulă îndrăzneală. Nu pentru că s-ar fi sfiit să-şi dezvăluie propria-i frică faţă de femei, ci era altă complicaţie : iubea pe fata de la volan şi se temea de dispreţul ei. Era totuşi peste puterile lui :

— Să mergem, se ruga el ca un copil, să mergem, ce să mai facem aici ? Hai, dă-i drumul, porneşte motorul !

Fata îl privi o clipă, însă fără nici un fel de dispreţ (lucru pentru care după aceea Lorenzo i-a fost mereu recunoscător) ; chiar şi ea părea puţin buimăcită :

— Oare nu pricepeţi, zise într-o şoaptă grăbită, că ea este cea care se teme de noi ?

Totuşi porni, suspinînd. Între timp, broasca ajunsese cum-necum pînă în mijlocul străzii. Pictorul se hotărî să coboare, în sfîrşit, dar puţin mai încolo, potrivit rugăminţii sale ; tot pentru a nu fi recunoscut, spunea. Automobilul se depărtă ; fetele, renun-

ţînd cu greu, tot se mai uitau înapoi, din cînd în cînd.

— Cine ştie la ce i-o fi folosind broasca, spuse cu glas stins fata de optsprezece ani ; apoi adăugă, încercînd să glumească : Ah ! simt că mă arde pe spate !

Şi-n urmă se vedea broscuţa sărind şi tîrîndu-se anevoie, din mijlocul străzii spre călăul ei.

O CRONICĂ TÎLHĂREASCĂ

Das Rechtgefühl aber machte ihn zum Räuber und Mörder.[1]

MICH. KOHLHAAS

ÎNDUPLECÎNDU-MĂ la repetatele stăruinţe ale unei persoane interesate, voi aşterne pe scurt ceea ce cunosc din povestea lui Vittorio. Deţin datele istorisirii mele din tradiţii orale (dintre care am respins fără a pregeta pe cele mai puţin demne de luat în seamă, sau pe cele vădit absurde) iar, pentru partea a doua, de la martori demni de crezare. Mi s-a părut apoi că nu este nevoie să spun lămurit pe nume locurilor, pe care cel ce mă va citi, fie că le şi cunoaşte, fie că le va recunoaşte cu uşurinţă.

Într-o dimineaţă, în piaţa comunei apăru printre alţi oameni fără treabă şi Palinferno, ţăran sărac cu fire închisă şi sfioasă, care îşi datora teribila sa poreclă doar localităţii rurale unde se născuse. Purta pe el o haină militară burbonă veche, deoarece făcuse, fireşte, serviciu, cu mai bine de zece ani înainte, în rîndurile armatei napolitane, iar foarte restrînsele sale mijloace nu-i îngăduiseră încă să-şi reînnoiască garderoba. Dar La Marina (primar în funcţie şi chiar tată al lui Vittorio) care se afla pe acolo în plimbare cu alte autorităţi ale locului, cum îl

[1] Simţămîntul dreptăţii îl făcu însă pe el tîlhar şi ucigaş (germ.).

văzu, îl şi copleşi cu un potop de cuvinte grele, certîndu-l pe ton sever pentru haina sa şi urlînd : „Ce ? n-ai poate habar că noi am făcut acum Italia una singură ?“ şi-l pălmui, aşa, în faţa tuturor. La o asemenea violenţă îl îndemnase, fără îndoială, mai degrabă prezenţa spectatorilor, decît firea sa, la drept vorbind fricoasă ; poate că mai avea şi cîte ceva ce trebuia să-i fie iertat de către patrioţii din comună. Oricum ar fi fost, Palinferno nu suflă o vorbă ci, întorcînd spatele, în aparenţă lipsit de curaj şi pocăit, se tot duse pe unde venise şi nimeni nu-l mai văzu.

Numai că, la o bucată de vreme după asta, se răspîndi în sat vestea că o bandă de tîlhari nemiloşi pustia ţinutul. Asemenea veste îngrijoră şi iscă nelinişte, pentru că pînă atunci părţile învecinate cu satul fuseseră cruţate în chip miraculos de incursiunile unor asemenea oameni de spaimă : doar cîţiva nemulţumiţi se mai apucaseră prin anii aceia de tîlhărie, dar, împrăştiaţi, şi de altfel mai potoliţi de felul lor, nu putuseră să constituie un pericol serios. Acum însă, un tîlhar de o deosebită îndrăzneală şi dibăcie (despre care se şi povesteau lucruri îngrozitoare) adunase, pare-se, pe nelegiuiţii răspîndiţi prin regiune şi alcătuise o bandă unică, formidabilă ; pe deasupra, se mai părea că îndreptase această bandă anume împotriva satului şi o stabilise chiar în imediată vecinătate. Se află curînd că şi ameninţătorul lor conducător nu era altul decît Palinferno însuşi, ţăranul umil pe care, abia cu cîteva luni mai înainte, nimeni nu-l socotea ca fiind mai mult decît atît. El era fără îndoială o fire din acelea în care o împrejurare neprevăzută şi la prima vedere fără importanţă dezlănţuie deodată o neaşteptat de mare forţă înnăscută, care pînă atunci mocnise în tăcere.

Fapt este că în scurtă vreme traiul ţăranilor deveni de neîndurat ; nici unul din bunurile particulare sau publice nu se mai putea considera în siguranţă ; dar nu numai averile, ci şi persoanele înseşi erau necontenit ameninţate. În incursiunile lor îndrăzneţe, banditii ajungeau cîteodată pînă sub zidurile localităţii, unde şi năvăliră de două-trei ori, vădit sprijiniţi de tăinuitori, de complici sau de oameni înţeleşi cu ei. Netemîndu-se de nimic, rîzîndu-şi de toate măsurile de represiune luate de către comună şi de întăririle pe care aceasta continua să le ceară cu disperare autorităţilor superioare, bătîndu-şi joc de însemnatele premii puse pentru prinderea căpeteniilor lor, aceşti nelegiuiţi jefuiau, prădau, supuneau la dări pe cît de apăsătoare pe atît de arbitrare populaţia acelor locuri, ucizînd sau schingiuind sălbatic pe oricine ar fi îndrăznit să se împotrivească. La doi tineri din cele mai bune familii, răpiţi noaptea, li se tăiară cîte o ureche ; urechile fură trimise după obiceiul străvechi la casele tinerilor, cu pretenţii de răscumpărare. Pentru a răspunde la cererile mereu crescînde ale banditilor şi pentru a obţine eliberarea ostatecilor, de teama unui rău şi mai mare, familiile între timp sărăceau. O întunecată atmosferă de bănuială apăsa asupra satului ; prezenţa misterioşilor complici chiar înăuntrul comunei făcea ca nimeni să nu mai cuteze să se încreadă nici măcar în propriul său frate. Ţăranii nu mai aveau curaj să meargă la ţarinile lor, nici drumeţii să mai treacă prin comună. Cîmpurile erau aproape pustii, iar firavele recolte erau lăsate la

dispoziţia acestor oameni cruzi, astfel că, pe scurt, lumea trăia ca într-un nesfîrşit vis de groază.

Cele mai lovite de această urgie erau fireşte averile şi neamurile lui La Marina. Acesta condusese personal (deşi stînd în ariergardă) cîteva expediţii împotriva bandiţilor. Se obţinuseră de la capitala Provinciei detaşamente de poliţişti specializaţi în acest gen de urmărire ; dar pe aici munţii erau prea de nestrăbătut, pădurile prea dese, văgăunile şi trecătorile prea înşelătoare, iar pe de altă parte şi bandiţii erau numeroşi. Într-un cuvînt, expediţiile nu avură nici un succes ; o singură dată, urmăritorii reuşiră să întîlnească grosul bandei, dar socotiră că este mai cuminte, date fiind poziţiile şi forţele de o parte şi de alta, să se retragă. Apoi, încă o întîmplare veni să încrînceneze şi mai rău îndrăzneala bandiţilor, punînd astfel vîrf zăpăcelii şi suferinţei generale.

Lui La Marina îi veni în minte să folosească viclenia, acolo unde forţa dăduse greş. Exista în munţii de-acolo o trecătoare sau un pas, în vremea aceea trecere obligatorie pentru cei ce aveau de mers pînă la mare şi loc preferat al bandei lui Palinferno ; drumeţul care se încumeta să o ia pe acolo putea să fie sigur că va fi cel puţin oprit şi jefuit. De data asta, primarul avu ideea să trimită în locul acela un om al său de încredere care să spună că transportă alimente spre mare ; alimentele acestea urmau să fie otrăvite. Numai că bietul om fu cuprins în ultima clipă de scrupule religioase, din care cauză se spovedi preotului cu privire la acest plan. Însă preotul, ţinînd seama că era vorba de un scop bun, îi dădu dezlegare, ba chiar binecuvîntă acţiunea ; iar La Marina se ocupă cu aducerea neîntîrziată la îndeplinire a planului său. Alese dintre oamenii devotaţi casei sale pe cutare conducător de catîri, încărcă animalele cu un număr de calupuri de brînză din acelea numite, nu ştiu pentru ce, caşcavaluri [1], pregătite în aşa fel încît să omoare pe loc chiar şi un bou, şi îndrumă convoiul astfel alcătuit înspre zisa trecătoare. Celui care îi atrăsese atenţia că ar fi fost de ajuns un singur catîr şi un singur calup de brînză, primarul îi răspunsese că bandiţii ar fi putut dispreţui o pradă atît de neînsemnată, apoi spera ca din brînza aceea să guste cu toţii, nu numai căpetenia lor (căruia, după datina ştiută, îi era rezervată fruntea de la orice pradă). Iată-l însă pe conducătorul de catîri întorcîndu-se, jumătate de zi mai tîrziu, schingiuit şi pisălogit întratîta încît stîrnea milă, şi cu încărcătura neatinsă. Povestea că bandiţii, îndată ce-l zăriseră, se şi năpustiseră asupra lui strigînd : „Ai venit, va să zică, chiar pe tine te aşteptam ! !" şi înşfăcînd nişte bîte de-ale lor, îl aduseseră în halul în care arăta, adăugînd ca încheiere : „Iar acum du înapoi stăpînului tău brînza asta şi spune-i din partea noastră că în curînd vor mînca ceva asemănător, jurăm pe viul Dumnezeu, şi el şi ai lui. Cît despre tine, nu eşti decît un biet nătărău şi de data asta te iertăm." O dată acestea spuse, întoarseră catîrii şi pe conducător înspre sat, urnind întregul cîrd cu pocnete de bîte.

După această întîmplare, unii au ajuns la încredinţarea că pînă şi parohul era înţeles cu bandiţii. În orice caz, isprava nu avu desigur alt folos decît

[1] În italiană *caciacavalli*. Se prepară în regiunile din sudul Italiei

să-i înrăiască la culme pe bandiți. Încordarea crescu și mai mult, mai ales între cei doi protagoniști ; de aci încolo, orice om al lui La Marina, plugar, client sau numai prieten, cînd cădea în mîinile lui Palinferno, era îndată împușcat. Jafurile și omorurile nu se mai numărau și nici nu se întrevedea vreo stăvilire a lor ; ca urmare, disperarea tuturor crescu încă și mai mult. Trebuie să adăugăm, totuși, la punctul acesta, că oricît era de înverșunat împotriva proprietăților și împotriva oamenilor stăpînilor și ai primarului mai ales, Palinferno părea să arate oarecare îndurare față de cei săraci și umiliți, cu care într-adevăr nu rareori se purtase cu omenie, dacă nu chiar cu cavalerism. Dar banditul, întotdeauna, tot bandit rămîne.

Întocmai așa stăteau lucrurile cînd, într-o noapte, La Marina primi o vizită la care era foarte departe de a se aștepta : aceea a lui Palinferno în persoană. Dar aici este cu adevărat punctul întunecos al povestirii. Că primarul l-a lăsat să intre nu e de mirare, dat fiind că era necontenit prezentă o gardă armată în micul său palat, iar el venise singur și fără arme ; numai că asupra convorbirii dintre cei doi nu se pronunță tradiția într-un chip cît de cît de crezare și nu ajută deci în nici un fel la înțelegerea celor ce s-au întîmplat după aceea.

În esență, se pare că Palinferno s-a înfățișat cu cea mai adîncă umilință în casa dușmanului său de moarte, atrăgîndu-i însă acestuia atenția că împotriva persoanei sale nu se poate face nimic ; asta fiindcă, a spus el, toată banda sa reușise în noaptea aceea să pătrundă înăuntrul localității și avea peste puțin timp întîlnire cu dînsul. Deci dacă el nu ajungea în timpul hotărît la locul unde se înțeleseseră, bandiții purcedeau cu toții pe loc la o cruntă răzbunare. Dacă, dimpotrivă, primarul se arăta om cu judecată și primea să asculte (fie chiar pentru a le respinge după aceea) propunerile sale, el, Palinferno, făcea legămînt să retragă banda din comună, fără să se atingă de nimic, urmînd ca după aceea lucrurile să se petreacă cum s-o putea. Propunerile acestea erau propuneri de pace ; banditul își mărturisea greșelile sale și dorea ca starea de lucruri la care se ajunsese să ia sfîrșit ; el cerea ca dușmănia să înceteze și trecutul să fie dat uitării. Din partea sa chezășuia pentru el și pentru ai săi această încetare ; venise la primar să-i ceară doar să înlesnească, pe cît îi era în putere, retragerea pentru moment a bandei spre locuri ferite, întru așteptarea unor vremi mai bune ; sau, poate, o dată liniștite puțin apele, banda însăși avea să se destrame treptat, pentru a reda societății oameni de treabă. Dar lucrul cel mai neobișnuit era că se cereau pentru acest fel de contract oarecare garanții primarului. Și, în special, oamenii lui Palinferno cereau, după spusele lui, să se facă în munți, într-un loc ce urma să se hotărască, un mare prînz de reîmpăcare, la care trebuiau să ia parte nu numai La Marina, ci și întreaga lui familie, cu femeile și copiii pînă la cel din urmă și, se înțelege, fără arme și fără însoțitori. Aceasta, ziceau ei, pentru a fi siguri de buna credință a ambelor părți. Pentru justificarea unei atît de neașteptate și de uimitoare supuneri, Palinferno dezvăluia, pe lîngă o sinceră căință, și situația ce nu mai putea fi menținută, afirma el, date fiind neîncetatele poteri organizate împotriva lor.

Este greu de închipuit ce amenințări sau lingușiri a folosit banditul în cursul acestei convorbiri, sau

ce joc de simţăminte a avut darul să lucreze asupra unui om în fond nevolnic (dar tocmai de aceea şi prevăzător) cum era La Marina : în privinţa aceasta, deşi este tot ce poate fi mai important, cronicile, cum arătam, nu spun nimic. Pe cît s-ar crede, primarul nu luă drept bune motivele banditului, ci socoti dimpotrivă că propria sa situaţie nu mai poate fi menţinută, ceea ce duce însă la acelaşi capăt ; nu trebuie dat la o parte nici faptul că, avînd inimă simţitoare, s-o fi lăsat într-adevăr înduioşat ; poate că şi Palinferno o fi bătut cu stăruinţă în struna interesului public, argument la care celălalt (din ambiţie şi împăunare, precum şi la urma urmei din sentiment) era deosebit de sensibil, întrucît rolul de oblăduitor al cauzei comune şi de salvator al localităţii, cu toate pericolele ce implica, nu era dintre cele care să nu-i placă ; sau, în sfîrşit, La Marina fu trădat de însăşi propria sa prudenţă, care este de obicei rea sfătuitoare. Fapt este că propunerea lui Palinferno, oricît de nemaipomenită putea să pară, fu acceptată totuşi, chiar dacă nu în clipa aceea. Împuterniciţi ai celor două părţi îşi luară sarcina să stabilească împrejurările întîlnirii şi, într-o frumoasă dimineaţă, întreaga familie a primarului, cu femei şi copii, cu primarul însuşi în frunte, luă drumul munţilor.

De unde, cum ne putem închipui, nu se mai întoarse nici unul. Locul unde s-a dat prînzul este şi astăzi arătat de către săteni şi desigur că şi persoana pentru care scriu îl cunoaşte. Voi spune doar că este vorba de un mic podiş, avînd într-o parte o ieşitură ameţitoare deasupra albiei unui torent mai întotdeauna secat şi presărat cu pietroaie mari şi ascuţite, aşa cum încă se mai vede şi astăzi. Banditii întîmpinară aici familia primarului şi stătură mai întîi de vorbă cu prietenie, blînzi la vedere ca mieluşeii. După ce îi îndopară pe aceşti nefericiţi cu mîncare şi cu vin (chiar în această amînare a catastrofei se distinge rafinamentul căpeteniei bandei) îi împinseră ca din întîmplare înspre ieşitură. De acolo îi aruncară, se pare, unul cîte unul, veselindu-se de sus la scena disperatei lor căderi. Nici unul nu fu cruţat ; nici măcar sugarul pe care maică-sa îl ţinea în braţe şi care fu împins în gol chiar sub ochii ei. Deoarece trupşorul îi cîntărea puţin, mica victimă pare să fi rămas atîrnată în nişte crenguţe la un colţ al peretelui stîncos pe care creştea un smoc de tufişoară ; în această jalnică situaţie, mai fiind şi îngrozitor însîngerată, micuţa făptură scînci o clipită, apoi curînd îşi dădu ca toţi ceilalţi ultima suflare.

— Să piară astfel pînă şi numele acestei nemernice seminţii ! spuse Palinferno cînd uciderile luară sfîrşit.

Douăsprezece persoane, cu mari şi mici, au pierit în ziua aceea de primăvară. Acest măcel păru să liniştească puţin pe bandiţi care fură nimiciţi treptat în decursul timpului, ori se împrăştiară, ori se întoarseră pe la casele lor (pe vremea aceea, justiţia nu avea mijloace să fie prea scrupuloasă). Se zice că Palinferno şi-a găsit moartea într-o ciocnire cu trupe regulate, ceea ce nu este însă dat drept sigur şi în fond tradiţia pare să-l fi pierdut din vedere după ziua măcelului. Iar povestea lui Vittorio de aici începe de fapt.

Palinferno îşi închipuise doar că a nimicit întreaga seminţie a lui La Marina ; în realitate, unul din această tulpină mai trăia şi acela era chiar Vittorio. În ziua masacrului, primarul îl lăsase acasă în grija

unei servitoare bătrîne, pentru că se îmbolnăvise de nu ştiu ce boală de copii şi tatăl se temea ca aerul şi oboseala să nu-i facă rău. Palinferno nu băgase de seamă această ascunsă încălcare a învoielii, aşa cum şi nădăjduia La Marina ; primarul avea, într-adevăr, urmaşi numeroşi, apoi banditul putea chiar să nu aibă habar de venirea pe lume a lui Vittorio, care de-abia se născuse, fratele său imediat mai mare fiind, cum s-a văzut, încă sugar în momentul măcelului.

Vittorio, orfan şi stăpîn pe o avere însemnată, primi învăţătură cam fără bună rînduială şi, să vorbim cinstit, crescu în oarecare dezmăţ. La treizeci de ani sau chiar mai puţin era un tînăr căruia, cum este obiceiul să se zică, îi miroseau urît mustăţile, adică în cuvinte limpezi, era un nemernic. Locuia în Napoli şi spunea că frecventează universitatea oraşului. Acum se întîmplă că, în una din zile, plecă însoţit de cîţiva prieteni consăteni în plimbare pînă la A., orăşel ai cărui locuitori treceau şi trec încă drept oameni cu purtări rele.

Petrecăreţii rămaseră acolo pînă seara şi probabil stropiră cu băutură din belşug cina luată într-o cîrciumă de pe acolo. Ceea ce-i sigur este că la ieşirea din cîrciumă, se luară la ceartă pentru motive mărunte cu doi trecători. Se pare că unul dintre aceştia lovise, din nebăgare de seamă, în lumina aceea slabă, pe Vittorio, fapt pentru care el făcu mare gălăgie. Omul începu prin a-şi cere iertare, dar Vittorio nu se lăsa, făcuse din ţînţar armăsar şi nici nu se înţelegea ce mai vrea în definitiv ; avea întreaga obrăznicie a tatălui său, dar nu şi prudenţa, sau laşitatea, dacă vreţi, a acestuia, ca s-o domolească şi

era desigur înfierbîntat de prezenţa însoţitorilor săi, precum şi de reaua faimă a locuitorilor din A. Cei doi localnici, pe de altă parte, dîndu-şi seama că au de-a face cu străini, fură cu atît mai puţin dispuşi să se lase călcaţi pe coadă. La început dădură probă de mare cumpătare şi poftiră, chiar cu oarecare respect, pe cel ieşit din fire să-şi vadă de drum, ca să nu fie îndemnaţi la vreo faptă rea de tot. Acest aer de stăpînire de sine păru să-l înfurie în mod deosebit pe Vittorio, care era ameţit de băutură, şi asta fu de ajuns ca să-l facă să vadă negru înaintea ochilor ; de la protestări, trecu la ameninţări şi la provocări, ajungînd în sfîrşit la ceea ce poate şi voia, anume ca cei doi să-şi piardă pînă în cele din urmă răbdarea.

Drama se desfăşură fulgerător ; se văzură dintr-o dată lucind în mîinile celor doi oameni îndoielnici cuţitaşele acelea tăioase care poartă numele de *sfarsiglie* sau *sfarziglie* şi fără de care, pe la începutul acestui secol, rareori ieşea un localnic din casă. Se produse mare învălmăşală pentru moment şi nu se ştie bine cum au decurs lucrurile : prietenii lui Vittorio o luară la fugă, tîrîndu-şi tovarăşul cu ei, dar o scurtă ciocnire între el (care înfierbîntat, o luase înaintea celorlalţi) şi cei cu armele, trebuie să fi avut loc. O vreme, prietenii, care fugeau cam împrăştiaţi, fură urmăriţi de cei doi derbedei cu cuţitele în mîini ; apoi se pare că aceştia se lăsară păgubaşi, şi, odată primejdia trecută, amicii se adunară iarăşi mai încolo, ba chiar intrară într-o a doua cîrciumă ca să-şi vină în fire. Vittorio comenta cu însufleţire cele întîmplate jurîndu-se că, dacă ei nu l-ar fi tras de acolo, ar fi ştiut el să le vină de hac acelora, cu toate cuţitele lor. Era încălzit de alergă-

tură, foarte întărîtat încă, şi părea că se simte bine de tot ; se aşezaseră cu toţii în jurul unei mese şi tocmai se pregăteau să se pună pe băut.

Dar unul dintre prieteni, coborînd privirea, văzu deodată că din pîntecul spintecat al lui Vittorio atîrna un ghem de maţe ; tînărul nu-şi dăduse încă seama de rana căpătată în ciocnirea avută cu puţin timp înainte ! Dar îndată ce se văzu în starea aceasta, îngălbeni îngrozitor şi îşi pierdu cunoştinţa ; poate că tot în clipa cînd prietenul descoperise că-i rănit, i se pornise şi durerea. Ajutat cum se putea mai bine, dus apoi la Napoli, muri totuşi după cîteva zile ; rana aceea era mult mai gravă decît lăsase să se creadă uşurinţa cu care tînărul o suportase în primele momente.

Cuţitarii, căutaţi cu rîvnă de justiţie, fură găsiţi după cîteva luni, chiar în A., căci îşi găsiseră să locuiască în două nişe de cavou goale, la cimitir, şi fură pedepsiţi exemplar.

În chipul acesta, se împlinea la distanţă de atîţia ani, destinul nefericitei familii a lui La Marina şi, totodată, blestemul lui Palinferno. Într-adevăr, Vittorio nu avea moştenitori direcţi ; numele lor nu mai este purtat astăzi de nimeni ; mai dăinuie încă în povestirile cîte unui bătrîn, dar curînd-curînd se va pierde cu totul.

DIN „MELOTEHNICA EXPLICATĂ POPORULUI [1]"

Cap. MCMLVIII : DESPRE GREUTATEA ŞI CONSISTENŢA NOTELOR

CEEA ce însă nu toată lumea ştie este că notele emise de gîtlejul uman au o greutate proprie şi o consistenţă proprie, mai mult sau mai puţin apreciabile după capacitatea şi puterea cîntăreţilor, deci greu de apreciat sau chiar cu neputinţă de apreciat în cea mai mare parte a cazurilor ; dar în unele din aceste cazuri sînt importante, chiar foarte importante şi periculoase. De pildă s-a calculat cu ajutorul unor aparate adecvate, că un do de centru al celebrului bas Maini cîntărea 14 tone în cifră rotundă. Greutatea vocilor tenorale şi a celor de femeie în ge-

---

[1] Intenţionam să-mi arăt aici, în mod public, recunoştinţa către Eugenio Montale, celebrul bariton profund (sau bas cantabil-*singing bass)* care mi-a dat cu largheţe sfaturi şi încurajări, în timpul redactării celor trei capitole care urmează. Trebuie să renunţ, dată fiind voinţa sa expresă : atît de mare îi este modestia ! Ba este pînă într-atîta, încît Maestrul face prea puţin caz de universala sa faimă de artist liric şi, cu dragă inimă, mi-a mărturisit el însuşi, ar schimba-o cu alta, fie şi mai modestă, în arena literară a patriei : slăbiciuni ale oamenilor iluştri ! (De ştiut, într-adevăr, că Montale este autorul a două volumaşe de poezii, desigur nu lipsite de merite, dar departe de înalta valoare atinsă de dînsul pe scenele lirice.)
(Nota autorului.)

neral este mult mai redusă în medie : centralele unui Tamagno variau între 3 şi 7 tone cel mult. O singură contraltă, celebra Publinska, a ajuns într-o emisiune izolată, la 10 tone. Greutatea notelor baritonale este în general mijlocie. Din fericire, notele sînt dotate cu mare elasticitate, devenind rapid fluide şi împrăştiindu-se. Emise totuşi în anumite poziţii, pot păstra, chiar şi la oarecare distanţă de gura cîntăreţului, o parte din greutatea lor şi din consistenţa lor originară. În unele cazuri rare, se pot prezenta chiar mai tari decît fierul, constituind o pură şi veritabilă ameninţare, atît pentru ascultători, cît şi pentru artişti ; de aceea, ei au necontenit grijă să le emită pentru orice eventualitate în sus, sau deasupra capetelor ascultătorilor şi a partenerilor, aşa cum oricine i-a văzut că fac. Se cuvine să pomenim însă aici, cu regret desigur, unele triste episoade care au îndurerat scena lirică, de multă vreme tot mai rare din fericire, astăzi ; un singur caz din toate.

Un tenor al cărui nume se trece cu pietate sub tăcere, uitînd să ia, în timpul executării unei opere de Verdi, sus-zisa precauţie, lovi pe baritonul cu care tocmai cînta un duet, printr-o notă să spunem drept nu prea acută (era vorba abia de un *si natural)* dar emisă într-o astfel de poziţie şi atît de precisă şi de bine timbrată, încît îl ucise dintr-o dată pe nefericit. Spectatorii văzură pe bietul bariton clătinîndu-se şi prăbuşindu-se, dar îşi dădură abia mai tîrziu seama de teribila realitate : nota tenorului îl străpunsese dintr-o parte în alta ca o lamă foarte ascuţită ! Folosim prilejul spre a nota, în treacăt, că în fapt numai notele precise, bine timbrate şi emise corect (ca acelea tehnic numite note juste)

sînt grele şi compacte, notele greşite, coborînde sau urcînde fiind total lipsite de greutate. Excelentul nivel al tenorului în arta sa a costat viaţa unui partener !

Această particularitate a glasului omenesc a fost şi motiv de scene groteşti, ba şi de ciudate rămăşaguri între artişti ; să cităm aci cîteva cazuri, ca desert. În timpul reprezentării unei opere la care asista în rîndul întîi de fotolii Marea Ducesă de Livonia (în loc de loja regală, dintr-un capriciu al ei) un faimos bas lăsă să cadă fără să ia seama o notă la mică distanţă, în loc s-o zvîrle departe de el şi în sus, cum ar fi trebuit. Imediat Marea Ducesă a fost văzută ridicîndu-se indignată şi retrăgîndu-se cu cuvinte de protest faţă de impoliteţea cîntăreţilor italieni : aceasta întrucît nota îi căzuse pe picioruşe şi, deşi îşi pierduse aproape toată greutatea, i le strivise rău de tot. Continuăm. Doi tenori cu glasuri destul de puternice împinşi de gelozie profesională şi-au lansat o dată o provocare publică : fiecare din ei urma să arate, în faţa unei numeroase asistenţe, de ce sînt în stare propriile gîtleje, ascultătorilor rămînîndu-le să judece consistenţa şi calitatea vocilor respective. Şedinţa a avut loc într-un cadru solemn. Unul din tenori a reuşit să susţină cîteva secunde în echilibru pe o notă a sa (fireşte, de cap) una din acele mici mingi goale de celuloid cum se văd jucînd pe ţîşnitoarele de apă la tragerile la ţintă populare. Imediat, celălalt tenor, fără a se socoti înfrînt, a încercat cu succes ceea ce nici un artist nu îndrăznise încă să încerce : s-a căţărat pe o notă proprie, întocmai ca micul erou din poveste pe tulpina fasolei magice ! Ba chiar, variind intensitatea notei şi modificînd condiţiile de emisiu-

ne, a reuşit să meargă în sus şi în jos, cîtva timp prin aer, ca un spiriduş de tip nou al lui Cartesius ! Se înţelege că verdictul publicului nu s-a lăsat aşteptat.

Un cîntăreţ poate fi mai mult sau mai puţin priceput în a lansa nota departe de el şi, să zicem astfel, în a o expulza complet din cavităţile proprii. Cînd acest procedeu reuşeşte deplin, nota recade uşor, ca un abur subţire sau ca roua, asupra auditoriului, şi aşa se întîmplă cu mai toate notele artiştilor mari ; în caz contrar, nota apasă, în cădere, asupra spectatorilor şi le provoacă un simţămînt caracteristic de povară. Cea mai mare parte din cîntăreţii răi nici nu ajung să expulzeze integral nota, astfel încît aceasta rămîne, ne servim de o imagine grosolană, pe jumătate înăuntrul cîntăreţului. Se instituie astfel un fel de suferinţă împărtăşită cu ascultătorii : spectatorii trag instinctiv nota către ei, parcă pentru a-l uşura pe nefericit, care, în ceea ce îl priveşte, nici nu doreşte mai mult, ba chiar caută, în fel şi chip, să-i secondeze cu strîmbături ale gurii şi cu felurite sforţări (fără a reuşi însă, deoarece o notă, ori se emite toată deodată, ori nu se mai emite complet). În fond, e un fel de naştere grea ; nu mai trebuie să adăugăm că acestea sînt cele mai penibile audiţii.

Mai spunem pentru a încheia că într-o seară, o notă a marelui Caruso a fost culeasă de un pasionat de la galerie. Era un *do* supraacut, care, bizară anomalie, ajunsese la acea înălţime cu încă destulă consistenţă. Se prezenta, după spusele pasionatului care o cuprinsese o clipă în scobitura mîinii sale, ca un cocoloş de materie albicioasă opalescentă şi care aproape nu mai avea greutate, cu fermă tendinţă

spre dizolvare şi descompunere ; pasionatul nu reuşea să-l reţină ; i-a fugit ca un fum gros printre degete şi l-a văzut dizolvîndu-se într-o clipită şi dispărînd sub ochii săi. E util însă de notat că acel cocoloş nu era probabil decît chiar nucleul notei, care îşi pierduse în timpul traseului aerian toate substanţele secundare componente şi toată rezonanţa proprie.

Cap. MCMLX : DESPRE CULOAREA NOTELOR

De asemenea, mulţi nu ştiu că notele emise de gîtul omenesc au o culoare proprie a lor, diferită, se înţelege, după înălţime, intensitate, justeţe. Culoarea nu poate fi însă percepută decît în anumite condiţii, adică după ce s-a avut grijă să se difuzeze preventiv, în atmosferă, vapori de bariu şi de sodiu (combinaţi după indicaţiile lui Fibonacci) şi la lumină razantă. În genere notele se prezintă, atunci, ca o substanţă gazolicvescentă, albicioasă, dotată cu uşoară fluorescenţă şi care nu poate fi colectată, nici captată în retortă (ceea ce ar confirma observaţiile pasionatului menţionat la finele capitolului precedent). Acest aspect general se modifică însă, variind sensibil, cum s-a arătat, după natura particulară a fiecărei note. Astfel, notele înalte (sau acute) au o stăruitoare tendinţă spre albastrul fraged, dar se pot totuşi prezenta şi uşor rumen-roşcate sau palid-verzui, în unele cazuri ; cele centru-joase oferă privirii o gamă tot mai închisă, pe măsură ce se înaintează spre registrul profund şi sînt în general culorile numite de pictori guşă-de-porumbel şi verde-ars sau verde-frunză-moartă (pînă la anume limită, după care se deschid din

nou), dar pot căpăta în unele cazuri o strălucitoare culoare cenuşie ca perla ; şi aşa, mereu. Notele supraacute (sau ultraacute) apar de cele mai multe ori foarte decolorate şi incandescente parcă ; iar cele subjoase (sau infrajoase) deşi mai clare decît contrajoasele şi chiar decît contraacutele, par să se apropie constant de un cenuşiu uniform şi palid, foarte jos ca ton şi întrucîtva aburit. Se poate spune în genere că nu există culoare sau nuanţă care să nu poată fi găsită în notele unui cîntăreţ.

De fapt, variaţiile de culoare se mai datorează, în afară de condiţiile indicate la început, şi calităţii glasurilor ; voci în aceeaşi cheie pot fi într-adevăr mai mult sau mai puţin închise (sau, după expresia obişnuită, întunecate), adică, pentru a ne exprima limpede, dintre doi tenori sau doi baritoni sau două contralte oarecare, unul poate avea de la natură voce de culoare deosebită faţă de celălalt. Acei care au avut de exemplu norocul să vadă glasul faimosului tenor plin de har, spaniolul Guyarra, au asigurat că nu s-ar fi putut imagina spectacol mai încîntător : trandafiriul palid, verdele fraged şi vaporos, albastrul ca cerul, strălucitor şi totodată delicat, reflexele de fildeş şi nuanţele de blond ; acestea erau, după spusele lor, tonurile dominante ale notelor sale, pe care nici un pictor n-ar fi fost în stare să le fixeze pe pînză. Un *fa* al marelui bas De Angelis a apărut însă celui ce scrie aproape complet negru, doar cu unele zone de un roşu cardinal întunecat şi funebru. Dimpotrivă, *fa*-ul supraacut al eminentei soprane Buliceva părea cu totul alb, incandescent şi viu, încît privirea nici nu-l putea suporta.

În genere apoi, cu cît nota e mai justă, cu atît mai vie, mai strălucitoare şi mai sonoră îi este culoarea, fără a dăuna intensităţii, care poate influenţa asupra naturii sau genului culorii, dar niciodată asupra calităţii. Cu alte cuvinte, orice notă falsă va rămîne întotdeauna, oricît de puternică ar fi, cu un ton surd şi (cum spun pictorii) mată.

Notele false pot produce uneori, din punct de vedere cromatic, cele mai curioase efecte ; dar nu numai cele propriu-zise distonante, ci chiar şi cele doar coborîte sau urcînde. Cercetătorii care studiază pe cîntăreţii cu tendinţă puternică spre distonare ne-au transmis referate curioase asupra şedinţelor lor. Astfel, o dată, în timp ce un tenor înclinat spre coborîre cînta, asistenţii au avut impresia unei serii de întunecări succesive : la fiecare notă coborîndă a artistului, corespundea evident o întunecare. Altădată, în schimb, emisiunea de note urcînde în aria unei cunoscute soprane a fost însoţită de o succesiune rapidă de luminări orbitoare sau fulgerări. În sfîrşit, emisiunea total distonantă a unui bas a provocat într-o seară în sala de experimentare o obscuritate totală, care a durat cîteva secunde, adică pînă ce cîntăreţul s-a hotărît să întrerupă nota pe care avea însă de gînd s-o ţină pînă la limita respiraţiei ; iar, în timp ce un tenor distona la o notă acută, s-a văzut un fulger fără zgomot ţîşnind în aer şi stingîndu-se îndată.

Să mai menţionăm, în sfîrşit, pentru a încheia acest capitol, două fenomene ciudate observate de un numeros public în două ocazii diferite. Odată, la o notă profundă şi prelungită (un *sol* sub portativ) al susmenţionatului bas Maini, sala s-a umplut deodată cu o substanţă volatilă, asemănătoare zăpezii sau fumului şi care s-a îngroşat pînă la anumită limită, pentru ca apoi să se împrăştie şi să dispară

repede de tot. Altă dată, o notă de centru înalt a tenorului Bonci a provocat apariţia în plin teatru a unui minunat curcubeu, cu baza cam la înălţimea lojilor de rangul doi. Curcubeul, pălind treptat, a putut fi văzut timp de aproape trei minute, adică timpul cît i-a trebuit orchestrei să execute intermezzo-ul ce urma ariei (dacă nota aceea n-ar fi fost ultima din arie, poate că cele următoare ar fi tulburat fenomenul). De notat că cele două fapte raportate s-au produs în teatre publice şi fără preparaţia chimică a atmosferei, necesară, cum am arătat, manifestărilor fonocromatice ; despre aceasta specialiştii n-au putut da o explicaţie satisfăcătoare pînă astăzi. Oricum, trebuie să conchidem de aici că, în mod excepţional şi în condiţii încă neprecizate de către ştiinţă, fenomenele vizibile pot fi în genere şi spontane. Ar fi deci de dat crezare celor încercate de pasionaţii scenelor lirice care nu arareori au în timpul spectacolelor senzaţii mai mult sau mai puţin stranii şi de natură variată, precum şi diverse sindroame psihice. Sentimentul de rătăcire, de apăsare, de dezgust chiar, de care sînt cuprinşi cîteodată pasionaţii nu sînt oare, riscăm aici pentru prima oară această ipoteză, urmarea diferitelor reacţiuni ale organismului la impulsurile cromatice (chiar dacă conştiinţa nu le poate percepe), în afară de cele tactile, tratate în capitolul precedent ?

Cap. MCMLXI : DESPRE ALTE PARTICULARITĂŢI FIZICE ALE NOTELOR

Notele emise de gîtlejul uman au şi gust sau savoare proprie, miros, căldură, formă şi în fine compoziţie chimică, toate mai mult sau mai puţin

stabilite. În genere, o notă se poate considera perceptibilă, în condiţii date, de fiecare din cele cinci simţuri, separat sau la unison. Din păcate însă, studiile asupra acestor probleme, dintr-o inexplicabilă delăsare a cercetătorilor (în epoca noastră care a marcat totuşi progresul victorios al atîtor ştiinţe), nu sînt prea avansate ; de aceea ne vom limita aici doar la unele indicaţii generice.

Cu privire la gust, notele se prezintă, în cea mai mare parte a cazurilor, destul de amare, mai ales cele extreme (profunde şi acute, cele medii sau de centru prezentînd o certă tendinţă spre îndulcire) ; ele devin însă în unele împrejurări inexplicabil de dulci, chiar foarte dulci. Acestea cel puţin, le deţinem din mărturiile cîntăreţilor, care nu ştiu însă să dea indicaţii mai complete asupra gustului specific al notelor (pe care se mărginesc a-l arăta drept de nedefinit), nici asupra cauzelor probabile ale îndulcirii, întrucît asupra acesteia din urmă nu par să influenţeze impostaţia sau înălţimea notei. În lipsa unor date ştiinţifice sigure, ne vom imagina nota, provenită din cavităţile interne ale artistului, ca provocînd, o dată în contact cu papilele gustative, o violentă senzaţie de amar, cam cum se întîmplă cu conţinutul stomacului în timpul vomării. Oricine cunoaşte de fapt sforţările şi schimonosirile care premerg emisiunii în cea mai mare parte a cazurilor, în special la notele înalte sau foarte joase (adică cele mai amare : se pare că, într-adevăr, cu această amăreală doar puţini artişti au reuşit să se obişnuiască). Tot aşa cum oricine a văzut cîte o soprană lejeră gustînd cu vîrful limbii cutare notă pe care a simţit-o deodată dulce în cerul gurii.

În privinţa căldurii, notele apar dotate în genere cu puternice proprietăţi termice, dar uneori, din motive de asemenea neprecizate, pot ajunge la temperaturi foarte joase, ca cea înregistrată de un experimentator ocazional atent, de —180° Celsius : un adevărat suflu de mormînt ! Orice amator de teatru liric a văzut, de cele mai multe ori, pe cîntăreţi transpirînd copios, dar cunoaşte şi senzaţia caracteristică de îngheţ care se răspîndeşte în sală la unele note. Această căldură, a cărei natură de asemenea nu este lămurită, pare să fie mai degrabă de tip umed (deci cu totul deosebită de cea pe care o poate transmite o sobă electrică), adică cea numită căldură înăbuşitoare, semănînd cu năduful anumitor zile de toamnă.

În mod obişnuit, notele sînt inodore, dar pot căpăta uneori mirosuri diverse, de la cel mai plăcut pînă la cel mai neplăcut, după compoziţia lor chimică, despre care tocmai vrem să facem menţiune. Astfel, publicul a identificat în unele cazuri miros de viorea *(la natural* al sopranei Tetrazzini ; datorit desigur tungstenului), de bergamot *(mi bemol* al mezzosopranei Gek-Gek ; vapori de ortoclasiu ?*)*, de crin *(fa diez* al baritonului Battistini ; apatit), de parfumul în sticluţe zis *Cuir de Russie* (după doamnele prezente ; *re* supraacut al tenorului Lauri Volpi; corindon, fluorit sau heliu) etc. Şi, dimpotrivă, de furnică (pentru motive de oportunitate se trece sub tăcere numele artistului : acid formic), de secreţiuni renale (amoniac), de peşte (bioxid de carbon şi acid sulfuric), de materie organică în descompunere (stronţiu şi diverse alte elemente) şi de „rasol de bibilică alterat" (? ; mărturie a unei doamne cam isterice ; helium şi radium combinate ?) etc.

În chipul acesta am dat, fără să vrem, şi indicaţii asupra principalelor elemente chimice care alcătuiesc notele. Vom mai adăuga aici că aceste elemente apar combinate în proporţii variabile, pe o bază ce se poate considera constantă, formată din cîteva metale nobile (aur, argint, platină) şi din cîteva gaze uşoare (hidrogen, heliu...) în diverse stări ; nici prezenţa mineralelor în note nu va provoca mirare celui care a parcurs cap. MCMLVIII din volumul de faţă. Se modifică totuşi uneori însăşi baza compoziţiilor, împrejurări pînă acum neclarificate, şi se poate spune, în genere, că nu există element cunoscut care să nu poată fi prezent în compoziţia unei note. Dar, cititorul să devină aici cît se poate de atent, în notele emise de gîtlejul uman nu apar, nu pot să apară, numai elementele cunoscute. În note, pare să se fi identificat, într-adevăr, după cele mai recente studii datorate geniului precoce al lui Onisammot Iflodnal, prezenţa a două elemente pînă acum necunoscute învăţaţilor, elemente pe care acest tînăr maestru a binevoit a le boteza *Cinodium Oniflium* şi *Ippodium O.* (cu simbolurile *Cnf* şi *Cpf* şi asupra proprietăţilor cărora păstrează cu străşnicie secretul. Acestor misterioase elemente se datorează poate faptul pe care vrem să-l expunem şi care trebuie să rămînă foarte clar în mintea cititorului : în speţă, spunem o dată pentru totdeauna, ar fi zadarnic să se urmărească în prezent reconstituirea chimică a unei note. O notă artificială este actualmente de neconceput : în sensul că n-ar fi deajuns, de pildă, să se analizeze şi să se reconstituie din elementele cunoscute o notă a marelui Tamagno, pentru a o putea emite din nou pură, puternică, de neconfundat, aşa cum a emis-o el. Ceea ce se

cheamă inflexiune, intonaţie şi altele asemenea (şi care poate că derivă din susmenţionatele elemente) ar scăpa mereu îndrăzneţului reconstructor de note şi ar lipsi din emisiunea sa. De aceea, se poate trage provizoriu concluzia că, în cînt, ca şi în poezie sau în oricare altă artă, sînt şi elemente de mister.

În sfîrşit, privitor la forma notelor, vom spune pe scurt că ele pot lua, după împrejurări, după poziţie etc. orice formă geometrică, rămînînd stabilit însă că cele mai multe din ele preiau forme destul de vagi sau sînt chiar amorfe. Au fost distinse totuşi în mod clar, note sferice, cubice, icosaedrice sau în formă de alte paralelipipede ; adesea însă, cum s-a mai spus, aceste forme apar vizibil deformate, alungite, ascuţite, cu tăiş sau ştirbite etc. Pentru cine doreşte neapărat precizări, vom mai spune că notele marilor artişti tind aproape totdeauna spre forma sferică sau conică ; iar cele ale cîntăreţilor slabi se prezintă de cele mai multe ori ca piramide neregulate, sau extrem de plate şi în formă de triunghiuri scalene presărate cu minuscule asperităţi, încît s-ar putea spune că au spini.

NOI DESCOPERIRI PRIVIND PSIHICUL OMENESC

OMUL DIN MANNHEIM [1]

(Dare de seamă citită la Academia Regală de Ştiinţe, de către Onisammot Iflodnal.)

DOMNILOR, prezenta dare de seamă este dedicată în special acelora care între timp au fost informaţi temeinic asupra fenomenelor produse de către Oamenii din Elberfeld, celebri acum. Dar, înţelege totodată să se adreseze tuturor acelor cîini care au mintea descătuşată de prejudecăţi atavice şi care nu socotesc activităţile organizate ale spiritului, cu alte cuvinte ceea ce se obişnuieşte a se numi gîndire sau inteligenţă, drept apanaj exclusiv al rasei canine ! *(Lătrături de dezaprobare la dreapta, mîrîituri încurajatoare la stînga, centrul nu se pronunţă.)* Dacă menţionaţii Oameni din Elberfeld (trecînd peste alte nenumărate şi totuşi neştiute exemple) au şi oferit, prin calculele lor extraordinar de complexe şi de rapide, minţilor generoase indicii sigure asupra unei inteligenţe umane, noi şi mult mai importante elemente se adaugă acum, prin opera omului din Mann-

[1] În dorinţa de a cruţa eventualilor critici una din numeroasele lor cazne, cît şi din dorinţa de corectitudine, atrag atenţia că această glumă este, în mare parte, o parafrază a cărţii lui Mackenzie *(Noi descoperiri privind psihicul animalelor)*. Partea a doua : *Cîinele din Mannheim,* Formiggini, 1911. Proprii ale mele nu sînt decît cîteva concluzii. *(Nota autorului.)*

heim, aproape celebru şi el acum, întru sprijinirea nobilei teze a cîtorva iluminaţi. Care elemente, sper, vor avea meritul să alunge definitiv întunericul în care trăiesc, sau se adăpostesc, de secole, gîndirea şi ştiinţa canină, închizînd ochii şi urechile faţă de numeroasele fapte evidente, nu ştiu dacă pentru motive religioase sau de ieftin orgoliu, ceea ce ar putea fi tot una. (*Chelălăieli de indignare.*) Să alunge, zic, îngusta iluzie caninocentrică, oricît ar fi ea de comodă ; să deschidă, în sfîrşit, noi orizonturi ştiinţei universale. Nu, domnilor, chiar dacă aceasta ar putea, ba chiar ar trebui, să nu convină unor spirite inferioare, cred că acum pot proba în chip de netăgăduit că viaţa spiritului nu este rezervată exclusiv şi monstruos, repet, rasei canine ; nu, domnilor, fiindcă şi oamenii înţeleg, simt, gîndesc, întocmai cum facem şi noi ! Unii oameni, cel puţin ; dar, odată ce principiul a învins şi minţile au fost scoase din toropeală, cine va mai putea opri ştiinţa din drumul ei victorios şi fecund ? Pe drumul acesta, cît de departe am putea ajunge ! (*Voci : la problemă !*)

Ajung la problemă, domnilor. Şi voi lăsa pentru încheiere consideraţiunile mele ulterioare, precum şi necesara combatere a numeroaselor opere publicate pînă acum cu privire la sufletul uman, toate preocupate să-i deprecieze neîndoielnicele sale manifestări (*Voci : bravo, lăsaţi pentru încheiere ! Insistente sîsîituri, adresate celor ce întrerup, din partea stîngii*). Voi lăsa de asemenea la o parte relatarea amănunţită a vizitelor mele la Mannheim ; cercetătorul o va putea găsi în broşura pe care o voi face să circule. Şi voi trece cît mai direct posibil la cele

trei şedinţe ale mele cu Omul (*Voci : curaj, deci ! Sîsîieli, ca mai sus.*)

În primul rînd, cîteva date preliminare indispensabile (*Voci ; Să mori de rîs ! Chelălăieli, sîsîieli, ca mai sus, violente şi prelungite ; cîteva lătrături. Din acest moment şedinţa se desfăşoară un răstimp în perfectă linişte*). Tommy sau Tom (acesta este numele Omului din Mannheim) este un exemplar frumos din rasa Airedale-man, de circa 1,50 m. la umăr şi de circa 32 ani vîrstă. Proprietara lui este Nobilacăţea Mueller, chiar din Mannheim, care, fiind de cîţiva ani parţial imobilizată, a avut tot răgazul să se dedice educaţiei propriului ei om. Dar, mai întîi, iată cum mi-a povestit dînsa împrejurarea întîmplătoare care i-a îngăduit descoperirea excepţionalelor aptitudini ale acestuia şi care, sînt de acord, au ceva de domeniul miracolelor.

Avea loc, într-o zi, obişnuita lecţie de aritmetică predată, ca întotdeauna în prezenţa lui Tommy, celor patru căţeluşi ai Nobileicăţele. La un moment dat căţeluşa cea mai tînără care, în ziua aceea era cam fără chef, se împiedică la un exerciţiu foarte uşor : 122+2 şi nu ştie să-l rezolve cu toate repetatele îndrumări ale mamei sale. Primeşte atunci drept pedeapsă o uşoară palmă, care o face să se ducă, plîngînd, într-un colţ. Înduioşată, Nobilacăţea începe să o consoleze :

— Totuşi, adaugă ea, pînă şi Tommy ar fi în stare să facă adunarea asta !

Tommy vine mai aproape.

— Nu-i aşa, Tommy, continuă Nobilacăţea adresîndu-se mai mult căţeluşei decît omului, nu-i aşa că ai fi în stare ?

Tommy mişcă labele din faţă, clătinînd capul şi partea posterioară în semn de întărîtare, şi fixînd cu o privire pătrunzătoare pe Nobilacăţea ; anumite sunete, asemănătoare cuvintelor unei limbi, ies din gîtlejul său.

— Pariez, stăruie Nobilacăţea de data asta viu interesată de comportarea omului, că ştii să-mi spui cît fac 2+2 ?

Se petrece acum ceva nemaipomenit : Tommy, înclinîndu-se, bate cu una din labele anterioare *patru* lovituri uşoare pe spatele Nobileicăţele !

Evit orice comentariu. Mai ales că, în sfîrşit, despre cele mai sus relatate nu pot răspunde personal (totuşi Nobilacăţea Mueller, al cărei caracter am avut posibilitatea să-l cunosc amănunţit, este o sursă de toată încrederea) şi merg mai departe. Drept urmare la aceasta, Nobilacăţea are bănuiala că cineva îi ajută pe căţeluşii săi la rezolvarea problemelor de matematică, precum şi la redactarea lecţiilor de geografie. Totuşi, nimeni nu intra în camera lor, în timpul orelor de studiu. Pe scurt, Nobilacăţea supraveghează pe ascuns şi iată ce-i este dat să descopere. Împreună cu micii elevi, încolăcit ca şi un cîine, şade Tommy ; cînd Nobilacăţea se apropie, ei îl dau brusc mai încolo şi şoptesc, crezînd că nu sînt auziţi : „Du-te, Tommy, vine mama !" cu un aer, îmi spune Nobilacăţea, de mici hoţi prinşi asupra faptului. Într-un cuvînt, cel ce ajuta pe căţeluşi să-şi facă lecţiile era... Tommy !

Să trecem de altfel la experienţele mele personale în materie. Dar mai întîi, încă două cuvinte asupra sistemului de comunicare adoptat *spontan* de Tommy. Acesta, ca şi cel al Oamenilor din Elberfeld, se poate defini ca un sistem tiptostenografic. Pe scurt,

la fiecare grup de bătăi ale Omului, corespunde o consoană din alfabetul nostru ; vocalele nu sînt aproape niciodată exprimate de Om, care ştie însă de ele, şi, la cerere, indică locul unde acestea trebuie să fie inserate. Unele grupuri de bătăi, cum se va vedea, sînt convenţionale, adică exprimă cîte un cuvînt întreg dintre acelea care sînt necesare mai des în conversaţie şi au fost stabilite, la vremea lor, de către Nobilacăţea, de acord cu Tommy. Adesea şi consoanele pe care el le bate sînt considerate şi interpretate după numele pe care îl au în alfabet (de exemplu *s* pentru *es*, *n* pentru *en*, *k* pentru *ka* etc.) ; în caz de ambiguitate, omul este întotdeauna gata să dea lămuriri experimentatorului. Mai este de notat în sfîrşit, că, spre deosebire de oamenii din Elberfeld, care au adoptat secvenţe numerice progresive după aşezarea progresivă a literelor în alfabet (vreau să spun : 1 pentru *b*, 2 pentru *c*, etc.) Tommy a adoptat un sistem de notare aparent arbitrar (litera *b*, de ex., este redată prin 7 mici bătăi), dar în realitate bazat, pe cît se pare, pe frecvenţa relativă a consoanelor în limba germană ; o tabelă completă se află anexată broşurii. Tommy vorbeşte într-adevăr, germana, cum este şi firesc, deşi cîteodată înflorită cu termeni şi expresii dialectale.

Voi spune, în fine, că în amabila scrisoare pe care mi-a trimis-o Nobilacăţea Mueller, cînd i-am anunţat vizita mea, ea mă ruga călduros să fiu foarte prevenitor cu Tommy, care fusese destul de serios bolnav în ultimele zile. Şi, textual : „El nu suportă lovituri, nici cuvinte aspre, care au efectul de a-l face să lase capul în jos şi să devină, dacă se poate spune aşa, complet mut". De altfel, Tommy

prezintă de cîtăva vreme simptome destul de alarmante, datorite intensei munci cerebrale la care este continuu supus : violente dureri de cap, curgere de sînge din nas, etc.

Dar să venim, în fine, la cele trei şedinţe ale mele ; prezint aci protocoalele aproape integrale.

PRIMA ŞEDINŢĂ. Salon al Nobileicăţele. Prezente cîteva persoane din familie şi doi profesori din Heidelberg, pentru care a se vedea broşura documentativă. Intră Tommy vesel, dînd din partea posterioară. Îmi întinde, mie ca şi tuturor celorlalţi, laba anterioară dreaptă (atunci cînd bate cu stînga). Nobilacăţea îl face să se aşeze pe podea lîngă ea, apoi îl întreabă dacă vrea să lucreze.

Răspuns : Tommy : 2 (convenţional pentru ja).

Eu îl rog atunci să-mi spună ceva spontan, explicîndu-i pentru care motive prefer acest mod de a proceda. Tommy mă priveşte concentrat şi, voi spune, inteligent în timp ce vorbesc, apoi bate după o pauză :

T :19 3 9 18
w r d u

(una din primele două consoane este luată aci, a se aminti ceea ce am anunţat înainte, după numele ei alfabetic : w pentru we, sau r pentru er. (Deci :)

T : wer du ?

Cine eşti ?

Acum, nu oricui i s-a întîmplat să fie întrebat, despre propria sa fiinţă, de către... un om ! După ce, cum-necum, prima spaimă mi-a trecut, îi explic lui Tommy că am venit de departe tocmai ca să-l văd şi să-l aud vorbind, dînsul fiind de pe acum

cu adevărat celebru în multe ţări. Tommy mă priveşte satisfăcut (vanitatea, dacă nu greşesc, este unul din punctele sale slabe) şi bate cu ochi sclipitori :

T : 5 13 7, 12 9, 5 2 5, 9 13 3 3
l i b h d l o l d i r r

(o greşeală de ortografie, una de gramatică, înlocuire a dentalei după pronunţarea locală, *h* pentru *ha*, grafie fonetică. Deci :)

T : Lieb hat Lol Dir (Dich)

(şi) Lol te iubeşte.

Lol este numele de alintătură a lui Tommy, sau Tom, datorit poate unei pronunţări infantile a căteluşei celei mai mici. Bucuros de răspuns, îl laud pe om şi încerc să-l mîngîi pe cap ; dar el (fusesem de altfel prevenit) este foarte nervos în timpul lucrului şi îmi arată dinţii. Nobila căţea îl mustră aspru ; atunci el bate :

T : 5 2 5 1 10 6
l o l f ei n

evident :

T : Lol e bun (deşi arată dinţii).

Trec acum la desfăşurarea programului preparat de mine mai înainte, fără a consulta pe nimeni şi fără a informa pe nimeni ; aceasta, pentru a evita posibilitatea unor „semnale“ conştiente sau inconştiente, chestiune mult frămîntată şi asupra căreia îmi voi spune mai încolo părerea. Dorind să provoc reacţiuni pozitive sau negative în om, în cazul de faţă negative, îi prezint o batistă îmbibată cu apă de Colonia, întrebînd ce este asta. (Las la o parte de aci încolo numerele ce exprimă litere şi observaţiunile asupra limbajului lui Tommy. Pentru orice

fel de dubiu, trimit o dată pentru totdeauna la piesele anexe). Răspuns :

T : ein dug (ein Tuch : termen cam generic)
o batistă.

Rog atunci să mi se aducă o altă batistă şi prezentînd-o lui Tommy, întreb (simplific şi întrebările mele care au fost, fireşte, adaptate mentalităţii omului, adică incomparabil mai amănunţite şi mai explicative) :

T : gribld (grippelt, dialectal pentru verkrueppelt)
boţită.

Despre mirosul batistei mele boţite, Tommy nici nu pomeneşte : într-adevăr, mi se spune, întotdeauna el a prezentat o deficienţă olfactivă. Urmează o întrerupere : vine de la birou Nobilulcîine Mueller, căruia omul îi face o primire foarte bucuroasă, sărind în jurul său şi aproape făcîndu-l să se rostogolească sub labele lui. La reluarea şedinţei, arăt lui Tommy o fotografie în care apare chiar el, împreună cu Nobilacăţea în timpul unei „conversaţii" şi întreb : ce face Tommy aici ?

T : arbeidn (arbeiten)
a lucra.

Şi lucrezi cu plăcere ? Răspuns hotărît :

T : 3 (convenţional pentru *nein*).

Dar atunci pentru ce lucrezi ?

T : mus (muss)
trebuie.

Pentru ce trebuie, ce se întîmplă dacă nu lucrezi ?

T : hib (Hieb)
bătaie.

Indignare a tuturor celor prezenţi ; Tommy n-a fost de fapt lovit niciodată. El se agită cu veselie şi

cască gura, ca şi cum ar rîde ; e evident că a vrut să glumească.

Şi atunci, vorbind serios, pentru ce lucrezi ?

T : (în mod repetat) 4 (convenţional pentru *müde*)
obosit.

Insist.

T : mudr lib hr aug (Mutter lieb, Herr auch)
Mama e dragă, stăpînul la fel.

Acord lui Tommy puţin repaos. Apoi, la reluarea şedinţei : îmi mai spui ceva, ca să-mi faci plăcere ?

Răspuns hotărît :

T : 3, nu.

Nobilacăţea : dar ca să faci plăcere mamei ?

T : 2, da.

Eu : deci nu-ţi place să lucrezi, atunci ce-ţi place ?

T : laks sn (lachs essen)

A mînca somon afumat.

Este vorba de o delicatesă ce i s-a oferit cîndva. Dar, să mănînce, stărui eu, toţi oamenii sînt buni. Tu nu eşti ca alţii, deci ce-ţi mai place, în afară de mîncare ? Ştiu că eşti obosit, dacă răspunzi te las liber.

Tommy reîncepe să bată acelaşi răspuns. Poate că întrebarea mea nu e bine formulată. Caut să-i explic cu alte vorbe. Atunci, după o pauză în care omul pare să se fi recules :

T : bildr (Bilder)
figuri.

Prima şedinţă ia astfel sfîrşit. Evit pentru moment comentariile ; adaug doar că de-a lungul acestei întregi şedinţe ca şi de-a lungul celorlalte, Tommy

a bătut loviturile sale foarte distinct pe o foaie de carton gros ţinut de Nobilacăţea, despărţind (aş zice scandînd) în mod oportun cuvintele. Şi trec la

ŞEDINŢA A DOUA. Prescurtez la maximum.

Mă mai cunoşti ?

T : 2, da.

Deci, cine sînt eu ?

T : ifldnl

Lipsesc vocale ? La răspunsul afirmativ al lui Tommy, îl rog să-mi indice care anume vocale lipsesc şi în ce loc trebuie inserate. Rezultă, în litere complete, numele meu : Iflodnal. Cum de-l cunoaşte Tommy, rămîne pentru mine un mister, întrucît toţi membrii familiei mă cheamă simplu : Herr Doktor, după obiceiul german. Poate că omul l-a citit pe cartea mea de vizită lăsată pe o măsuţă.

Spune-mi altceva despre mine.

T : mingn (München)

Într-adevăr, veneam de la München. Tommy o fi aflat aceasta din conversaţiile de familie.

Acum omului i-e sete şi este trimis la bucătărie. Iau în acest moment hotărîrea să încerc, fructificînd predilecţia mărturisită a lui Tommy pentru „figuri", o experienţă din anumite puncte de vedere decisivă. Rog pe Nobilacăţea să-mi deseneze în peniţă pe unul din cartonaşele aduse de mine, pentru orice împrejurare, împreună cu trei-patru plicuri la fel, o pasăre. Pe al doilea cartonaş, Nobilacăţea scrie numele fiicei sale Karla, foarte dragă lui Tommy. Pe al treilea, schiţez eu o stea şi o umplu de culoare cu un creion albastru. Pe al patrulea, trasez două pătrate, unul roşu şi unul albastru, alăturate. Apoi pun cartonaşele în plicuri, rog pe Karla să se ducă mai încolo şi să amestece plicurile, astfel ca nici eu însumi să nu cunosc conţinutul fiecărui plic în parte. Ceea ce ea şi face. Toată această pregătire este făcută tot în scopul de a preveni din partea celor prezenţi, cu mine împreună, posibilitatea de „semnale" mai mult sau mai puţin conştiente, într-un cuvînt de o influenţare psihică asupra omului. Am pus, fireşte, cartonaşele în aşa fel încît să poată fi extrase din plicuri fără să li se vadă desenele. Tommy revine, cu toţii ne retragem în spatele Nobileicăţele, care începe experimentarea. Dînsa extrage un cartonaş în modul indicat şi întreabă pe om ce anume vede. Tommy face cunoscut că este obosit şi refuză să lucreze ; îndemnat cu vioiciune şi după ce i s-a făcut promisiunea că i se vor arăta, dacă răspunde, cîteva figuri frumoase, el bate în cele din urmă :

T : rod blau eg (rot blau Eck)
pătrat roşu albastru.

Experienţa a reuşit. Îl felicit pe Tommy care bate atunci neîntrebat :

T : bildr gbn (Bilder geben)
a da (dă-mi) figurile.

Foarte just ! Scot cîteva cărţi poştale ilustrate şi cîteva fotografii, printre care şi un portret al lui Tommy însuşi, altul decît cel din şedinţa trecută.

Cine este acesta ?

T : Lol.

Dar acesta ? (Fotografia unui baset-om.)

T : dgl (Teckel, dialect pentru Dackel)
baset.

Eşti şi tu un „Tackel" ?

T : man (Mann)
om.

Ştiu eu bine că eşti om, dar şi el e om ; ce diferenţă e între voi doi ?

T : andr fus (andere Füsse)

alte picioare.

Într-adevăr, se ştie că trăsătura distinctivă a acelor pigmei printre oameni o constituie aşa zisele lor tălpi plate.

Cine este acesta ? (Cîţiva cai.)

T : kul (Gaul)

cal.

Omul adaugă în mod spontan :

T : addr bild (corectat de T însuşi, primul *d* în *n* ander Bild)

altă figură.

Profit de buna dispoziţie a lui Tommy pentru a scoate mai întîi de la el alte cîteva răspunsuri.

Preferi fetele sau cîinii ?

T : medl (Maedel)

fete.

Pentru ce ?

T : fein kr gledr (indescifrabil ; corectat de T, *k* în *h* :

fein Haar Kleider)

frumos păr şi haine.

Dar avem şi noi păr frumos şi haine (joc de cuvinte intenţionat asupra cuvîntului *Haar,* care înseamnă şi : barbă, chică sau păr în general) ; care este deci diferenţa ?

T : hosn (Hosen)

pantaloni.

Acord omului puţină odihnă. Reîncep apoi cu o întrebare mai dificilă. Pregătesc pe o foaie de hîrtie figura lui Mueller-Lyer [1], observaţi de oarecare proporţii (ceea ce favorizează iluzia) ; îl întreb textual pe Tommy :

Tommy, welche ist die kürzere Linie (care linie este mai scurtă) ?

T : gein lngr (kein länger)

nici una mai lungă (este).

Tommy, ca şi Oamenii din Elberfeld, nu este susceptibil de iluzii optice. De notat că a folosit, în răspunsul său, un cuvînt deosebit de cel întrebuinţat de mine în întrebare. Continui experienţele de acest fel.

Tommy, ştii ce este o livră ?

T : 2, da.

Ştii ce este plumbul, care seamănă cu fierul, dar este mai greu ?

T : 2.

Ştii ce sînt penele, acelea ale păsărilor ?

T : 2.

Atunci fii foarte atent : ce cîntăreşte mai mult, o livră de plumb sau una de pene ? (Tommy reflectează îndelung, apoi :)

T : gein (kein)

nici una (nu cîntăreşte mai mult).

Unii căţeluşi, ba chiar şi cîini adulţi, pot fi însă lesne încurcaţi cu o asemenea întrebare. Arăt drept răsplată lui Tommy cîteva cărţi poştale ilustrate, printre care una reprezentînd un om dormind pe un divan şi cu o pernă sub cap. Viu interesat, la cererea mea Tommy bate :

T : man faul (Mann faul)

om leneş.

---

[1]

Nobilulcîine Mueller, zărind în acest moment pe masă buchetul de garoafe oferit de mine în dimineaţa aceea soţiei sale, mă invită să fac cu omul o experienţă de calcul ; repet că garoafele fuseseră aduse de mine chiar la începutul şedinţei. Se arată scurt timp buchetul lui Tommy pentru ca el să numere florile. Încerc şi eu să le număr, în acelaşi timp ; neavînd însă răgazul necesar, mă mulţumesc să apreciez aproximativ la 15 bucăţi, garoafele. După 3—4 secunde, buchetul este luat din faţa noastră, iar Tommy întrebat în această privinţă :

T : 23.

Reiau numărătoarea florilor, fără a mă limita în timp şi greşesc iarăşi. Garoafele fiind, toate, de aceeaşi culoare (roşii), e dificil de stabilit un punct de referinţă ; de fiecare dată obţin alt rezultat. Număr atunci garoafele, bucată cu bucată : sînt întocmai 23. Şi astfel ia sfîrşit şedinţa a doua.

Potrivit comunicării Nobileicăţele, seara omul a protestat că este pus să lucreze şi duminica ; ziua aceea era într-adevăr o duminică. Întrebat cum ştie că este duminică, Tommy a răspuns că văzuse pe calendar un număr roşu.

ŞEDINŢA A TREIA. Las la o parte cîteva răspunsuri, de mică importanţă, ale animalului.

La felicitările mele,

T : lib ifgdr iflodnl (indescifr. : corectat primul *if* în *do* :

lieb Doktor Iflodnal)

drag doctor Iflodnal).

E clar că eroarea se datora unei imagini grafice anticipate a numelui meu.

Tommy se simte obosit şi se întinde pe jos. Între acestea, Nobilacăţea începe să-mi povestească cum, odată, în timpul unei plimbări, el sărise în gîtul unui individ pe care l-a bănuit animat de intenţii rele la adresa stăpînei. Omul, cu ochii închişi, deschide gura, ca şi cum ar rîde. Eu : ai auzit va să zică ceea ce povestea mama ?

T : 2, da.

Ce anume spunea ?

T : hr bs bol hlfn mudr (Herr bös, Lol helfen Mutter)

domn rău, Lol apără mama.

Trec chiar atunci pe stradă cîţiva vînzători anunţînd prin strigăte o gazetă locală. Încerc atunci un experiment de citire. Am trimis să se cumpere un exemplar din acea gazetă, repet, abia apărută, arăt animalului un titlu pe două coloane, în gotice : *Der Herbst zieht ins Land*. Dintre cei de faţă, doar Tommy şi cu mine îl putem citi.

T : dr hrbst dsid in land.

A se da acestui răspuns toată atenţiunea, fiind *transcrierea fonetică* a scrisului(ţinînd seama de cele menţionate mai înainte în privinţa idiomului vorbit de Tommy) şi nu o reproducere mecanică. Cu alte cuvinte, animalul a înţeles perfect ceea ce a citit. Într-adevăr :

Ce este aceea der Herbst (toamna) ?

T : dseid wn abl gbd (Zeit wenn Appel gebt, dialect, pentru Äpfel gibt)

anotimpul cînd sînt mere.

Reiau un experiment din ziua precedentă, acela cu cartonaşele ; dar de data asta omul nu vrea să ştie de ele. În cele din urmă, se hotărăşte, după

ce i s-a promis ceva bun de mîncat. Prezentîndu-i unul din cartonaşe :

Ce vezi ?

T : blau strn wisd (blau Stern wisd, dialectal pentru wüst) :

stea albastră, urîtă.

Evident, omul este rău dispus. Iarăşi :

Dar acum ce vezi ?

T : fogl baum (Vogel Baum)

pasăre arbore.

Într-adevăr, în desenul Nobileicăţele, pasărea stă pe o rămurică. Urmează un scurt răstimp, spre a da omului putinţa să se odihnească. După aceea, la vederea celui de-al treilea cartonaş :

T : blau rod wirfl gnug (Blau rot Würfel, genug)

cub albastru roşu, destul.

Iată deci o vorbă lămurită ! De altfel, spre a da forţă cuvintelor sale, omul emite acum o serie de strigăte pe care n-aş ezita să le definesc drept articulate.

Las la o parte restul protocolului (reprodus, însă, integral în broşura documentativă) deoarece nu mi se pare a mai conţine ceva deosebit de notat. Numai că, într-o scurtă serie de experienţe matematice, omul, ca şi cei din Elberfeld, a extras cîteva rădăcini cubice, de ordinul al patrulea şi chiar al cincilea, cu mare exactitate şi rapiditate ; mental, se înţelege. A mai arătat, în plus, că are noţiuni despre diviziunile monetare germane, despre bancnote şi despre valoarea lor relativă.

Aci voi spune şi eu cuvîntul „destul“ la toate fenomenele de acest gen intrate în sfera experienţei mele personale. Într-adevăr, veţi fi notat că în prezentul raport am evitat pînă aici să mă refer

în vreun fel la răspunsuri sau mesagii provenite de la Om, dar despre care eu însumi să nu pot garanta personal şi pe cuvînt de onoare ; aceasta în principiu, întrucît nu pretind ca, din atestările prezentate, să se tragă concluzii valabile. Totuşi ce multe şi ce instructive elemente s-ar putea selecţiona (chiar şi din comunicările spontane ale animalului) din aproape interminabila mulţime de protocoale şi documente culese pînă acum de către cercetători demni de cea mai mare încredere ! Nu mă lasă însă cugetul să trec sub tăcere cîteva din răspunsurile umane care mi-au fost comunicate cu amabilitate de către persoane cu totul mai presus de orice bănuială, dar care nu şi-au găsit loc în publicaţiile referitoare la acest subiect ; despre aceste răspunsuri declar de altminteri solemn aici că este cazul să le garantez personal autenticitatea. Mă voi limita să redau numai cinci, pentru a nu obosi pe ascultători ; aceste cinci răspunsuri mi se par însă, şi desigur nu mă înşel, definitive în sensul că trebuie şi pot înfrînge orice rezistenţă ulterioară a strîmtei mentalităţi canicentrice care încă dăinuie ! *(În aulă, reîncepe tumultul ; dar după mîrîituri ameninţătoare ale stîngii, raportorul poate continua.)*

Fiind întrebat Tommy, ce anume respectă cîinii, el răspunse :

T : word gseds (Wort Gesetz)

cuvîntul legii.

(Violente tropăieli, mîrîieli, lătrături.)

Nu comentez şi trec la a doua comunicare, de data aceasta spontană, a animalului ; a se vedea, în anexe, împrejurările în care a fost făcută.

T : al was lebd hd sl (alles, was lebt, hat Seele)

tot ceea ce trăieşte are suflet.

Printre altele, fraza este de o scrupuloasă corectitudine. Aceasta este pentru dumneavoastră, domnilor cîini catolici ! *(Zgomot violent. Cîţiva membri se ridică de pe băncile lor şi înaintează pînă la catedra raportorului, arătînd dinţii şi mîrîind. Liniştea este restabilită cu greutate, prin intervenţia Onor Comisari.)*

Lăsaţi-mă să continui ! Arătîndu-i-se lui Tommy o natură moartă cu cocoş, datorită unui pictor mediocru (altminteri, cine ar mai fi putut identifica subiectul ?), *(Comentarii ca : mai e şi spiritual !)* el bate :

T : dod hn ursl gn (tot Hahn, Urseele gehen)
cocoş mort, merge sufletul originar (la).

(Mîrîieli ascuţite ca nişte şuierături.)

Şi în sfîrşit, la întrebarea : ce este un om ? întrebare grea, dacă nu mă înşel, chiar şi pentru un cîine :

T : teil fon ursl (Teil von Urseele)
parte din sufletul originar.

Nu încape echivoc ! *(Zgomotul creşte înfricoşător, dar mai este posibil să se obţină un moment de relativă linişte.)*

Iar la întrebarea : atunci ce este un cîine ?

T : aug deil (auch Teil)
tot o parte.

(Tropăieli foarte violente, lătrături, mîrîieli. Oratorul încearcă să domine gălăgia, strigă :) Notaţi, domnilor, Tommy a spus : tot o parte ! Aceasta este, de asemenea, şi opinia mea ! Aceasta trebuie să fie de aci încolo opinia tuturor persoanelor oneste !

(În tumultul general, strigăte de : şarlatanule ! şi similare. După o intervenţie energică a stîngii şi imparţială a centrului, îndemnurile stăruitoare ale Onor. Comisari restabilesc pentru puţin timp liniştea. Raportorul are faţa aprinsă, este înfierbîntat, respiră cîteodată cu greu, lăsînd să-i atîrne limba.)

Iar acum, între noi, domnilor ! Între noi doi, domnilor întrerupători ! *(Violentă ilaritate sarcastică. Raportorul a depus foile sale pe masă şi improvizează. Strigăte ale stîngii : să fie lăsat să vorbească !)* La luptă, deci, cîini ai stîngii, îndrăgostiţi de Ştiinţă, de Bine, de Adevăr, cercetători dezinteresaţi ai faptelor nu numai canine, ci şi ale celor umane şi în general ale tuturor făpturilor ce trăiesc sub oblăduirea mamei noastre comune natura ! Încă o dată, din străfundul a ceea ce nelegiuite doctrine seculare ne-au obişnuit să considerăm drept beznă oarbă, ne vin mesaje, poate timide, dar distincte. Ah ! domnilor cîini, credeaţi deci că numai domniilor voastre le este rezervat privilegiul de a simţi, de a gîndi, de a comunica ideile dumneavoastră ? Ei nu, oricît ar fi să vă rănească orgoliul cel îngust, dar destul de abil în a vedea unde este propriul folos, nu ! *(Strigăte de : iar vă repetaţi !)* Da, mă repet şi mă voi repeta, cît voi mai avea suflare ! Mă doare în suflet să v-o spun, domnilor cîini, pregătiţi-vă pentru această lovitură, mă doare în suflet, dar UN OM A VORBIT ! Şi oricine are minte şi inimă va lăsa oare neascultat mesajul lui sau acela al oricărui alt animal ? Nuu, cu siguranţă ! Un om a vorbit şi ne-a împărtăşit gîndurile lui ; da, nu mă ruşinez să le numesc astfel. Un om a vorbit : şi se prăbuşesc meterezele ridicate de o ruşinoasă mentalitate retrogradă împotriva generoasei luări în seamă a faptelor naturale, se prăbuşesc coloanele lui Zarif ale ştiinţei canine, dincolo de care laşul spirit canin nu îndrăznea să treacă ; noi orizonturi, o cîinilor, se deschid investigaţiei, speculaţiilor, sufletului ! *(Zgomot).* Un om

a vorbit : se prăbuşesc ultimele bastioane ale unei dogme, sacră în aparenţă, nelegiuită în realitate, ultimele lucrări înarmate cu o religie care nu poate trona decît prin îndemn la ignoranţă generală ! Să cedeze pasul, înspăimîntaţi, apărătorii acestor unelte ale întunericului ! *(Zgomote foarte violente.)* Doar interesul strîmb şi josnic, precum şi doctrinele deşarte ale filozofilor, tot aşa de vinovaţi pe cît de puţin iluminaţi, puteau menţine în viaţă atît de ticăloase iluzii şi atît de ruşinoase prejudecăţi ! Nu, domnilor, un om a vorbit ; o eră nouă se deschide spiritului canin ! O eră nouă şi pentru ştiinţa canină, care se va numi într-o zi : ERA LOGANTROPICĂ ! *(Dezaprobări extrem de violente, zgomotul este gata să atingă culmea ; scurte încăierări între stînga şi dreapta. Oratorul face semn că-i va mai trebui doar puţin pentru a termina ; cu greu ajunge să poată continua. Întreruperile urmează aproape neîncetat.)*

Domnilor, îmi propusesem ca, odată ajuns la acest punct al şedinţei noastre, să vă spun rezultatele primelor mele consideraţiuni asupra faptelor pe care vi le-am expus astăzi. Aveam de gînd să vă trasez, fie chiar şi sumar, o primă imagine a psihicului uman, cu unele reacţii tipice ale sale, aşa cum ne apare el în lumina acestor fapte şi a numeroaselor altor atestări. Aş fi trecut apoi la combaterea afirmaţiilor atîtor savanţi, care încă mai refuză în mod culpabil mesajul adevărului (şi multe ar putea fi raţiunile unui asemenea refuz). Cu un cuvînt, voiam, domnilor, să dau aci, într-o atmosferă de binevoitoare colaborare, cu solemnitate, impuls unei munci ştiinţifice, unei categorii de cercetări a căror dezvoltare este imprevizibilă.

Mă voi abţine însă, văzînd atitudinea dumneavoastră. *(Strigăte de : nu e rău !)* Dar să-mi fie măcar îngăduit să duc la capăt această tulburată dare de seamă, încheind furtunoasa şedinţă prin cîteva consideraţii generale care nu vor şoca, sper, susceptibilitatea nimănui. *(Strigăte : vă acordăm cinci minute pentru a termina. Toţi membrii dreptei îşi scot cu ostentaţie ceasornicele.)*

Prea bine, domnilor, vreau mai întîi de toate să afirm din nou aci, în mod public şi înaintea întregii lumi ştiinţifice care urmăreşte cu interes pasionat lucrările noastre, să afirm din nou, zic, credinţa mea nestrămutată în doctrina numită a sufletului universal, presimţită încă din antichitate de foarte puţine spirite alese şi susţinută încă şi astăzi de foarte puţini. Fără umbră de adversitate, domnilor, aş dori să invit pe fiecare cîine să se ridice cu nobleţe deasupra aparenţelor înşelătoare şi deasupra vicioasei mistificări pe care ni le-au transmis epocile culpabile de-a lungul secolelor drept adevăruri. Nimic nu are de pierdut, domnilor, spiritul canin, de pe urma unei considerări mai luminate şi mai generoase a faptelor. Dimpotrivă, îşi va putea cuceri gloria nepieritoare de a fi recunoscut cel dintîi, drept semen al său, pe orice făptură vie. Natura îşi desfăşoară neobosită funcţiunile ei, tot ce a pierit va renaşte şi va pieri, dar pentru a renaşte tot ce se naşte ; iată, aceasta este noua religie, iar fiinţele dăruite cu cuvînt vor deveni iarăşi mute, iar muţii vor vorbi. Nu numai tot ceea ce este viu, ci tot ce există este parte din sufletul universal, cum a spus Tommy. Dar ce poate fi umilitor în aceasta pentru orgolioasa

seminţie canină ? Da, îndrăznesc să afirm aci, domnilor, că într-o zi nu prea îndepărtată ea va trebui să recunoască, cu vibrantă bucurie, pe orice făptură drept semen al său : ierbuşoara de pe cîmp, fluturele care-şi consumă întreaga viaţă într-o singură zi, stînca crescută de milenii şi steaua cea vie de pe cer ! Da, domnilor, într-o bună zi toţi cîinii vor recunoaşte astfel în om pe propriul lor semen, aşa cum eu, nu mă ruşinez s-o afirm, încă de pe acum îl recunosc şi îl simt ! *(O voce : chiar meritaţi acest privilegiu ! Vie ilaritate.)* E destul să considerăm, domnilor, toate cele ale naturii în acest spirit, pentru ca totul în ea şi în noi să se îmbine armonios ; repet, aceasta este religia viitorului ! *(O voce : au şi trecut trei minute ! Oratorul, cu calm, s-ar zice cu melancolie, reia surîzînd :)*

Şi două minute îmi vor fi de ajuns pentru a vă atrage atenţia asupra unei împrejurări curioase pe care ţin mult să o cunoaşteţi. V-o voi comunica fără a o comenta, aşa cum este obiceiul meu cu faptele prin ele însele grăitoare. Nu de mult, colonelul Lawcett, conducătorul unei misiuni ştiinţifice în Matto Grosso, a avut amabilitatea să-mi comunice că a găsit acolo un indigen extraordinar de bătrîn, vrăjitor fireşte ; cei din tribul său spun că ar avea vîrsta de peste şapte mii de ani ; din gura lui, colonelul pare să fi auzit lucruri de domeniul miracolelor. Se pare, astfel, că într-o epocă îndepărtată, ceea ce s-ar confirma prin tradiţii care persistă prin acele regiuni, în zonele pe care astăzi pădurea virgină le acoperă cu desişul ei, se aflau oraşe întinse în care înflorea o civilizaţie prosperă. Pe lîngă aceasta se

mai pare că, membrilor acestor seminţii dispărute le erau pe atunci cunoscute toate lucrurile cu care se făleşte civilizaţia noastră de azi şi că la ei toate descoperirile ştiinţifice se şi aflau în folosinţă. Tot după venerabilul vrăjitor (chiar dacă fabuloasa lui vîrstă ar fi doar legendă), aceste popoare recepţionau comunicări de la distanţe incomensurabile prin intermediul unor mici tobe de lemn ; informatorul meu afirmă că a şi văzut o asemenea tobă, acum fără folos, păstrată însă cu religiozitate ; ei zburau pe maşini întraripate ; posedau, întocmai ca şi noi, formidabile unelte de război şi de distrugere. Colonelul Lawcett a fost într-adevăr condus să vadă ruine scufundate sub pădure ; aceste ruine păreau că au fost impunătoare întinderi urbane. Apoi o rămăşiţă a acelor vremi apuse şi în particular a maşinilor zburătoare despre care vorbeşte bătrînul indigen, ar fi, după corespondentul meu, actualele *boomerangs,* care presupun, de fapt cunoaşterea legilor aerodinamicei.

Dar, domnilor, potrivit ziselor acestui oracol viu, acea civilizaţie îndepărtată nu era încă o civilizaţie canină ; nu noi cîinii eram membrii acelor glorioase seminţii, ci... oamenii ! *(În aulă se dezlănţuie o furtună. Voci : cele cinci minute au trecut ! Retrăgeţi-vă ! Oratorul face semn să i se îngăduie încă un minut, ceea ce obţine cu greu ; el continuă să vorbească în timp ce zgomotul creşte mereu.)*

Nu voi comenta, am mai spus-o, aceste extraordinare date care ne vin dintr-o ţară îndepărtată ; nu le voi accepta, nici nu le voi respinge. Totuşi, domnilor, poate oare refuza categoric un spirit eliberat

de prejudecăţi să admită măcar pentru buna ordine, cele expuse mai sus ? Judecaţi-mă cum v-o plăcea mai bine ; eu voi răspunde NU. În timpul universal, totul se transformă şi epocilor le urmează alte epoci ; de ce nu s-ar putea ca aceasta a noastră, a cîinilor, să fi început după dispariţia aceleia a oamenilor ? De ce n-ar putea sunetele acestea nedesluşite pe care le emit astăzi oamenii să fie urmele şi aproape ecoul unui grai, ba încă al unui grai nobil ? Nu s-ar putea ca rasa umană, datorită greşelilor sau lipsei de destoinicie, să fi cedat cîinilor stăpînirea asupra naturii ? Dar după ce o va fi deţinut un răstimp ? *(Zgomote extrem de violente, un adevărat cutremur de pămînt. Oratorul, într-o pornire de indignare strigă, dominînd tumultul :)* Faceţi gălăgie şi respingeţi această idee ; pentru care motiv ? Vi-l voi spune eu : pentru că orgoliul dumneavoastră ridicol nu admite altă autoritate, nici chiar altă divinitate decît a voastră proprie, pentru că sînteţi josnici adoratori ai persoanei proprii ; dar mai ales pentru că vă îngrozeşte gîndul că într-o zi, cît o fi ea de îndepărtată (dar cine ştie dacă e chiar îndepărtată ?) va trebui poate, veţi fi chiar ruşinos siliţi, din vină sau din lipsă de destoinicie, să cedaţi iarăşi stăpînirea lumii, oamenilor sau cine ştie cărei alte rase animale !... *(Zgomotul, tumultul, tropăitul au ajuns la culme. Nenumărate lătrături, strigăte, scrîşnete, mîrîieli, urlete. Oratorul este rugat de către Onor. Comisari să suspende relatarea ; în acelaşi timp, o sută de braţe îl înşfacă pentru a-l smulge de la tribună ; totodată, se iscă violente încăierări între reprezentanţii stîngii şi cei ai dreptei ; centrul, prins între două focuri, părăseşte aproape în întregime aula ; o muşcătură sălbatică rupe urechea unui savant al dreptei. Oratorul desface braţele, în semn de neputinţă, este tras jos de la tribună şi îmbrîncit spre uşă, în timp ce tot mai strigă ceva ; aspectul său este penibil, limba îi atîrnă mult afară din gura plină de bale ; în timp ce iese, strigăte ca : nu şarlatan, ci ticălos, nemernic, bădăran ! Hohote dispreţuitoare, o infimă minoritate aplaudă călduros.)*

FOCUL

ALESESEM în noaptea aceea de Crăciun un buştean enorm cu un nod mare, ca o cocoaşă, rotund dar puţin ascuţit în faţă. Pe scurt, mi-am dat curînd seama că nodul era un bot, ba chiar un cap întreg, parcă, monstruos, de urs, poate, sau de alt animal fioros. Pus pe piatra vetrei, buşteanul părea înţepenit, ca şi cum uriaşa făptură ar fi fost vîrîtă acolo pînă la umeri, lăsînd să i se vadă doar partea de sus şi capul.

Femeia însă, lipindu-şi obrazul de umărul meu, spunea : „Iată, de aici înainte casa mea, iată focul meu ; fii-mi binevoitor, tu duh al acestor locuri şi tu, duh al acestei vetre, care ai în pază pe iubitul meu. Fă ca el să-mi fie credincios, să nu fie în sufletul lui loc pentru alte frămîntări decît cele ce-i vor veni de la mine, dar, mai mult încă, fă să fim veşnic fericiţi, să ne petrecem timpul în pace nicicînd tulburată, în preajma coamei tale de flăcări, sub privirea plină de încredere a ochilor tăi de jar ; noi şi copiii noştri, acum şi după ceasul morţii noastre.“

Acestea şi altele mai spuse femeia, apoi tăcu ; ascultam cu luare aminte focul, ca şi cum glasul lui

ne-ar fi unit mai bine decît al nostru. Eu, unul, mă înşelam în această privinţă.

E paşnic focul şi vorbeşte bolborosind familiar, cu toate că puţini îi înţeleg graiul său variat. E nevinovat sau aprig, scînceşte ca un copil, sau transmite înştiinţări grave ; închipuie ţări arzătoare, sau ţări stinse ; făpturi cereşti, sau pămînteşti, se frămîntă sau privesc încremenite din măruntaiele sale ; ochi măriţi, ochi ascunşi sub pleoape ne privesc ţintă din inima lui. Şi chiar dacă, luîndu-se după firea sa liberă, înalţă cîteodată zvîcniri de viperă, şuieră ca vîntul, mugeşte ca furtuna şi pare că şi-ar scutura coama, totuşi şi atuncea este un duh binevoitor.

Aşa se spune despre foc şi astfel îl socoteam încă şi eu. Dar în noaptea aceea l-am văzut întărîtat ; întruchipase o privelişte sinistră (parcă bătută de raze de lună însîngerată şi pîrjolită) şi vîjîia, sălta, îşi repezea limbile mereu tot mai sus, mugind şi scrîşnind. Voia să ne spună desigur ceva ce noi nu înţelegeam lămurit şi de aceea era furios ; graiul său divin era gata să se prefacă în graiul nostru, mizerabil articulat.

M-am întors speriat înspre tovarăşa mea ; ea tăcea mereu, privind cu ochi arzători la foc şi la monstrul vîrît în piatră. Mi-am dat atunci dintr-odată seama că acea căpăţînă nu era de urs, ci din speţa mea, din a noastră, uriaşă însă ; flacăra îi scobise obrajii şi îi modelase întreaga figură. Imensa făptură captivă se dezvăluia ; cu o sclipire întunecată în ochi, datorită celor din urmă limbi de flăcări, privea pe femeie care o privea şi ea neclintită.

La o tresărire, capul se încoronă cu flăcări, iar mugetul deveni cuvînt :

— Iată că-ți răspund, copila mea (zise focul), la invocația ta și mă dezvălui unei inimi curate, așa cum n-am făcut-o încă niciodată. Eu sînt duhul acestei vetre, întemnițat aici, cum vezi ; dar vei auzi lucruri triste. În apropierea mea nu este pace, nădejdea ta este nebunească. Asupra mea apasă o pedeapsă întunecată cum apasă și asupra cui se apropie de mine ; puterea mea e funestă. Dar soarele cel luminos, căruia noi toți trebuie să ne închinăm, nu este oare de aceeași natură ca și mine ? Cu toate acestea, el se mișcă liber pe întinsul cerului, iar pe mine cine m-a înghesuit aici nu știu. Nu sînt eu oare un element liber, cel mai nobil dintre elemente ? Și totuși, zadarnic încerc, cu fiecare unduire, cu fiecare salt, să reintru în patria mea cerească. Și tot astfel, glasul meu ar trebui să promită oamenilor o patrie mai bună. Dar nu este așa, copila mea ; asemănătoare cu soarta mea este, în cele din urmă, și aceea a oricăruia dintre voi care trăiește în intimitate cu mine. Așa cum oamenilor li s-a îngăduit să mă supună, jignire supremă, la cele mai josnice întrebuințări, tot astfel și mie mi s-a impus să frămînt inima lor într-un nefolositor și netrebnic chin. Eu abat auzul lor de la sunetul profund al vremii, de la armonia sonoră a elementelor ; în apropierea mea ei nu vor auzi cuvîntul felurit al naturii, mamă veșnică a noastră a tuturor, și nici măcar geamătul meu de moarte, ci vor ciuli urechea doar la zgomote nemernice. Eu abat inimile lor, am spus-o, de la orice preocupare însemnată și îi îndemn spre treburi obscure, abat mintea lor de la orice gînd înalt și le-o supun la neliniști surde. Și peste toate acestea eu dezlănțui din piepturile lor o furtună deșartă de vorbe, nu ticăloase sau violente, ci de-abia suflate, întunecoase și chinuite, netrebnice și neîncetate, cu care se frămîntă fără răgaz, pe ei înșiși și unul pe altul.

Dar există ceva mai trist ca vorbele lor ? Ele zvîcnesc înăuntru ca sîngele stricat, mintea se poate rătăci în vîrtejul lor fără rod, pot aduce deznădejde, sau frămîntare asemănătoare nebuniei ; așa părintele nu-și va mai recunoaște creatura și nici fata tînără bunica. Deci, furia ascunsă, pizmuirea, dușmănie nemărturisită între semeni, poate și ura, iată ce pot aștepta oamenii de la bunăvoința mea ; de la mine care-s cel mai nobil dintre elemente. Dar viața liberă nu se revarsă afară din pămînt, din ape, din aer ? Cu toate acestea, ei vor rămîne aci înăuntru, încîlciți în chinurile lor zadarnice și deșarte, captivi ai acestui aer care zumzăie de vorbe omenești, ca și mine în această piatră ; și tot așa va fi. De aceea, fugi de mine, fata mea, și nu mă invoca ; acum știi că în preajma mea nu poate fi pace. Nu este oare pace atunci cînd te cufunzi în sînul vast al elementelor, ca făpturile libere ale pămîntului, ale apelor și ale aerului ? Pace nu este tocmai aceasta, pentru voi ? Mult aș dori să mă reîntorc în patria mea cerească ; dar asta nu se mai poate.

Iată, am spus-o, fata mea ; aceasta mi-e puterea cea răufăcătoare. Mai ascultă încă și ceea ce eu, duh al acestei vetre, îți spun : iubitul tău nu va fi niciodată al tău, cum ai vrea tu, fiindcă îmi aparține mie. Aci au trăit și au murit strămoșii lui ; așa că el aici va trăi și va muri, și cum sînt eu blestemat să stau aici, așa e și el, în vijelia de vorbe, să aibă grijă de această venerabilă casă ; nici sufletul său nu va putea să se ridice vreodată de aici în zbor, sau să se ducă pe urmele unei desăvîrșite frumuseți.

— Minţi (am strigat eu în momentul acela), oricine ai fi !

Dar focul scutură nerăbdător coama sa de flăcări şi continuă, fără a mă băga în seamă :

— Totuşi, fata mea, consolează-te dacă poţi. De fapt, această frămîntare deşartă şi neroditoare nu este decît o mişcare de umbre ; dacă te vei uita bine, vei vedea că feţele reflectate de văpaia mea sînt doar feţe, nu forme ; feţe schimbătoare, mărturii ale unui vis urît : visul meu. Aceştia n-au fost oameni, nici nu sînt ; sînt doar reflexe. Dar prezenţa lor schimbătoare durează în veşnicie ; întocmai aşa, şterse de orice lumină, numai de cea sîngerie a mea nu, faţa ta şi aceea a iubitului tău vor fi veşnic cu mine, după ceasul morţii voastre. Nu simţi cîte duhuri, dintre acelea ce şi-au petrecut viaţa în casa aceasta, îmi ţin isonul ? Măşti arzînde şi nelămurite, ele vă pîndesc din spate şi nu-şi vor lăsa cu uşurinţă prada. Nici eu pe a mea, copilo.

— Minţi, strigai eu iarăşi, duh răuvoitor !

Dar focul îşi reluase acum graiul său schimbăcios, ale cărui vorbe nu le înţelegeam întotdeauna pe deplin, iar femeia tăcea, cu capul în jos ; uriaşul captiv în piatră îşi coborîse pleoapele sale de cenuşă şi nu se mai uita la ea. Chiar şi chipul său întreg se acoperea treptat cu acele pleoape subţiri care tremură şi se zbat la fiece adiere a jarului, închipuind o descompunere îngrozitoare.

Priveliştea cu luni însîngerate se ştergea, se făcea mereu mai întunecată şi mai pustie. Tot mai mult faţa uriaşei făpturi se destrăma şi se stingea, obrajii îi cădeau în cenuşă, iar pielea ofilită îi atîrna bucăţi. Căpăţîna nu mai era împodobită trufaş cu flăcări ; pergament gălbejit, materia sa era pe cale să se prefacă în scrum.

Focul tăcu astfel, cu totul ; veni o pisică şi, urcîndu-se alene pe o pirostrie, încondeie cu coada şi cu şoldurile, pe obrazul de cenuşă, un arabesc uşor.

Nici eu nu ştiam atunci ce voia să însemne această moarte a focului. O ştiu bine acum, cînd şi faţa tovarăşei mele a devenit o faţă schimbătoare de flacără, un reflex, în tainicul vis urît pe care îl iscă focul. Fiindcă, potrivit profeţiei sale, ea a murit, aşa cum vom face cu toţii, fără să fi trăit.

CELE DOUĂ DOMNIŞOARE BĂTRÎNE

CAPITOLUL ÎNTÎI

ÎNTR-UN descurajant cartier al unui oraş, el însuşi sub multe aspecte descurajant, la primul etaj al unei case burgheze, trăiau două domnişoare bătrîne şi cu bătrîna lor mamă. Norocul cititorului e că eu nu simt datoria, pe care se pare că alţii o simt imperios, să descriu în amănunt astfel de locuri ! Asta ar face să-i vină gînduri negre şi omului celui mai bine-dispus. Cu ce folos ?, nu pot vedea ; voi căuta deci să mă limitez la indicaţiile strict indispensabile. Şi aşa va fi prea mult.

Tot cartierul răsuna de nume de bătălii naţionale, ca Montebello, Castelfidardo şi altele asemenea ; străzile acestea dădeau într-o piaţă, numită negreşit a Independenţei, sau treceau prin apropiere. Totuşi, atîta glorie nu era acolo la locul ei, ca să nu zicem că era de-a dreptul nepotrivită ; în orice caz nu reuşea să tulbure întru nimic liniştea, demna şi întrucîtva somnolenta viaţă a oamenilor şi a lucrurilor. Ca să fiu scurt, acolo, de-a lungul străzilor, arareori străbătute de vehicule, arareori şi de trecători, casele alternau cu numeroasele garduri de zid ale grădinilor ; peste aceste garduri trecea, ici şi colo, cîte o coroană sărăcăcioasă şi prăfuită de arbore, eucalipt poate, sau alt eunuc vegetal. Aceasta

întrucît grădinile aparţineau numeroaselor mănăstiri din cartier, care, fiind alipite de case, dar şi pentru alte motive mai profunde, îşi întindeau în parte asupra şi înlăuntrul acestora stăpînirea şi mireasma lor. Totuşi, ca să spun totul fără întîrziere, întregul cartier respira un vag aer de meschinărie şi de împotrivire, în vădit contrast cu nomenclatura stradală ; mirosea şi a circumspecţie întrucîtva ipocrită, dar şi, mai adecvat, a muc de lumînare şi a îmbrăcăminte soioasă. Şi spun aşa nu pentru că demna modestie a locuitorilor ar fi suferit mult din pricina asta, însă unui vizitator neştiutor i s-ar fi părut că se află într-o regiune cu oameni de mult în doliu şi mereu cu nasul asudat. Într-un cuvînt, i s-ar fi părut că pe fiecare lucru se află depus un impalpabil praf cenuşiu.

Chiar şi vorbirea oamenilor, un fel de dialect suburban greu de definit, era moale şi parcă unsuroasă ; glumele negustorilor mergeau pînă la vorbe în doi peri, sferă favorită a persoanelor în haină preoţească, dar nu atingeau niciodată obscenitatea. Cît despre aşa-zisa viaţă modernă, aceasta ajungea acolo în forme blînde, extrem de familiare şi, mai ales, cucernice. Cinematograful, cu adevărat unul din acelea zise „de cartier", nu avea mai niciodată nevoie să pună avizul : „interzis copiilor sub 16 ani". În pauzele rulării filmului, micii ştrengari şi unii tineri prost crescuţi se distrau sîcîind, de la un capăt la altul al sălii pe jumătate goale, pe vreun spectator izolat, care era bineînţeles un bătrînel pleşuv, ţanţoş şi cu voce de stentor ; cînd însă acesta, trecut de la uimire la jignire, le dădea replica, luînd martore scaunele cu fundurile ridicate : „Tot derbedeii de pe strada Calatafimi, ia uitaţi-vă !", aceştia

se mărgineau să răspundă împăciuitori: „Poftim, babalîcii ăştia se pun cu noi!“ iar lucrurile se isprăveau aici.

Cele două domnişoare bătrîne, pe care le vom numi Lilla şi Nena (diminutive obişnuite la persoane de felul lor), vieţuiau aşadar la primul etaj în micul apartament format dintr-un anumit număr de camere strîmte, care dădeau jumătate spre stradă, jumătate spre o curte posomorîtă, din acelea unde se pun la uscat zdrenţele, se bat covoarele etc. şi de unde, la orice oră din zi, se înalţă un foarte trist miros de lături. Această curte era totuşi deschisă pe o latură, adică se mărginea printr-un gard metalic cu una din grădinile mănăstireşti despre care am pomenit mai sus. Unită cu clădirea principală doar printr-un perete, se afla în grădina aceea o capelă mică, semănînd cu un pavilion; era biserica mănăstirii. O umbreau chiar doi eucalipţi, alburii şi lipicioşi; grădina, închisă pe celelalte trei laturi cu ziduri, nu se putea mîndri cu alţi arbori sau cu alte plante. Cu adevărat melancolică grădină, semănînd mai degrabă cu curtea interioară a unei închisori; la anumite ore, puteau fi văzute acolo călugăriţele îndreptîndu-se în şir tăcut spre capelă, ieşind, sau stînd pe loc smerite, un răstimp.

Aceasta era, în orice caz, priveliştea obişnuită a celor două domnişoare care, pentru diferite motive, cum ar fi amplasarea bucătăriei în apartament şi întunecimea odăilor dinspre stradă, obişnuiau să stea mai mult în această parte a casei. Iar casa însăşi era mobilată cu lucruri oarecare, mucegăite, ca atîtea altele de acest gen; în sufragerie, mobilă de trestie şi perne imprimate, în salonul bun (mai întotdeauna închis) divane şi fotolii îmbrăcate în

catifea verde, iar pe masă o cuvertură din aceeaşi stofă, cu un găitan de flori roze.

Asta fiindcă femeile erau aproape bogate, deşi întrucîtva zgîrcite; se născuseră într-o mică regiune de la marginea extremă a provinciei, unde posedau o bucată de pămînt însorit.

Lilla şi Nena aveau poate ceva mai puţin de şaizeci de ani. Cea dintîi slabă şi uscăţivă, cu caracter mai blînd şi mai neştiutoare, ca să nu spunem mai nătîngă, suferea de stomac şi puţintel de nervi, purta ochelari de aur ce-i strîngeau nasul, legaţi de ureche printr-un lănţişor de siguranţă din acelaşi metal, şi se mai ajuta şi cu o lornietă, pe care o ţinea atîrnată de gît şi care avea una din lentile crăpată de mulţi ani. Cealaltă suferea de inimă, dar în ansamblu se ţinea ceva mai bine decît sora ei, ceea ce se şi reflecta asupra temperamentului său. Amîndouă erau întotdeauna îmbrăcate în negru sau în orice caz în culori închise, cu jachete sau rochii fără talie, avînd spatele acoperit cu o pelerină scurtă, din lînă liliachie, sau cu un şal cenuşiu; aveau adesea părul în dezordine, strîns drept, la ceafă şi la tîmple, cenuşiu de asemenea, dar şi vag roşcat, datorită unor foarte vechi tentative de a şi-l menţine negru; în sfîrşit, se înţelege, pe feţele lor, în cutele dintre nări şi obraji şi tot astfel în unele zbîrcituri mai adînci, stagna permanent o sudoare groasă, semănînd a seu.

Viaţa lor fusese, şi era şi acum, în afară de ceea ce urmează să povestim, aproape aceea care poate fi imaginată şi nu-i nevoie s-o mai arătăm în prea multe vorbe. Cercul relaţiilor lor cuprindea mai ales rude de sînge, îndepărtate sau foarte îndepărtate (deoarece apropiate nu mai aveau de loc), precum

şi rude prin alianţă ; primeau din cînd în cînd vizitele lor, dar arareori le întorceau. Printre aceste relaţii se cuvine să menţionăm, măcar în grabă, pe un şef de birou din Ministerul Agriculturii, cu ochii destul de bulbucaţi şi cu răsuflarea rău mirositoare, veştejit la biroul său în ciuda unor veleităţi literare de tinereţe ; om de mare vehemenţă exterioară şi verbală, căruia îi plăcea să spună (cum repeta adesea) pîine — pîinii şi vin — vinului, nedîndu-se în lături a defini biroul său drept „expectoraţia cea mai murdară a scuipătorii ministeriale" ; cu această îndoielnică vorbă în doi peri înţelegea desigur să arunce discreditul asupra întregii instituţii.

Un contraamiral, şi el veşted, cu o jumătate a capului jumulită de păr sau cojită, şi cu nasul lung, lipsit însă aproape cu totul de bărbie ; acesta, cînd vorbea, lăsa să cadă vorbele ca urdorile, chiar din nas, sau din păr (aşa e felul de a vorbi numit de unii băieţaşi „stingător de mucuri", figură retorică de care, la nevoie, neobrăzaţii fac uz cu referire la altă funcţiune ceva mai puţin importantă a vorbirii). *Contraamiralul* vorbeşte inimii despre acţiuni măreţe, despre întinderi vaste şi despre ţări îndepărtate. Dar vai, el nu navigase decît în îndepărtata-i tinereţe, pentru a deveni cadet, iar restul carierei îl făcuse doar în minister ; acum era un ofiţer cu frica lui Dumnezeu, care-i obliga însă pe fiii săi, lungani adolescenţi, să poarte flanele albastre de marinari, indiferent de anotimp.

O domnişoară bătrînă şi mustăcioasă, avînd un ciudat nume de botez şi care „ştia germana mai bine decît italiana" şi nici nu era identificabilă altminteri. Din vorbirea ei nestăvilită domnişoarele învăţaseră vrînd-nevrînd cîteva fraze scurte în acea

limbă : *Wie geht's Ihnen ? ; ja, und ? ; ach, wo !*[1] şi încă altele cîteva, mai puţin corecte.

Şi alte persoane asemănătoare. La care se pot adăuga, în afară de cercul imediat al rudelor, cîţiva locatari deosebit de respectabili, de pildă senatorul de la etajul al doilea, un bătrîn dezgustător, fost subsecretar la Lucrările Publice, care nu călcase însă niciodată în casa domnişoarelor, mulţumindu-se să le primească în vizită de cîteva ori pe an ; cîteva cunoştinţe întîmplătoare, apoi croitoreasa, cîţiva furnizori şi, în sfîrşit, un număr acceptabil de călugăriţe, călugări, preoţi, diaconi şi alţii aşijderea, care veneau cu scopul să ceară obol, dar cîteodată şi să stea doar de vorbă. Fiindcă nu mai este desigur nevoie să spunem că cele două domnişoare erau cît se poate de evlavioase, fiecare însă după propria-i fire.

Cînd vreunul din aceste posomorîte personaje se prezenta la uşa de afară a casei, amîndouă, alergînd îndată la intrarea întunecoasă, îl primeau cu repetate mişcări din cap şi ridicări ale braţelor, ca şi cum de fiecare dată nu-l mai văzuseră de zece ani şi continuau un răstimp să-i facă onoruri în felul lor : Lilla, adică, emiţînd nişte grohăieli prietenoase, iar cealaltă cîţiva „oh !" tremurători.

Treceau apoi în sufragerie, sau în salonul bun, după caz (sau încă şi mai des, cum se va vedea, în camera de culcare a bătrînei lor mame) şi acolo se aşeza fiecare cu mîinile pe genunchi, şi acolo se servea şi cafeaua, amestecată cum se cuvine cu orz de la moşia ce aveau în provincie, apoi începeau discuţiile, cu acele : „dar, cum ?", „chiar aşa ?",

[1] Ce mai faceţi ? da, şi ? ah, vai !

„Isuse !", uneori şi cu semnul crucii, ale stăpînelor casei. Ce e drept, musafirii aveau totdeauna cîte ceva scandalos de povestit, lucruri pe care persoanele pioase şi de bună condiţie nu le pot asculta fără a se cutremura, şi care comportau din partea celui ce povestea, mai ales dacă era femeie, cîte un „ca să ştii !" final, însemnînd aproape cam : „vezi deci unde am ajuns şi în ce vremi de urgie trăim !" Sau conversaţia se referea la date şi fapte ale concetăţenilor, de ale căror mişcări şi vorbe, ca şi în genere despre tot ce se întîmpla primprejur, domnişoarele reuşeau să fie întotdeauna informate, am putea spune mai bine şi mai devreme decît cei interesaţi. Şi acum, dacă vizitatorul era din familie şi se făcea ora mesei, apărea specialitatea numită „oul graţios", provenită fără îndoială de la vreo elevă a Ursulinelor ; era o omletă cu una sau mai multe felii mari de pîine în mijloc, astfel încît oul se reducea la o pojghiţă subţire pe această pîine şi ajungea poate unul singur ca să facă două „ouă graţioase".

Desigur că cititorul şi-a făcut pînă aici o idee şi va binevoi să mă scutească de-a adăuga alte trăsături acestui fidel tablou.

CAPITOLUL AL DOILEA

Cele două domnişoare trăiau, cum am spus, cu bătrîna lor mamă ; şi cu o servitoare în vîrstă, se poate spune aici în continuare, care îmbrăţişase întru totul cauza lor şi parcă fără a-şi da seama se modelase după imaginea lor. Se înţelege de la sine că această servitoare, fără nici un fel de obrăznicie

şi niciodată sau aproape niciodată spre folosul ei, domina totuşi casa, iar părerea ei era mult preţuită, în orice împrejurare. Cît despre mamă, neputincioasa şi bătrîna doamnă Marietta, era un exemplar remarcabil al speciei sale (deşi la urma urmei nu chiar aşa de rar cum s-ar putea părea), încît trebuie să spunem aici două vorbe în special despre ea.

Era, fireşte, bolnavă ; dar ce boală anume, nici o barbă de medic n-a fost în stare să stabilească. Nervoasă şi autoritară fusese întotdeauna ; spre al şaptezecilea sau al şaptezeci şi cincilea an, însă, aceste manifestări ale firii sale deveniseră mai îngrijorătoare, pînă ce se transformaseră în pure şi adevărate simptome de gravitate schimbătoare. Într-o bună zi, bătrîna începuse să se plîngă de dureri vagi în mai multe puncte greu de precizat ale corpului, iar un an mai tîrziu răspundea vizitatorilor care se interesau de sănătatea sa : „Cum merge, doamnă Marietta ?" cu laconicul refren pe care domnişoarele l-au avut după aceea în urechi timp de zece ani şi mai bine :

— Dureri puternice !

După doi-trei ani, adoptase alt refren mai lung şi care nu avea nevoie să fie zgîndărit, ci exploda neaşteptat, fie că era linişte, fie că se discuta despre cu totul altceva :

— Ce dureri, ce dureri ! Ah, ah, nu mai pot !

Pronunţa de fapt această frază mereu pe acelaşi ton, ciudat de muzical : primele patru cuvinte răsunau tare, ca o talangă furioasă, iar următoarele se domoleau treptat-treptat, într-un fel de deznădejde triumfătoare. În fond, bătrînei nu-i displăcea poate boala ei, întrucît îi permitea să-şi continue exercitarea puterii sale asupra fetelor şi asupra casei ; era

chiar de bănuit că ea, simţind că i se duc puterile, se dedase înadins la singurul mijloc ce-i mai rămăsese pentru a-i ţine subjugaţi pe cei din jurul ei ; aş zice că înadins se îmbolnăvise. Deoarece nu i s-a putut niciodată descoperi vreo meteahnă organică, durerile sale, pe care nici un calmant nu reuşea să le aline, continuară mereu să nu poată fi localizate şi determinate. Şi totuşi această boală, naturală sau voluntară cum o fi fost, o trăgea puţin cîte puţin spre mormînt ; faţă de aceasta nu-i ajuta nici pofta de mîncare, care nu i-a slăbit pînă în ziua cea din urmă. Mai întîi, trebuise să-şi petreacă cea mai mare parte a zilei în fotoliu, pentru ca după aceea să nu mai părăsească patul ; acolo a fost lovită, în ultimii ani, de o înţepenire a picioarelor şi aproape a întregului corp, rămînîndu-i însă folosinţa braţelor, sau mai bine zis a antebraţelor. Nu mai putea vorbi atunci, dar se făcea totuşi înţeleasă fără greş.

Manifestările exterioare ale bolii, dat fiind că natura ei rămăsese ascunsă tuturor, constau mai ales în agitări de felurite genuri şi de diferite intensităţi, care se amplificau însă peste măsură îndată ce domnişoarele se îndepărtau de la căpătîiul bolnavei, sau măcar aveau de gînd s-o facă. Pentru că bătrîna era dotată în privinţa aceasta cu o sensibilitate mai mult decît animalică şi citea pînă şi în gîndurile victimelor sale. De aceea era destul ca de pildă Lilla (care, fiind mai firavă, ar fi avut adesea nevoie de aer curat) să fie în curs de a se pregăti, într-o cameră cît mai îndepărtată cu putinţă, să iasă o jumătate de oră pe furiş, pentru ca bătrîna să înceapă să urle cît putea sau, dacă nu, să-şi

lovească şoldurile, să-şi dea cu pumnii în cap, în sfîrşit să facă pe dracu'n patru ca s-o reţină. Izbucniri pentru care, de altfel, era suficient un cît de mic imbold, de pildă că una din fete ar merge „la Paris" ; aceasta din urmă tot o expresie de pension, cum vede oricine. În genere, bătrîna, dînd şi prin aceasta o nouă probă a agerimii sale la orice lucru ce nu-i era pe plac, îşi ridica mîna asupra ei însăşi ; iar domnişoarele şi servitoarea se repezeau s-o reţină şi se grăbeau să înlăture cauza agitaţiei sale. Apoi, cu trecerea anilor, interdicţia de a ieşi din casă şi de a se îndepărta în vreun fel, mai întîi limitată la cele două fiice ale ei, se extinsese şi asupra susporemenitei servitoare, apoi şi asupra animalelor domestice, despre care am de vorbit mai încolo.

Să nu se creadă că doamna Marietta voia mereu lume împrejur pentru că avea într-adevăr nevoie de ajutor ; în realitate, chiar cînd dormea liniştită, dacă părăsea cineva camera se deştepta tresărind, şi obişnuita pantomimă începea. De altminteri, chiar dacă avea adunaţi în jurul ei, cum are o cloşcă cu penele smulse proprii puişori, pe toţi locuitorii casei, se mărginea să intoneze binecunoscutul : „Ce dureri, ce dureri ! Ah, ah, nu mai pot !" sau să-i fixeze în tăcere, fiindcă nu avea mai niciodată ceva precis de cerut. Dar, aşa cum am spus, aceasta era singura voinţă pe care o mai putea impune, biata bătrînă : vreau să zic propria-i prezenţă. Nu mai spun, printre altele, că doar doi din acei puişori şi tot adunau împreună aproape-aproape două secole ! Ce să-i faci, mamele nu prea se hotărăsc să admită că puii lor au crescut.

Ce fel de viaţă făcea această bătrînă înrăită celor două, ba chiar celor trei femei, este uşor de închi-

puit. Dominate, cum fuseseră întotdeauna, de voinţa ei, îngrozite cînd se simţeau descoperite pînă în cele mai mărunte intenţii ale lor, domnişoarele aplecaseră steagul, dacă nu în sinea lor, dar măcar în modestele lor funcţiuni ; renunţaseră să mai facă vreo mişcare în afară de extremă nevoie şi, în genere vorbind, renunţaseră la orice acţiune personală.

Lăsînd la o parte tînguielile sale, doamna Marietta, cu extremă încetineală, mergea din rău în mai rău : în fotoliu stătuse trei sau patru ani şi acolo, deşi arareori, mai vorbea cîteodată de una şi de alta şi chiar mai rîdea, săltîndu-şi pîntecul în tăcere, ceea ce constituia unicul indiciu al veseliei sale. Ajunsă în pat, nu se mai ocupa decît de propria-i boală şi de propria sa idee fixă. Dar s-au mai scurs încă doi-trei ani pînă a survenit înţepenirea amintită mai sus. De care, ca şi de neputinţa de a vorbi apărută tot atunci, constituţia sa puternică n-a fost înfrîntă decît la capătul altor doi-trei ani.

În vremea din urmă, ajunsese doar un trunchi, cu toate semnele morţii, în afară de culoare şi de lipsă de poftă de mîncare. Şi totuşi, zbîrcită întocmai ca un trunchi bătrîn şi aproape la fel de nemişcată, cu ochii pe jumătate stinşi şi ficşi, ea îşi păstra însă modul ei de exprimare obişnuit şi cel mai potrivit : să se lovească. Necuprinse de paralizie îi erau doar antebraţele, am spus ; cu acestea putea însă să-şi ciocănească pieptul, cam în dreptul omoplaţilor, iar aceste lovituri dădeau sunete surde şi lugubre, semănînd mai mult cu acelea ale unei tobe africane, decît cu ale faimoasei şi veselei tobe mari : *toc-toc.* Acest *toc-toc,* după aceea (două ciocănituri erau de regulă), ajunsese să însemne o simplă negaţie, ca pentru a-i tăia îndată celui ce întreba orice veleitate de a stărui. De pildă :

— Doamnă Marietta (sau mamă) doreşti supă ?

Răspuns :

— *„Toc-toc."*

— Atunci îţi aduc lapte.

— *„Toc-toc."*

— Dar ceva tot trebuie să iei totuşi !

Acum loviturile deveneau mai puternice, iar interlocutoarea, ca s-o numim astfel, oprea braţul bătrînei. Apoi :

— Dar dacă îţi pun un pic de tăiţei în supă ?

(Imobilitate absolută, semn de asentiment.)

În fapt, pînă ce şi-a dat sfîrşitul, deşi avea şi capul ţeapăn, bătrîna continua, nu numai să mănînce, ci să şi mestece.

Întrucît cu toţii se aflau mereu în jurul ei, iar ea răspundea mai totdeauna cu nu, acest *toc-toc* devenise adevăratul grai al casei. Totuşi într-o zi ea s-a stins ; pentru că, pînă la urmă, chiar şi o asemenea mamă ajunge să moară. Cînd la un moment dat, Lilla s-a ridicat să iasă din cameră şi nici un *toc-toc* nu s-a mai înălţat s-o reţină, a fost limpede că bătrîna murise. Capul ei nu mai era decît o ţeastă. O ţeastă, detaliu care fie şi cu întîrziere îşi află locul aici, mustăcioasă şi bărboasă dincolo de orice imaginaţie obişnuită şi cu totul bărbătoasă, aşa cum fusese întotdeauna capul doamnei Marietta.

Pe această ţeastă, înnebunită de prezenţa cadavrului şi coborîtă în furii de pe dulap, venise să-şi încline o clipă obrazul său diform, gemînd sfîşietor, maimuţa. Care, anunţată de altminteri, intră acum pentru prima oară în scenă, deşi este adevăratul protagonist, ba chiar eroul acestei povestiri. Cît des-

pre doamna Marietta, ea nu mai are în fond nici un rol, renunţînd pe cît se pare la acela de fantomă, pe care adesea îl preiau cu plăcere asemenea personaje după moarte. Am lungit explicaţiile asupra ei din simpla dorinţă de a fi complet ; acelaşi motiv mă îndeamnă acum ca, înainte de a continua şi de a intra în miezul povestirii, să pomenesc pe scurt şi de o păsărică, şi ea locuitoare a casei.

Era, nu mai trebuie spus, o „pasăre cardinal" numită astfel din cauza unui soi de creastă sau glugă de un roşu putred şi mortuar. Mare cît un sfrîncioc, sau codălbiţă cum i se mai spune, sau poate ceva mai răsărită, avea un caracter liniştit şi resemnat, trăia în mod obişnuit într-o colivie mică, pusă pe balconul de pe partea dinspre curte, pînă ce bătrîna începuse s-o vrea în camera ei, unde nefericita făptură cu pene tînjea într-un chip vrednic de milă (în camera aceea aerul nu se primenea niciodată). Domnişoarele ţineau destul de mult la ea şi-o hrăneau în special cu pandişpan siropat. Dar plenitudinea afecţiunii lor era rezervată altcuiva ; de aceea, să lăsăm acum şi această pasăre în umbră.

CAPITOLUL AL TREILEA

Maimuţa era un animal micuţ şi vioi, poate un cercopitec [1] ; dar ar fi bine să renunţ de pe acum a o prezenta în sine şi amănunţit, pun rămăşag că spre uşurarea celui ce citeşte. Căci, într-adevăr, toate calităţile pe care un nuvelist abil de rasă umană, oricît de expert ar fi el în caractere, le poate scoate

[1] Maimuţă cu coadă lungă, din Africa tropicală.

în evidenţă la un animal, sau i le poate atribui, nu sînt în fond decît simple presupuneri, cărora doar depăşitul nostru antropomorfism le dă aparenţă de adevăr. Între noi fie zis : în ce chip pot fi pătrunse gîndurile unui animal şi adevăratul înţeles al gesturilor sale, fie chiar adoptînd accepţiunea omenească a acestor termeni ? Un om faţă de alt om are cel puţin o convenţie, măcar de limbaj, dacă nu alta, potrivit căreia îi măsoară atributele ; să aplici însă această convenţie animalelor, ar fi cel puţin arbitrar. În raport cu ce, adică, o maimuţă ar fi de exemplu bună sau rea ? E deci mai bine să mărturisim agnostic de la bun început că nu ne pricepem de loc şi să închidem stînjenitoarea paranteză. Maimuţa aceasta era în fond o maimuţă, cu toate atributele exterioare şi calităţile aparente ale rasei sale ; era o făptură misterioasă. Mai degrabă să spunem, pentru ca prezenţa ei în casa celor două domnişoare să nu pară extraordinară, că ele avuseseră, cu mulţi ani înainte, un frate care părăsise degrabă casa şi se făcuse căpitan de vas (poate chiar cu sprijinul contraamiralului apărut mai sus). Iar fratele acesta, întors dintr-o călătorie, adusese acasă maimuţica, abia smulsă de la sînul mamei. El murise după aceea pe pămînt străin, iar surorile sale care, încet-încet, concentraseră asupra lui toată afecţiunea de care erau în stare, desigur nu puţină, şi numai lui îi dedicaseră bătăile inimilor lor de femei, revărsaseră această afecţiune asupra animalului. Iar acesta urma să le fie lor de aici încolo de două şi de trei ori mai drag.

Este obicei omenesc de a ţine în cuşcă, dacă se poate, obiectul propriei iubiri. O cuşcă mare era şi locuinţa obişnuită a maimuţei, căreia i se pusese

pentru mai multă siguranţă un fel de pieptar încheiat la spate şi de la care pornea un lănţişor fixat cu celălalt capăt înăuntrul coliviei şi care îi lăsa joc liber în tot interiorul acesteia. E drept că şi animalul arăta necontenit mare neastîmpăr ; nici chiar castrat, cum se cuvine, şi cu dinţii piliţi nu părea să fi pierdut cît de cît din neliniştea sa firească. Adesea ţipa sau scîncea ca un copil, fără motiv dovedit, se jeluia, se înfuria pentru te miri ce, făcea gestul de a sări în obrazul străinilor, cîteodată chiar şi în al stăpînelor, iar ochii săi extraordinar de vioi se aprindeau atunci de o ură cumplită ;

— Dar, în fond, este aşa de bună ziceau bătrînele domnişoare. Şi într-adevăr adesea îi era de ajuns, pentru a o „întreţine", o nucă, pe care o sfărîma în măsele, şi se punea s-o aleagă şi s-o mănînce cu exagerată luare aminte. De obicei, lăsată liberă, se purta cu mai multă cuminţenie, ceea ce nu este de mirare ; de aceea, domnişoarele luaseră obiceiul de a-i da drumul cîteodată, bineînţeles într-o cameră închisă. Ea se putea atunci căţăra pe mobile, îndeplinind aceasta cu nesfîrşită delicateţe, fără a strica ceva vreodată şi făcîndu-şi astfel de lucru după voia inimii ; atunci înceta să mai scîncească fără rost. Nu înseamnă că, în aceste condiţii chiar, s-ar fi oprit să manifeste, cu toată reţinerea sa, oarecare obrăznicie. În definitiv, fie şi aşa eunuc, el era bărbatul casei, şi răsfăţat pe deasupra, spre ruşinea lamentabilului său fel de viaţă. Cînd era liber, după ce se dezlănţuia cît avea poftă, ochişorii începeau să i se închidă copilăreşte şi venea să se refugieze în braţele uneia din cele două domnişoare, de obicei la Lilla ; sau, mai bine, dacă ea era culcată, se lipea de pieptul ei, pe care îl apuca cu

toate cele patru membre ale sale în atitudine de posesiune. Maimuţa ajunsese să-şi dezvolte aceste calităţi virile mai ales după moartea doamnei Marietta ; mustăcioasa şi bărboasa bătrînă îi insuflase într-adevăr o supunere nedumerită şi parcă duşmănoasă, ce semăna mult cu teroarea. Dar cu acestea bag de seamă că am şi căzut în greşala mai sus combătută, anume de a atribui unui animal atitudini şi sentimente umane, aşa că pun punct.

Încă neeliberate de atmosfera apăsătoare creată de suspomenita lor mamă, dar despovărate totuşi de prezenţa ei, domnişoarele începeau să se bucure astfel de oarecare linişte, cînd pe neaşteptate căzu trăsnetul. Să ne aducem aminte de tot ce-am spus pînă aici cu trudă şi să judecăm.

Într-o bună dimineaţă, se prezentase la uşa de intrare, cu un aer grijuliu şi misterios, superioara mănăstirii apropiate şi aproape alipite (monastire, spuneau domnişoarele), pe care ele două o cunoşteau, întrucît îi făcuseră cîteodată danii pentru săraci *quod supereat*[1]. Introdusă în salonul verde, începuse prin a spune că ea cunoştea din experienţă credinţa lor nezdruncinată şi smerenia lor şi exemplara lor modestie în viaţă, încît cu atît mai penibilă îi era comunicarea ce urma să le-o facă ; dar, oricum, continuase după alte preambuluri, nu mai putea trece sub tăcere ceea ce se petrecea acum în mănăstire, datorită unui animal care era al lor. Aici, fireşte, domnişoarele căzute ca din nori, ceruseră cu însufleţire superioarei să le lămurească, ceea ce aceasta în cele din urmă şi făcuse.

---

[1] Ce prisoseşte (lat.).

Pe scurt, călugăriţa acuza pe maimuţă că ar fi pătruns noaptea pe furiş în capela lor, acolo sub eucalipţi, ar fi sustras sau mîncat o anumită cantitate de azime sfinţite şi ar fi băut din vinul, chiar dacă nu sfinţit, dar totuşi binecuvîntat ; furt profanator, sau înfulecare profanatoare care, după spusele sale, nu era faptă de o singură dată, ci se repeta de la o vreme, şi pe scurt se repetase şi cu o seară mai înainte ; de al cărei autor nu mai aveau nici o îndoială, din păcate, altminteri ea n-ar fi avut cutezanţa etc.

Lăsînd acum deoparte ch-urile, uh-urile, ah-urile domnişoarelor pe care le dezlănţuise această problemă nemaipomenită, voi căuta să mă menţin, pe cît posibil, la cronica simplă a evenimentelor.

Dintre cele două fete bătrîne, Nena fu cea dintîi care îşi reveni, pe cînd cealaltă se mai pierdea încă în scuze şi, cu involuntară impietate, în oferte de despăgubire, şi o ruga pe călugăriţă să-i mai dea cîteva lămuriri şi să-şi justifice bănuiala sa.

— Nu bănuială, replicase superioara, puţintel înţepată, ci absolută certitudine !

Într-adevăr cîteva călugăriţe, izbite de inexplicabilele sustrageri ale sacrei cuminecături, vegheaseră, spionaseră, stătuseră de strajă şi, în cele din urmă, în noaptea trecută, observaseră o mică umbră care... De altfel, maimuţa fusese văzută adesea, în vremea din urmă, e drept că în cuşca sa, pe balconul ce dă spre grădina comunităţii, sau la fereastra bucătăriei, tot într-acolo orientată ; părea că urmăreşte cu interes mişcările călugăriţelor şi...

— Ehei, maică, multe lucruri aţi mai observat ! întrerupse Nena. Feriţi-vă însă, adăugă ea surîzînd, de bănuielile prea temerare. Tombo al nostru (care, la origină Tomboo, era numele maimuţei) Tombo al nostru este ştrengar, da ; de o asemenea faptă nu este însă în stare. Apoi, vă mai rog, poftiţi pe aici !

Şi o duse pe superioară drept la bucătărie. Se căznea să-şi menţină calmul, dar în realitate era adînc tulburată şi jignită, aproape ca şi cum ar fi fost vorba de propria sa cinste dacă maimuţa s-ar fi făcut vinovată de o asemenea faptă. Aceasta, închisă şi priponită în închisoarea sa, tocmai se căuta de purici la soarele palid care pătrundea pieziş prin fereastra deschisă ; zărind pe străină, făcuse ca de obicei mişcarea de a sări asupra ei, dar îndată se liniştise şi se pusese să observe cu cea mai mare luare aminte pe acest personaj negru cu boneta sa nemaipomenită pe cap.

— Iată-l, maică, continuă Nena arătînd cu degetul cuşca, desigur că noi nu i-am dat drumul ; cum ar fi putut el să se elibereze singur ? Vă întreb ! Uitaţi-vă puţin ; cum ar putea un animal micuţ ca el să rupă lanţul ăsta şi să forţeze uşiţa asta ? Apoi, ar fi trebuit să găsim lanţul rupt, nu ? Iar uşiţa nu este închisă pe dinafară ? Toate sînt la locul lor... Nu, nu, maică, este o eroare desigur.

— Şi totuşi !... mai stărui superioara.

Între timp, un şir de măicuţe purcesese să străbată grădina mănăstirii, aflată dedesubt, îndreptîndu-se încet spre capelă, locul pretinsei nelegiuiri. Maimuţa care, obosită de a tot cerceta pe superioară, se întorsese să privească afară, arătase, văzîndu-le, cel mai viu interes ; apleca într-o parte capul, se agăţa de bare, sărea pe picioare lovindu-şi parcă genunchii, se încrunta, făcînd şi alte mici

mişcări bruşte şi caraghioase. Părea că se distrează grozav.

— Iată, iată, vedeţi ? zise superioara.

— Dar ce legătură poate avea ? aşa face totdeauna, preciză Lilla imprudentă.

— Ei, tocmai, ce spuneam eu !... făcu vag cealaltă.

— Nu, nu, repetă Nena cu tărie, drept concluzie, fără îndoială v-aţi înşelat.

În aceşti termeni conversaţia nu mai putea continua, desigur. Superioara, văzîndu-i împotrivirea, schimbase întrucîtva tonul şi luase un aer de mieroasă compătimire, ca şi cum ar fi deplîns sincer pe bătrînele domnişoare că au în casă un asemenea deşucheat ; recomandase ca animalul să fie în orice caz supravegheat, pentru că ar fi cu adevărat regretabil ca în casa lui Dumnezeu etc., iar cele două domnişoare promiseseră din toată inima. Maica, nu fără a fi acceptat cîte ceva pentru săracii din cartier, se retrăsese întrucîtva nedumerită : printre altele, înţelegea doar pînă la un punct încăpăţînarea Nenei de a voi să-şi spele maimuţa de orice învinuire.

Îndată ce ieşise călugăriţa, Nena îşi schimbase dintr-o dată atitudinea ; stăpînirea-i de sine se prefăcu într-un fel de spaimă neliniştită, în prada căreia umbla de colo-colo prin odăi şi îşi frîngea mîinile repetînd :

— Este oare cu putinţă una ca asta ? Totuşi, cum ar fi putut s-o facă ? şi alte asemenea vorbe. Lilla, pe care agitaţia ei o scosese puţin din prosteasca-i încremenire de prim-moment, căzuse iarăşi în aceeaşi stare ; aşa că amîndouă, împreună cu servitoarea chemată îndată la dezbatere, se în-

tinseră la o neobosită sporovăială asupra inexplicabilei afaceri. În fond, Nena nu prea credea că ar fi cu putinţă asemenea ispravă din partea maimuţei ; era, însă, în orice caz adînc jignită, cum spuneam mai înainte, că Tombo al lor ar fi putut fi măcar bănuit. Celelalte două aveau fiecare părerea lor. Discuţiile, ideile, sfaturile date şi primite, înfierbîntîndu-şi creierii, apoi liniştindu-se sau convingîndu-se reciproc tustrele, ţinuseră toată ziua aceea şi chiar şi ziua următoare, fără a mai socoti o bună parte din prima şi din a doua noapte. Despre această chestiune mai fuseseră informaţi, dar sub pecetea secretului, unul sau altul din vizitatorii întîmplători, care găsiseră şi ei, desigur, cîte ceva de spus.

Acestea au fost două zile urîte pentru bietele domnişoare : dar le aşteptau altele şi mai rele. În cele din urmă, luaseră hotărîrea să nu se mai gîndească deocamdată la această chestiune ; iar maimuţa, retrasă mai întîi cu bună-chibzuială în dormitor, a fost iarăşi adusă în bucătărie la locul ei, fiindcă mirosea urît noaptea şi, pe de altă parte, spiritele fiind oarecum calmate, scoaterea ei de sub bănuială fusese, ca să zicem aşa, recunoscută. Nu înseamnă însă că domnişoarele nu rămăseseră ca urmare la toate acestea cu inima strînsă. Şi iată că în dimineaţa celei de a treia zile, tocmai cînd viesparul dădea semne de liniştire, sosise, din partea superioarei, o călugăriţă speriată ca să spună, pe scurt, că sustragerea hranei sacre se repetase chiar în acea noapte şi că maimuţa fusese aproape prinsă asupra faptului ; după care maica plecase îndată.

Omit şi acum să descriu reacţiunea femeilor faţă de asemenea încunoştinţare. Fu stabilit ca maimuţa

să fie spionată începînd chiar din acea seară. Motivele acestui fel de a proceda, cerut mai ales de Nena, nu vor părea poate limpezi oricui ; pentru ce, s-ar putea spune, nu se mărginiseră domnişoarele să încuie de aci încolo animalul într-o odaie, cel puţin pe tot timpul nopţii ? Răspunsul precis n-ar fi poate nici uşor, nici prea simplu, aşa că-l iert pe cititor. Mă limitez să arăt aici că, în ceea ce priveşte pe Nena, ea nu dorea chiar atît de mult să ţină efectiv în frîu maimuţa, cît să-şi facă o idee lămurită despre moralitatea ei.

— Tu ştii, spuse ea cu întristare sorei sale, într-un moment cînd se aflau singure seara, tu ştii cît ţin eu la Tombo ; dar dacă cu adevărat a făcut una ca asta, cu mîinile mele o să-l aşez mort în micul său coşciug !

CAPITOLUL AL PATRULEA

Trecuseră vreo două-trei nopţi pînă ce femeile, care vegheau cu rîndul, au putut surprinde pe maimuţă, dacă nu cu altceva, dar în flagrantă încălcare a regulilor casei ; ba chiar, ca s-o spun pe loc, în flagrant delict de noctambulism şi de rea purtare. Ele stabiliseră ca pe întreaga durată a nopţii cel puţin una din ele să rămînă trează şi să ia loc în tăcere, la ora obişnuită a odihnei, pe un fotoliu aflat în dormitorul care dădea în micul coridor din faţa bucătăriei ; prin cele două uşi, lăsate întredeschise, santinela putea numai bine să supravegheze cuşca animalului, luminată îndestulător de candela electrică aprinsă zi şi noapte, în bucătărie, în faţa unei icoane a Maicii Domnului. Santinela aceasta trebuia

să ia, fireşte, aminte să nu facă vreun zgomot suspect, astfel încît maimuţoiul să poată crede că locuitoarele casei s-au lăsat ca întotdeauna în voia somnului şi, în genere, să nu simtă nimic ieşit din comun în obiceiurile lor ; ea trebuia să dea alarma la cel mai mărunt fapt demn de semnalat.

În primele nopţi, va să zică, animalul dormise liniştit pe culcuşul său de cîrpe, într-un colţ al cuştii, deşteptîndu-se doar la o oră sau două, ca să se scarpine furios sau să bombănească, cum se părea, cîte ceva. O dată sau de două ori chiar se ridicase şi se învîrtise oarecum jur-împrejur, vreun sfert de oră, parcă ar fi vrut să-şi desmorţească picioarele şi braţele ; agitaţia aceasta rămăsese totuşi fără alte urmări. În sfîrşit, în a patra noapte, poate, era de strajă însăşi Nena ; ea se întărise tot mai mult în ideea că Tombo al ei era nevinovat şi mai presus de orice bănuială, iar acum aproape aţipise. Cînd, iată că-l văzu nedesluşit pe animal, care tocmai se ridicase, se scărpinase şi se mişcase în sus şi în jos prin cuşcă, zgîlţîind cu violenţă tăcută barele de pe latura uşiţei ; aceasta o făcu să-i piară somnul şi să-şi ascută privirea.

Tombo se retrăsese, dar pentru a se deda unei serii de scuturări frenetice şi de răsuciri, asemănătoare cu acelea ale unui cîine care-şi scutură apa de pe spinare, asemănătoare şi cu ale pisicii cînd vrea să se elibereze de ceva care o încurcă, şi care nu se înţelegea bine unde aveau să ducă ; dar şi acestea cu totul fără zgomot. În cele din urmă, mai înainte ca Nena să-şi poată da seama de ceea ce se întîmpla, animalul apăruse descotorosit de pieptarul său şi deci şi de lanţ. Iată aşadar că descoperise cum trebuie procedat, şi nu era, cu sigu-

ranță, pentru prima oară, operațiunea părînd a-i fi familiară. Domnișoara îi urmărea mișcările cu respirația tăiată.

Acum Tombo se apropiase iarăși de ușița cuștii și o scuturase din nou cu un fel de grabă prudentă ; văzînd că nu cedează, schimbase tactica. Trebuie spus că jur împrejurul acestei ușițe era o fîșie lată de tablă, pusă anume acolo pentru ca prizonierul să nu poată, scoțînd mîna printre bare, s-o deschidă întîmplător pe afară. Constructorul cuștii ținuse însă doar aproximativ seama de inteligența nativă a animalului pe care urma să-l adăpostească. Într-adevăr, maimuța, apucîndu-se de barele care erau pe laturile și deasupra suszisei benzi, se cățărase pînă ce trecuse de obstacol și de acolo de sus scosese un braț care se dovedise neînchipuit de lung, înspre clempușul ce închidea ușița pe afară. Dar nici așa nu reușise să-l ajungă. S-ar fi putut părea că pînă aici nu făcuse decît să ocolească dificultatea, dar avea motivele sale : se convinsese, adică, din vreme, că clempușul se manevra mai bine de sus, decît din lături. Coborînd, se îndreptase acum cu hotărîre spre un fel de trapez aflat acolo, în interior, pentru giumbușlucurile lui și îi scosese cu îndemînare bara transversală, de altminteri mai demult slăbită (această operație, ca și una aidoma cu cea următoare, trebuie să o fi văzut el făcîndu-se în cine știe ce împrejurare). După aceea, înarmat cu această sculă, revenise la locul său de deasupra ușii și scoțînd din nou brațul, a cărui lungime era de data aceasta crescută cu aceea a barei, dibuind puțin, ajunsese în sfîrșit să miște și să facă să cadă clempușul ; cușca se deschisese.

Nena ar fi vrut să dea alarma pe loc, dar nu putea s-o facă fără a trezi bănuielile maimuței. Aceasta nu părea de altfel să se grăbească a profita de libertatea cucerită, ca și cum ar fi făcut toate acestea din joacă, sau pentru a-și încerca propria-i îndemînare ; astfel că bătrîna domnișoară începea iar să spere.

Tombo se afla acum într-un colț al cuștii, înspre culcușul său, unde se apucase să se învîrtească în loc, cu o ușoară bombăneală sau gîfîială, îndoind puțin picioarele, ca și cum ar fi vrut să-și găsească poziția cea mai comodă spre a se culca, așa cum fac cîinii cîteodată. Se oprise și rămăsese apoi nemișcat o vreme, pe jumătate așezat și cu mîinile apăsînd pe podea. În cele din urmă, se ridicase pe picioare și se întinsese apoi căscînd larg de tot și scărpinîndu-și pîntecul ; scosese și un fel de scîncet abia auzit. Nena nu pierdea nici unul din aceste gesturi și sunete. Animalul păru a se hotărî, în sfîrșit, să facă ceva și tot corpul său exprima această voință. Se ducea la dreapta și la stînga, în obișnuita sa manieră repezită, iar ochii îi sclipeau. Mai stătuse o clipă nemișcat, parcă ascultînd, apoi înaintase țopăind spre ușiță. Dar se poticnise într-un fel de pahar de cositor pe care-l avea acolo pentru apă ; se oprise atunci, neliniștit, să-l dea la o parte, sau mai degrabă să-l bată copilărește, ca și cum i-ar fi pedepsit îndrăzneala. A urmat iarăși un răstimp de totală nemișcare, poate o răvășeală a gîndului sau teama ca ușorul zgomot să nu fi deșteptat pe careva. Apoi, luase o nouă hotărîre ; de data aceasta, Tombo împinsese ușița cuștii.

Cușca se afla așezată pe o masă lungă, negeluită. Ținîndu-se de unul din picioarele mesei, maimuța

coborîse pe pardoseală, străbătînd-o încoace și încolo de două-trei ori și părînd că nu este prea sigură asupra direcției de luat. Nena, în afară de mîhnire, mai era impresionată de a o vedea acolo pe jos, pe ea cea hărăzită a trăi în aer ; dar nu era numai aceasta. Adevărul este că animalul, care înainta ajutîndu-se cum se cuvine cu mîinile, avea ceva neplăcut și respingător în lumina aceea tainică de noapte ; părea unul din acei gîndaci sau cerambixi care, cînd simt pericolul, se desprind de locul unde stăteau tupilați și, ridicîndu-se în sus pe labe, aleargă grăbiți, furișîndu-se. Sau mai simplu, părea un păianjen monstruos. Acum luase în sfîrșit hotărîrea definitivă : suit iarăși în același chip pe masă, aproape de fereastră, apucîndu-se mai întîi de barele cuștii, apoi de mînerul ferestrei, care era deschisă, o luase pe prichici (de ce preferase acest ocol unui salt mai lesnicios, ar fi greu de spus). Obloanele erau apropiate, dar nu într-atît încît să nu permită trecerea corpului său subțirel, printre prichici și batanți. Cercetînd o clipă bezna de afară și ținîndu-se cu mîna de spetează, maimuța se coborîse în gol, retrăsese apoi mîna, care trebuie să fi găsit altceva ce să apuce, și dispăruse astfel din ochii domnișoarei. Repezindu-se fără zgomot la fereastra unei camere alăturate bucătăriei, ea putuse s-o vadă sărind jos de la capătul unui burlan care trecea chiar la două palme de obloanele celeilalte ferestre. Ajutată de o vagă luminozitate a aerului, putea să-i urmărească și evoluțiile următoare, grăbite dar totodată circumspecte, și care o duseseră în cîteva clipe dincolo de gardul metalic, în grădina mănăstirii. Aici, însă, animalul fusese învăluit de umbra celor doi eucalipți, iar Nena îl pierduse din vedere. I se

păruse, totuși, că se cățărase pe unul din acești arbori ; în nici un caz nu luase drumul spre capelă. Nena se retrăsese într-o stare ce se poate lesne închipui, și dăduse în sfîrșit alarma.

Avînd grijă să nu facă zgomot și să nu aprindă lumini pe partea dinspre curte, cele trei femei s-au reunit lîngă fereastra de unde Nena o văzuse pe maimuță depărtîndu-se. Primul gînd ce le-a venit la tustrele a fost acela de a nu da nici măcar acum de bănuit animalului, spre a putea asista la întoarcerea lui. Idee insuflată doar în parte de curiozitate ; mai degrabă de nerăbdarea de a citi mai deslușit în modul de comportare al lui Tombo, ca și cum el ar fi trebuit, dacă nu știa că fusese descoperit, să dea indicații precise asupra isprăvilor sale nocturne. Nu mai trebuie adăugat, ce e drept, că escapada lui încă nu era pentru domnișoare dovedirea manevrelor sale nelegiuite în mica biserică. Sau, mai degrabă, nu era pentru Lilla și Apollonia, sau „Bellonia“ (servitoarea) ; cît despre Nena, ea se afla într-o stare de tulburare atît de adîncă, încît aproape nu mai putea să vorbească, și încă și mai puțin să facă deducții. Pentru ea, în fond, fapta maimuței îi apărea de la sine ca ceva îngrozitor, pe cînd celelalte două păreau gata s-o judece cu oarecare îngăduință, mai ales dacă nu avea urmări. Ea se simțea trădată, înjosită ; umbla acum prin odaie, în sus și în jos, buimacă și neputînd spune altceva decît :

— Nu trebuia să-mi facă una ca asta !

Lilla și Bellonia, dezbrăcate, așa cum săriseră din pat, sau cam așa, supravegheau în timpul acesta grădina și curtea, schimbîndu-și impresiile pe șoptite ; de la fereastră venea în odaie o lumină slabă care nu era îndestulătoare pentru a desluși obiectele.

După puţin timp, felul de a se purta al Nenei începuse să dea de gîndit celorlalte două şi cînd servitoarea a făcut semn cu cotul stăpînei, aceasta s-a dus spre sora ei şi s-a ţinut de ea scai un răstimp, în agitatul mers al acesteia încoace şi încolo, fără a şti ce să-i spună. Voia s-o consoleze, dar nu ştia bine pentru ce trebuia s-o consoleze, deoarece nu-i înţelegea durerea. Într-un sfîrşit, a purces să spună că poate Tombo nu se dusese chiar la capelă, că poate voise doar să iasă puţin la aer.

— Dar ce are a face asta ? a replicat cealaltă cu asprime, fără să se oprească din mers.

Lilla, intimidată, se pornise să scoată un şir de gemete, de scrîşnete, de cuvinţele fără noimă, ca „spun", „aşa e", „ai înţeles" şi altele ; voia să zică în ansamblu că n-ar fi cazul să pună chiar şi asta la inimă, fiindcă la urma urmei animalele, se înţelege, nu-s decît animale.

Aici, Nena se oprise deodată şi îşi repeta sieşi : „Animale !" ca şi cum s-ar fi gîndit abia acum că Tombo era un animal.

Trecuse un ceas şi mai bine. În sfîrşit Bellonia anunţă cu o şoaptă grăbită, că maimuţa se întoarce. Într-adevăr, aceasta, ivită din umbra unui eucalipt, dar într-un punct îndepărtat de capelă, venea ţopăind, fără prea multă grabă, înspre gardul de sîrmă. Femeile s-au îndepărtat zorite de la fereastră şi s-au pus de strajă la locul obişnuit. De acolo au asistat la o scenă inversă celei descrise mai sus. Reintrat pe acelaşi drum, după ce a stat o vreme pe mobile fără să facă nimic, animalul s-a închis în cuşcă trăgînd după el uşiţa şi a avut grijă să ridice clempuşul, manevrînd de data aceasta din lături. Apoi, cu istovitoare şi penibile răsuciri, a

ajuns să-şi pună la loc pieptarul ; şi a rămas aşa aşezat, cu un aer de năuc. Modul său de comportare, repunerea în bună ordine a tuturor lucrurilor, dovedeau acum neîndoielnic că aceste escapade îi erau obişnuite şi că n-avea de gînd să le curme.

Tombo a trecut repede de la acea stare de năucire, la o agitaţie curioasă. Făcea paşi mari de tot şi parcurgea, din cînd în cînd, cu uimitoare repeziciune, de trei-patru ori cuşca, de sus în jos şi de la dreapta la stînga, am zice că pe o orbită vag circulară ; de fapt semăna mai degrabă cu un iepure de casă înnebunit, decît cu o maimuţă. Dar îndată ce Bellonia a intrat în bucătărie, la treabă (fiindcă între timp se făcuse ziuă şi vrednica slugă nu se mai gîndea acum să se culce), s-a trîntit pe culcuşul său scîncind şi s-a prefăcut că doarme. Deocamdată nimeni nu-i spunea nimic ; aceasta din porunca Nenei, care anunţase nedesluşit că voia să-l mai spioneze, aşa că el nu trebuia să ştie că fusese surprins.

Domnişoarele se retrăseseră acum să se odihnească. Nici nu apucaseră să închidă ochii aproape, că şi sosise vestea unei noi nelegiuiri săvîrşite în capelă. De data aceasta, călugăriţa trimisă de mănăstire, temîndu-se să nu supere pe aceste doamne cucernice, se mărginise a-şi depune solia la portar ; acesta ştiind că ele se scoală de dimineaţă, se urcase îndată.

Astfel încît, pe deasupra, vorba se răspîndi, iar tot grupul acela de case, ca să nu zicem tot cartierul, fu pus la curent cu bănuiala cea cumplită, certitudine acum, care apăsa asupra lui Tombo. E drept că nici călugăriţele comunităţii nu făceau o prea bună figură în povestea asta. Într-adevăr, unii

pretindeau că au auzit, în vremea din urmă, gălăgie grozavă noaptea în mănăstire ; aceasta ar fi avut drept pricină că, în primele dăţi, surorile crezuseră că Tombo ar fi un diavol cu coadă venit să le pedepsească pentru păcatele lor. Dar cît de vie este fantezia populară, toată lumea ştie.

CAPITOLUL AL CINCILEA

În ziua următoare acelei nopţi agitate, Nena îşi mai revenise, sau cel puţin aşa părea. Povestise toate cele văzute, sorei şi servitoarei, apoi discutaseră împreună îndelung. Dar, pe măsură ce ele se convingeau mai mult de răspunderea lui Tombo în chestiunea cuminecăturii, văzînd şi pe Nena mai liniştită, o recunoşteau fără ocol ; dar ea o respingea tot mai făţiş. Că maimuţa fusese aceea care se zbătuse în secret pentru a merge să se cocoaţe pe eucalipţi, nu putea să nu admită, spunea ea ; totuşi, de la un lucru la altul mai era cale destulă.

— Ei, na, încheia Nena de fiece dată, plimbîndu-se prin odaie cu panglicile pantalonilor atîrnînde, fiindcă despre o toaletă îngrijită nu mai putea fi vorba în ziua aceea ; ei, na, nu este el în stare de una ca asta !

Ca să nu mai revenim la acest punct, Nena era o fire din acelea care, într-un anume sens, se tem inconştient de ele însele, avînd în orice caz nevoie să capete siguranţă absolută asupra anumitor lucruri ; asta întrucît ştiu că aceste lucruri vor provoca în ele reacţiuni ascunse sau făţişe, dar ireparabile ; însă nu preferă să le evite, menţinîndu-se în stare de relativă neştiinţă, ci, dimpotrivă, caută

şi, ca să zicem aşa, îşi doresc dovezi hotărîtoare, oricît de dureroase ar fi pentru ele. Firi crude, dacă vreţi ; sau cel puţin drepte pînă la cruzime. De altfel, aceasta e o psihologie uşurică şi nu garantez cîtuşi de puţin exactitatea interpretării. Cine poate şti ce anume gîndea sau simţea Nena în această împrejurare ? Nu am pretenţia să explic nimic şi revin la cronica mea.

— Ei na, ei na, continua ea, clătinînd din cap.

În timpul acesta sora ei bătea cîmpii, întrebîndu-se ce-ar fi de făcut pentru a ţine maimuţa în frîu pe viitor :

— Ai înţeles, ei, zic şi eu, un animal care deschide uşiţele, care-şi scoate zgarda, adevărat, cum se poate ?... apoi gemea la nesfîrşire.

Dar deodată, se păru că Nenei îi venise o idee ; începu îndată să se îmbrace cum se cuvine, urmată de celelalte două, care îi cereau lămuriri. Îşi dezvălui, pe scurt, intenţia de a se duce alături, la mănăstire.

— Nu cred asta, spunea ea, nu pot să cred dacă nu văd !

În concluzie, voia să ceară maicii superioare un lucru nemaiauzit, după părerea celorlalte, contrariu oricărui obicei şi nepotrivit unei persoane cu mintea întreagă : permisiunea de a veghea noaptea în capelă şi de a surprinde animalul în flagrant delict, dacă va fi cazul. Căutară ele s-o abată de la acest gînd, dar ea îşi văzuse mai departe de treabă. În timp ce-şi punea pălăria cu păsărele, spusese :

— Duceţi-vă la *el*, să nu-i lipsească nimic ; pe mine să nu mă trimiteţi, că nu vreau să-l văd. Iar dacă este chiar adevărat, încheiase ea ieşind, om vedea atunci ; acum n-are rost să mai vorbim.

Cum s-a descurcat Nena cu maica superioară, nu se ştie. Aceasta trebuie să fi căzut din nori văzînd o bătrînă serioasă şi cucernică atît de frămîntată pentru moralitatea maimuţei sale, cînd ar fi fost de ajuns să o lege ceva mai solid. Sau poate susceptibila călugăriţă s-o fi simţit jignită că nu era crezută comunitatea pe cuvînt, chiar dacă oiţele sale nu zăriseră, în mod real, decît o umbră. Dar cum-necum, lăsînd toate la o parte, cazul era delicat ; să indispună pe două mai mult sau mai puţin darnice binefăcătoare, nu-i convenea, astfel că sfîrşise prin a fi gata la o asemenea nebunie, probabil după ce consultase pe conducătorul spiritual şi cine mai ştie pe cîţi alţii. Fapt este că Nena s-a întors acasă după un ceas, puţin răvăşită şi cu nasul asudat mai tare ca oricînd ; obţinuse însă ceea ce voia. În tot restul zilei a stat tăcută, a dormit cîtava vreme, iar seara a fost gata pentru noile sale privegheri.

Se înţeleseseră ca una din cele două rămase acasă să spioneze totuşi pe maimuţă în modul obişnuit, deoarece Nena, stînd de pază în interiorul capelei, nu putea fi de ajuns pentru a-i supraveghea mişcările. Dar, în prima noapte, nici una din cele două străji nu observase nimic suspect ; maimuţa dormise mai mult sau mai puţin liniştită, iar Nena, întoarsă acasă şi auzind raportul ajutoarei sale, căpătase o expresie ciudată, şi de triumf şi de contrarietate, care se contopiră şi se transformară în cele din urmă într-o duioşie consolată. După a doua noapte, expresia aceasta, cu evoluţia ei mai sus-arătată, devenise şi mai puternică, deoarece Tombo părăsise într-adevăr cuşca şi casa, dar nu apăruse în capelă ; acesta era chiar un pas sănătos pe calea parţialei sale reabilitări.

— Vă spuneam eu ! prindea să murmure Nena.

În cea de-a treia noapte...

Nena nu era mai niciodată singură în capelă în timpul vegherilor ; din porunca superioarei, desigur, îi ţinea de urît şi avea şi un ochi asupră-i una sau alta din surorile de gardă, numite şi portărese, deoarece comunitatea făcea, printre altele, şi nu ştiu ce serviciu nocturn pentru asistenţa bolnavilor. În această a treia noapte, însoţitoarea sa era o maică tinerică şi sfioasă, poate de-abia călugărită, cu accent furlan [1], care se tulbura şi se roşea doar cît o priveai. Cele două se puseseră la pîndă ca şi în noaptea precedentă, adică într-un fel de sacristie, prin care capela avea legătură dintr-o parte cu restul clădirii, şi a cărei uşă o lăsaseră întredeschisă. În cîmpul lor vizual aveau la dreapta uşa exterioară a capelei, care se deschidea spre grădina cu cei doi eucalipţi, dar era bineînţeles închisă pe dinăuntru ; la stînga, cum s-ar spune, în faţă, altarul, pe care îl vedeau cam cum se văd din culise podiumurile de pe scenă. Nefiind de ajuns candela pe care maicile o ţineau mereu aprinsă într-un anumit punct al altarului (era într-adevăr din acelea cu fitil de plută, aproape cufundat în ulei şi care desigur nu izbutesc să împrăştie bezna, ca să lumineze convenabil şi neîndoielnic scena), bătrîna domnişoară obţinuse să fie aprinse, pe cheltuiala ei, de o parte şi de alta a tabernacolului, două lumînări groase. În felul acesta, iluminaţia era, am putea

[1] Din provincia Friuli.

spune, sărbătorească, dacă se ţine seama de micimea capelei.

Uşa sfîntului locaş avea deasupra un fel de grătar semicircular, ca o coadă de păun, acum însă fără geam ; era destul de des, dar poate că nu atît încît să nu permită trecerea unei maimuţe. Oricum, aceea era singura deschizătură prin care animalul ar fi putut pătrunde înăuntru, fiindcă tocmai prin ea, în afară de uşa propriu-zisă, primea lumină capela ; şi tocmai prin punctul acela susţineau maicile că l-ar fi văzut cîteodată fugind. Cele două stăteau deci pitite în întuneric, cu ochii aţintiţi într-acolo. Luaseră loc, musafira, nu se ştie cît de binevenită, pe un jilţ capitonat, rezervat poate episcopului sau duhovnicului, iar călugăriţa — pe o bancă ; îşi mormăiau între timp rugăciunile, întreţesute cu încercări de conversaţie întreruptă de emoţia Nenei. Dar de la o asemenea măicuţă nu se puteau scoate două cuvinte în şir. Surîdea, surîdea, sau era de presupus că aşa făcea, ajungînd doar să spună, gîngăvindu-se, că după socoteala ei, maimuţa avea să vină cu siguranţă, fiindcă „nu lăsa să treacă niciodată trei nopţi“ (adică nu lipsea niciodată mai mult de trei nopţi).

Şi iată că, în ceasul dinspre zori, cînd pleoapele le erau îngreuiate de o firească toropeală, o umbră vagă se ivea la grătarul semicircular, o umbră ce păruse enormă o clipă, apoi îşi micşorase brusc volumul şi prindea consistenţă.

Tombo vîrî mai întîi printre barele de fier foarte lungul său braţ pe care i-l ştim şi-l mişcă puţin, ca şi cum ar fi cercetat aerul. Intră apoi cu umărul şi, de pe arhitravă, măsură distanţa care-l despărţea de bazinul gol al unui agheasmatar aflat în dreapta

uşii ; se avîntă într-un zbor precis pe marginea acestuia. Dar întrucît felul său de a se purta în asemenea împrejurări ne este îndestul de cunoscut, nu-i vom urmări cu amănuntul evoluţiile şi nici nu ne vom opri să cercetăm fiece mică mişcare a sa. Pînă ce, după străbaterea grăbită, cu mers de păianjen, a capelei în toată lungimea ei, iată-l pe maimuţoi căţărat pe altar. Acum Nena îl vedea prea bine, acolo, s-ar putea spune, la cîţiva paşi în faţa ei, în plina lumină a celor două lumînări. Şi ea şi maica încremeniseră şi-şi ţineau răsuflarea. Iar acţiunea cea cumplită începu.

Tombo s-a apropiat cu hotărîre de pristol şi l-a deschis brusc, izbind uşiţa în lături. A stat o clipă să se uite înăuntru, pieziş, ca o găină, şi-a vîrît ştiutul braţ şi a scos de două ori cîte un pumn de cuminecătură, pe care a înfulecat-o iute. Aici măicuţa, nemaistăpînindu-se la vederea nelegiuirii, a făcut o mişcare şi a strîns cutremurată braţul Nenei ; aceasta şi-a dat seama că însoţitoarea ei se pregătea să intervină, mai ales fiindcă scopul vegherii pentru ea părea acum atins ; dar a ţintuit-o pe locul ei cu o energie nebănuită, cu violenţă aproape, în timp ce-i punea mîna pe gură. Maica s-a temut, sau a fost ispitită.

După ce a înghiţit sfînta cuminecătură, Tombo a dat cîteva tîrcoale pe marginea podiumului, schimonosindu-se, ca şi cum ar fi aşteptat aplauzele vreunui public în urma celor făcute. S-a apropiat apoi de pristol, a scos de data asta o singură bucăţică de cuminecătură, pe care a lăsat-o să cadă pe altar ; apoi, ţinînd orizontal pe picior sfîntul potir, l-a lăsat de asemenea să cadă, fără a-l urmări cu privirea ; în sfîrşit, cu dreapta, a înşfăcat sfîntul

antimis, pe care, dimpotrivă, l-a reţinut. S-a întins spre cornişa altarului şi a luat cu stînga carafa de vin sfinţit, pe care a strîns-o la piept. S-a răsucit, s-a oprit, privind năuc, cu aceste ultime două obiecte în mînă, neştiind parcă ce să facă cu ele, sau mai degrabă, avînd mîinile ocupate, neştiind cum să continue. După aceea, scuturînd cu violenţă sfîntul antimis şi reuşind în acest chip să-l desfacă, l-a aruncat la picioare. Apoi l-a luat, punînd în timpul acesta carafa între picioare, dar o clipă mai tîrziu a ridicat carafa, lăsînd antimisul ; în cele din urmă le-a ţinut pe amîndouă, ca la începutul manevrei. Numai că, datorită mişcărilor sale abrupte, o parte din pînza sacră i se înfăşurase în jurul braţului şi atunci Tombo şi-a dat seama că se putea folosi de mîna dreaptă fără ca pînza sacră să cadă. Înşfăcînd acum sfîntul potir şi scuturînd carafa pentru a face să-i iasă dopul, s-a apucat să toarne în el vin sfinţit. În acest scop, proceda într-un chip ciudat şi anume : fără a îndepărta de la piept carafa, apropia de sine şi totodată de gura acesteia sfîntul potir ; apoi, aruncîndu-se cu tot corpul îndărăt şi răsucindu-se întrucîtva, făcea să treacă cîteva picături din lichidul sacru dintr-un recipient în celălalt. O dată făcute acestea, s-a ghemuit jos şi a aşezat cu delicateţe sfînta cupă la picioare. Apoi, înălţîndu-se într-o mişcare bruscă, a ridicat în aer carafa cu un fel de avînt şi i-a lins gîtul ; îndată după aceea s-a repezit şi a băut pînă la ultima picătură vinul sacru ce rămăsese.

Nu era mult, acel vin sacru, dar efectul a fost aproape imediat. Fără ca propriu-zis să-l îmbete, a avut însă darul să-i insufle animalului un aer ţanţoş şi multă îndrăzneală, iar gesturilor sale o nuanţă

parcă mai bruscă şi mai caraghioasă. Carafa a fost lăsată acum să cadă în voia sorţii ; o dată căzută, Tombo a împins-o plin de furie în lături cu amîndouă mîinile. Asta fiindcă se ghemuise iarăşi jos ca să reia sfîntul potir, pe care l-a aşezat acum chiar în mijlocul altarului. A cules de asemenea cuminecătura şi a pus-o deasupra, în chip de capac. A pus apoi mîna pe sfîntul antimis care îi atîrna încă pe braţ, nu ca să acopere primele două obiecte, ci ca să-l azvîrle la repezeală pe umeri. Astfel împodobit, s-a învîrtit o vreme în jurul lor, într-un pas care s-ar fi putut spune de dans ; a sărit de cîteva ori repezit cu ambele picioare, bătînd tare podiumul cu tălpile. S-a apropiat de sfîntul potir, pe care l-a apucat stînd cu spatele faţă de locul rezervat credincioşilor, privind adică spre pristol ; l-a înălţat, l-a pus la loc ; s-a întors cu faţa, a desfăcut braţele, dar fără a depărta prea mult coatele de corp, cu palmele deschise ; s-a îndreptat iarăşi spre sfîntul potir ; iarăşi l-a înălţat... Cele două femei pentru moment nu înţelegeau, sau refuzau să înţeleagă... Cititorule, eu n-am nici o vină : *Tombo oficia liturghia.*

Înfulecase aşadar animaliceşte sfînta cuminecătură şi băuse vinul binecuvîntat. Iar aici mă cuprinde o nouă ezitare. Nu ştiu dacă am dreptul să spun chiar totul şi să tulbur pînă într-atîta sufletele alese dar, în sfîrşit, sînt silit să redau şi ultima grozăvie din acea grozavă noapte. Apucat de o neaşteptată nevoie, Tombo lăsase să-i cadă potirul sacru şi să se rostogolească pe podium ; iar, la o muche a tabernacolului... Trebuie s-o spun, totuşi, într-un fel : a făcut pipi pe altar.

Strigătul îndelung reţinut al măicuţei izbucnise ; se şi aruncase în genunchi şi, cu suspine agitate, cînd exclama, cînd abia murmura :

— Iartă-ne, Doamne !

Cît despre domnişoară, ea nu rostise nici o vorbă. Se ridicase buimacă şi se îndrepta spre biserică.

La zgomotele acestea, Tombo se grăbise să arunce totul la loc în pristol, a cărui uşiţă o reînchisese trîntind-o. Îşi recunoscuse desigur stăpîna, acum ; şi după ce străbătuse în goană capela arătînd în toate felurile o groază nebună, se tot ducea pe unde venise.

Profitînd de această clipă de suspensie, voi risca o ipoteză : anume că maimuţa asistase de multe ori la liturghia imitată de ea în această noapte în mod grosolan şi nelegiuit. Avea obicei, cum s-a văzut, să iasă pe afară la lumina stelelor ; este de asemenea adevărat că prima liturghie se slujeşte prin unele locuri şi în unele anotimpuri încă pe întuneric. Tombo putuse deci să privească din spatele grătarului ceremonialul, atunci cînd întîrziase întîmplător la plimbare ; pînă ce, într-această bună noapte, i se năzărise să imite pe slujitori. Dar fusese prima şi ultima sa încercare. Repet însă iarăşi că nu am cumva pretenţia să lămuresc ceva din această poveste obscură.

Deoarece animalul luase un drum mai scurt, a ajuns acasă înaintea Nenei ; acolo a reintrat zorit în cuşcă, a tras uşiţa (numai că, de data aceasta, n-a mai lăsat în jos clempuşul) şi-a pus iarăşi pieptarul, care îi rămăsese însă sucit şi trăgînd de unul din umeri. Cînd stăpîna, întoarsă acasă, a intrat în bucătărie, el a fost cuprins de un tremur violent în toate membrele, s-a aruncat pe culcuş prefăcîndu-se că doarme, dar îndată după aceea, parcă

convins că asemenea viclenie era de-aici încolo zadarnică, a deschis iarăşi ochii şi i-a aţintit asupra ei, în rugă fierbinte. Scîncind apoi slab, a făcut gestul de a-şi smulge părul, prin aceasta voind poate să facă mărturisire de căinţă. Dar stăpîna nu spunea nimic şi părea că nici nu bagă în seamă că e şi el acolo.

La înfriguratele întrebări ale celorlalte două femei rămase acasă, n-a răspuns decît atît : Trebuie să moară !

CAPITOLUL AL ŞASELEA

Lilla, susţinută în parte de Bellonia, încercase să ia apărarea lui Tombo din toate slabele sale puteri. După cum i se păruse prea de tot consternarea sorei sale faţă de năzbîtiile animalului, tot aşa îi părea acum prea de tot şi prea crudă pedeapsa pusă la cale, consecinţă logică însă a acelei consternări. Tînguindu-se, ba chiar cîteodată scîncind, ceea ce îi răvăşea, dincolo de ceea ce poate concepe o fantezie obişnuită, obrajii ei scofîlciţi cu ochelarii curmeziş, călca cu paşi mici şi repeziţi în urma Nenei şi se străduia să aducă, în favoarea maimuţei, argumente care erau de fapt mereu cele obişnuite şi mereu aceleaşi. Cealaltă, de loc dispusă la început să dea lămuriri, se hotărîse în cele din urmă şi începu a raţiona, aparent normal ; dar rămase neînduplecată. De aici se iscară ca întotdeauna mari discuţii.

Înseşi argumentele Lillei, spunea Nena în esenţă, erau bune doar să facă disperată cauza şi, tocmai pentru că Tombo era un animal, putea şi trebuia

să urmeze soarta semenilor săi ; animalele au, într-adevăr, dreptul la cea mai mare indulgență, dar numai cînd este vorba de isprăvi tolerabile și de păcate ușoare ; dacă dimpotrivă devin vătămătoare și periculoase, ele sînt suprimate. Iar acesta nu era numai vătămător și periculos, ci ceva încă și mai rău, ca să nu pronunțăm chiar cuvîntul potrivit. Și, de altminteri, însăși Lilla spusese, cum poți să ții în frîu un asemenea animal ? Dacă nu făcea una, făcea alta și orice precauție s-ar fi luat, ar fi inventat el ceva ca s-o zădărnicească. Fără a mai pune la socoteală că ele două s-ar fi făcut cu adevărat de basm în tot orașul (așa spunea domnișoara), dacă nu luau o măsură promptă și energică ; dar nu de basm se temeau, ci de ocară, ba chiar de repudiere din partea lumii cumsecade, înspăimîntate. E drept că, nu se știe cum, doar la cîteva ore după întîmplare, povestea cu maimuța care slujea liturghia era pe toate buzele, în cartier. Chiar și începuseră în casa domnișoarelor vizite ale colocatarilor, ba și a unor bătrînele aproape necunoscute, sub diferite pretexte. De vînzoleala din mănăstire, nici nu mai vorbim.

Despre argumentele Nenei nu se putea spune, la urma urmei, că n-ar fi fost mai bune decît ale sorei sale ; ba erau chiar în măsură să convingă pe cineva care, ca și Lilla, nu înțelesese bine cum stau lucrurile. De lipsă de înțelegere, voi adăuga în treacăt, eu unul nu îndrăznesc s-o învinuiesc, biata de ea. Convinsă pe jumătate, bătrîna domnișoară nu-și găsea de loc liniștea. Cînd, recunoscîndu-se înfrîntă, recursese inconștient la resursa supremă, amintind pe departe Nenei că Tombo era o amintire sacră, ba chiar reprezenta oarecum pe fratele lor mort, cealaltă replicase aproape cu mînie că Tombo era doar un animal și nu reprezenta pe nimeni și că dacă fratele lor ar mai fi fost în viață și ar fi văzut acest animal mînjindu-se cu asemenea mișelie, desigur că nici el n-ar fi șovăit să-l omoare. Pînă la urmă, tot ce-a putut obține Lilla a fost ca, înainte de executarea condamnării, să fie consultați pentru motive de conștiință și cîțiva oameni sfinți în care să aibă amîndouă încredere.

Venea adesea în casa lor, poate le și călăuzea conștiințele, un oarecare preot cam în vîrstă, sau poate nu era doar preot ci ceva mai mult în ierarhia bisericească, în speță monseniorul Tostini. Acestuia îi fu încredințată hotărîrea în supremă instanță.

S-ar putea însă ca expresia „supremă instanță“ să fie exagerată : nu era exclus ca Nena să-și rezerve dreptul de a face după capul ei, dacă și monseniorul s-ar fi pronunțat împotrivă-i ; pentru moment însă, nu o costa nimic să dea această satisfacție sorei sale și, la urma urmei, își cunoștea ea oamenii.

Monseniorul Tostini era, cum am zice, cam surd și, în consecință, avea glas puternic. Era unul din acei preoți care țin să se vadă că vorbesc fără ocol, arătînd totodată cu mîndrie largă îngăduință și înțelegere pentru toate treburile omenești și neomenești ; care par să prețuiască mult de tot și să sărbătorească cu cinste natura și lumea bunului Dumnezeu ; care se prefac că privesc cu blîndețe exemplară greșelile bieților păcătoși ; care trebuie să îndure cîteodată plini de bunătate jignirile ; care au zîmbet bun, care vorbesc despre zborul rîndunelelor și despre clopotele de dimineață, despre plămînii proprii ce se dilată în aerul de la țară ; care în orișice lucru vor să apară înclinați spre indul-

genţă. Cu un cuvînt unul din acei preoţi despre care lumea spune : „Ah ! Ce om sfînt ! Cu adevărat merge pe urmele lui Christos !", dar decît care nu există soi mai sforăitor şi mai retrograd.

Şi iată că acest monsenior, poftit în salonul verde, ascultase acolo părţile. După care, fără să se pronunţe pe loc, ci scoţînd cîteva mîrîieli cu interpretare nedeslușită, începuse un discurs, înduioşător într-adevăr, dar despre care nu se ştia bine încotro vrea să ajungă, atît de larg dezvoltat era ; oricum, căuta să laude în linie generală pe Dumnezeu şi făpturile sale. Se afla abia la introducere cînd, la uşa de intrare se auziră bătăi. Era un alt preot, numit de către domnişoare părintele Alessio şi atîta doar ; se poate spune că era încă tinerel, hirotonit poate cu un an înainte ; blond şi cu ochi albaştri. Un preot sfios şi grabnic la roşire, despre care se şi spunea că-i foarte milostiv, deşi locuia de puţin timp în oraş ; de fapt era străin, elveţian — dacă nu mă înşel. Venise întîmplător, fără legătură cu motivele care ţineau adunată curtea în salon, şi nici nu cunoştea aceste motive. S-a găsit cu cale totuşi să fie şi el poftit în acea încăpere şi odată informat pe scurt, să ia parte la dezbatere.

Tostini, care nu-l cunoştea, fusese destul de nemulţumit de întrerupere, picată tocmai cînd ochii săi începeau în sfîrşit să se umezească. Odată linişţea restabilită, el îşi reluă cuvîntarea, dar cu atît de largi şi neaşteptate dezvoltări, încît Lilla, care tremura pentru soarta lui Tombo, îndrăznise să profite de suflarea în batistă a nasului de către monsenior, ca să-l întrerupă. Aproape bîlbîindu-se, ea îl întrebă dacă credea în fond că maimuţa ar

trebui omorîtă. Monseniorul, încolţit, mormăise ce mormăise dar trebui să sfîrşească prin a se pronunţa. Şi el se pronunţă cam în aceşti termeni, lăsînd, se înţelege, la o parte numeroasele întorsături ale elocvenţei sale :

Există păcate care se pot ierta şi trebuie să fie iertate, chiar şi dintre cele capitale. De pildă, nu este nimeni care să nu vadă că, oricît ar fi de oribil şi chiar foarte oribil păcatul lăcomiei, se poate găsi calea, dacă nu de a-l justifica, dar măcar de a-l scuza ; căci, într-adevăr, a cinsti masa întinsă de Domnul nu este totdeauna o vină ireparabilă. (Această prea puţin conformă îngăduinţă a lui Tostini era, în parte, interesată. Omitem acum respectiva cazuistică.) Altceva este cu acele păcate pe care nici un suflet cucernic nu le poate privi fără să se cutremure. Păcate incalificabile ; păcate care nu pot spera să afle iertare, nici înaintea Celui Veşnic, nici înaintea oamenilor ; păcate cărora li se aplică sentinţa lui Dante, acolo unde spune : aici trăiește mila cînd a murit de-a binelea (*Omisiune.*) Fără doar şi poate, păcate împotriva măreţiei lui Dumnezeu ; acestea formează de fapt un gen unic şi oribil. A înfiera aceste păcate şi pe aceşti păcătoşi este o falǎ. Unde ar ajunge altfel lumea, societatea, individul, dacă s-ar găsi atît de josnice suflete, sau s-ar găsi orişicît în majoritate, ca să îngăduie un asemenea gen de păcate ? (*Omisiune.*) Acum, maimuţa ca animal ar avea fără îndoială dreptul la o indulgenţă mai mare ; dar în acelaşi timp, considerat tot ca animal, el era de acord cu o severitate mai mare şi excludea reticenţele de prisos. Fiindcă Domnul a creat animalele ca să fie supuse omului şi să-i fie lui de folos. Cele două excepţii, deci, se

compensau. Cuminecătura, exclamă la urmă Tostini, nu numai sfărîmată, ci sfărîmată de dinţi dobitoceşti ! Altarul lui Christos mînjit ! Concluzia era limpede : degetul gros în jos.

Lilla leşină. Nena păstra o atitudine cu totul modestă şi firească, ca pentru a spune că nu-i deloc de mirare că o persoană înţeleaptă se pronunţă în sensul acesta. Părea însă puţin neatentă şi, din neatenţie, ceru politicos părerea şi părintelui Alessio.

— Da, da, întări binevoitor Tostini, ce gîndeşte despre asta iubitul meu frate întru Christos ?

Tînărul preot care tăcuse pînă acum într-o atitudine respectuoasă, se roşi tare şi se potrivi mai bine în fotoliu, dregîndu-şi glasul, din sfială.

— Nu ştiu... spuse el cu vădit accent străin, dar... dar mi se pare că maimuţa e nevinovată.

— Cum ?... făcură trei glasuri deodată, sau mai bine zis patru, dat fiind că Bellonia se strecurase între timp în cameră, așezîndu-se aproape de uşă. Cît despre Tostini, el făcuse „cum ?“ fiindcă în realitate nu auzise ; ba îşi pusese şi mîna în jurul urechii, surîzînd neghiob.

— Da, reluă părintele Alessio speriat, de fapt e nevinovată...

— E nevinovată maimuţa pentru ceea ce a făcut, credeţi dumneavoastră ? spuse cu aceeaşi bunăvoinţă monseniorul, care de data aceasta auzise. Da şi nu. Înţeleg ce vreţi să spuneţi : că o maimuţă e un animal neştiutor. Totuşi, cine păcătuieşte este un păcătos. Să nu uitaţi de altfel că atunci cînd preotul iartă un păcat (şi nu toate păcatele pot fi iertate, aşa cum am explicat mai înainte) el nu o face chiar aşa, pentru nimic sau, să zicem, *gratis et amore Dei*[1]. Iartă potrivit preceptului care sună : „Dumnezeu nu voieşte moartea păcătosului, ci să se îndrepteze şi să fie viu“, şi aşa ar trebui mereu, să lovească însuşi păcatul, nu pe păcătos ; nu este mai puţin adevărat că păcatul iertat este iertat cu o anumită învoială, că el aşteaptă ispăşirea, bine cumpănita sa pedeapsă. Ceea ce niciodată nu se întîmplă să nu vină, cu atît mai cumplită cînd vine doar în sufletul păcătosului. Ehei, ar fi frumos ca un păcat oarecare, să zicem o jignire adusă Celui Veşnic, Stăpînului a toate şi a tuturora, să rămînă nepedepsit ! Dar aici, dragă tinere, în schimbul a ce vom ierta animalului infamul său păcat ? Cine trebuie să-l plătească ? Încearcă doar, adăugă Tostini cu paternă voioşie, încearcă doar să evanghelizezi poporul maimuţelor ! Aceasta spre a vă veni în întîmpinare pînă la punctul de a admite că păcatul își află răscumpărarea sa chiar numai în întoarcerea păcătosului. Totuşi revin şi repet : trebuie ca această întoarcere să fie, da ori ba, întovărășită cel puţin de aprige mustrări de conștiinţă ? Care sînt tocmai pedeapsa... hm, hm... şi care în cazul nostru nu pot... hm... să survină... E limpede ?

Vorba i se încîlcea ; monseniorul răsuflă adînc. De altfel, e nevoie să adăugăm că tocmai aştepta cu nerăbdare cafeaua, deoarece avea totdeauna sfîrşeli la ora aceea ; femeile, în gravitatea momentului, uitaseră însă de asta.

— Aşadar, dragă tinere ? mai spuse el.

Părintele Alessio simţea că urechile i se roşesc într-un chip neplăcut la vedere, simţea că dacă vorbea, s-ar fi bîlbîit, se şi temea puţin, iar peste

[1] În harul şi dragostea lui Dumnezeu (lat.).

toate acestea tonul patern al celuilalt îi călca pe nervi ; de aceea se frămînta în fotoliu, tuşind uşor şi nu spunea nimic. Dar monseniorul nu era de acord s-o lase doar aşa.

— Va să zică, dragă tinere ? Vorbiţi, vorbiţi nestingherit ! avea el grijă să-i tot repete.

Fără îndoială că sfiala preotului îl înveselea şi-l întărea în siguranţa sa.

— Iată... zise în sfîrşit tînărul, bîlbîindu-se aşa cum prevăzuse, dar cu o uşoară iritare în glas, aceasta prevăzută doar în parte, iată, dumneavoastră vorbiţi din nou despre păcat : aţi spus mai înainte că maimuţa ar avea dreptul la o mai mare îngăduinţă... Dar de ce numai „mai mare" ? Mai degrabă la toată îngăduinţa posibilă. Ce ştie o biată maimuţă de altarele dumneavoastră şi de cuminecăturile dumneavoastră ?

— Părinte ! spuse Nena.

— Părinte ! spuse Lilla.

Bellonia murmură ceva printre dinţi. Monseniorul Tostini nu era sigur că a auzit bine ultima frază şi răcnea : „Ce ? Ce ?", întinzînd gîtul, dar, pînă una-alta, fără să-şi părăsească surîsul. Expresia părintelui Alessio era într-adevăr cam tare, dar lăsînd toate la o parte, el o rostise numai pentru că nu-i venise alta mai fericită şi era de fapt în sensul pe care-l indicase.

Cu toţii, după o pauză :

— Altarele *dumneavoastră,* cuminecăturile *dumneavoastră !*

— Ei, da... voiam să spun ale noastre... spuneam ale dumneavoastră pentru a spune : cele despre care vorbeaţi dumneavoastră, monseniore... şi tînărul ofttă din cauza fierbinţelii interioare.

— Eh, eh, să lăsăm asta, spuse Tostini, binevoitor totuşi. Dar mi se pare că am şi răspuns la obiecţiune. Maimuţa nu ştia ce se petrece, prea bine, dar chiar în asemenea măsură... Pe scurt, acolo a fost săvîrşit un păcat îngrozitor ! Cine, revin încă o dată şi repet, cine trebuie să-l plătească, după dumneavoastră ? Cu păcatul acesta ce facem, tinere ? Nu veţi spera, desigur, nici măcar (aşa cum am mai spus de altfel) că maimuţa se va căi. Iar Dumnezeu, tinere, este nesfîrşit de milostiv şi bun, dar este şi Dumnezeu al dreptăţii, aşa că, dacă pentru atît dă atît, tot aşa pentru atît *vrea* atît.

„Tinere" spus de două ori iritase pe părintele Alessio şi mai tare decît mult repetatul „dragă tinere" ; cu toate acestea, strîngînd cu putere braţele fotoliului, reuşi să vorbească potolit.

— Da, însă... şi apoi nu asta voiam să înţeleg. Şi, oricum... în fond, păcatul, oamenii l-au inventat.

— Cum ? Cum ? rosti Nena care înţelesese de la început : Lilla o îngînă şi ea.

— Liniştiţi-vă, domnişoarelor ! interveni Tostini, pierzînd o nimica toată din surîsul său. Tînărul meu frate şi confrate poate că are dreptate dacă prin inventat înţelege comis. Fără îndoială, omul nu avea nevoie să păcătuiască pentru ca să fie fericit în Eden; dar prin neascultarea sa şi-a pregătit sieşi o viaţă şi, cîteodată, *quod Deus*[1] cu bună chivernisire *avertat*[2] de la noi toţi, o veşnicie de chinuri. Nu mai puţin însă conceptul, noţiunea de păcat, ne vine de-a dreptul de la Dumnezeu; într-adevăr, de la cine altul ar putea veni ? Oare nu el, prin mijlocirea

---

[1] Ceea ce Dumnezeu (lat.).
[2] Îndepărtează (lat.).

divinului său fiu, ne-a învăţat ce este binele şi ce este răul ? Nu ne-a dat voie să alegem liber între unul şi altul ? Şi cu aceasta, dragă tinere, ne-a indicat (ca să ne păzim de el) păcatul, care se împotriveşte vieţuirii după, hm, intenţiile sale...

— Da, dar... mai spuse părintele Alessio, prinzînd curaj, pe măsură ce-i creştea iritarea. Dar ce legătură poate avea o maimuţă cu toate aceste lucruri ? Morala dumneavoastră, vreau să zic a noastră, va fi potrivită doar pentru oameni, nu pentru animale. Animalele nu au... faimosul nostru liber arbitru.

— *Doar, faimosul,* hm... bombăni monseniorul, pierzînd încă o fărîmă din surîsul său. Dar de cîte ori, binecuvîntatul meu fiu, trebuie să vă repet, reluă el răspicînd cuvintele şi cîntîndu-le puţin, că păcatul subzistă chiar dacă din întîmplare nici n-ar exista păcătosul ? Iar datoria noastră preasfîntă este să-l stîrpim, în orice formă şi prin orice mijloace s-ar manifesta. Dar aici păcătosul există, chiar dacă nu ştie că a păcătuit, zic „dacă"... ah, cum mă faceţi să-mi încurc ideile ! Apoi, încă ceva, mă mai gîndesc şi la asta, ce vreţi să spuneţi cînd afirmaţi că animalele nu au liber arbitru ? N-o să vreţi chiar să credeţi, sper, că dacă maimuţa a săvîrşit crima sa îngrozitoare, a făcut-o prin voinţa lui Dumnezeu ? Căci într-adevăr, fiinţele care nu au liber arbitru nu pot urma decît voinţa lui Dumnezeu ; aceea a lui Satana e primită doar în inima oamenilor, cînd din păcate este primită acolo. Aşadar, tinere, aţi avea vreodată cutezanţa să susţineţi asemenea lucru ?

— Nu-l susţin, totuşi...

— Nici măcar nu ţineţi la asta ! Dar atunci la ce ţineţi, v-aş ruga ?

Această întrerupere ridicolă, datorită surdităţii parţiale a lui Tostini, avu însă asupra părintelui Alessio un efect magic. Tot ceea ce îşi reprimase la începutul vorbirii şi tot ceea ce nu-i părea încă cu totul limpede îi veni dintr-o dată pe buze cu o violenţă neaşteptată şi de nestăpînit ; tînărul se dezlănţui. Pe deasupra, silit să ridice glasul cu un ton, iar organele vocale şi creierul înfierbîntîndu-se treptat (astfel încît exprimarea ideilor sale căpăta o vehemenţă lui însuşi necunoscută), continuă întărîtîndu-se tot mai mult, pînă ajunse la un fel de beţie.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

— Cum „totuşi" întrebase Nena cu răceală.

— Dar ce vorbiţi ! Vă daţi seama că aduceţi hulă ? riscase cu sfială Lilla. Şi Bellonia, la rîndul ei, bombănise ceva care arăta lipsa ei de bună-creştere. În acest timp Tostini, fără să ştie nici el prea bine de ce, socotise totuşi util să privească pe tînăr cu un aer uşor ironic, pentru orice eventualitate. Înghesuit din toate părţile, acesta izbucni cu întărîtare, cu încăpăţînare, copilăreşte aproape :

— Eu hulesc ? Dacă-i aşa, cu atît mai rău ! Dar nu aduc hulă, fiţi pe pace. Dumneavoastră, dumneavoastră cu toţii, da, da, aduceţi hulă. Mă rog, despre care Dumnezeu vorbiţi ? Dumnezeu nu este ceea ce credeţi. Dumnezeu este, monseniore, ca şi mine, ca şi maimuţa aceasta, străin de complicatele dumneavoastră partide de debit şi credit ! Dumnezeu nu are nimic de-a face cu instituţiile morale ale dumneavoastră sau ale noastre, cu altarele noastre,

cu cuminecăturile noastre ; nu spun că se află deasupra sau dedesubtul acestor lucruri, ci spun doar că acestea nu-i aparţin, nu-i sînt proprii, sau cel puţin nu mai mult decît altele, decît toate celelalte lucruri, decît toate celelalte mişcări ale omului, ale animalelor sau ale astrelor. Dumnezeu nu este un zeu al dreptăţii, nu este nici măcar milostiv, nu este rău şi nu este bun...

Toţi : — Dumnezeu nu este bun ?!

— Nu, nu este bun, după cum nu este nici rău : calificativele dumneavoastră morale, monseniore, nu i se aplică. Dumnezeu nu este atît de decăzut, încît să cunoască binele şi răul. Cu puţin înainte, am spus că omul a fost cel ce a inventat păcatul, apoi am tăcut în mod laş la vorbele dumneavoastră. Dar nu voiam să spun ceea ce dumneavoastră aţi arătat că înţelegeţi. Voiam să spun şi spun că omul a inventat noţiunea de păcat şi că acesta este cel mai mare, nu, singurul său păcat... Liberul arbitru ! Dar ştiţi oare ce hulă este, asta da, credinţa dumneavoastră în liberul arbitru ? Ştiţi oare că liberul arbitru neagă pe Dumnezeu, aşa cum nu l-ar nega nici unul din pretinsele dumneavoastră păcate, dacă ar exista...

— Ba îl atestă, pentru că...

— Nu, lăsaţi-mă să vorbesc, aici nu-şi au locul argumentele dumneavoastră canonice. Îl neagă, dar nu pentru raţiunile pe care aţi fost învăţat să le combateţi. Îl neagă prin însuşi faptul că-l limitează, că-l limitează în spaţiu, vreau să spun. Să presupunem că Dumnezeu ar fi spus omului : acestea sînt cele două căi ; mergi pe una sau pe cealaltă (făcînd aici abstracţie de răsplăţile şi de pedepsele respective pe care v-aţi distrat în chip nesăbuit să le inventaţi) şi să presupunem că un om ar vrea

să meargă pe calea răului. Atunci, în ce termeni, vreau să zic cu ce mijloace, între ce limite, o poate urma ? N-ar trebui ca el să se folosească, spre a face asta, de ceea ce însuşi Dumnezeu i-a dat ? Nu sînt oare de la Dumnezeu toate bătăile inimii sale, precum şi toate instrumentele acţiunii sale, nu sînt chiar şi acestea o parte din Dumnezeu ? Dar nu, aceasta nu vă convine, fiindcă atunci Dumnezeu ar fi răspunzător de răul acela. Există, aşadar, o cale care nu trece prin Dumnezeu, există lucruri care scapă de sub stăpînirea lui, după părerea dumneavoastră. Nu se cade să invocăm aici sofismul neghiob că acele lucruri scapă de sub stăpînirea lui, tocmai pentru că aceasta este voinţa lui. Cum poate exista asemenea voinţă ? Da, ar putea exista, dacă Dumnezeu ar fi altul decît creaturile sale, dacă Dumnezeu n-ar fi în toate cele create (aşa cum însă dumneavoastră înşivă admiteţi), dacă într-un cuvînt Dumnezeu n-ar fi Dumnezeu ! Dar dimpotrivă, întregul univers este trupul său viu. Iar Dumnezeu însuşi numai un singur lucru nu poate : să-şi descătuşeze făpturile sale ; asta fiindcă făpturile sale nu sînt altceva decît el, iar el nu este altceva decît făpturile sale. Dumnezeu însuşi nu se poate nega pe sine însuşi, fără a înceta de a fi Dumnezeu, ba chiar de a fi orice. În fond, totul nu are putere să-şi facă sieşi nimic, dacă şi nimic îşi poate face sieşi totul. Dumnezeu care încetează să mai fie Dumnezeu, care încetează să mai fie, devine un ridicol joc de cuvinte ! Dar lucrurile nu stau aşa, monseniore...

— Dar Dumnezeu...

— Dumnezeu, nu ştiu ce este Dumnezeu. De o sută de ori pe zi îl hulesc şi de o sută de ori îl

binecuvîntez... Nu știu ce este și poate că tocmai de aceea mă simt mai aproape de el... Mi-l închipui cîteodată ca noțiunea generală sau abstractă a tuturor nenumăratelor lucruri ce se află pe pămînt, deoarece eu doar pămîntul îl cunosc. Noțiunea abstractă a pălăriei acesteia a dumneavoastră pusă pe masă este tocmai ceea ce o face comună tuturor celorlalte pălării posibile ; astfel că Dumnezeu ar fi ceea ce face comun, ceea ce leagă fiecare lucru cu fiecare alt lucru, floarea cu pasărea, luna cu palma mîinii mele, ar fi acela în care orice contrast se netezește și orice este eterogen devine omogen, rămînînd totodată diferit. Ar fi, cum spuneam, ce au comun aceste obiecte între ele ; chiar și ce are comun ceea ce noi numim ură, cu ceea ce numim iubire, și trufia cu umilința. De aceea spuneam înainte că el nu știe ce este binele și răul, că nu poate fi numit bun sau rău. Nu intră în nici o categorie morală, pentru că nimic nu este în afara lui, ci el cuprinde totul. Și de aceea orice lucru purcede de la el, așa-zisul bine ca și răul, fără deosebire.

— Isuse !

— Oh, sfîntă cruce !

— Cerești puteri !

— Nu, nu vă alarmați, prin aceasta nu hulesc. Vreau să spun că răul nu este rău, poate, că totul este bine. Dar adică nu, nu știu ce voiam să spun... Pe Dumnezeu, eu îl caut... Ei, da ! Chiar și ceea ce numim noi rău tot de la el ne vine ; în felul acesta îl slăvesc eu !... Îl caut ; acesta este modul de a slăvi al făpturilor, celălalt mod înseamnă a-l pierde pe vecie. Îl caut fără răgaz. Știu că nu-l voi pierde, fiindcă nu-l voi găsi niciodată. Și nici nu-l

pot găsi : eu sînt el, deci cînd spun că-l caut vreau să înțeleg că eu caut să fiu cît mai mult cu putință el... Știu la ce vă gîndiți : că mă contrazic, deoarece și celălalt mod de a-l slăvi ne vine de la el și este el ; eu însumi am spus că totul este el. Dar nu mă interesează dacă mă contrazic, și apoi nici nu mă contrazic ; numai că nu am cuvinte să spun ceea ce vreau, ci sînt silit să mă folosesc de termenii dumneavoastră și de ai noștri. Nu spun că nu știu că a slăvi, potrivit ideii mele despre Dumnezeu, nu înseamnă nimic ; dar cum ne putem slăvi pe noi înșine, fiind noi înșine ? Pentru că, repet, eu sînt Dumnezeu, la fel cu toate lucrurile create. Spunînd „îl caut", înțeleg poate, pur și simplu, că eu sînt chiar el, cu tot ceea ce el cuprinde și este, ca bine și ca rău... Și nici chiar „creațiunea" nu mai are sens : nu se poate vorbi de lucruri create, dacă Dumnezeu este lucrurile create, adică lucrurile pur și simplu. Dumnezeu nu a creat nimic, Dumnezeu este. Eu sînt. Totul este. Sau chiar, întrucît aici nu mai au valoare deosebirile ce facem noi : nu este, nici eu nu sînt și totul nu este ; sau încă, nimic este ; sau nu este, în sfîrșit, cum vreți... Încerc chiar să-l și neg, aș vrea să ajung să nu știu dacă există sau nu există (din nou sînt silit să fac uz de cuvintele noastre) ceea ce ar fi cel mai înalt mod de a-l slăvi. Dar nu reușesc. Fiindcă nu l-aș putea nega, fără a mă folosi de ceea ce mi-a dat el chiar și aici ; chiar și fără să fiu. Iar dacă sînt, îl mărturisesc... Încerc să mi-l închipui, ca și cum ar fi cu putință. Îmi amintesc că acolo, la colegiu, un elev scrisese nu știu ce istorioară în care apărea și Dumnezeu ; sub formă de prunc, în fașă. Prunc în fașă, de ce nu ? sau bătrîn cu barbă, tot una este...

Iar deocamdată eu îl slăvesc în toate făpturile sale, care sînt parte din el şi din mine. În toate formele sale, fiecare din ele fiind perfectă. Ştiu că omul, trufaşul, crede că poate inventa alte infinite forme ; dar că ele ar fi mai perfecte, sau că n-ar fi Dumnezeu, e o iluzie. Ar fi doar forme diferite, mai puţin vădite, ale lui Dumnezeu. Fiecare formă, zic eu, este perfectă în sine ; ca atare, nu poate fi decît aşa... Ştiu că nu vorbesc limpede şi că în fiecare clipă mă tot contrazic ; am spus însă că nu mă interesează, chiar dacă-i aşa... De cîte ori nu m-am surprins îngenuncheat înaintea unei pisici care-şi spală faţa, înaintea unei veveriţe (era una acolo la presbiteriu) care mănîncă o nucă, înaintea unei broscuţe, la soare, care încremeneşte speriată la jumătatea drumului, cu o lăbuţă încă în urmă şi, nemişcată, se uită şi ascultă ! Sau înaintea oricărui alt lucru, înaintea unui fir de iarbă, ca şi înaintea unei case de om, înaintea stelelor de pe cer, ca şi a murdăriilor expulzate de un trup viu. Iată, îmi zic eu, pisica asta este aşa şi nu poate fi decît aşa şi este perfectă ; un alt lucru, sau o altă formă, n-ar fi niciodată o pisică mai perfectă sau mai frumoasă ca asta ; ar fi doar altceva, n-ar fi pisică. Dar acest altceva ar fi de asemenea perfect în sine... Nu nădăjduiesc să mă fac înţeles. Poate că aş putea, cu alte cuvinte, reci, şi abia atunci m-aţi înţelege ; ar fi semn că mint... Acestea sînt în orice caz, monseniore, nenumăratele mele altare ; nu ale mele, ci (cum ziceţi dumneavoastră) ale tuturor oamenilor bine intenţionaţi. Printre aceste altare, cel mai mărunt şi cel mai trist este acela înaintea căruia îşi pleacă genunchii preoţii dumneavoastră... Unii au socotit că omul păcătuieşte deoarece răul, durerea, îi sînt mai plăcute decît binele şi decît binele propriu, sau că răul îi este oricum tot atît de trebuincios ca şi binele. Ce oarbă şi ce îndrăzneaţă afirmaţie ! Care rău şi care bine ? Omul păcătuieşte numai pentru că nu poate să nu păcătuiască ; şi-apoi nici nu păcătuieşte. Nici nu-i poate fi răul mai plăcut sau mai trebuincios decît binele, ba încă nici nu-i poate fi deloc trebuincios ; pentru că este, cum este şi binele, el însuşi. Şi este el însuşi, pentru că este însuşi Dumnezeu. Nu există rău şi nu există bine. Răul şi binele *sînt* numai întrucît Dumnezeu *este*. Şi sînt ca un lucru singur, nu unul împotriva celuilalt. Sînt de asemenea, trupul viu al lui Dumnezeu ; adică Dumnezeu, pur şi simplu...

La început, tînărul se ridicase în picioare. Acum căzu dintr-odată pe fotoliu ; părea că o umbră îi întunecă fruntea, iar ochii parcă i se stingeau. Fu o scurtă tăcere. Ascultătorilor li se tăiase răsuflarea. Apoi, părintele Alessio păru a se însufleţi din nou, dar cu altă pornire, mai răutăcioasă :

— Iertaţi-mă, reluă el, dacă v-am vorbit despre mine ; sau mai degrabă iertaţi-mă dacă v-am vorbit despre Dumnezeu, subiect care nu vă face plăcere... Deci, maimuţa a mîncat cuminecătura, maimuţa a săvîrşit sfînta liturghie ; eu vă întreb, ce e cu asta ? Nu o poate săvîrşi oricine, dacă aşa îi place şi dacă crede că este necesar ? Cinstirea şi slăvirea cărei creaturi, ca să vorbim în felul dumneavoastră, pot să nu afle bună primire în faţa tronului creatorului ? Oare, n-a mîncat maimuţa trupul Domnului în fiecare zi, chiar şi mai înainte ? Nu-l mănîncă toţi, în fiecare zi ? Eu ştiu bine că o veţi omorî pe

cea care vouă vă pare o ființă hîdă și spurcată, pe cea care este o ființă sfîntă și divină, asemenea lui Dumnezeu, din care este o părticică ; că o veți omorî pentru o nelegiuire îngrozitoare, care însă nu este decît o acțiune firească a ei. Dar dacă așa va fi, este semn că așa va trebui să fie, în loc de așa va fi, pur și simplu. Dumnezeu, tot pentru a vorbi în felul dumneavoastră, cel care i-a insuflat să slujească liturghia, vă va fi insuflat și dumneavoastră ticăloșia, neghiobia, rușinea acestei nelegiuiri, asta da !... Maimuța a udat altarul cu pipi ; și ce-i cu asta ? Dumnezeu...

Acum însă Tostini își recăpătase glasul și, împreună cu dînsul, și femeile ; ciudata vrajă, de neînțeles și pentru ei înșiși, se rupsese.

— Destul, tinere ! strigă el, ridicîndu-se pe jumătate, destul și iar destul ! Dacă am putut tăcea cît timp ați înșirat toate speculațiile dumneavoastră întunecate, desigur cîtuși de puțin recomandabile, dar pe care eu, hm, încă le-aș mai putea scuza unui tînăr fără experiență și vai, prea înfocat, hm, hm... Ei, ce să scuz și să tot scuz ! reluă deodată, urlînd ca un apucat. Uite ce mă faceți să spun ! Iartă-mă, Doamne ! Ce „fără experiență", ce „înfocat", ce tot zic eu ?! Sînteți ispitit de diavol ! Adică, ce ispitit, ați și fost doborît sub ispitele lui, sub ademenirile lui ! Sînteți prada lui... într-un cuvînt, tinere : puneți la îndoială adevărurile preasfinte ale credinței, huliți ca cel mai ticălos și mai nelegiuit netrebnic, da... asta este ! Așa că eu, eu... eu nu pot să omit, aș încălca cele mai sfinte îndatoriri ale mele dacă n-aș face-o, nu pot să omit a încunoștința despre toate acestea pe cei în drept. Și acum, tinere, ca superior ce vă sînt, ca sacerdot, ca om, vă impun să tăceți !

Și Tostini se prăbuși iar în fotoliu, gîfîind și șuierînd ca un ceainic.

— Ba să terminați dumneavoastră cu flecăreala, pentru Dumnezeu ! și cu „tinere" (ce e drept noroc că nu vă mai sînt „dragă tinere"). Dacă eu sînt tînăr, dumneavoastră sînteți dovada vie că nu întotdeauna bătrînețea este unită cu înțelepciunea, iată ce trebuia să vă spun totuși, odată și odată !... Încunoștințați pe cine aveți poftă, cu acest păcat veți ști într-adevăr ce să faceți ! Dar, cu celălalt, din nefericire... Ah, de ce nu v-am răspuns, cînd m-ați întrebat mai adineauri, cu „ei", „vai", și alte vorbe nesăbuite : „ce facem cu acest păcat, tinere ?" și părintele Alessio imita glasul și intonația monseniorului. De ce nu v-am răspuns : băgați-l în buzunar, trupul dumnezeului dumneavoastră, ca să nu zic în șezut !... încunoștințați pe cine aveți poftă, chiar vreau asta ; spovediți-vă de ceea ce ați auzit astăzi, cereți „dezlegare de la mai mari" chiar pentru a face pipi, cu sau fără lumînărică !...

Tostini, roșu ca un curcan, se răsuci în fotoliu, ducîndu-și mîna la inimă :

— Mă sufoc ! gemu el.

Scandalul atinsese culmea. Hulirile, injuriile părintelui Alessio și mai ales nemaiauzita sa vulgaritate deveneau chiar și pentru el de nesuportat. De fapt tînărul nu-și pierduse capul, ba căpătase chiar un fel de nepăsare rece ; îi plăcea însă să fie vulgar, sau mai bine zis voia să fie ; i se părea necesar. Încălcîndu-și felul său politicos de a fi, își impunea să fie cît mai vulgar și, dacă nu era și mai mult, nu era fiindcă nu reușea să fie.

Domnișoarele, imitate de Bellonia, se ridicaseră și ele în picioare. Ciudat sau neciudat, aș spune,

cea mai indignată era Lilla, a cărei cauză, totuşi, tînărul o susţinea, în felul lui ; ea nu găsea însă cuvinte şi, cu lacrimi în ochi, potrivindu-şi necontenit ochelarii, se mărginea să tremure din tot corpul. Nena, nehotărîtă pentru o clipă, se uita ţintă la tînărul preot care se ridicase şi el ; şi buzele ei tremurau. Bellonia scotea mîrîituri înăbuşite, făcînd semnul crucii. În acest timp, Tostini, mereu cu mîna pe inimă, murmura :

— Sfînta azimă... va să zică, sfînta azimă... înjosirea sfintei azime...

— Că nu mai pot eu de azima sfîntă a dumneavoastră ! zise rece părintele Alessio, rostind urîta vorbă cu o sforţare vădită.

— Părăsiţi imediat această casă ! spuse în cele din urmă Nena.

— Afară din această casă ! spuse şi Lilla cu glas plîngăreţ.

— Hai, hai, afar', afar', exclamă la rîndu-i Bellonia, care era şi ea mai de pe la ţară.

— Nici nu doresc altceva, replică părintele Alessio. Dar mai înainte, am încă ceva de spus. Şi chiar dumneavoastră, bătrînă mustăcioasă şi dărîmată. De ce tremură sora dumneavoastră şi nu spune nimic ? Pentru ce cîteodată, nu numai astăzi, tremură cînd se uită la dumneavoastră ? Ca şi maimuţa, această biată creatură...

— Eu nu tre-tre-mur de-de-loc, dîrdîi Lilla.

— Pentru ce, reluă tînărul fără a le lua în seamă, vreţi în fond să ucideţi maimuţa ? Care sînt, vreau să spun, raţiunile dumneavoastră ?

Şi fără rost, ca să spun drept, o privea ţintă pe Nena.

— V-am mai rugat să ieşiţi ! replică ea cu un fel de demnitate calmă. Şi dacă aţi fi cu adevărat, dacă nu preot, cel puţin om, v-aş atrage atenţia că posedaţi poate cea de a doua virtute cardinală, dar a treia nu, iar prima şi a patra chiar deloc.

— Asta e o glumă, o ghicitoare caraghioasă ! izbucni tînărul, deşi uimit fără să vrea de acel ciudat mod de exprimare, dar desigur şi puţin descumpănit. E un caraghioslîc demn de dumneavoastră. Ca şi cum aş şti eu în ordine cele patru virtuţi cardinale ! Nici de-a valma nu le ştiu ! Cele patru virtuţi cardinale, puah ! şi se oprise să caute o frază vulgară, dar n-o găsea. Răspundeţi mai degrabă la întrebarea mea ! continuă el în cele din urmă, iarăşi sigur pe sine.

— În sfîrşit, ce trebuie să vă mai spun ca să părăsiţi casa ?

— Da, părăsiţi-o, susţinu slab Tostini, care în sfîrşit îşi revenise puţin.

— Mă duc, mă duc ! urlă părintele Alessio, înfundîndu-şi pălăria pe cap. Jertfiţi acum acea biată făptură, maimuţa, jertfiţi-mă pe mine, jertfiţi, cum aţi făcut întotdeauna, întreaga lume a lui Dumnezeu... Răzbunaţi-vă. Răzbunaţi-vă de ruşinea dumneavoastră, de ridicola dumneavoastră neputinţă, de pizma dumneavoastră, de furia dumneavoastră ; răzbunaţi-vă că sînteţi laşi, că n-aţi ştiut să trăiţi, că sînteţi corupţi, că pe dumneavoastră nu v-a ales un om cu care să vă fi putut deda la plăcerile acelea murdare. Iubirea aceea pudică însă, pe care Dumnezeu o face să se nască între oameni, vă este nesuferită şi de aceea nu v-a ales nimeni ; şi de aceea, de asemenea, dumneavoastră, josnic de invidioasă, aţi împiedicat ca sora dumneavoastră să aibă bucu-

ria de a se simţi strînsă în braţe de un bărbat, de a simţi pe buzele ei...

— Oh, Isuse !

— Dar ce-i rău în asta ? Acesta era dreptul ei ; fiecare are drept la fericirea sa, iar fericirea, Dumnezeu a voit să fie lesne de dobîndit, să fie (spre ruşinea afirmaţiilor hulitoare ale preoţilor dumneavoastră) pe acest pămînt !... Poate vă închipuiţi că sora dumneavoastră n-ar mai fi alături de Dumnezeu dacă... Chiar şi acum, chiar şi acum ! Răzbunaţi-vă pe... Oh, Doamne, salveaz-o, eliberează pe această biată făptură de ceilalţi, de ea însăşi, de putrezita ei castitate !... Răzbunaţi-vă, aşadar pe...

— Oh ! Preamărite Doamne ! Facă-se, stăpîne, sfînta ta voie...

— Destul, destul !

— Afar', afar' !...

Iar Bellonia curmă furibunda şi nebuneasca vorbărie a tînărului, împingîndu-l de-a dreptul din spate. Părintele Alessio, răcorit parcă deodată, făcu un gest, ridică din umeri, apoi ieşi. Bellonia îl conduse pe scări, trîntind uşa după el.

Nena îşi ţinea ochii acoperiţi cu mîna. Tostini, încă foarte abătut, nu şi-i ridica pe ai săi. Fu o clipă de adîncă şi consternată tăcere. Apoi, glasul Lillei se ridică, strident şi ascuţit, isteric :

— Doamne, ai milă de noi !

Şi acum cu toţii, cel din urmă fiind monseniorul, reîncepură să vorbească, să exclame, să strige, întrecîndu-se unul pe altul, dar neascultîndu-se. Vom lăsa deci aici pe cei adunaţi, cu comentariile lor.

Oricum, bietul Tombo, avocat mai nepriceput nu putea găsi.

CAPITOLUL AL OPTULEA

Să-l omoare, dar cum ? Cel mai bine, spunea Lilla, este să-l dăm la un... da, la unul din institutele acelea care, fără durere... Dar nu, tot o să-i facă ceva rău, replica Nena mergînd în sus şi în jos prin cameră şi frîngîndu-şi mîinile, după obiceiul ei. De cînd începuse povestea asta, bătrînele domnişoare umblau mai zburlite ca înainte, întrucît nu se mai gîndeau întotdeauna să-şi pună părul în fileu ; şuviţele lor, ridicate sau pleoştite, aveau o culoare alb-gălbuie sau afumată. O să-i facă oricum ceva rău, acestui biet animal ! Ei, spunea Bellonia, ca pentru a arăta că, la urma urmei, asta nu însemna chiar sfîrşitul lumii ; ei, cu o lovitură de cuţit în gîtlej n-o să sufere de loc... Buna servitoare era doar obişnuită să taie pui.

Dar o măciucă în cap pe neaşteptate ? Sau o lovitură la ceafă, cum se face cu iepurii de casă ? Sau cu ciocanul, cum se face cu bovinele ? Sau un laţ de gît ? Sau dacă i-am pune capul în apă, cum se face de atîtea ori cu porumbeii ? Dar dacă am băga în apă cuşca cu totul, cum se face cu capcanele de şoareci ?

— Bine, dar ca să facem aşa, unde găsim un vas atît de mare ?

Şi nu mai isprăveau ; fără să-şi dea seama, se exercitau să născocească chinurile cele mai rafinate pentru nefericitul animal. Nu, nu, singurul chip era să fie dat la unul din institutele acelea.

— Dar, îţi spun eu că tot o să-l doară ! Apoi, şi-ar da seama că trebuie să moară, nu, nu...

De la surprinderea în capelă trecuseră două zile. Tombo care continuase în prima zi să arate o groază

nebună şi ţinea să fie cît putea el de supus şi de bun, în timpul celei de-a doua zile, văzînd că nu i se întîmplă nimic, recăpătase treptat curaj şi revenise în parte la obişnuita-i vioiciune. Acum însă, văzînd sfatul acela de femei în faţa cuştii sale, intrase din nou la bănuială ; poate că înţelegea cîte un cuvînt al lor, deoarece ele, luînd drept dovedită nepriceperea lui la graiul omenesc, nu se abţineau decît de la rostirea numelui său. În orice caz, animalul pătrundea prin instinct adevărul acelui trist şi neînduplecat proverb care spune : „Sfat de vulpi, prăpăd în găini" ; rotea ochii cu nelinişte de la o domnişoară la cealaltă (Belloniei îi dădea mai puţină consideraţie, dat fiind că ştia bine care-i poziţia ei), uitîndu-se atent la feţele lor, văicărindu-se slab de tot şi făcînd din cînd în cînd, pe neaşteptate, prin cuşcă, tumbe nebuneşti.

Se înnopta ; bucătăria, posomorîtă ca toate bucătăriile cînd nu arde focul şi nu se învîrteşte pe acolo cineva care să facă de mîncare, era cufundată într-un amurg funerar. Continuînd să se plimbe cu mersul ei de gîsculiţă, caraghioasă în trupeşia-i senilă, cu bluză, dar fără fustă, Nena vorbea. Vorbea aşa, înfierbîntată dar şi visînd, parcă :

— Cînd cîinele tău te-a slujit ani îndelungaţi şi trebuie să moară ; cînd vrei să scapi de el, sau cînd a păcătuit ; cînd pielea lui s-a acoperit de răni şi de insecte, iar urechile i s-au sfîşiat şi sîngerează, cînd nasul îi e mereu uscat, iar el tîrîie după sine labele dinapoi atîrnînd de şolduri ca ceva fără viaţă ; sau cînd vederea lui ţi-a devenit de nesuportat, să nu-i încredinţezi pe cel ce a fost prietenul tău în mîini străine, nici chiar în mîinile fratelui tău ; el nu-l cunoaşte cum îl cunoşti tu ; să nu-l faci să simtă

că moare ; păstrează-i ultimul respect, iar moartea dă-i-o tu însuţi ; cheamă-l într-un colţ al grădinii, dă-i să roadă cel din urmă os, mîngîie-l pe cap cu o mînă, iar cu cealaltă, fără să bage el de seamă... Mi se pare că am citit aşa ceva, odată... Eu însămi îl voi omorî, dacă astfel trebuie să fie... Şi-mi mai amintesc că am citit, cu mult timp în urmă, de un ţăran care ucidea pe un drumeţ ca să-i ia ceasornicul, iar în clipa cînd era gata să-l lovească, îi spunea : Iartă-mă, frate... Ha, ha, ce caraghios, nu ? E caraghios, vreau să spun, că-mi amintesc acum de aceste lucruri... Dar destul ! Da, eu, cu mîinile mele ; acum ştiu şi cum... Ei, dar ce am de plîng, neroadă ce sînt ! Şi voi, de ce staţi aşa înţepenite ? Plîngi şi tu, biata mea soră... Dar am spus : destul ! Haideţi, aprindeţi lumina, lumină puternică ; şi mîngîiaţi-l, sărutaţi-l, salutaţi-l, ca mai presus de toate să fie liniştit ! Hai, mişcaţi-vă... Acum, numaidecît ; m-am gîndit cum ; veţi vedea îndată.

— Nu îndată... scînci Lilla. N-am putea amîna pînă mîine ?

— Mîine ? De ce mîine ? Ar fi mai rău, răspunse Nena şi ieşi pe uşă.

Curînd după aceea, le chemă pe celelalte în camera ei şi le arătă un ac lung de pălărie, un obiect din acelea care trec de la generaţie la generaţie în familiile onorabile. Era un ac de modă veche, din aur ; la capăt cu un fel de trifoi montat pieziş, avînd încastrată în unul din lobi o pietricică vag trandafirie, nu un rubin, însă ; de altfel, era cît se poate de ascuţit, dată fiindu-i întrebuinţarea.

— Uite, cu asta se face într-o clipită.

Dar vai, cu toată fereala lor, maimuţa mirosise şi ea ceva. Chiar frămîntarea aceasta necontenită nu-i prevestea nimic bun. Ele aprinseseră lumina, închiseseră fereastra, puseseră cuşca jos ca să facă loc pe masa cea mare unde stătea de obicei şi pe care urma să se desfăşoare operaţia ; eliberînd pe prizonier, îi dăduseră mai întîi ceva bun de mîncare, una din preferinţele lui. Îl mîngîiau acum pe Tombo, aşa cum aveau obicei cîteodată ; îl mîngîiau pe burtă, pe piept, pe acolo pe unde aproape nici nu mai avea blană, ţinîndu-l pe masă răsturnat şi cu braţele desfăcute, ca pe Caifas al lui Dante, şi-l chemau cu cele mai dulci nume de alintătură ale lui. Numai că el nu părea să se lase înşelat şi rotea cu repeziciune privirea, cînd disperată, cînd fierbinte-rugătoare, de la una la cealaltă din cele două care-l ţineau, adică Lilla şi Bellonia ; se tînguia tare, îşi încreţea fruntea, voia să se scuture, să se întoarcă, însă datorită mai ales celei de-a doua dintre ele, nu reuşea. Acesteia încercă chiar să-i muşte mîna, simţindu-se ţinut mai cu tărie de ea (dar şi pentru că, dintre ele, ea era sluga). Şi se vedea bine totodată că nu voia să le supere arătînd că joaca lor nu-i face plăcere şi că încearcă să-şi stăpînească cît mai mult cu putinţă aceste manifestări ale instinctului ; aproape că nici nu le făcea pe ele răspunzătoare de teama, de groaza de care se simţea pătruns. Şi deşi era atît de înspăimîntat, se simţea că, în sinea lui, s-a lăsat în voia lor ; cu încredere chiar, acceptînd orişice ar fi putut să i se întîmple de pe urma acestor voinţe mai tari decît a sa, aşa cum fac toate animalele ; aceasta este singura armă ce le mai rămîne împotriva ticăloşiilor omeneşti. Şi poate că, la urma urmei, nu-şi închipuia

că situaţia lui ar fi chiar atît de grea. Odată ajunse însă la acest punct, Lilla nu mai putu rezista şi, pretextînd „ceva la stomac“, îşi luă mîinile de pe el ; dar nu ieşi, ci rămase să se învîrtească năucă prin bucătărie.

Nu fu nevoie decît de o clipă pentru ca Tombo să simtă prea bine că moare. Nena se apropiase ţinînd arma la spate ; şi ea îl alinta şi-l mîngîia cu mîna ce-o avea liberă. Îşi făcu apoi repede semnul crucii, îl mai mîngîie o dată, ţinîndu-i totodată nemişcate picioarele, de braţe avînd grijă Bellonia. Şi dintr-o dată, lovitura fu dată cu tărie. Însă, aşa cum de altfel era de închipuit, acul nu urmă calea dorită ; pătrunse puţin mai sus sau puţin mai jos de inimă, sau întîlni o coastă. Fu nevoie să se repete lovitura, o dată, de două ori, de trei ori. Se lăsase o tăcere de mormînt, care fu sfîşiată de un ţipăt isteric al Lillei, o frază urlată învălmăşit, aproape un cuvînt unic :

— Parcă-l ucidem pe fratele nostru !

— Taci, neroado ! replică Nena cu dinţii strînşi.

Era prima şi ultima oară cînd spunea sorei sale asemenea vorbă.

În sfîrşit se stinse şi viaţa lui Tombo care se zbătuse cu furie, se stinse violenţa zvîcnirilor sale, se stinseră ochii lui care exprimau în clipa cea de pe urmă doar o uimire înspăimîntată. Rănile nu sîngerau ; curgea însă un fir subţire de sînge la colţul gurii.

În ziua următoare, Nena puse să i se facă pentru acel trupşor o cutiuţă potrivită, căptuşită cu zinc, ca acelea ale creştinilor ; îl puse înăuntru şi o închise cu grijă. Încă de cu seară căzuse iarăşi într-una din crizele sale de mutism, iar Lilla, dacă dorea

să-l plîngă pe Tombo, trebuia s-o facă aproape pe ascuns, împreună cu servitoarea. Nena anunţă doar că era nevoie să facă un drum pînă la ţară pentru treburile lor şi că se pregătea să plece a doua zi. Acest motiv semăna grozav a pretext ; în orice caz, domnişoara plecă dis-de-dimineaţă.

Şi acolo, într-un colţ al grădinii de lîngă casa lor veche, printre brazdele pe care primăvara începea să le dezghioace, la rădăcina unui nuc tînăr căruia tocmai îi dădeau primele frunze, fu înmormîntat Tombo cu toate onorurile.

Era o zi călduţă, era miros de salvie şi cotcodăcit de găini din grădinile învecinate ; soarele abia-abia începea să ardă. Acolo deci doresc eu să se odihnească în pace eroul acestei povestiri.

ÎNCHEIERE

Dintre puţinele personagii întîlnite aici, unele, ca Bellonia şi monseniorul Tostini, îşi mai tîrîie încă o bătrîneţe neputincioasă ; altele, cum sînt cele două domnişoare, au şi murit. Pare cu neputinţă, poate că de fapt aşa şi este, dar aceasta este obişnuita încheiere. Încovoindu-ne pe nesimţite şi devenind tot mai reci, ne apropiem de începutul nostru, a cîntat (sau a strigat) poetul. La urma urmei, nu ne-om fi obişnuit acum ; nu este aceasta o lume în care se înfăptuiesc lucrurile imposibile, sau, aş zice, numai acestea ?

Părintelui Alessio i se ridică pentru multă vreme dreptul de a sluji liturghia. Ar părea poate că e puţin, dar iată că aproape tot în vremea aceea, adică în epoca ieşirii sale provocatoare din casa

bătrînelor domnişoare, fu atins de nu ştiu ce boală psihică, ceea ce dădu oarecare îngrijorări cu privire la starea sa mintală, apoi căpătă şi o afecţiune la ficat ; de aceea „superiorii“ fură foarte bucuroşi să profite de prilej ca să evite astfel un scandal mai mare. Pentru ce el însuşi, după aceea, nu şi-a lepădat sutana, asta este altă poveste. Dar şi el îmbătrînise între timp.

Cimitirul din T. nu este departe de sat, nici de prăfoasa şosea. Se ajunge acolo şi pe o scurtătură bolovănoasă, mărginită din loc în loc de ziduri din pietre fără mortar, printre care se zăresc livezile de măslini, cîmpiile cultivate şi căsuţele ţăranilor. Însă, fie că în locul acela orizontul este îngust de felul său, sau din cine ştie ce alt motiv, nu ai de loc impresia că te afli în cîmpie, în larga cîmpie a bunului Dumnezeu. Mai întîi, înainte de a ieşi la larg, treci prin spatele unor case aşezate mai jos de şosea şi avînd intrarea de cealaltă parte ; apoi, mai în sus, colina e povîrnită pe o parte deasupra şoselei şi se mai află de-a curmezişul un măslin încovoiat care-şi întinde crăcile la atît de mică înălţime, încît trebuie să bagi de seamă să nu te loveşti cu capul de ele. Apoi, chiar şi frunzişul de dincolo de valea cea îngustă e nu ştiu cum trist şi palid.

Înăuntrul cimitirului orizontul este în parte ascuns şi chiar închis de eucalipţii mari cu trunchiuri lucioase şi descojite, care par mereu asudaţi din cauza vreunei boli, precum şi de zidul de împrejmuire, aproape în ruină. Doar într-una din părţi se vede spinarea stearpă şi albăstruie a unui munte. Pe aceşti eucalipţi şi pe chiparoşi, vecinii lor nevinovaţi, se aşează cîteodată şi cîrîie un sturz neastîmpărat sau un mai liniştit mierloi ; trăiesc însă în

locul acela şi bat din aripi în tot timpul anului, coţofenele. Ce populaţie melancolică ! Atinse de nu ştiu ce boală închipuită şi de o firească nepăsare, zboară şi gînguresc ca toate celelalte păsări ; dar dacă croncăne, un croncănit scurt şi curgător de consoane sonore, fac asta pe un ton obosit şi desnădăjduit; cînd zboară, au un zbor de cădere, reluat cu caznă cînd pămîntul e aproape. Seamănă, în chip ciudat, aş vrea să zic mai ales datorită viersului lor bîzîitor, cu cineva care străbate strada unui oraş în orele de caniculă. De altfel, se pare că, în general, nu se înţeleg cu nici o altă pasăre, iar atunci cînd, cine ştie cum, pe vreunul din arbori se lasă o ciocănitoare vioaie, răsună ţipete ca acelea ale unui copil într-o casă goală, sau lovită de dezastru, cutremurînd pînă şi aerul acestei lumi somnoroase. Dar aşa este, o ciocănitoare batjocoritoare şi jucăuşă nu poate afla bună primire într-un grup de coţofene ; de aceea ea se întoarce repede de tot la cîmpiile semănate, la stejari, la meri.

Chiar aici sînt îngropate cele două domnişoare bătrîne, despre care sper că se odihnesc în pace. Iar celui ce priveşte împrejur, i se pare că, de fapt, peste toate lucrurile s-a aşezat un imperceptibil praf cenuşiu.

NOTA

Găsesc printre hîrtiile mele această notă grăbită, scrisă de o mînă de femeie care, după cum poate certifica ilustrul Giansiro Ferrata din Milano, nu este o vulgară contrafacere.

„Maimuţa (adăugat) îşi scoate zgarda, deschide cuşca, se cocoaţă pe un jgheab, intră printr-un geamlîc într-o capelă a călugăriţelor (care se învecinează cu grădina — mînca azima şi bea vinul, găsit pe (*sic*) altar, apoi revenea în cuşcă şi-şi punea zgarda (.) maicile foarte speriate văzînd că intră o fiinţă pe fereastră au strigat făcînd mare gîlceavă. Apoi fiindcă era o maimuţă au făcut o anchetă în vecini — pînă la urmă aflînd că stăpînul era doctorul X au mers să se plîngă contra lui. El jură că maimuţa fusese mereu legată şi închisă aşa cum adineauri (sic) puteau constata chiar maicile. De fapt maimuţa era atît de vicleană încît alegea momentul potrivit cînd nimeni n-o vede (*neclar* : n-o vedea). Din acel moment s-a ştiut că biscuiţii ce lipseau mereu stăpînei erau cu regularitate... (*indescifr. poate* : furaţi) de maimuţă. (*Linie transversală pe filă, mai jos* : femeia îmbălsămată. *Dar această a doua notare nu are poate legătură cu cea dintîi.*)"

Faptul s-ar putea să se fi petrecut la Florenţa. Rog, deocamdată, pe cititor să admire în aceste rînduri vioaia şi libera folosire a timpurilor, folosirea şi mai liberă a semnelor tipografice, dispreţul faţă de punctuaţia tradiţională ; aceste particularităţi concură nu puţin la un efect pe care zadarnic l-ar urmări mulţi pretinşi învăţaţi. Ah, vreau să exclam şi eu, dacă literaţii ar da la o parte cîte puţin din prejudecăţile lor ! Fără a mai ţine apoi seama de avantajul principal : că fiind chiar ceva mai puţin patetică, povestirea se prezintă aici cu mult mai concisă [...]

CANCROREGINA

23 martie 19...

I

APARATELE astea răsucite ori netede, butoanele astea, cheile, pîrghiile astea, sistemele astea complicate, ciorchini, mănunchiuri, noduri de elemente din oţel, din sticlă, din nu mai ştiu ce, cadrele astea, transmisiile astea, distribuţiile astea, lămpile astea de control, indicatoarele astea, cadranele astea ; articulaţiile astea, joncţiunile şi disjoncţiunile astea ; într-un cuvînt, toată maşinăria asta infernală luceşte cu cruzime în faţa mea, distinctă în cele mai minuscule părţi ale ei de lumina albă, spectrală, care mai comportă mici şi vagi umbre albăstrui, asemănătoare cu umbrele scurte ale amiezii de vară şi care tot aşa de înşelător vorbesc despre odihnă şi despre speranţă, în lumea aceea incomparabil mai vastă, dar la fel de strîmtă... Aud zbîrnîitul obişnuit, neîntrerupt, ascuţit, şuieratul care doar din cînd în cînd se întăreşte pînă ce întrece puterea de percepere a urechii mele şi se pierde apoi într-o vibraţie sonoră mută, imperceptibilă.

Pămîntul se află dedesubtul meu cam în aceeaşi atitudine mereu, vreau să zic cu aceeaşi mutră, trasată pe obrazul lui de continentul meu natal, Europa ; mutră acoperită şi descoperită necontenit de trecerea norilor, schimbată cîteodată, contractată, dar în fond aceeaşi, după cum e constantă şi expresia generală a unui obraz omenesc aflat totuşi pradă feluritelor emoţii. Ah, n-aş putea fi barem condamnat să contemplu din acest pămînt o parte mie necunoscută şi mai puţin detestată ?

Deasupra mea, luna, romantica lună... care n-a inspirat niciodată atîta oroare, cu faţa ei suptă, albă şi neagră, cu abisurile ei din piatră calcinată larg deschise.

Cadavrul celui ucis mă urmăreşte implacabil.

Şi acum, cînd tot ce s-ar fi putut întîmpla s-a întîmplat, simt deodată nevoia să povestesc această istorioară, s-o povestesc de la început. Cui şi pentru ce ? Ca să mă justific poate ? Adică în legătură cu ce ? Cui, îmi zic, ar trebui să trimit acest mesaj ? Şi chiar presupunînd că ar ajunge la oameni, ce folos le-ar putea aduce ?

Nu ştiu, nu mă interesează să ştiu. Poate că, întrucît o să trebuiască să-mi imaginez totuşi un cititor, o să fiu astfel mai puţin singur ; iar asta ajunge. Poate că o să fiu şi mai singur, cu atît mai bine : asta o să-mi grăbească inevitabilul sfîrşit, asta o să-mi dea curajul să...

Eram singur şi nemîngîiat. Pierderi mari la joc şi grele deziluzii amoroase, ca să nu mai vorbesc de alte necazuri, mă exilaseră în satul şi în casa străveche a părinţilor mei. Speranţe nu aveam : acestea nu erau episoade excepţionale în viaţa mea, ci înfăţişările ei fireşti : o profundă neputinţă mă oprea de la orice gen de muncă, dezmierdam cîte un plan nebunesc şi-mi treceam vremea examinîndu-i posibila, apropiata şi zi cu zi tot mai indiscutabila realizare. Lumea îmi părea fără noimă şi, pentru

mine cel puţin, fără viitor ; mă pregăteam, sau cel puţin aş fi vrut să mă pregătesc, s-o părăsesc...

Într-o noapte (dar cu cîtă vreme înainte ? în ce îndepărtat trecut s-a întîmplat asta ?) în timp ce, ca în *Corbul* eram *weak and weary* [1], cufundat în lectura unei cărţi vechi, sau, ca să spun adevărul, o ţineam prosteşte înaintea ochilor, fără să citesc deloc, într-o noapte, deci, se auziră bătăi la uşa de intrare.

Locuiam singur şi nu deschideam de obicei nimănui. Dar ora neobişnuită şi nu ştiu ce simţămînt ascuns făcură ca de data asta să nu-mi urmez obiceiul. A intrat un om pe care nu-l cunoşteam ; după un scurt salut şi fără alte explicaţii, a luat-o în sus pe scări înaintea mea. Eu sufăr de sperietură şi n-am avut îndrăzneală să-l apuc de mînecă , la slabele mele proteste, el părea că nu dă mare atenţie.

— Închideţi numaidecît, vă rog (spuse el), şi luaţi-o înainte !

Parcă subjugat, am făcut întocmai.

La lumină, necunoscutul arăta o constituţie fizică puternică şi trăsături marcate ; buza îi era umbrită de o mustaţă neagră, iar glasul îi era bine timbrat ; nu-i dădeam mai mult de patruzeci de ani. Se trîntise pe un scaun, lîngă masă ; părea să fi uitat cu totul motivul care l-ar fi putut aduce la mine şi nici nu se gîndea să-mi dea vreo lămurire. Pe mintea mea pusese stăpînire teama, ba chiar groaza cea mai nebună, cu toate că nimic în atitudinea lui nu o justifica. Cu toate acestea, îmi mai rămăsese obiceiul de a fi cu luare aminte, ceea ce m-a

[1] Fără puteri şi obosit (engl.).

făcut să descopăr curînd în el, în ciuda îngîmfării sale exagerate, un fel de delicateţe adîncă, de slăbiciune chiar, şi care în orice chip s-ar fi potrivit cu aspectul exterior, îmi mai dădea puţin curaj. Aş fi pierdut însă şi puţinul acesta ce-mi rămăsese, dacă i-aş fi cunoscut gîndurile. Ochii îi luceau în chip neobişnuit.

Răsfoia cu mînă nervoasă cartea care rămăsese deschisă pe masă, făcînd unele observaţii competente asupra subiectului tratat. Avea aerul cuiva care reia cu un prieten vechi, pe un ton oarecum şăgalnic, cînd are timp din belşug şi altceva mai bun de făcut nu este, o conversaţie abia întreruptă.

— Domnule... am început eu, profitînd de o lungă pauză.

M-a întrerupt ca să reia o anumită argumentare pe care de altfel n-a dus-o la capăt. Pe neaşteptate, curmînd o frază la mijloc şi fără a mă privi, spuse încetişor :

— Domnule, eu sînt nebun. Sînt pentru alţii (se grăbise să adauge, la un anumit gest involuntar al meu) ; sper că nu vi se pare şi dumneavoastră la fel (şi mă privise o clipită cu un fel de zîmbet sfios). Eu... am auzit vorbindu-se de dumneavoastră. V-am citit şi o carte. La cine altul m-aş putea adresa prin părţile astea ? O să mă ascultaţi, de asta sînt sigur... Sau sînt nebun cu adevărat, sau nu sînt. În fond, depinde de ceea ce se înţelege prin acest cuvînt. Dar n-o să fiţi dumneavoastră acela care să aibă teamă de cuvinte, atribuindu-le mai multă importanţă decît merită. Şi nici chiar ideilor pe care le exprimă. Dumneavoastră nu aveţi teamă de nimic, văd eu. Sînteţi un înţelept.

Mă înşelam oare, sau în scînteierea într-adevăr nefirească a ochilor săi era ceva ironic ?

— Ascultaţi-mă cu atenţie (reluase el). Am fugit chiar în noaptea asta din balamucul de la... (şi îmi numise unul cunoscut, din regiune). De doi ani aşteptam prilejul ; veţi înţelege limpede că trebuie să mă grăbesc să profit de libertatea cucerită. Ei n-au vrut niciodată, de-a lungul unui răstimp atît de mare, să dea crezare sau măcar ascultare explicaţiilor şi revelaţiilor pe care, cu maximum de calm (fiindcă nu sînt nebun, am spus-o) mă sileam să le expun. N-au vrut să creadă nici măcar în existenţa creaturii mele ! Indicam şi locul exact unde era ascunsă, iar ei rîdeau şi ridicau din umeri, asta cînd cei mai josnici şi mai vulgari dintre ei nu recurgeau chiar la vreunul din mijloacele lor ca să mă facă să tac. Îi rugam fierbinte s-o caute, să dea despre ea o informare publică pentru binele restului omenirii, dacă nu pentru al meu ; eu unul m-aş fi mulţumit să rămîn toată viaţa în închisoarea aceea îngrozitoare, printre nefericiţii aceia lipsiţi de orice sclipire de judecată, numai ca ea, creatura mea, să poată arăta tuturor oamenilor de bună credinţă căile noi, căi trupurilor, înţelegeţi-mă bine, căi şi spiritelor ; ar fi făcut să strălucească în lumea întreagă, şi în special în mica lume a cercetătorilor preocupaţi de adevăr, principiile care o generaseră şi care îi dădeau formă ; ei puteau, şi ar trebui chiar, să-i găsească neapărat într-un viitor foarte apropiat cele mai largi aplicaţii. Dar, vai, cu ei totul a fost zadarnic. Nu ştiu, nu pot şti ca urmare la ce faptă (fiindcă în lumea asta a noastră nu se pedepsesc decît faptele şi nu ne temem decît de ele) am fost hărăzit locului aceluia, în care m-am trezit după o

lungă stare de inconştienţă. Dar această faptă trebuie să fi fost fără îndoială violentă, nechibzuită, sau cît de cît contrarie regulilor acestei binecrescute societăţi, deşi nu se poate să nu fi fost îndreptăţită; sau chiar vreo mare violenţă (fiindcă sînt nebun, am spus-o) din acelea care nu puteau fi cu nici un chip iertate, deoarece punea în pericol însăşi alcătuirea preţioasei rase umane şi de pe urma căreia ei rămăseseră desigur şocaţi şi înspăimîntaţi pînă la punctul de a aprecia că, în mod inevitabil, orice altă ulterioară acţiune sau argumentare a mea avea să fie de aceeaşi natură. În sfîrşit, ştiţi bine că unui nebun nu i se recunoaşte dreptul să dezvăluie adevărul şi cu atît mai puţin să-l demonstreze, altminteri întregul lor edificiu s-ar face fărîme ; astfel că eu, asemenea lui Galileu, timp de doi ani le-am pus la dispoziţie un ochean prin care ei însă nu voiau să privească.

Mă simţeam parcă sufocat sub potopul acesta de cuvinte şi totuşi începea să se furişeze în mine un anume simţămînt. Să întrerup pe vorbitor nu aveam forţa, nici curajul... şi nici chiar vrerea.

— Iată, ideea pe care eu căutam să le-o lămuresc lor e cît se poate de simplă şi v-o expun numaidecît. Dacă timpul, aşa cum a şi fost pus în evidenţă de către poeţi, cu mult înaintea oamenilor de ştiinţă, în special de unul dintre aceia care a fost mai mult decît poet şi mai mult decît om; dacă timpul este o metodă, un concept căruia nu-i corespunde o realitate fizică, adică o interpretare ; dacă timp şi spaţiu sînt, să reportaţi aici precedenta propoziţie incisivă, un unic şi acelaşi lucru ; de ce atunci n-ar fi o metodă, un concept, o interpretare, şi spaţiul ? Se înţelege că întrebarea este pur şi simplu retorică.

Nu vreau desigur să vă plictisesc cu pasaje şi considerații speciale de ordin strict fizic, sau matematic ; de altfel dumneavoastră, care nu sînteți de specialitate, nici nu m-ați putea urmări. Fie-vă de ajuns să ştiți că, în lumina acestui principiu, sau mai degrabă a configurației sale fizice, sînt total răsturnate, ba chiar îşi pierd şi sensul, toate opiniile, pînă acum în general acceptate, privitoare la densitatea atmosferelor planetelor, la natura eterului cosmic şi la multe altele. Iar rezultatul practic şi tangibil al acestora, reprezentînd însă abia un început, este chiar creatura mea ; adică o maşină sau un vehicul, sau cum vreți s-o numiți, capabilă în teorie să străbată orice spațiu interplanetar şi, ba bine că nu, chiar şi intersideral ; în fapt şi în chip pozitiv, să acopere distanța care ne separă de satelitul nostru.

Aici necunoscutul făcu o pauză, nu pentru a aprecia efectul vorbelor sale, întrucît ochii îi erau mereu îndreptați în altă parte şi păreau că privesc în depărtări, ci ca acela care a ajuns la punctul cel mai important sau mai dificil al expunerii. Făcuse o pauză, dar eu aş fi voit ca el să continue fără să mai întîrzie ; acest simțămînt precis mă înlănțuia şi mă domina acum despotic. Asta fiindcă înțelesesem unde avea să ajungă cu acest preambul. Cu toate acestea am rostit, fără a mă putea împiedica să bîlbîi :

— Mă bucur pentru dumneavoastră şi, întrucît aşa vă place, pentru întreaga omenire, de acest frumos rezultat. Dar ce legătură am eu cu această chestiune ?

— Adică ați vrea să întrebați ce anume aştept eu de la dumneavoastră? (răspunse el privindu-mă fix de data aceasta). Vă spun şi asta îndată. Mă pregătesc să merg în lună ; pentru numeroase motive nu pot merge acolo singur : n-ați vrea să mă însoțiți ?

Era deci evident că am în fața mea un nebun, ba chiar unul de speța cea mai periculoasă : aceea a nebunilor care raționează ; nici eu nu credeam în descoperirile sale, fizice sau metafizice cum or fi fost, şi cu atît mai puțin în existența creaturii sale, cum o numea el. Totuşi, lăsînd la o parte teama pe care situația o putea comporta, ce-aş fi avut de pierdut ? Nu mă pregăteam eu oare, sau nu mă sileam să-mi pregătesc un fel de a părăsi această lume ? Şi iată că omul acesta părea să-mi fi ghicit intenția şi părea că vrea să mi-o înlesnească, deşi într-un chip neaşteptat de literal. Apoi, toate astea nu erau oare mai bune decît viața pe care o duceam şi poate şi decît moartea la care rîvneam ? Către mai rău, cu siguranță că nu puteam merge. Orice ar fi fost cu maşinile lui, eu eram cuprins de deznădejde, iar el îmi vorbea despre speranță, sau despre noutate cel puțin ; eu detestam existența în întregul ei, iar el se oferea, din întîmplare, să mă împace cu ea, dacă nu altminteri, măcar făcîndu-mă să cred în ceva, ajutîndu-mă să depăşesc, chiar dacă nu material, cum pretindea el, hotarele strîmte în care mă zbăteam ca într-o închisoare întunecoasă. De altfel, era chiar aşa de evident că-i nebun ? Adevărul este că nu arătase încă în chip de netăgăduit că ar fi. Apoi, toți oamenii de geniu, îndrăzneții deschizători de drumuri, nu vor fi părut la început nebuni ca şi el, dacă nu şi mai rău ? În orice caz, de la înțelepți, sau cei aşa-zişi, era foarte sigur că nu puteam aştepta nimic bun ; dar dacă încercam cu nebunii ?

Pe deasupra, o ciudată putere de convingere era conţinută în toată fiinţa sa, mai mult chiar decît în cuvintele sale. N-aş înlătura, de asemenea, nici gîndul că ascendentul său asupră-mi ar fi putut să fie favorizat de vreo afinitate secretă între noi doi, sau în termeni mai simpli, de o oarecare nebunie latentă a mea. Voi mai adăuga, în sfîrşit, că mersul în lună fusese o mare ambiţie a adolescenţei mele, ca şi a oricărui om, cred, prevăzut cît de cît cu intelect şi cu isteţime. Necunoscutul descinsese deci, ţinînd seama de acestea toate, pe un teren deosebit de prielnic.

Altminteri nu s-ar explica de ce eu nici măcar nu m-am prefăcut că săr în sus la această neobişnuită propunere care, dimpotrivă, mi-a insuflat o anumită încredere.

Dar nu dădeam nici un răspuns ; tăcea şi el continuînd să mă fixeze cu ochi înflăcăraţi.

— Aţi vrea măcar să-mi spuneţi (a întrebat el, în cele din urmă, cu oarecare bruscheţe) dacă ideea în sine de a merge în lună vă face să şovăiţi, sau vă îndoiţi la rîndul dumneavoastră de posibilităţile mele şi, în general, de ceea ce v-am expus.

Oricît, era el nebun şi trebuia să-l tratez cu menajamentele potrivite, dar, în acelaşi timp, deoarece era un nebun inteligent, nu trebuia să-l las să întrevadă asta. Adică, trebuia să-l tratez aproape ca pe un om cu judecată.

— Nu mă îndoiesc de nimic (am răspuns eu în consecinţă) ; veţi înţelege însă prea bine că propunerea dumneavoastră nu este dintre cele mai obişnuite şi că hotărîrea pe care mi-o cereţi este dintre acelea care... hm, hm,... care atîrnă greu în viaţa unui om... Astfel că...

— Desigur că înţeleg (a spus el îmbunat), şi cu alte cuvinte vă trebuie ample garanţii înainte de a hotărî asupra unui lucru atît de important. Mai mult decît just. Spuneţi-mi atunci, măcar, dacă sînteţi dispus să veniţi în lună, unde vi se va asigura, şi vi se va arăta că sînt în măsură s-o fac, nu numai o călătorie dusă la bun sfîrşit şi o şedere plăcută acolo, ci şi o imediată întoarcere, dacă o doriţi. Restul mă priveşte pe mine : veţi vedea că voi şti să vă conving asupra acestor două posibilităţi, adică ce mai vorbesc, certitudini !

O dată lucrurile înfăţişate în asemenea termeni, nu se putea răspunde, sau cel puţin eu nu puteam răspunde decît aşa :

— De ideea în sine de a merge în lună nu sînt străin, ba chiar voi mărturisi că am cea mai mare dorinţă s-o fac. Dar... ca pentru început, unde este această creatură sau maşină a dumneavoastră ?

— Dacă-i doar atîta... (a răspuns el cu blîndeţe). Este bine adăpostită într-un loc pe aici în regiune, loc unde cei rugaţi de mine timp de doi ani n-au vrut să se ducă ; acolo unde, de aici înainte, nimeni altul nu o va mai afla, decît eu, decît noi doi, dacă pot îndrăzni s-o şi spun. Cît e ceasul ? (a exclamat el, sărind în picioare cu avînt neaşteptat). Încă nu-i miezul nopţii. Haidem ! O să fim acolo înainte de zori. Vă daţi seama că nu-i în interesul nostru să atragem în vreun fel atenţia, deoarece pentru moment n-am putea pleca ; o să trebuiască să mai preparăm cîte ceva, să strîngem provizii, să controlăm unele aparate ; a pleca în această măreaţă, în această extraordinară expediţie... Domnule, nu simţiţi inima bătîndu-vă cu putere, pieptul umflîndu-se de suflul unei alte lumi ?

Acum părea cuprins de febră şi se plimba fără astîmpăr prin odaie. Se opri deodată privindu-mă aproape cu un aer de ameninţare :

— Dar dumneavoastră nu mi-aţi spus încă dacă... într-un cuvînt, mergeţi sau nu mergeţi ?

Cu obişnuita-mi laşitate, am căutat să mai cîştig timp.

— Cam cît de departe ar fi... este, locul ?

— Patru ore de mers, poate nici atît, dacă ţinem bine pasul.

— Şi... cam încotro ?

— Ei, sus pe munte, ce naiba ! Acolo, zi de zi, înainte de nefericitul incident, locuind şi ascunzîndu-mă în acel loc, sau mergînd pînă acolo în fiecare noapte ani în şir, mi-am construit, mi-am făurit, bucată cu bucată, creatura... Va să zică ?

Am mai spus că nu credeam în existenţa acestei creaturi. Să-l întovărăşesc deci, chiar dacă această ieşire nu prea convenea laşităţii şi lenei mele, îmi părea o acţiune angajantă oare nu era de prisos, dar şi încă un chip de a mai cîştiga timp (oare faţă de ce ?).

— Atunci hai, să mergem !

Cu un răcnet de bucurie, el se repezise spre uşă. Şi aşa am pornit în această neobişnuită excursie.

Am bătut numeroase văi şi coaste ; numai luciul stelelor ne lumina drumul, de bine de rău. Înaintam aproape în tăcere. Dar la două ore de sat, muntele devenise mai rîpos şi mai sălbatic, iar pădurile sale aproape de nepătruns. Omul părea însă să cunoască şi cele mai neînsemnate puncte de trecere prin locuri întortocheate şi printre stînci abrupte, astfel că

urcuşul continua cu repeziciune. De pe o culme, am putut privi într-un anume punct luna în descreştere ; de-abia apărută, ştirbită şi ruginie, părea să se rostogolească pe fundul unei văi îndepărtate. Această deloc liniştitoare privelişte a înviorat ca o viziune radioasă pe însoţitorul meu care a început să spună :

— Uitaţi-vă la ţinta noastră : mult nu va trece şi vom fi acolo. Luna va fi a noastră. Iar noi, daţi-vă seama, vom fi primii ajunşi pe tărîmurile acelea îndepărtate. Singurii nu, fiindcă doresc ca întreg neamul omenesc, măcar că nu merită deloc, să aibă folos de pe urma minunatei mele invenţii şi de pe urma oricărei alte descoperiri de-ale mele. Dar, în sfîrşit, unici locuitori ai astrului de argint (care, nu chiar ca să facă înadins, în momentul acela era din cea mai proastă şi mai murdară aramă) vom putea sta acolo cît vom avea plăcere, aşteptînd ca lumea să ne facă cuvenitele onoruri, ca stăpîni, pînă una-alta, ai unor domenii extrem de vaste. Vom trimite de acolo, lumii, un mesaj şi... Aha, chiar spuneţi-mi, unde veţi avea plăcere să vă stabiliţi prima locuinţă : în Lacul Viselor, sau în Marea Nectarului ? Glumesc, se înţelege, cu atît mai mult cu cît aceste mări şi lacuri lunare nu sînt cîtuşi de puţin, cum cred toţi, bazine seci, ci adevărate şi propriu-zise întinderi de ape. Însă iertaţi-mă că mă las astfel în voia emoţiei şi a entuziasmului ; aceste sentimente o să vă pară în definitiv fireşti la unul ca mine...

Şi tot aşa mereu. Dar s-a potolit repede de tot şi, după unele ciudate variaţiuni asupra toponomasticii lunare, vorbele sale au luat un curs liniştit şi aproape ştiinţific, ca ale unui maestru care are

de-a face cu un elev greu de cap sau de o înfiorătoare ignoranță, așa cum eu chiar și eram de altminteri. El îmi explica treptat, adăugînd printre altele cîte ceva despre constituția fizică a lunii și bătîndu-și chiar joc de părerea universală a astronomilor, că acest corp ceresc ar fi lipsit de atmosferă. Asupra existenței acesteia el nu avea nici o îndoială, chiar dacă admitea că ar putea fi, ba chiar trebuia să fie, foarte rarefiată ; de altfel, adăuga că luase toate precauțiile pentru cazul cînd releveurile și calculele sale s-ar fi dovedit inexacte, precauții pentru care se obliga să-mi dea, la timpul potrivit, relații amănunțite. Menționa și speranța, sprijinită, cum spunea, pe date solide, că acolo urma să găsim, nu pustietate, ci o civilizație înfloritoare.

Ceea ce mă preocupa mai mult din toate spusele sale era aceea că mă considera de acum încolo cu totul angajat în acțiunea sa și însoțitor consacrat al său. Dar timpul și împrejurările aveau să hotărască și să mă ajute.

Ajunsesem astfel la picioarele celei mai înalte coroane de munți din masivul nostru. Se prezintă ca o învălmășeală de vîrfuri ascuțite, de stînci mari și de culmi inaccesibile sau aproape, încolăcindu-se mereu, și închizîndu-se în formă de inel sau de crater pentru a forma astfel gigantice cuiburi de piatră, în multe din ele aflîndu-se cîte un ghețar. Vîrful cel mai înalt, numit Cornul Diavolului, ridicîndu-se deasupra celorlalte cu o bună porțiune și avînd formă de turn dărăpănat, sau mai exact de dinte cariat, este, sau era pînă nu de mult, socotit ca inviolabil, din cauza unei anumite treceri mult prea primejdioase ; inviolabil cel puțin pentru oamenii obișnuiți. Despre acesta eu aveam, de altminteri,

oarecare vagi cunoștințe, dar nu mă avîntasem niciodată pînă acolo. De fapt, această abruptă regiune muntoasă, chiar judecînd după ceea ce vedeam acum nelămurit, era mai degrabă locaș pentru vulturi decît pentru oameni.

Și tocmai acest Corn al Diavolului, slab rumenit de fărîma aceea de lună, mi-l arăta însoțitorul meu spunîndu-mi :

— În nu mai mult de un ceas ajungem. Țineți-vă strîns lipit de mine și urmați-mă pas cu pas ; drumul devine dificil, dar nu încă periculos.

(Mă și simțeam la capătul puterilor ; și de-ar fi fost doar vorba să-i urmez pașii !)

El reluase deci drumul acela colțuros îndeaproape urmat de mine, iar după scurtă vreme atacase oblic unul din acele vîrfuri, croindu-și astfel drum, ca să mai și reducă din osteneala urcușului. Dar dispăruse foarte iute, sau mai bine zis dispărusem într-un drum unde trebuia să folosim și mîinile, și din care am dat în ceea ce alpiniștii numesc, dacă nu fac greșeală, o brînă. Și în chipul acesta, puțintel cu mîinile și puțintel cu picioarele, puțintel tîrîndu-ne și puțintel tăind urcușurile acelui vîrf, l-am înconjurat aproape cu totul, în spirală. De aici ne aștepta alt vîrf legat de primul printr-o șa în pieptene și după aceea încă altele, mereu tot mai anevoioase și mai de neînvins. În această călătorie aeriană și la aceste amețitoare treceri, eu eram întrucîtva ajutat tocmai de lipsa luminii, fapt care-mi ascundea amploarea pericolului și adîncimea prăpăstiilor pe ale căror muchii ne tot suceam ; pe de altă parte, aceasta făcea și mai înspăimîntătoare toate amănuntele, apropiate sau depărtate, ale și așa atît de

sinistrei priveliști. Nu rareori mă aflam atîrnat parcă deasupra unui abis, ai cărui pereți erau bătuți de palidele raze roșcate ale lunii pînă la o anumită adîncime, lăsînd fundul înecat într-o beznă gălbui-roșietică ; dar înainte ca ochiul, cu aviditatea-i de nestăpînit pentru oroare, să o fi putut pătrunde, mă și aflam trecut dincolo ; înaintam astfel într-un soi de inconștiență. Se înțelege însă că gîfîiam ca foalele și eram mereu silit să rog pe însoțitorul meu, care, în ceea ce-l privea, nu părea să simtă nici o oboseală, să-și mai domolească mersul.

De aici încolo, fiecare pas ne dezvăluia alte perspective confuze. Cornul cel mare, care părea că poate fi atins cu mîna, deși era izolat printr-un hău nemăsurat, își pierduse mare parte din trufie și din înălțime. Ne pomenirăm astfel la marginea unei crăpături sau prăpăstii care, întinzîndu-se într-o parte și în alta de nu i se vedeau capetele, ne tăia cu totul drumul. Îndată îmi ajunse la ureche un vîjîit îndepărtat, de la o adîncime insondabilă ; pironind ochii spre întunecimea de dedesubt, mi s-a părut că zăresc departe-departe lucirea unei ape. În sfîrșit, să nu mai lungesc vorba : muntele, datorită vreunei formidabile mișcări telurice, era despicat în punctul acela pînă la temelie, iar trufașul Corn al Diavolului complet despărțit de restul șirului de munți. Era, așadar, cum se zice, o trecere obligată. Am apreciat că despicătura avea o lărgime medie de nu mai puțin de cinci metri.

— Un ultim efort (a spus cu nevinovăție omul acela de fier), un ultim efort și am ajuns. De partea cealaltă urcușul devine o joacă de copil. Numai că pe mine mă cuprinsese o groază de neînfrînt și totodată o mare slăbiciune. Mă întrebam, deși prea tîrziu, ce mai puteam face în definitiv pe vîrful acestui munte sălbatic, noaptea, singur cu nebunul, în căutarea unei himerice mașini zburătoare și totodată îmi blestemam în zadar ușurința sau deznădejdea care mă aduseseră pînă aici. Între timp mă tot dam înapoi fără să vreau de la prăpastie, și mai înspăimîntătoare din cauza îngustimii ei, fiind foarte hotărît să mă întorc pe unde venisem, în loc să încerc trecerea, nevăzînd de altminteri nici într-un fel cum s-ar fi putut încerca. Însoțitorul meu nu mai înceta să mă liniștească acum, pretinzînd că exista un chip de trecut peste despicătură ; dar eu, la distanță respectuoasă de ea, înțepenit pe picioare ca un catîr, nu mă lăsam convins. În cele din urmă, văzînd că orice încercare să mă înduplece e zadarnică, omul rostise deodată, în timp ce mă privea cu ochi scînteietori :

— Domnule, n-avem mult timp de pierdut : printre altele, se și crapă de ziuă curînd și am putea fi văzuți din vale de toată regiunea. Astfel că, ce preferați : să mă urmați fără pericol, sau să vă găsiți sfîrșitul în fundul acestei prăpăstii ?

— O să-l... o să ți-l găsești dumneata acolo, am replicat eu îngrozit, clănțănind din dinți.

— Da, da, bine... a mîrîit el, repezindu-se hotărît asupra mea ca pentru a începe pe dată lupta.

— Ei, liniștiți-vă, ce naiba ? Fiți om de înțeles. Prin ce afurisit de chip vreți să trecem dincolo ?

— Apoi eu tocmai vi-l explic de o bună bucată de vreme, însă nu vreți să mă ascultați ! Este chipul urmat de mine în toate acele nenumărate dăți cînd am fost acolo sus.

Spunînd acestea și văzîndu-mă, dacă nu consimțind, dar cel puțin îmblînzit, s-a îndepărtat cîțiva

paşi şi s-a apucat să scotocească printre bolovani, în spatele unei stînci ; a scos de acolo o frînghie făcută colac.

— Aceasta este, pînă una-alta, o frînghie. Daţi-mi acum o mînă de ajutor.

Dintr-o crăpătură adîncă, astupată cu pietroaie, aflată sub altă stîncă, am tras afară doi pari lungi care erau de fapt doi pini sălbatici curăţaţi doar de crengi. Mînuindu-i ca pe nişte paie, el a deplasat unul din pari pînă ce acesta a atins marginea opusă a crăpăturii, trecînd deci peste ea ; i-a aşezat apoi capătul într-o mică scobitură de pe marginea noastră şi l-a împănat cu spărturi de piatră ca să-i împiedice rostogolirea ; celălalt par, înţepenit într-o asperitate a peretelui din faţă, a fost lăsat să cadă peste peretele nostru, astfel încît a rămas puţin dedesubtul muchiei de margine, oblic dar solid proptit între cei doi pereţi. A trecut apoi frînghia în jurul primului pin, înnodîndu-i capătul cu un laţ mare ; în sfîrşit, s-a întors spre mine cu restul frînghiei în mînă spunîndu-mi :

— O să trec eu întîi. Fiţi foarte atent cum mă leg : o să trebuiască să faceţi acelaşi lucru singur peste cîteva momente. Dar, înainte de toate (adăugă el ameninţător), nu încercaţi să fugiţi ; ar fi în zadar : v-aş ajunge într-o clipă şi...

Îşi legase frînghia pe sub subţiori şi apoi pe la mijlocul trupului, ca un fel de chingă. Coborînd pe parul inferior şi, ancorat astfel de cel superior, făcînd să alunece repede de-a lungul acestuia laţul frînghiei, în mai puţin timp decît trebuie pentru a o spune, trecuse de cealaltă parte cu agilitate de maimuţă.

Desfăcînd frînghia, mi-a aruncat-o încolăcită pe deasupra prăpastiei, invitîndu-mă să fac întocmai, fără întîrziere, întreaga operaţie.

Acesta era, pe cît se vedea, momentul cel mai favorabil să fug şi am avut chiar pentru o clipă ideea s-o fac. Diavolul acesta era însă în stare să treacă încoace şi fără frînghie. Pe de altă parte, metoda urmată de el mă convingea şi într-adevăr, după spusa lui, nu prezenta pericole ; tot ce mi se putea întîmpla mai rău, era să rămîn atîrnat în aer, de frînghie, ca un păianjen, dar în acest caz mi-ar fi venit el în ajutor. În fond, începeam să am mare încredere într-însul ; pe scurt, după ce am fixat cum am putut mai bine frînghia de par şi m-am legat şi eu, am coborît şovăielnic, la rîndu-mi, pe puntea improvizată.

Ţineam ochii închişi. Trecerea a mers bine, pînă ce s-a pus chestiunea urcării pe malul celălalt ; acolo, ce să mai spun, piciorul mi-a scăpat iar mîna mi-a alunecat, aşa că m-ar fi ajuns neîndoielnic soarta mai sus imaginată dacă el, înşfăcîndu-mă de guler, n-ar fi susţinut un moment într-o singură mînă toată greutatea mea.

A scos parii, apoi, cu faţa schimbată şi bucuroasă, mi-a spus :

— O să mă iertaţi că a trebuit, acolo, să vă înfricoşez ; dar am auzit că aşa trebuie să faci cu novicii.

Am reluat drumul în sus, pe domesticitul Corn al Diavolului ; drumul, într-adevăr, n-a mai fost prea anevoios.

Urma să ajungem îndată, cum pretindea el, la ascunzişul creaturii sale. Acum, ajuns aici, credeam eu în existenţa ei (dacă trebuie să spun astfel) sau

măcar în a vreunui alt lucru ? În realitate nu eram în stare să-mi dau un răspuns ; acest fapt, prin sine însuşi, era o jumătate de răspuns. Între timp, tot nu ajunsesem la o concluzie asupra sănătăţii mentale a însoţitorului meu, sau mai bine zis asupra genului de nebunie de care era atins. Adică, m-o fi mînat el pînă aici, sus, doar din pricina unei închipuiri ale sale ? Pe de altă parte... în fond, altă parte pentru moment nici nu era, decît doar împotrivirea de neînvins a raţiunii de a crede în lucruri de domeniul miracolului. În sfîrşit, faţă de el eu eram (în afară de curiozitate) într-o stare de spirit neparticipantă, doar critică sau judecătorească : aşteptam tocmai această probă pentru a hotărî dacă, repet, era unul dintre acei nebuni care sînt luminătorii umanităţii (n-are decît să-i numească nebuni cine vrea), sau un simplu şi deci foarte periculos visător. În primul caz, toate erau, de bine-de rău, în ordine. În al doilea... ei, dar nu mai era timp de socotit ce avea să se întîmple în al doilea caz. Şi chiar dacă ar mai fi fost timp, la ce m-ar fi dus un asemenea gînd, odată ce, prin definiţie, nu puteau fi prevăzute nici scopurile cu care mă ducea acolo sus, nici acţiunile sale ulterioare ?

Din cauza încetinelii mele, eram întrucîtva în întîrziere faţă de timpul prevăzut ; o lumină violacee, vestitoare a zorilor, începea să se difuzeze în aer, iar stelele păleau. Ajunşi sub ultimul vîrf al Cornului, l-am înconjurat pe orizontală, sau cum se zice, după curba de nivel. Am dat astfel de o trecere largă în peretele stîncos al crestei sucite ca un cornet ; era poarta gheţarului. Cerul se lumina tot mai mult : se făcuse ziuă. Dedesubtul nostru, grămezi de nori lăptoşi împiedicau vederea şi ne separau în-

tr-adevăr de lume. Dar aici ziua nu era salutată de nici un glas vesel : printre aceste piscuri calcaroase domnea o linişte netulburată şi gravă. Oprindu-se în pragul enormei porţi, şi întinzînd braţele spre soare-răsare, însoţitorul meu izbucni într-o exclamaţie de nespusă bucurie :

— Departe (spunea el), departe, la picioarele noastre, este lumea. Peste puţin timp va fi şi mai departe. Unde sînt ei, orbii care fără îndoială la ora asta mă tot caută cu înverşunare ? Unde sînt creditorii dumneavoastră ? (Dar cum reuşise omul acesta să ştie că am creditori, şi încă numeroşi ?) Cît de îndepărtate ne apar de aici toate strădaniile şi toată agitaţia tuturor acelora ! Nu vă pulsează sîngele sărbătoreşte ? Recăliţi-vă, prietene, în acest aer pur, aşteptînd să respiraţi altul şi mai pur. Dar nu-i destul : spaţiile nesfîrşite ne sînt deschise. Între timp, de acolo (şi arăta spre lunişoara afumată care rămăsese parcă uitată într-un colţ al cerului) vom impune lumii acesteia subjugate voinţa noastră, iar voinţa noastră este ca ea să fie prosperă şi fericită.

În clipa aceea, ca un fel de alinare pentru mine, s-a auzit un foarte îndepărtat croncănit de vultur.

— Ascultaţi, ascultaţi, ce fericită prevestire ! a exclamat el.

Şi îndată, urmat de mine, pătrundea printre înalţii pereţi cu vîrfuri ale unui fel de circ, sau mai degrabă puţ. Pereţii aceştia erau împestriţaţi cu cele mai frumoase culori, iar ici şi colo erau umezi, din cauza prelingerilor de apă, şi lucioşi.

Am traversat cu multă grijă micul gheţar în pantă, presărat providenţial cu pietroaie căzute de pe creste şi aproape cu totul acoperit cu nu ştiu ce fel de ţărînă brună. Nu mai e nevoie să spun că

frigul mă chinuia de mai multe ore, nici că, pe deasupra, amîndoi eram în talie ; însă el nu părea să dea nici frigului vreo atenţie.

Ajunseserăm la o mică grotă scundă, în partea de jos a peretelui de stîncă, o crăpătură abia, prin care nu puteam pătrunde decît tîrîndu-ne. Aici el s-a oprit privindu-mă cu un aer de biruinţă. Bine, bine, dar unde putea să-şi afle locul mirobolanta maşină ?

— Aşteptaţi-mă aici ! a spus. Apoi a lunecat înăuntru prin gaura aceea, dar a ieşit imediat înapoi furios ; dintr-o săritură a fost asupra mea, strîngîndu-mi umerii ca în cleşte şi privindu-mă în albul ochilor cu o căutătură adîncă dar agitată şi chiar, cum mi s-a părut, înceţoşată de lacrimi :

— Sînt gata să vă arăt creatura mea, rodul atîtor ani de studii şi de muncă, lucrul, ba pot spune foarte bine, fiinţa care mi-e mai dragă decît orice pe lume, fiica mea trupească. Sînt pe cale să vă dezvălui ascunzătoarea ei şi s-o pun la dispoziţia dumneavoastră. Fi-veţi demn de aceasta ? Nu mă veţi trăda ? Şi întrucît a sosit cu adevărat, pentru dumneavoastră, clipa hotărîrii, întrucît, cum prea bine am înţeles, aţi aşteptat această verificare ca să stabiliţi dacă eu sînt sau nu nebun, spuneţi-mi : dacă ea există, o să mă însoţiţi în lună ? Promiteţi solemn că o să faceţi asta atunci cînd, repet, veţi fi constatat că ea există ? Sau ar putea fi altceva care să vă reţină ?

Mă fixa cu neasemuită intensitate. Am bîlbîit nu ştiu ce, că altcum nu putea fi şi că eu aveam mare încredere în el ; ca încheiere, am promis formal, din intimă convingere că aşa trebuie să fac, dar nu fără oarecare rezervă mentală. El a slăbit strînsoarea, apoi s-a vîrît iarăşi în gaură. L-am auzit dislocînd

bolovani şi zdrăngănind, în fel şi chip, înăuntru. După care, cîţiva din bolovanii aceia au fost împinşi afară ; în sfîrşit a scos şi el capul şi m-a invitat să-l urmez.

Zis şi făcut. M-am tîrît cum am putut, prin crăpătura care, pe dinăuntru, se lărgea şi se înălţa cîte puţin, încît îngăduia o relativă libertate a mişcărilor, bineînţeles pentru cel ce rămînea cu burta lipită de pămînt ; picioarele sale mă călăuzeau prin acest soi de canal întunecos, sau galerie de mină.

Ne-am tîrît astfel o scurtă distanţă, ca nişte adevărate rîme, brăzdînd cu pieptul un nămol cleios ; nu mă gîndeam la nimic, nu vedeam nici o dungă de lumină şi aproape mă sufocam. Deodată, am simţit că-mi scapă din mînă gheata de care mă ţineam agăţat cu toată puterea. Mi s-a părut că respir mai liber şi, în clipa următoare, am auzit la oarecare depărtare dedesubt şi cam într-o parte, glasul său devenit ciudat de amplu, ca şi cum ar fi ajuns într-un loc foarte vast ; îmi spunea :

— Nu vă mişcaţi, aşteptaţi să fac lumină.

L-am auzit înăbuşit agitînd ceva la oarecare distanţă, după care o strălucitoare rază de lumină a ţîşnit în beznă. Mi-am dat atunci seama că mă aflam, trebuie s-o spun, ghemuit puţin mai încoace de un cot brusc al galeriei ; lumina care mă izbea şi care clipă cu clipă se făcea treptat tot mai vie şi mai violentă (ca şi cum s-ar fi aprins acolo lămpi puternice, succesiv) era aşadar o lumină indirectă, adică reflectată de peretele curb al galeriei şi asupra sursei căreia nu puteam face nici o presupunere. Într-un cuvînt, situaţia mea, chiar şi cea fizică, era cea mai nebunească, mai prostească şi mai ridicolă ce se putea imagina.

— Nu înaintaţi încă ! ruga şi tuna totodată glasul său, de acolo.

Al naibii, omul meu ţinea la efecte ! Eram totuşi gata să înaintez cînd, lumina devenind de-a dreptul orbitoare, m-a invitat în sfîrşit chiar el s-o fac.

Galeria dădea, cu un uşor urcuş, într-o grotă imensă care, la lumina aceea strălucitoare, mi se arăta în toată măreţia ei de basm, cu bolta sa puternică, cu coloanele şi stalactitele sale. Pe pereţi se aflau fixate, jur-împrejur, sfeşnice rudimentare, purtînd în loc de torţe, un fel de cilindri cu cioculeţe, din care, cu un uşor fîşîit ca o suflare, se ridicau flăcări mici, năvalnice, produse fără îndoială de combustia unui gaz ; erau foarte luminoase, ca flăcările de acetilenă, însă uşor albăstrui ; şi toate împreună iluminau locul aşa cum cea mai orbitoare lumină a soarelui n-ar fi putut. În fund, se afla instalat un vast atelier şi laboratorul anexă, ambele echipate cu cele mai felurite utilaje.

Văzusem în mijlocul grotei dintru început, iar acum îl contemplam mai mult cu groază decît cu mirare, un obiect mare, de formă bizară şi cu luciri felurite ; care, dacă trebuie să redau fără comentarii prima mea impresie, stătea ghemuit acolo şi ne privea liniştit cu o mie de ochi.

Însoţitorul meu s-a apropiat de mine şi, după ce mi-a iscodit puţin expresia figurii, mi-a indicat cu amîndouă mîinile obiectul, într-un gest oarecum melodramatic :

— Iat-o ! Se numeşte CANCROREGINA.

Din momentul acela am fost cu trup şi suflet al său şi al maşinii sale (pe care o voi chema de aici încolo cu numele dat de el) sau, aş zice mai

degrabă, în puterea lor. Ca să nu spun decît atît, acum hotărîsem : el nu era nebun, sau era numai în măsura unei vulgare accepţiuni a acestui termen, accepţiune care însă nu mă interesa. În lumina raţiunii, era desigur de temut ca el să fie un inventator, un geniu nefericit, un înşelat în iluziile sale ; asemenea bănuială nici nu-mi trecea însă prin minte. Cît despre fapta, sau faptele care-l duseseră la ospiciu, şi măcar de a căror repetare ar fi trebuit să-mi fie frică, eu le atribuiam cu înduioşătoare bunăvoinţă unei întunecări trecătoare, dar şi vreunei foarte grave provocări : cu siguranţă, o provocare din acelea în care provocatorul nici nu iese la vedere, însă pe care un spirit ales nu o poate îndura. În concluzie, eram plin de încredere, orb, şi nu mai aveam nici o îndoială în privinţa lui.

El a rămas acolo, iar eu, reînsoţit pînă la trecerea aceea dificilă, m-am întors în sat cu sarcina de a procura o mulţime de lucruri indispensabile, în primul rînd merinde, pentru el şi apoi pentru călătorie. Trebuia să le las în fiecare noapte la un anumit punct pe munte, iar el urma să le comprime în excepţionalul său laborator, sintetizîndu-le după procedeele sale în cea mai mare parte, astfel încît să asigure, cum spunea, hrana pentru ani în şir. Urma să ne mai reunim, la anumite răstimpuri, tot pe munte, pentru a ne înţelege în privinţa altor puncte.

Aceste pregătiri se anunţau mai îndelungate decît convenea nerăbdării noastre ; printre altele trebuia să aduc de la oraş multe, ba chiar aproape toate lucrurile necesare ; cele mai stranii substanţe şi cele mai neobişnuite obiecte. Şi au trecut într-adevăr

multe zile pînă ce am putut măcar să ne gîndim la stabilirea datei plecării, zile de febră intensă pentru mine. Aceste întîrzieri păreau că-mi înflăcărează şi mai tare entuziasmul, în loc să mi-l stingă ; uitînd de lume, nu mai trăiam decît pentru expediţia noastră şi aş fi dorit să-i grăbesc măcar începutul. Dar omul, nu mai puţin nerăbdător în sinea lui, spunea că nu doreşte să aibă surprize şi că fiece lucru trebuie îndeplinit cu toată grija, spre a reduce la minimum neprevăzutele ; de aceea, cu prudentul şi metodicul mod de lucru al oamenilor de ştiinţă, îşi tot controla fără să se pripească delicatele sale aparate.

Între timp, primisem, chiar în ziua următoare primei nopţi, în timp ce mă odihneam încă după obositoarea ascensiune, vizita directorului de la ..., ospiciul regional ; acesta, cu multă luare aminte, ca şi cum n-ar fi vrut să mă înspăimînte degeaba, m-a informat că în noaptea precedentă fusese văzut în preajma casei mele un anumit nebun foarte periculos, scăpat în chip inexplicabil de sub supravegherea gardienilor săi. Se temea ca nebunul să nu se fi refugiat în vreuna din numeroasele dependinţe (nelocuite) ale casei mele, sau în parcul sălbăticit care pe o latură se învecina cu o dumbravă ; în consecinţă el, directorul, cerea permisiunea de a cerceta locurile, însoţit de doi infirmieri uriaşi, care-l aşteptau la uşă ; şi aceasta, chiar pentru siguranţa mea. Cu toate că vorbea foarte chibzuit, încrederea mea n-a putut fi zdruncinată şi nici nu m-am gîndit vreo clipă să-l trădez pe... cum să-i spun, dacă niciodată nu i-am ştiut numele ? Pentru uşurinţă, o să-l numesc Filano.

După ce s-a învîrtit prin casă cît a vrut, directorul s-a retras nedumerit. Va să zică omul era căutat cu sîrguinţă ; este drept că şi adăpostul său era în măsură să sfideze multă vreme orice fel de căutare. În timpul vizitei directorului, adaug aici, deşi nici eu nu ştiu cu ce rost, am avut neplăcuta impresie că el îmi vorbeşte ca unui pacient de-al său : repeta mereu frazele, parcă pentru a-mi scoate bine în evidenţă înţelesul lor, sau pentru a mi le imprima bine în creier, şi totodată mă scruta cu ochi de cunoscător. Era un efect al obişnuinţei, fără îndoială, totuşi asta m-a enervat pînă într-atît încît, spre sfîrşit, am devenit aproape mojic.

Revenisem de cîteva ori la Cornul Diavolului şi începusem să mă simt mai intim cu Cancroregina. Era o maşină cu toane ciudate, cel puţin aşa mi se părea mie după sunetele pe care le scotea cînd Filano lucra în preajma ei, după sforăituri şi alte diferite reacţiuni ; spun că mie mi se părea, care cunoşteam prea puţin sau de loc multiformele şi complicatele ei organe. Dar în ansamblu îmi apărea pe atunci ca o forţă binevoitoare, iar lucirea ei — prietenoasă, deşi metalică ; mă obişnuisem chiar şi cu privirea ei „de demon care visează“, o privire cam nătîngă, dar şi metafizică, de cele mai multe ori aspră şi opacă, asemănătoare cu aceea a lăcustelor. Ea era, de altminteri eliberatoarea, aceea care pe aripile sale (cu totul metaforice) urma să mă transporte (nu metaforic) afară din lumea mea ingrată şi... şi gata : pentru că eu, spre deosebire de tovarăşul meu de expediţie, nu mă preocupam de loc de viitorul acestei lumi, ci doar năzuiam s-o părăsesc.

Maşina avea în interior un aranjament comod, chiar elegant, pentru două persoane, cu tot ceea ce trebuia pentru odihnă şi pentru celelalte cerinţe ale vieţii de toate zilele ; după cum, de altfel, înţelesesem, nu urma să parcurgă cu iuţeală mare, cum s-ar fi putut presupune, ci cu relativă încetineală, imensa distanţă ce ne separa de ţelul nostru. În cămara ei, ar fi putut avea loc, sau chiar îl avea, hrană pentru doi-trei ani; în rezervoarele sale, oxigen redus prin nu ştiu ce procedeu magic în granule mici, albicioase, pentru tot atîta vreme. Din acestea, cum spunea Filano, nu urma să consumăm decît o foarte mică parte, dar era în orice caz mai bine să avem prea mult, decît să riscăm să ne lipsească dintr-o dată. Cum fuseseră apoi rezolvate numeroasele şi foarte gravele probleme de aerodinamică şi de cine mai ştie ce altceva, inerente unei călătorii interplanetare, n-aş şti prea bine să spun. Nu că aş fi fost lipsit cumva de explicaţiile, de demonstraţiile practice şi aşa mai departe, ale lui Filano însuşi, care voia, cu orice preţ, să mă familiarizeze cu organele şi cu funcţiunile creaturii sale, întrucît trebuia ca în cele din urmă să-i fiu nu numai însoţitor, ci şi ajutor ; dar infernala nerăbdare ce mă rodea, motiv de împrăştiere şi de neatenţie, încrederea oarbă ce-o aveam în el şi în reuşita expediţiei noastre, iar în cele din urmă (sau, mai degrabă, în primul rînd), temperamentala mea incapacitate de a pricepe ceva din acest ansamblu, au făcut ca într-adevăr să nu prind nimic. Iar puţintelul pe care l-am priceput, l-am şi uitat, spre nefericirea mea ; ah, pe atunci nu ştiam oare că, prin distracţia mea, îmi riscam... viaţa ? Viaţa ar fi puţin zis ; vai, i-aş fi dat atunci toată atenţia de

care eram în stare !... Astfel că, în realitate, despre această Cancroregina repet că nu ştiu şi nu pot spune nimic precis, adică mai exact, de-a dreptul nimic. Pentru că din ceea ce îmi amintesc despre principiul său de bază nimic nu este sigur, şi acum dau relaţii cu riscul de a difuza o solemnă nerozie. În sfîrşit, s-ar părea că se mişcă în aceste regiuni ale spaţiului, unde mediul în care evoluează este prea rarefiat pentru a o susţine, emiţînd înainte-i atmosferă să zicem de tipul terestru de care se agaţă, ca să ne exprimăm astfel, clipă cu clipă. Nu ştiu nici de unde îşi ia forţa ei motrice sau propulsivă, sau de ce tip afurisit o fi ; ştiu doar că trebuie alimentată periodic printr-o lacomă gură internă a ei, cu alt fel de granule, brune. Nu ştiu cum se conduce, nici cum se opreşte. Aparate externe, cum ar fi elice sau altele asemenea nu are.

Cît despre chipul de a o scoate de acolo, întrebare pe care mi-o pusesem din primul moment, Filano îmi spunea :

— Uitaţi-vă, cum vedeţi, în partea aceea, adică spre exterior, peretele grotei este supt ca o pînză umflată de vînt ; releveuri îngrijit executate îmi dau, pentru acest perete, o grosime minimă de şapte metri, ceea ce nu este prea mult pentru nişte dinamită bună. Va să zică, aţi şi înţeles : cînd va fi momentul, noi o să facem să sară pur şi simplu în aer cortina de stîncă, atît doar cît trebuie. Şi o să trebuiască puţin, o să trebuiască doar o deschizătură exact cît să trecem, pentru că eu (a spus el cu mîndrie) îmi pot conduce Cancroregina cu precizie milimetrică. Ca să mă exprim mai bine, se lasă condusă de mine cu docilitate.

Spre a-mi dovedi acestea, m-a invitat la un mic zbor experimental.

Cancroregina a bolborosit puţin, a strănutat, a căscat alene ca şi cum nu s-ar fi cuvenit pentru ea să dea roată doar într-o biată exhibiţie, apoi s-a ridicat, dar tot cu reavoinţă ; îndată apoi a lăsat să i se audă şuieratul şi a început să zboare încoace şi încolo, prin grotă. S-a ridicat pînă la numai cîţiva centimetri sub boltă, s-a rotit frumos în jurul unei coloane, a pătruns cu avînt într-o trecere foarte strîmtă dintre alte două coloane, a mai executat diferite evoluţii şi în sfîrşit s-a aşezat lin pe sol. Entuziasmul meu nu mai avea margini.

A venit în cele din urmă ziua cea mare. Soarele răsărise de puţină vreme, doar pentru noi, nu pentru restul lumii care rămînea învăluită în aburii nopţii ; aerul, îngheţat la această altitudine, era de o limpezime fără seamăn ; era, cu un cuvînt, o dimineaţă radioasă de octombrie, o dimineaţă de speranţă ; ne-am apucat îndată să pregătim explozia puternicelor mine aşezate în grosimea stîncii, din vreme şi în chip foarte chibzuit, de către Filano.

Am aprins fitilurile, am ieşit din grotă şi ne-am îndepărtat în grabă, traversînd gheţarul şi adăpostindu-ne dincolo de pragul său, în spatele povîrnişului crestei. Cîteva minute după aceea, minele au explodat aproape toate o dată, cu un zgomot de infern, surd repercutat de peretele curb, apoi urmat de şuierături şi bubuituri de bolovani şi sfărîmături. Întorşi la faţa locului, am putut constata imediat buna reuşită a operaţiunii : în perete se deschisese o spărtură lungă, fumegîndă, destul de largă la mijloc, ca să aibă Cancroregina pe unde să treacă.

— Să nu pierdem vremea (a zis Filano) ; explozia a fost auzită desigur în întreaga regiune.

Cu toate că minele fuseseră aşezate de dînsul astfel încît să răbufnească înspre exterior, iar Cancroregina fusese împinsă în spatele unor stîlpi masivi şi era protejată de o reţea de sîrmă destinată să reducă efectele formidabilei dislocări de aer, noi nu eram liniştiţi în privinţa ei ; s-ar fi putut ca organele sale delicate să fi avut de suferit prin această dislocare, sau de pe urma căderii vreunor sfărîmături. Dar aşa ceva nu se întîmplase, iar ea, cu totul neatinsă, ne-a primit cu un aer de bucurie, dar parcă şi de zeflemea.

După ce am mai dat o ultimă ochire pentru ca totul să fie în ordine, am luat loc în ea. Filano a împins în jos nu ştiu care pîrghie. Cancroregina a gemut ; părea că trebuie să depună un anumit efort ca să se smulgă din starea de repaos ; dar şi ca să revină la starea de repaos, din condiţia de mişcare ; după cum cred că am arătat, în sfîrşit, părea că este dotată (dacă această expresie are totuşi vreun sens) cu o mare forţă de inerţie.

A gemut, a trepidat, s-a desprins de sol cu un scîncet slab, a făcut un scurt ocol prin grotă, zburdînd parcă, a prins a şuiera ; apucînd-o prin spărtura peretelui şi, ieşind deasupra gheţarului peste care zbura la mică înălţime cu o uşoară mişcare de balans, s-a înfipt bine în aer, şi a ieşit în largul cerului, tot ridicîndu-se.

Pe cît se pare, Cancroregina nu putea cîştiga înălţime decît cu o înclinaţie mult redusă, adică făcînd rotocoale foarte largi. Ţinînd acum seama de acest fapt, cu alte cuvinte că ea mergea spre lună însu-

rubîndu-se pe o spirală cu pasul mic, ba încă și variabil, ținînd deci seama că distanța de parcurs rezulta a fi cel puțin înzecită față de cea cunoscută de toată lumea dintre pămînt și satelitul său ; ținînd, în sfîrșit, seama că ea, Cancroregina, înainta cu o iuțeală de circa o mie de kilometri pe oră, era lesne de tras concluzia că drumul nostru avea să dureze cîteva luni. Aceasta, se înțelege, fără a face presupuneri asupra celor ce se mai puteau întîmpla cînd aveam să intrăm în sfera de atracție a lunii, unde condițiile de zbor puteau fi altele. Toate erau însă doar reflecții de-ale mele ; Filano nu avea îndoieli și părea că știe de-a fir a păr cum urmau să se petreacă lucrurile.

Primul rotocol ne-a dus, după trecerea a vreo douăsprezece ore, deasupra Insulelor Sonde, cred că la înălțimea de circa doisprezece kilometri fiindcă pornisem de la un loc foarte ridicat) ; după aceea, în ziua următoare, înapoi pînă la Hawai, la o înălțime nu mult superioară ; aceste date puteau fi de altfel precis controlate pe cadranele aparatelor de bord. În a treia zi, am trecut peste Arhipelagul Malaez, și tot așa, destul de încet, dar ridicîndu-ne constant ; în timpul acestor duceri și întoarceri prin straturile cele mai joase ale atmosferei, trecerea noastră a fost remarcată. Forma bizară a Cancroreginei trebuie să fi stîrnit curiozitate și teamă, astfel că radioreceptorul de bord a intrat în agitație ; din multe părți se cereau lămuriri de toate felurile. Noi nu răspundeam la nimeni.

Zilele treceau. Și în fiecare zi ni se descoperea un tot mai vast orizont, totuși suprafața terestră nu arăta încă privirii noastre curbura ei, ba încă se prezenta întrucîtva concavă, apoi nici mărimea aparentă a lunii nu crescuse. Dar masele de apă se făceau tot mai întunecoase, luminîndu-se dimpotrivă părțile de uscat, încît mai tîrziu, primele apăreau cu totul opace și întunecate, iar celelalte extraordinar de strălucitoare. (Percepurăm pentru prima oară rotunjimea pămîntului abia la vreo sută de kilometri altitudine.) Chiar din prima zi a plecării, fuseseră firește puse în funcțiune aparatele producătoare de oxigen. Termometrul exterior înregistra de pe acum temperaturi foarte joase.

Viața la bord se desfășura liniștită, fără incidente exterioare demne de notat, fiind reglementată strașnic în fazele ei esențiale de către Filano, care voia ca forțele noastre să se mențină proaspete, deși, întrucît își dăduse seama de lipsa mea de destoinicie, era singurul care îndeplinea muncile necesare. De altfel, Cancroregina avea trebuință mai mult de supraveghere, decît de îngrijiri materiale, și nici nu avea nevoie să fie condusă : o dată ce anumite aparate fuseseră orientate într-un anume mod, ea înainta, urca, se rotea, făcea totul singură. De aceea, noi ne petreceam cea mai mare parte din timp în elevate discuții de știință și filozofie, în proiecte, în supoziții asupra a ceea ce ne aștepta pe lună, în stăruitoare dar zadarnice încercări din partea lui de a mă face să înțeleg cutare sau cutare principiu de fizică superioară.

Printre operațiunile zilnice sau aproape zilnice era și producerea apei, operațiune pe care, dată fiind extrema ei simplitate, am fost curînd în stare s-o îndeplinesc, în mod excepțional, chiar eu însumi. Într-adevăr, apă, care de altminteri în cantitatea trebuitoare ar fi ajuns la o greutate și la un volum mult prea mari, nu luasem cu noi, tocmai pentru

bunul motiv că Filano o fabrica după nevoie. Punea într-o retortă mare, legată continuu cu organele interne ale Cancroreginei, şi în care avea loc fără îndoială reacţia principală, granulele sale albe de oxigen şi alte granule evident de hidrogen: se observa o mare agitare, o tulburare apoi puţin după aceea picura apă, limpede ca de la izvor.

Alte manipulări ale tovarăşului meu transformau fără reziduuri, în substanţe şi gaze utile, convenabil captate, excrementele noastre, reduse de altfel la cantităţi minime, datorită alimentaţiei sintetice. Într-adevăr, era firesc să nu ne gîndim să le aruncăm peste bord : cea mai mică infiltrare de aer exterior ne-ar fi putut fi fatală. Cu acest prilej voi spune că celula noastră corespundea cu exteriorul doar prin două deschizături, ambele concepute după acelaşi principiu : acela al supapei (şi ambele, se înţelege, închise ermetic). Prima era punctul de evacuare al anhidridei carbonice produse de respiraţia noastră ; aceasta se strîngea, după cum mi-a explicat Filano, într-o anume conductă şi presa un capac masiv cu deschiderea înspre afară, pînă ce ajungea la o presiune suficientă pentru a-l forţa ; capacul era prevăzut cu un puternic mecanism de închidere sau reînchidere automată. Cea de-a doua deschidere era uşiţa prin care intraserăm noi ; şi aceasta se deschidea doar înspre exterior, iar un dispozitiv analog şi o serie de crampoane robuste, în interior, o ţineau închisă. Era deci cu neputinţă ca ceva din afară să pătrundă în locuinţa noastră aeriană, pe cînd noi dimpotrivă, am fi putut, într-un caz de extremă nevoie, să forţăm deschiderea.

Pe la două mii de kilometri altitudine, ieşisem din atmosfera terestră, sau cel puţin, aceasta încetase să ne mai tragă după sine, în rotaţia sa. De mai multă vreme chiar, aveam impresia că această ultimă şi foarte subţire zonă a planetei noastre nu mai avea decît o slabă influenţă asupra Cancroreginei ; chiar constatasem unele uşoare deplasări ale pămîntului, faţă de ceea ce rînd pe rînd, şi ţinînd seama de mersul nostru, ar fi trebuit să fie poziţia sa relativă. Pînă ce ne-am dat seama într-o bună dimineaţă că mişcarea noastră devenise cu totul independentă de a sa. Între timp cerul se întunecase treptat, soarele căpătase culoarea fierului înroşit în foc, iar luna şi pămîntul aveau o luminozitate violentă, agresivă, însă calcaroasă ; ajunseserăm la o beznă completă, dar în mijlocul căreia aceste trei corpuri cereşti şi toate stelele străluceau cu tărie, fără a sclipi şi fără a străpunge sau atenua această beznă. Aşa văd cerul şi acum, numai că de aici luna pare mult mai mare, iar pămîntul, uşor aplatisat, nu mai ocupă decît o optime din bolta cerească (pămîntul fiind, dacă nu mă înşel, de o sută de ori mai mare decît luna). Pentru cine ar fi văzut-o din exterior, Cancroregina trebuie să fi apărut ca un mic corp reflectînd lumină indirectă, înconjurat, datorită atmosferei pe care o emite, de un mic nimb (despre care am luat efectiv cunoştinţă mai tîrziu). După ce a urmat un anumit răstimp cel mai capricios regim după părerea mea, noaptea părăsise, în cele din urmă, interiorul umplut cu aer al Cancroreginei ; iar de aici încolo, doar o eventuală eclipsă ar fi putut să-i mai simuleze revenirea.

Zilele continuau să se scurgă, dar acum nu fără schimbări. Spuneam mai sus că viaţa la bord era liniştită ; în realitate, fusese astfel doar în primele zile, cel puţin pentru mine ; aceasta, întrucît puţin după plecarea noastră, am început să observ ceva anormal în atitudinea lui Filano. Cîtva timp n-am atribuit importanţă covîrşitoare acestor simptome, pe care le-am socotit drept efecte ale oboselii datorite enormei munci şi marii tensiuni de spirit din ultima vreme, ale emoţiei provocate de începutul fericit al expediţiei şi ale altor numeroase cauze mai mult sau mai puţin plauzibile, aşa că aşteptam cu încredere ca toate acestea să dispară. Dar acestea toate, dimpotrivă, se înrăutăţeau pe măsură ce zilele şi săptămînile se scurgeau, silindu-mă să reflectez asupra lor. Pînă ce acum se făcuseră de-a dreptul îngrijorătoare, iar eu intrasem în alarmă, în timp ce legătura de pe ochi începea să-mi cadă.

În ce anume constau aceste simptome, nu-i uşor de spus. Era vorba cîteodată doar de o atitudine, de un cuvînt, de o ocheadă, alteori prezentau gravitate mai mare. Ceea ce-i sigur este că toate împreună alcătuiau, ca să vorbesc limpede, un tablou cîtuşi de puţin liniştitor al stării mentale a omului. Facultăţile sale păreau vădit alterate, vreau să zic în comparaţie cu vremea cînd ne-am cunoscut ; să nu mai spun că nici atunci nu prea era model de comportare normală.

Şi adică cum, eu care aveam în el încredere oarbă, ba chiar admiraţie oarbă şi pe care acum, chiar de curînd, îl proclamasem sus şi tare în mine, nu numai cîtuşi de puţin nebun, ci ca fiind unicul om înţelept de pe lumea aceasta, şi înclinînd mai degrabă să atribui calificativul celălalt la tot restul

umanităţii, eu care, la dojenile ştiinţei, personificată de directorul ospiciului, răspunsesem cu un zîmbet interior de dispreţ, eu să fi ajuns la asemenea concluzie ? Ei, dar ar fi prea lung de spus cum încrederea mea fusese forţată palmă cu palmă să cedeze, iar minut cu minut admiraţia mea se transformase în teroare, în timp ce iluziile mele se prăbuşeau una după alta.

Fusese el totdeauna astfel, sau devenise astfel ? În situaţia de faţă, întrebarea era cît se poate de inutilă. Aş fi spus, totuşi, mai degrabă că el ajunsese să-şi dezvăluie zi de zi adevărata sa natură comprimată şi dominată cu preţul cine ştie cîtor eforturi pentru un moment, adică pentru timpul necesar să mă convingă şi să mă tîrască în această expediţie ; care, şi aceasta, o dată cu înrăutăţirea stării sale, începea să mi se pară grea şi fără nădejde, ca să nu zic himerică, pe cît de sigură şi plină de frumoase recompense mi se păruse mai înainte. Dar prea tîrziu luam cunoştinţă de uşurătatea cu care chibzuisem şi de imprudenţa mea ; acum, cînd mijloc de scăpare nu mai exista.

Nu că persoana mea ar fi fost chiar ameninţată, sau că el ar fi avut ieşiri făţişe ; dar boala s-ar fi putut declara şi ar fi putut urma o explozie dintr-o clipă în alta. Ştiu şi eu ? Treaba asta începuse cu priviri chiorîşe neaşteptate, cu rîsete scurte şi fără noimă, cu întreruperi bruşte sau cu lapsusuri neprevăzute în mijlocul vorbei, cu irascibilitate excesivă, cu necumpătare în reacţiuni şi cu alte asemenea uşoare devieri ; ajunsese, puţin cîte puţin, la forme paroxistice sau grav patologice, ca : gesturi nesocotite, muţenie temporară, bîlbîieli, deducţii arbitrare, asociaţii pur verbale, forme forţate, auto-

matisme şi aşa mai departe. În genere, vorbele lui evocau acum imaginea acelor cutiuţe pentru cremă de ghete pe care copiii din popor le găuresc şi le fac să se învîrtească pe sfoară ; ca să folosim o imagine modernă, aceste cutiuţe se învîrtesc în gol ; o dată ce lua în primire un element oarecare, de mîna a doua cel mai adesea, se îndîrjea asupră-i fără să obosească şi fără să poată fi oprit ore de-a rîndul, dar fără să reuşească să „angreneze" celelalte date ale vorbirii, sau să scoată de aici vreun folos. Ce e drept, părea să mai aibă conştiinţă, deşi vagă, despre toate acestea. Pe deasupra vorbea din belşug şi singur adesea chiar în mijlocul nopţii (adică în timpul orelor dedicate odihnei, fiindcă, repet, noaptea ne părăsise de mult) ; eram trezit, atunci cînd teroarea îmi fusese depăşită de oboseală, în hohote de rîs ce-mi încreţeau pielea. Trebuie însă să spun că rîsetul lui, aşa cum se manifesta în această ultimă vreme şi care ar fi trebuit numit mai degrabă un violent atac de nervi, era incomparabil mai înspăimîntător : pe neaşteptate, întrerupînd chiar unul din raţionamentele acelea ale sale şi cînd, e inutil să adaug, nu era nimic de rîs, dădea puţin capul pe spate, îşi ducea pumnii la tîmple şi, în timp ce o groaznică strîmbătură i se întipărea pe faţă, lăsînd să i se vadă dinţii, tremura cu totul, sau mai exact vibra, în prada unor convulsii de nestăpînit şi fără ca printre buze să-i mai iasă vreun sunet. Cîteodată aceste accese durau cîteva minute, după care îşi relua, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut, ocupaţiile sau delirarea.

Dar de ce să mai spun atîtea ? Era, trebuia să-mi mărturisesc, nebun. Iar dacă mai avusesem îndoieli, observam acum că pupila dreaptă, şi numai aceea,

i se dilatase foarte mult ; şi începea în sfîrşit să se plîngă de halucinaţii vizuale, auditive şi chiar tactile.

Cu toată această stare a sa, Filano continua să se ocupe de Cancroregina, ba încă cu o grijă sălbatică şi geloasă care-l făcea să mă ţină la distanţă de aparate. Chiar şi dragostea lui atît de pătimaşă pentru creatura sa luase aspecte bolnăvicioase, nefireşti, rituale chiar. Era clar, totuşi (sau mai bine zic : de aceea), că, în afară de această preocupare zilnică în legătură cu ea, dacă s-ar fi ivit vreo problemă nouă, mintea lui n-ar mai fi putut s-o rezolve. Ne aflam, în fond, cu adevărat în mîinile lui Dumnezeu. Faţă de mine, cu toată dezordinea facultăţilor sale, păstrase multă vreme o oarecare bunăvoinţă, cu toate că mă insulta adesea ; însă acum şi acel sentiment cedase clocotului său interior, ca să se transforme într-unul opus, într-o aversiune mai mult sau mai puţin declarată. Printre altele, ocheadele sale piezişe nu mai conteneau, mă fixa. simţeam foarte bine, cînd mă întorceam cu spatele şi mă spiona posomorît în timpul somnului, adică în ceea ce credea el că-i somn.

Ce fel de viaţă duceam acuma, închis fără putinţă de izbăvire cu nebunul acesta în celula aceasta, literalmente în afara lumii, nu mai trebuie s-o spun. Nu mai dormeam aproape de loc, trăiam într-o apăsare şi într-o teroare fără nume, zi cu zi, minut cu minut, în aşteptarea neapăratei izbucniri ; nervii mei, puterile mele, erau pe cale să cedeze şi începeam să am temeri pentru propria mea sănătate mintală ; nici nu-mi puteam închipui ceea ce urma oricum să se întîmple după acea izbucnire, nici dacă aveam să mai rămîn în viaţă.

Am ajuns astfel şi ziua fatală. Evenimentele care au sens adînc şi durabil pentru existenţa sau pentru conştiinţa omenească, chiar şi acelea care-şi prelungesc consecinţele lor, bune sau rele, asupra întregii omeniri într-un viitor îndelungat sau chiar etern, au premisele implantate într-un trecut de durată neprecizabilă, dar au viaţă pămîntească scurtă şi, totdeauna, chiar dacă sînt prevăzute cu mult timp înainte, vin în oarecare măsură pe neaşteptate ; nouă ni se pare că un fapt atît de important nu poate surveni într-un interval atît de scurt, fără să ştim că el e concentrat adesea doar într-o clipită. Dacă s-a petrecut apoi ceva ireparabil şi mai ales dacă acel ceva este un rău ireparabil, în clipa imediat următoare ni se pare că ar fi cu putinţă (printr-o mişcare asemănătoare cu ceea ce în spaţiu este un pas înapoi) să readucem totul la starea anterioară şi să reluăm totul de la început, să mai chibzuim... şi, dacă vrem, să îndeplinim din nou aceeaşi acţiune. Însă faptul s-a petrecut cu-adevărat. Iată, totul e ca un vis ; ce s-a întîmplat nu poate face parte din realitate; dar totul e atît de real, încît acum face parte din trecut. (Pompoasă introducere, va gîndi inexistentul meu cititor, la istorioara asta a ta. Ei, să gîndească ce vrea, dat fiind că nici nu există ; să se obişnuiască, dacă poate, cu tiradele mele.)

Şi asupra mea a căzut tot aşa de neaşteptat ceea ce aşteptam de atîtea zile.

Starea lui Filano se înrăutăţise, în special după cel de-al o sută miilea kilometru altitudine, sau elongaţie. Fapta s-a întîmplat spre al două sute miilea, deci cam la jumătatea drumului dintre pămînt şi lună. De la plecarea noastră se scurseseră ceva mai mult de şaizeci de zile.

Şi iată că, într-o dimineaţă, Filano s-a ridicat de pe culcuşul său unde acum făcea de toate în afară de dormit şi, deosebit de agitat, s-a lăsat în voia unor cuvinte şi gesturi care nu mai aveau nici urmă de legătură între ele, manifestînd o făţişă duşmănie împotriva mea. Se învîrtea înfuriat, ca o fiară sălbatică, prin celulă, se înţepenea dintr-o dată în faţa mea, apoi începea iar să umble şi părea necontenit gata să sară asupră-mi. Centrii săi inhibitori păreau distruşi. Pînă şi ocupaţiile sale zilnice pierduseră orice aparenţă de bună rînduială ; în uitucenia sa, mergea încoace şi încolo atingînd aparatele fără nici o socoteală, manevrînd în fel şi chip, fără să fie nevoie, organele interne ale Cancroreginei, ceea ce la urma urmei putea constitui un pericol. Rîdea, plîngea, urla, ţipa, tremura, tresărea, se clătina, pradă unor accese de nestăpînit. Părea că vrea să mă prefacă în scrum cu privirea ; la un moment dat, însă, s-a oprit deodată în faţa mea ca să-mi dea în grijă, cu o emoţie sfîşietoare, creatura sa, deoarece, spunea, peste puţină vreme el avea să fie mort, iar ea rămînea singură pe lume. Nu-i nevoie să spun prea multe asupra propriei mele stări. Abia-abia mai puţin tulburat decît el, nu puteam decît să înclin capul şi să ciulesc urechile în aşteptarea „celui din urmă paroxism", care avea să fie înspăimîntător : să întreprind ceva împotriva lui nu era de gîndit, dată fiind excepţionala sa forţă fizică, fără îndoială însutită în condiţiile actuale. N-aş fi putut decît să încerc în vreun fel, îndată ce m-ar fi atacat, să-l ucid ; da, să-l ucid.

Spre miezul zilei, neliniştea sa atinsese culmea, dar nu se producea încă ceea ce acum aproape doream,

ca să isprăvesc cu încordarea aceasta insuportabilă. Agitîndu-se cu tot mai mare violenţă prin celulă, s-a aruncat deodată, fără ca măcar să-mi închipui că l-aş putea opri, asupra uşiţei de acces, deşurubîndu-i crampoanele, împrăştiind în stînga şi în dreapta piuliţele lor uriaşe şi urlînd în spasme că simte nevoie de aer. Uşiţa rămăsese deci strînsă numai prin forţa arcului de închidere. Dar poate că un ultim rest de conştiinţă îl avertizase asupra imensului pericol la care se expunea, sau poate că gîndul lui sărise acum în altă parte. A renunţat. S-a năpustit însă la tabloul principal şi a învîrtit o cheiţă, a mai ridicat o pîrghie. Cancroregina nu părea că se resimte deocamdată de pe urma acestor manevre şi îşi urma superbul şi stabilul ei zbor.

Acesta a fost momentul cînd, stînd de fapt cu spatele (poziţie în care rămăsese înţepenit un răstimp), am auzit glasul acela care-mi sună şi acum în urechi, glasul acela cu atît mai teribil, cu cît nu avea nimic comun cu glasul lui : era calm, rece, înfiorător. Glasul spunea :

— De multă vreme mă tot gîndesc. Nu se mai poate continua aşa. Totul merge prost pentru că sînteţi aici dumneavoastră, greutatea dumneavoastră. Trebuie să muriţi.

Pînă la sfîrşit nu mi-a spus altceva. Şi aproape în aceeaşi clipă s-a răsucit scrîşnind din dinţi, fără nici o vorbă şi, tremurînd cu tot corpul, de iritare, de ură, de epilepsie, roşu-vînăt în obraz, s-a aruncat asupră-mi încercînd să mă apuce de gît.

Nu mai ştiu cum, dar m-am ferit de formidabila înşfăcare, ba chiar l-am respins pînă la peretele opus, acela pe care se afla uşiţa, iar el, după ce s-a strîns ca să-şi ia un mic avînt, a sărit iarăşi de acolo

asupra mea. Dar în această clipă supremă, ca printr-o iluminare superioară, eu am luat hotărîrea. Spuneam că uşiţa rămăsese închisă doar prin forţa arcului a cărui rezistenţă trebuie să fi fost foarte mare, după cum îmi aminteam că apreciasem în momentul plecării; catapultînd însă pe adversar asupra acestei uşiţe, puteam spera să o fac să cedeze măcar atît cît trebuia pentru a crea loc de trecere corpului său. Îmi riscam în chipul acesta şi propria-mi viaţă, pentru că ar fi fost de ajuns o singură răbufnire de aer (sau de ce era) şi de frig din exterior ca să mă omoare, însă nu aveam de ales şi-apoi este totdeauna mai nimerit să-ţi rişti viaţa decît să pieri în mod sigur ; asalturile furiosului acestuia, mai devreme sau mai tîrziu, m-ar fi doborît fără doar şi poate. Într-o sforţare supremă, cu energia disperării, mi-am proptit deci spatele în peretele de care eram lipit şi piciorul drept, îndată ce el s-a aflat la distanţă potrivită, în mijlocul pieptului său, apoi ajutîndu-mă cu coatele, cu ceafa, cu sufletul, cu groaza, am împins din toate puterile.

Uşiţa cedase dar nu îndestul ; rămăsese şovăitoare o fracţiune de secundă, pe punctul de a se reînchide cu violenţă ; dar, întrucît, pentru o clipă, toată greutatea corpului lui Filano apăsase asupra crăpăturii astfel deschise, aceasta s-a lărgit dintr-o dată. Filano s-a prăbuşit în gol (expresie care, presupun, are aici valoarea sa literală).

În timp ce capacul se închidea la loc cu un scrîşnet sec, un vînt îngheţat, arzînd mucoasele şi organele interne, străbătuse celula ; sufocat, uscat, parcă strivit şi îngheţat pe dinăuntru, mi-am pierdut cunoştinţa.

Cînd mi-am revenit, inima îmi bătea cu furie și aveam un văl des în fața ochilor ; totuși îmi veneam în fire cu repeziciune. Pielea mi se făcuse ca pergamentul și cîteva săptămîni așa s-a menținut.

Primul lucru de care am dat cu ochii a fost... Filano.

Prin nu știu ce efect diabolic care le-o fi familiar doar fizicienilor ; poate pentru că aici sus gravitatea pămîntească și-a pierdut, cel puțin asupra unui corp atît de mic, mare parte din tărie și în orice caz nu ajunge să învingă atracția foarte apropiatei Cancroregina sau, și mai verosimil, pentru că el rămăsese „ca în chihlimbar țînțărașul auriu" în atmosfera emisă, făcînd astfel una cu ea ; într-adevăr, Filano nu se prăbușise, ci își urma creatura prin spațiu, cu fidelitate, oh, cu extremă fidelitate ! Filano, mai bine zis cadavrul său uscat și fără îndoială golit pe dinăuntru, ca un preparat în alcool sau mai degrabă în aer lichid, poate fragil ca un pahar de Bologna, dar în sfîrșit intact ca exterior ; coagulat în atitudinea sa cea din urmă, văzîndu-se bine prin cristalul din spate, pe fondul cerului negru, datorită reflexului slab despre care spuneam mai înainte, cu ochii holbați și purtînd încă, spun, pe obraz groaznica, ferocea strîmbătură care fusese ultima sa expresie ca om viu, urmărea și-o urmărește pe Cancroregina în spațiu ; în spațiul infinit și în veșnicie, mă urmărește pe mine, pe ucigașul său.

Deoarece căzuse cu capul dat spre înapoi, atitudinea corpului său te făcea, te face, să te gîndești la personajele acelea atîrnate, din lemn, ale călușeilor din Piemont, la Gianduia, la Soldatul, la Femeia Frumoasă, la Bețivanul, care nu au picioare, ci au corpul alungit în formă de pește ca sirenele, pentru a-i fi comod copilului care urmează să-l călărească ; aceștia, în timp ce călușeii se învîrtesc, apar unul după altul prin aer, în poziții surprinzătoare.

Al doilea fapt care mi-a atras atenția a fost un zgomot, ca o pocnitură, în partea unde se aflā tabloul principal. Pîrghia cea mică pe care cu puțin mai înainte, poate doar cu un minut mai înainte, o mișcase Filano, se coborîse deodată, și în clipa aceea Cancroregina începuse să se zguduie cu totul, să trepideze, să se legene, cu un ruliu de speriat, în timp ce fîșîitul său devenea mormăit, sau muget amenințător, ca acela făcut cîteodată de gaze la bucătărie sau în sobele mari. Adunîndu-mi puterile încă sleite, m-am năpustit și am încercat să readuc pîrghia la poziția inițială. N-am reușit cu totul, dar chiar prin această acțiune, am avut senzația simțită direct la puls a ceea ce, dacă ar fi avut aripi Cancroregina, s-ar fi numit o alunecare pe aripă. Multe zile în șir nu mi-am dat seama, nici nu-mi puteam da seama, ce anume se întîmplase în momentul acela ; reușind, în cele din urmă, să readuc pîrghia la locul ei, zborul rămăsese stabil ca și mai înainte. Dar la urmă mi-am dat seama, e mai bine s-o spun îndată, de ceea ce se întîmplase : din ce cauză, nu știu și nu voi ști niciodată, Cancroregina deviase de pe traseul ei și începuse să se învîrtească, asemenea unui satelit minuscul, în jurul pămîntului.

În același timp, iuțeala aproximativ i se dublase, ajungînd la aceea de rotație a dragii noastre pla-

nete, astfel că acesta trebuie să fie motivul pentru care am mereu sub ochi acelaşi continent : cel mai iubit...

II

30 martie

Iată, aceasta e povestea pe care o aveam de spus. Pentru ce, mă întreb din nou, şi pentru cine ? Chiar dacă povestea asta şi cu mine am cădea într-o zi pe pămînt, cine o să mai poată găsi vreo urmă din noi, sau din acest manuscris ? N-o să fim oare distruşi şi, chiar înainte de a ne prăbuşi, n-o să ne descompunem în particule infinitezimale ? Mi-am amăgit eu, oare, teama, groaza, remuşcarea, dezgustul, frigul, golul dinăuntru şi dinafară, şi în sfîrşit deznădejdea ? Totuşi am petrecut o săptămînă din această veşnicie care este viaţa mea. Ceva cam puţin pentru o veşnicie. Dar în fond am prins gust şi vreau să continui ; cine ştie dacă, tot umblînd în veşnicie, nu trece chiar şi veşnicia ?... De altminteri, ce-mi mai rămîne de spus ?

Oricum, să rezumăm situaţia.

„Îţi scriu din celula de miere, dintr-o sferă lansată în spaţiu..." Ei, da : chiar aşa ! Numai că nu ştiu ce înţelege poetul prin „celula de miere", dar e sigur că eu ar trebui să schimb cel puţin acel *m*, în *f*. Au şi trecut luni (milenii) de la moartea, de la uciderea lui Filano. Aici înăuntru sînt singur, singur şi fără speranţe, aproape cum eram înainte de a începe zborul acesta nebunesc ; mă simt totuşi mai rău decît înainte, după cum poate o să spun.

Singur, nu numai cu mine însumi şi în mine însumi, ci şi de acum încolo în burta acestei inamice detestate şi batjocoritoare căreia nu pot nicicum spera să-i modific mersul.

Cîte încercări n-am făcut, de atunci, s-o smulg din hotărîrea ei încăpăţînată, s-o reconduc treptat pe pămînt, s-o determin barem să meargă spre lună, să înceteze în fond această mişcare imposibil de modificat, această învîrtire fără scăpare ! Toate — zadarnice ! Am spus mai înainte că nu ştiam nimic despre ea, nici despre organele ei, şi m-am străduit fără nici un folos, cînd am rămas singur, să înţeleg ceva. Metodic, sistematic, cu o răbdare chinuitoare, dar în fiecare zi înnoită, multă-multă vreme am atins, am mîngîiat, am pipăit, am mişcat fiecare cheiţă, fiecare pîrghie, fiecare buton, experimentînd cele mai variate combinaţii, coordonînd sau subordonînd mişcările în toate felurile. Dar nimic : Cancroregina n-a vrut cu nici un chip să revină la traseul ei iniţial. Tot ce am putut obţine din aceste încercări au fost doar mormăieli trufaşe şi ameninţătoare, horcăieli, urlete, pocnete, clătinări şi dezechilibrări ; atunci a trebuit să renunţ, pentru că a insista ar fi însemnat s-o smulg din această oarecare stabilitate a ei şi din orice fel de mers, pentru a o prăbuşi fără doar şi poate în abisul pustiu. Şi tot ce ştiu eu să fac este s-o alimentez pentru goana asta fără folos şi fără sfîrşit. Totuşi, îmi amintesc foarte bine că el, Filano, nu făcea atunci altceva decît să răsucească o cheiţă, sau să mişte o pîrghie ; după ce răsuceam eu cheiţa din nou şi aduceam iarăşi la loc pîrghia, nu trebuia ca totul să revină la locul său ? Aşa o fi, dar am renunţat de mult la încercări ; m-am resemnat, dacă felul acesta de

exprimare are vreun înţeles aici. De radio, nu mai vorbesc : străduindu-mă să-i pricep funcţionarea, l-am stricat încă de la început. De altfel, ce-aş fi putut spera de pe urma unei comunicări cu semenii mei ?

Şi cînd mă gîndesc că toate cele necesare pentru a mă salva sînt aici, aici înăuntru şi la îndemînă ! Dar sînt ca şi cum n-ar fi, deoarece nu ştiu să le folosesc.

Provizia de mîncare era pentru doi-trei ani ; dacă eram însă amîndoi. Dar sînt numai eu singur ; pe urmă nici nu mănînc, adică nu înghit pilule, aproape deloc. O să-mi ajungă deci o veşnicie, de-a lungul întregii mele vieţi fără capăt.

Singur şi fără speranţe ! Dar cum se poate trăi aşa fără nimic, fără o îndepărtată speranţă măcar ? E drept, în realitate şi eu aştept ceva : aştept curajul să mor.

N-am fost eu acela a cărui supremă dorinţă era părăsirea lumii ? Căruia orice îi părea de preferat faţă de vieţuirea în lume ? Şi totuşi, e ciudat că mi-o spun, de cînd am părăsit-o, din acea altă epocă, eu n-o mai urăsc cu adevărat, ci... Dar de ce am scris : e ciudat că mi-o spun ? Ce poate fi ciudat în a recunoaşte binele după ce l-am pierdut, întrucît credeam că răul cel mai mic este răul cel mai mare, pe cînd eu tocmai acum am trecut dintr-o stare josnică în alta şi mai josnică ? Asta ar trebui să pară chiar firesc. Fie, dar nu e cazul meu. În realitate, nu regret lumea, nici măcar n-o doresc ca pe un rău mai mic ; dimpotrivă, n-o regret şi n-o doresc deloc. Mai degrabă, iată, iubesc viaţa însăşi, cea pe care n-am reuşit niciodată s-o simt suportabilă ; da, o iubesc şi poate că am început s-o iubesc (fie că aceasta e o lege a inimii, sau o mişcare anarhică personală) de atunci, de cînd propria mea viaţă a început să devină disperată, şi cu cît se făcea mai disperată, cu atît o iubeam mai mult. Aşa că acum o iubesc mai presus de orice. Dacă spun, deci, că vreau să mor, înţeleg că aş vrea să vreau.

Ce e în asta contradictoriu ? Adică nu se poate de pildă iubi nebuneşte o femeie, recunoscînd totodată drept imposibilă oricare şi orice fel de legătură cu ea, fie chiar şi doar o legătură în sinea ta însuţi, care să n-o privească pe ea ? Şi atunci ce faci, o urăşti poate ? Dimpotrivă, doreşti să n-o iubeşti, acesta fiind chipul cel mai pătimaş de a iubi ; dar totodată legătura rămîne imposibilă, literalmente imposibilă ; totuşi, poate că tocmai asta ne place şi tocmai pe ea o iubim în virtutea acestei situaţii. Dar, în fond, nu iubim şi prin asta ceea ce refuzăm, sau nu refuzăm ceea ce iubim ?

Ei, atunci, iarăşi de ce am vorbit mai sus despre curaj ? Iată, vreau să spun totul pînă la capăt (asta ar mai lipsi : să mă prefac, cînd tot eu sînt cititorul meu imaginar !) : mie mi-e şi frică. Ei, frică fizică de moarte, dar de asemenea şi frică de după aceea. Că, într-adevăr, dacă din răul extrem am căzut într-unul şi mai extrem, nu este destul de probabil că din acesta o să cad în altul foarte extrem ? Pentru că este de notat că în toată problema de faţă direcţiunea e indicată clar ; eu, adică, nu mă mişc un timp, vreau să zic cu întreaga mea viaţă considerată de la început, către bine, sau măcar către o îndulcire a chinului, ci în mod hotărît către rău şi către şi mai rău. Mai exact : de la o viaţă imposibilă, am ajuns la acest stadiu

intermediar între viaţă şi moarte care este stadiul meu actual, înspre altă viaţă şi mai imposibilă ; şi dacă atîta face atîta... Dar n-are importanţă, şi n-ar rezolva nimic dacă aş purcede să iubesc cu mai mare dragoste al treilea stadiu : cel foarte imposibil.

6 aprilie

Să mor ! Cum se moare ? M-am trezit azi din scurtul meu somn avînd pe buze fraza de mai jos, al cărei sens de altfel îmi scapă :

Ne naştem şi murim din aceeaşi matrice.

Ce-ar putea să însemne ? Se referă oare la oarba suferinţă a morţii, sau la o identitate ascunsă între aceste două evenimente supreme ? Mai degrabă, îmi închipui că înseamnă următoarele : ca să mori, trebuie să găseşti modul, mai bine zis deschizătura, aşa cum trebuie, în fond, ca să faci orice alt lucru (dar moartea este ceva ce se face, sau se îndură ? Doamne, depinde de caz !). Frumoasă explicaţie, orişicît !... Ah, ce învălmăşeală cumplită e în capul meu ! Nu mai înţeleg nimic din mine şi din... desigur nu pot spune : din lume ; din mine şi din rest.

Ieri m-am trezit cu această altă frază :

Dacă din somn ieşim atît de refăcuţi, cu cîte şi cu ce noi forţe vom ieşi din moarte ?

Dar aceasta, ce înţeles are ? Ce legătură are cu cea precedentă ? Ştiu eu ceva vreodată ? Totuşi, numai şi numai pentru a căuta să-mi stăpînesc învălmăşeala din minte, aşa, prin exerciţiu la rece (dar nu este adevărat : pentru alt motiv ; ei, da, pentru

că acestea ar vrea să fie cuvinte de speranţă) am meditat şi am calculat îndelung, nu ştiu dacă asupra acestor fraze, sau pe marginea lor, sau independent de ele.

Dacă din somn ieşim... etc. Conceptul şi similitudinea nu sînt desigur de soi, dar ducînd aceasta din urmă mai departe, se poate ajunge la date pe care le-aş numi de ordin ştiinţific. Cînd, cu alte cuvinte, se afirmă că somnul prefigurează moartea, sau viceversa, ca în toate doctrinele religioase, că moartea nu este decît somn, o asemenea imagine are doar valoare poetică, reprezentativă, sau cuprinde numai sfera cea mai restrînsă, activitatea cea mai discutabilă şi mai greu definibilă a omului. Dacă este dimpotrivă strămutată chiar în cîmpul fiziologiei, bineînţeles conform cuprinzătoarei idei că din această ştiinţă s-au format filozoful şi poetul ; dacă, pe scurt, moartea este considerată, nu la figurat, ci în sens propriu, întocmai ca odihna serală după ziua pămîntească, pe care o determină oboseala şi pe care nevoia de a restaura energia noastră fizică, precum şi pe cea spirituală, o fac necesară ; iată cam la ce rezultate se poate ajunge.

Evaluînd la şaptezeci de ani, adică la douăzeci şi cinci de mii de zile în cifră rotundă, durata medie a vieţii omeneşti, am avea pentru ceea ce merită într-adevăr asemenea nume o valoare de un milion şapte sute cincizeci de mii de ani. Dar această viaţă de milioane de ani n-ar trebui considerată şi ea ca o zi dintr-o viaţă mai vastă ? Aceasta ar trebui evaluată la patruzeci şi trei de miliarde şapte sute cincizeci de milioane de ani. Şi tot aşa, dacă nu la infinit, cel puţin la indefinit. Reciproc (pentru

că simetria, dimensiune cu totul arbitrară în realitate, pare să fie prima necesitate şi aproape punctul de onoare al ipotezelor noastre), s-ar putea număra, urmînd calea inversă, în cele douăzeci şi patru de ore ale noastre, un număr indefinit de morţi, precedate la rîndul lor de vieţi comprimate în timp, dar pentru asta, nu mai puţin complete, sau de cicluri de viaţă, unul după altul ; morţi sau somnuri, adică aceste odihne, aceste abandonări lungi sau scurte ale conştiinţei din care, cum am spus, spiritul nostru, ca şi corpul nostru, îşi absoarbe forţa de a trăi. Ar fi apoi frumos să-ţi închipui că de jos în sus, adică aceste zilişoare sau ziluţe şi aceste ere, toate aceste unităţi personale ale omului, să-l facă, fiecare din ele, să execute un pas înainte pe calea unei perfecţiuni la care să conlucreze toate, alcătuind astfel viaţa sa perfectă, ce va putea fi apreciată şi moralmente evaluată numai cînd va fi fost încheiată...

Şi *patati-patata*[1], de ce să mai continui ? La naiba cu neroziile astea ! Plăcută distracţie, pe legea mea, speculaţiunea precedentă care a ajuns să-mi zăpăcească mintea ; poate consolatoare pentru alţii, pentru ei, cei de jos, nu pentru mine, desigur ! În fond, asta conduce la concluzia că viaţa omenească este practic veşnică şi că atunci cînd mori faci de fapt orice în afară de a muri etc., etc. ei, Doamne, nu-i prea rău, ce-i drept, ca rezultat ! Tot ceea ce pot eu scoate de aici este, dacă vreţi, că moartea, adică însăşi trecerea dincolo, nu este dureroasă ; cam puţin. Asta fiindcă eu m-am aruncat asupra meditaţiilor acestora cu scop precis : să fac să-mi

[1] Vorbărie amestecată (fr.).

treacă groaza, mai puţin decît de moartea însăşi, ci, după cum am atras mai înainte atenţia, de *post mortem*. Şi cînd colo ! Ar fi bine, de pildă, ca toată viaţa asta veşnică să concureze la o perfecţiune, fie şi superioară, dar perfecţiune în ce ? aici este problema. Într-adevăr, eu nu pot să nu mă gîndesc că, în ceea ce mă priveşte, aş obţine, voi obţine, într-adevăr, la capătul timpului, perfecţiunea, dar o să fie o perfecţiune în durere, în chin, în dezgust.

Colo jos, pe continentul meu natal, coboară noaptea. Colo jos este noaptea pe care eu n-o mai cunosc de luni de zile. Mai este acolo şi asfinţitul, cu gradările sale, cu trecerile sale delicate şi bogate, cu miile sale de culori, nuanţîndu-se una din alta, deci nu numai albul şi negrul de aici, culorile groazei. Şi mai este acolo un vîntişor călduţ care trezeşte ierburile şi florile cîmpului şi creştetele arborilor, care încreţeşte faţa apelor. Sînt acolo animale care-o pornesc spre vizuinile lor calde, sau spre cuiburi, mai sînt şi... Mai este cineva, un om ca atîţia alţii (un semen al meu !) care se îndreaptă spre casă, după o zi de muncă ; iar acasă îl aşteaptă soţia, copiii şi, ba bine că nu, obişnuita ciorbă aburindă, pe masă... Şi mai este, şi mai este... cîte lucruri mai sînt acolo ! Ei, ei, dar n-am afirmat şi jurat fals înainte că nu regret lumea cîtuşi de puţin ? Şi, chiar trebuind s-o regret, aş regreta deci tocmai lucrurile pe care le dispreţuiam mai mult ? Oamenii pot fi prieteni între ei, se reunesc în familii, în societăţi ; oamenii se înfrăţesc, se căsătoresc, fac copii... Iată că ce-mi provoca înainte furia şi scîrba şi mă indigna mai mult decît orice, aş admite acum şi aş face.

7 aprilie

Recitesc ultimele cuvinte scrise ieri. A, nu ! Viaţa de-aici şi viaţa de-acolo sînt în realitate tot una. Sau cel puţin, viaţa mea a fost mereu cea de acum. Eram despărţit de lume, dar nu cu totul ; m-am ridicat cu multă osteneală, rămînînd însă la mijlocul drumului dintre punctul de pornire şi ţel ; iar acolo am început să mă rotesc, să dau tîrcoale fără sfîrşit şi fără scop, atras încă de lumea pe care am părăsit-o, avînd deasupra mea, apropiată, dar imposibil de ajuns, cealaltă lume... Şi faptele noastre care ne urmăresc...

De altfel, la urma urmei, nici nu este aşa. Este că din nu ştiu ce destin, eu eram exclus din lume, din toate lucrurile sale simple şi naturale ; la doi paşi de mine, fraţii mei (doar întru Christos) se luptau şi mureau, iar mie, nu ştiu de ce, mi se refuza asta. Eu, chiar dacă aveam ceva, nu aveam ceea ce aveau toţi ceilalţi oameni. Am fost deci silit să iau această atitudine ; am fost silit să mă separ de lume şi să o dispreţuiesc, fie tocmai pentru că nu-mi dădea nimic, fie din orgoliu, ca vulpea cu strugurii. Am vrut mereu să mor, sau am vrut să vreau să mor, din disperare, nu din vocaţie sau din liberă alegere. Uite aşa, nu că nu mi-am iubit semenii ci, de cele mai multe ori, ei erau semenii mei doar cu numele...

Bine, se înţelege că dacă aş mai trăi şi aş avea, prin urmare, cititori, critici şi preocupări literare, n-aş fi scris niciodată cele de mai sus. Ştiu eu şi singur că e nimerit ca anumite noţiuni să fie insinuate aproape pe furiş în mintea cititorului ; să i le pui chiar de-a dreptul sub nas nu se poate, este contrariu tuturor regulilor literaturii moderne.

De fapt criticii, cărora le revine înalta funcţiune de care se achită în mod sincer şi fără greş, anume aceea de a forma pe autori, criticii nu înţeleg, ca să zic aşa, nimic ; iar dacă din întîmplare înţeleg cîte ceva, iată-i strigînd îndată : pasajul cutare este prea pe faţă, comparaţia cutare e prea directă, imaginea cutare e un loc comun. De aici rezultă lesne că nici puţinul pe care îl înţeleg nu vor să-l înţeleagă, că apreciază drept jignitoare şi indecente aceste încercări de a surprinde reaua lor credinţă şi că, în sfîrşit, adevărata lor pasiune şi ultima cerinţă a cugetului lor este de a nu înţelege chiar nimic.

9 aprilie

Mereu acelaşi spectacol, acelaşi mers, aceeaşi rotire oricît ar fi ea de amplă, aceleaşi puţine întîmplări cereşti ; aşa, repet, fără capăt şi fără scop. Minunăţiile cerului ! Minunăţiile cerului sînt această beznă, fără capăt şi ea, în care sînt înfipte, cînd rare, cînd una lîngă alta, ca insulele Pacificului, ba ceva mai mult, pămînturi, minuscule faţă de un gol atît de mare. Minunăţii ale pămînturilor, dacă, zic, dacă nu ne putem abţine să vorbim de minunăţii ; viaţa se încrustează, se precipită numai în jurul pămînturilor, iar abia la o palmă de loc mai încolo, totul e moarte şi întunecime.

Soarele mare, galben, încastrat în beznă, stele galbene care nu sclipesc, fazele lunii, cele ale pămîntului : lună nouă, pămînt nou, lună plină, pămînt plin... şi după aceea ? Aici nu se întîmplă niciodată nimic. O voi, cei de jos ! Şi mai spuneţi că ştiţi ce este supărarea, singurătatea, PLICTISEALA ?

În orice caz, iată singurele evenimente ce au avut loc după moartea aici prezentului Filano. Am văzut trecînd o dată peste obrazul mare al lunii ceva ca un văl foarte subţire, verzui, un abur aproape. Am socotit că este un nor străveziu ; chiar aşa, un nor, în contrast cu ceea ce gîndesc despre lună marii savanţi de acolo de jos. Iluzie sau realitate ? Oare avea dreptate aici prezentul Filano ? În alte trei dăţi, am văzut apărînd din străfundul acestei nopţi un mic punct luminos, care s-a apropiat, s-a îndepărtat, a dispărut. Unul din aceste mici corpuri cereşti, altminteri imposibil de identificat de către mine, s-a apropiat pînă la a-mi permite să văd cîte ceva din constituţia sa : era o stîncă dezolantă de formă neregulată, cu vine feruginoase, stearpă, ca un mormînt, şi ea azvîrlită ca să rătăcească fără scop în imensitate.

Dacă măcar una din aceste stînci din eter ar da peste mine ! Ei, na, tot atîta probabilitate am de a fi satisfăcut, cîtă are cel ce ar arunca la întîmplare un grăunte de mei pe un balcon larg deschis ca să lovească un fir de păianjen înfometat, întins de la un stîlp la altul. Uitam : mai văd cîteodată pe pămînt, sau prin apropiere, aprinzîndu-se mici flăcări, ca chibriturile frecate de cutie. Asta-i tot.

Şi tăcerea asta veşnică ! Totuşi, încă o dată : asta este în fond, la fel ca cealaltă. Sînt aproape mulţumit că nu m-am dus la Singapore, aşa cum doream în tinereţe ; într-adevăr ce-aş fi putut găsi acolo *deosebit* ?

Filano, dragul meu Filano care mă priveşti, dragul meu ucis, găseşte tu chipul de a mă chema la tine ; încep şi eu să am nevoie de aer. Vom merge înainte

unul lîngă altul pe vecie, în urma acestui călău al nostru.

Dar de ce şi-o fi schimbat ea oare drumul, sau a părăsit orice drum ? Mereu mă gîndesc la asta : nu se poate să fi fost un incident oarecare, o întîmplare. Nu, aici e premeditare, ca în tot ce face ea. Mi se pare că aproape înţeleg, cu groază ; a înnebunit, împreună cu presupusul ei tată. Numai că ea are altă formă a nebuniei : încăpăţînată, monotonă, fără accese.

De altminteri, am o învălmăşeală în cap !

11 aprilie

Spuneam în rarele mele momente de sinceritate :

Iubesc viaţa mai mult decît oricare din cele mai mari daruri ale ei şi decît toate, luate împreună, mai mult decît onoarea, decît gloria, decît puterea, decît geniul creator, decît bunătatea, decît aurul, decît libertatea, decît lumina, decît vinul, decît jocul ! (Dar acum observ : cum se face că în această *enumeratio* nu sînt pomenite dragostea şi femeile ? Motiv există.) Să fiu lipsit de toate acestea, aşa cum am fost lipsit, dar cîte altele o fac minunat de frumoasă ; să mi se întunece ochii sub frunte, să-mi fie mutilate membrele corpului, să mi se îngăduie să respir doar pe furiş în beznă, auzind necontenit pe dinaintea pragului vizuinii mele paşii unui vrăjmaş de moarte ; dar să mi se dea viaţa şi, fără să protestez, ba chiar cu recunoştinţă, aş primi dania. Ciumă, lepră, holeră, ruşine, nu mă sperie : numai să trăiesc ! De-ar trebui să cerşesc viaţa cu preţul celei mai josnice ticăloşii de la

cel mai ticălos şi mai josnic duşman, mi-aş pleca surîzînd genunchii în noroi şi capul înaintea lui, chiar de-ar fi el cel de pe urmă om al pămîntului.

Este adevărat ? Da şi nu. Fiindcă, pe atunci, eu vorbeam în orice caz de viaţă, nu de această semi-moarte, de ceea ce oricum nu e viaţă. Dar, ia să vedem, ce lipseşte la urma urmei acesteia, ca să fie viaţă ? Uite, un om condamnat să-şi petreacă întreaga sa existenţă în detenţiune grea, să zicem Masca de Fier, ar fi tot aşa de nefericit ca mine ? Nu ştiu, dar cred că nu. Nu, fiindcă el ar trăi, barem oricum pe pămînt, în mijlocul semenilor săi, chiar dacă e despărţit de ei ; chiar şi în această situaţie şi-ar putea găsi pacea inimii ; desigur, chiar în această foarte nefericită situaţie. Aha, iată-ne la chestiune : pacea inimii. Pentru care motiv blestemat, diabolic, n-o pot găsi eu ? Ehei, poate tocmai pentru un motiv diabolic. N-aş putea să mă resemnez de pildă la această situaţie a mea, oricum ar fi ea, şi să lucrez aşteptînd senin moartea, moartea naturală ? Lucrul meu ar putea fi literar şi aşa cum l-am visat totdeauna : un lucru continuu, calm, coerent, în linişte absolută. Unde aş mai găsi, de altfel, ocazie mai bună ? Am amintiri cu duiumul ; iar aici înăuntru aş putea folosi un timp flaubertian pentru redactarea operelor mele. Dacă aceste opere ar fi apoi sortite distrugerii, dacă n-aş avea cititori, ce importanţă are ? Mai de mult, cineva mare a arătat doar limpede că o operă de artă nu are nevoie de istorie ; apoi nu obişnuiam eu să spun, în mod mai mult sau mai puţin fericit, că literatura începe acolo unde se sfîrşeşte literatura ? Unde aş avea, repet, o ocazie mai bună ? De această a doua literatură aici înăuntru nu s-ar vorbi, pentru Dumnezeu !... Ei da, să lucrez ! Dar cum se poate lucra aşa, dezrădăcinat ? Doamne, să fie aşadar adevărat că pacea inimii nu se poate afla decît în lume şi printre propriii semeni ? Totuşi, iarăşi : era vina mea că eram cum eram ? Să stai printre propriii semeni este bine zis : şi dacă totuşi cineva nu are semeni ? Dar toţi, se zice, au semeni. Cum-necum, se vede doar limpede că n-are rost să mai bat cîmpii asupra acestei probleme... Sau oi fi greşit totul, dintru început ? Evident, nici aici nici acolo nu se poate trăi cu ce am trăit şi cu ce trăiesc eu ; n-ar fi trebuit, n-ar trebui cumva să dau altă întorsătură, alt sens vieţii mele ? Nu există ceva care să poată lumina viaţa aceea, aceasta, moartea şi toate celelalte ? Mi se pare în chip nelămurit că da, şi ar fi de ajuns să numesc acel ceva, ar fi adică de ajuns să găsesc cuvîntul pentru a-l indica ; dar nu-l găsesc. Sau nu vreau să-l pronunţ, sau este ceva ce mă împiedică să-l pronunţ, ceva apropiat poate de orgoliu, de un orgoliu radical, orb, deşi inconştient ? N-o fi, pur şi simplu, că nu vreau să mă declar învins ? Haide-haide, învins de ce, de cine ? Astfel, acel cuvînt, aproape l-am pronunţat.

De altminteri, trebuie să încetez a flecări atîta, fie chiar şi cu mine însumi. Trebuie să încetez, mai presus de toate, să-mi cer explicaţii ; învălmăşeala din capul meu creşte, creşte ; nu mai pot înţelege nimic. Spuneam că am amintiri ; le aveam, am pierdut memoria cu totul.

Creşte. Iată, nici mie însumi nu voiam să mi-o spun, am întîrziat pînă acum s-o spun, dar acum sînt silit. Eu... nu este caraghios tot ce-am apucat să scriu azi ? Caraghios da, trebuie să fie, pentru că privindu-mă în oglinda de oţel a peretelui din faţă

văd că rîd. Rîd în spasme, fără sunet. Rîd răsturnînd puțin capul, cu pumnii la tîmple... Rîd ca aici prezentul Filano, în acele dăți. Doamne, ajută-mă ! (Așa, l-am pronunțat complet).

15 aprilie

Adevărat, mi se pare că merg pe calea lui Filano. Vorbesc singur, rîd în felul lui, mă frămînt furios prin celulă și așa mai departe. O să ajung curînd ca el. Dar nu vreau să mor blestemat ! O să ajung unde, aici ? Nu vreau să rămîn fără mormînt. Vreau ca o mînă miloasă să așeze rămășițele mele în coșciug, ca mormîntul meu să fie înveselit de flori culese din aducere aminte, din afecțiune... Și încă o dată îmi doresc tocmai ceea ce disprețuiam mai mult.

Coșciug, mormînt, flori, afecțiune ; tot lucruri de pe altă lume, din lume. Să nu alerg atîta cu fantezia ; acela sau acesta, iată mormîntul tău, el este însoțitorul tău veșnic („Un semn mi-a dat al meu destin/ Doar singur fi-voi, doar așa/ Cînd clipele din urmă vin/ Mor fără altă mînă într-a mea.")

Dar dacă mă gîndesc bine : există oare cu adevărat aceste lucruri pe care le văd, care mă înconjură ? N-or fi fiind Filano și toată povestea asta și însăși Cancroregina doar o creație a imaginației mele întrucîtva bolnave ? N-o să mă deștept în brațe prietene, poate chiar în pat cu soția ?

Oh ! cum mă mai doare bietul meu cap, aici, pe dinăuntru !

Și mașina asta care nu vrea să-și lase prada. Mă otrăvește, mă sufocă cu gazele intestinului său ; sau, mai clasic, cu vaporii măruntaielor sale.

17 aprilie

Cum reușește să trăiască slujbașul acela mic, pe care-l văd colo jos, între paralelele patruzeci și unu și patruzeci și doi, nu înțeleg ; un mic slujbaș cu ochelari și cu pălărie tare (nu-i o ciudățenie în zilele noastre ?). Se grăbește spre serviciu, după ce a luat masa cu mica și draga lui familie ; se întoarce acasă spre seară, prea obosit ca să mai facă sau să mai gîndească ceva ; ia cina, se culcă în pat cu nevasta, cu care face însă dragoste doar o dată pe săptămînă ; în dimineața următoare, o ia de la capăt. Banii nu-i ajung nici măcar pentru reînnoirea garderobei ; coatele și fundul pantalonilor sînt lucioase. Are răsuflarea rău mirositoare și totdeauna o fărîmă de carne în putrefacție printre dinți. Și altceva ? Ce altceva mai există în viața lui ? Nimic. Cum se poate trăi așa ?

Adică, nu înțelegeam. Acum îl invidiez.

Nu, nicidecum, înțeleg limpede acum, nu a înnebunit și ea ca tatăl ei, adică nu tatăl a făcut-o pe ea să înnebunească, ci ea l-a făcut pe tată să înnebunească, fiindcă face pe toți să înnebunească. Așa își dă cîteodată o femeie sînul unei sirene care o privește cu ochi plini de ură, sau chiar unui șarpe, sau zămislește un copil care îi mănîncă rărunchii. Acest din urmă fapt nu s-a întîmplat poate niciodată unei femei, dar altui animal da, ceea ce e același lucru.

27 aprilie

Doamne, îţi mulţumesc, în sfîrşit marea tăcere s-a curmat. Auzeam, auzeam un glas, dar nu reuşeam să înţeleg ce spunea, nici de unde venea ; în cele din urmă, am observat că Filano era cel care vorbea. Bietul de el făcea semne largi de acolo de afară şi părea că urlă ca să se facă auzit ; dar, se ştie, cu cristalul acesta gros de peste o jumătate de metru... Lipind însă bine urechea de cristal, am ajuns în sfîrşit să-i aud vorbele. Puţine ; a spus : sînt fericit, te iert ; şi şi-a reluat poziţia sa obişnuită. Ei, tot e bine !

Este totuşi ceva ; de fapt, nu se auzea un singur glas. Asta ce înseamnă ? Se vede că era altcineva. Poate că era chiar Cancroregina însăşi, care este chiar ventrilocă.

. . . .

5 mai

Moartea lui Napoleon Bonaparte. Ei, este acesta un nume adevărat sau nu ? Dar ce ştiu eu ? Nu voiam de loc să vorbesc cu Napoleon Bonaparte. Dimpotrivă, voiam să spun :

Doamne, din nou îţi mulţumesc : acum am şi tovărăşie.

Mi-au ieşit din gură, din nas, din urechi, din buric şi din... mă rog ; unii, mult mai mici, chiar din ochi şi din păr. Cei mai mulţi din ei sînt negri şi lucioşi ; păcat că au miros atît de urît ; cei pe care i-am gustat au iz de furnică, de fier, şi de

piept de femeie. Acum, în orice caz, ei sînt aici şi, cu cei mai mari, pot sta chiar de vorbă. Celui mai inteligent, sau celui care mi s-a părut a fi, i-am citit pînă şi cîteva pasaje din prezenta scriere, iar el le-a aprobat. Dar ei par să fie nemuritori, ceea ce întrucîtva mă preocupă. Deoarece ieri, pentru un anumit motiv, am fost cuprins de niţică furie, am izbit cîţiva de perete şi de podea (totuşi, nu şi pe cel mai inteligent, care îmi serveşte drept auditor general) ; după aceea, spre a evita infectarea aerului, i-am mîncat. Iar ei, ştiţi ce au făcut ? După cîteva minute, iată-i ieşind din obişnuitele găuri, vioi şi proaspeţi, ca nasturii de cizmuliţe.

Vorbesc, vorbesc ; vorbim, vorbim.

7 mai

Acesta e praf, chiar praf, şi nu poate fi decît praf de pe planeta de baştină ; o foarte mică părticică de pămînt pe care o port cu mine. Dar acest alt praf pe care îl am în ţeastă, acesta este de aici. Praf şi pînze de păianjeni în creier, ca atunci cînd te trezeşti dintr-un somn nesănătos, dar mult, mult mai rău. Apoi, vîlvătăi mistuitoare, sfîşieri, smulgeri.

Stăpîne, Dumnezeule care ai murit pe cruce, scapă-mă ! Scapă-mă de răul acesta, de chinurile acestea, de singurătatea aceasta. Pentru mine nu era loc pe pămînt şi nu este loc nici măcar aici. Nu ştiu să te rog ; pînă şi acum, vorbele mele devin fără noimă şi răsuflate, literare. Dar pe tine ce te priveşte ? Vorbesc şi eu cum ştiu, iar tu mă vezi pe dinăuntru. Ascultă : „Nous sommes nom-

breux, nombreux, nombreux, n'en demandons pas plus pour être heureux. Une petite maison de campagne au bord de la mer, ou en proximité d'un petit ruisseau clair..."[1], sînt cuvintele umile ale unui cîntec ; şi cu prietenii, cu tovarăşa mea de viaţă, cu copiii ; împăciuit cu tine, cu legea ta, care este legea inimii noastre... iată ceea ce aş fi vrut să simt şi să am, ceea ce aş fi vrut să cînt drept mulţumită, iată care aş fi vrut să fie rugăciunea mea. Tu îmi eşti martor că, dacă spuneam că nu semăn cu nimeni, nu voiam să spun că-s superior cuiva. Nici chiar celui de pe urmă vierme de pe pămînt, vierme animal. Într-adevăr, el poate să aibă măcar copii, iar micuţii aceia să-i mănînce rărunchii. Iar eu, nu. Copii, pentru a treia oară. Ce e de făcut ca să-i faci ?... Fii binecuvîntat pentru tot ce nu mi-ai dat !

Doamne, ai milă de bietul tău fiu, fă să cadă o lacrimă, lacrimă de rouă cerească, asupra capului său în flăcări ! Coboară pace în sufletul său răvăşit, în mădularele sale agitate !

Ah, dar n-a spus mai înainte Gogol ceva asemănător ? Şi ce-i cu asta ? Oare nu cuvintele lor sînt cele mai potrivite pentru a vorbi cu tine ?

Sau cheamă-mă la tine. Sau dă-mi măcar impuls spre strălucitoarele tărîmuri ale lunii ; poate că, printre locuitorii aceia blînzi, voi găsi pace şi fericire, dacă nu cumva aceste două lucruri sînt unul şi acelaşi.

---

[1] Sîntem mulţi, mulţi, mulţi ; să nu cerem mai mult pentru a fi fericiţi : o căsuţă de ţară la malul mării, sau în apropierea unui pîrîiaş limpede (fr.).

I-am distrus pe toţi, printr-un sistem ingenios : începeau să-mi facă nervi, ba chiar să încurce prea mult locul, fiindcă se înmulţeau (ferice de ei) fără de sfîrşit. Sistemul ar fi însă prea anevoie de explicat ; ba, ca să fiu sincer, nici măcar nu mi-l amintesc, cu toate că mai ţin minte că era tare ingenios. În fond, principiul general era acesta : ei fiind nemuritori, ca să-i ucid, trebuia să-i surprind, adică să nu le dau timp să nu moară. Şi am reuşit. După ce i-am ucis, nici gînd să-i mai mănînc, temîndu-mă că sucurile mele interne i-ar face să reînvie, astfel că (deoarece nu sînt chiar atît de nebun ca să deschid uşiţa), i-am preparat pe cei mari ca pe o pastă pentru şoricei, adică i-am alungit în formă de vierme şi i-am introdus, unul cîte unul, în tubul pentru anhidridă carbonică, de unde erau daţi afară ori de cîte ori presiunea forţa deschizătura. Ce mutre lungi şi, este tocmai cazul s-o spun, plictisite, aveau, chiar aşa, morţi !

Partea neplăcută este doar că şi ei s-au apucat să ne urmeze ; s-au aşezat cam în semicerc, care la dreapta, care la stînga lui Filano, care în spate şi haide, scai după noi ! Stolul acesta negru mă cam indispune ; dar în fapt am curmat invazia lor.

Acum însă am pe aceştia alţii, sau pe acestea altele, printre picioarele mele. Nu ştiu : nu văd nimic, dar mereu mi se întîmplă să ating prin aer nişte corpuri mari, cîteodată chiar foarte mari, nesuferite şi imposibil de înghiţit, cred ; seamănă cu sîni sau şolduri de femeie, dar sînt păroase, deşi netede şi plăcute la atingere. Dacă încerc să înşfac vreun corp cu totul, îmi scapă. Cine ştie cine sînt

şi ce-or fi vrînd de la mine ; fără îndoială, trebuie să inventez neapărat vreun alt sistem ca să mă eliberez şi de ele.

Un incident ciudat a adus nefericire în muntele alb (aşa îi spun în glumă). Un liliac, nu un biliac, ci chiar un liliac mare, n-aş putea zău înţelege de unde, a intrat şi a început să fîlfîie. A intrat oare aici şi fîlfîie prin celulă ? Nu, domnilor, ci chiar între pereţii cutiei mele craniene. La început a rămas încurcat în puternicele pînze de păianjen ; după aceea, sfîşiindu-le prin faptul că se tot zbătuse, hai cu îndîrjire asupra frunţii mele, cum dau bondarii în geamuri ; intrase pe undeva aici şi nu mai ştia acum să iasă. Se înţelege că, strănutînd tot mai tare, l-am făcut s-o zbughească afară, l-am înşfăcat şi l-am turtit cu palmele şi cu ajutorul unei bare de fier ; după aceea l-am îndoit în opt, l-am întins niţel şi l-am vîrît în acelaşi tub cu anhidridă carbonică, de unde s-a dus să se întîlnească cu ceilalţi. Băieţi, ceata se măreşte !

Cancroregina devine tot mai despotică, mai posomorîtă, mai acră. O fi pretinzînd acum să stau nemişcat şi liniştit ; să mai aştepte puţintel ! Glasul ei fîrnîit, împuţit şi de culoarea supei, îmi zgîndără antipatia mai mult decît pot spune. Acum între noi doi războiul este declarat ; o să vedem cine o să învingă.

Mîncat enorm şină scop combatere pepene verde.

13 mai

Locuitorii lunii, pe care îi pot vedea acum limpede, sînt întocmai aşa cum am susţinut întotdeauna

prin inspiraţie de ordin superior, în toate operele mele, cîte or fi. Al treilea picior este ca de fildeş la masculii din Anjou, ca de sidef la femeile din Luco. Ceea ce izbeşte mai mult este nemaipomenita seninătate a părului lor. Despre buna salpingitate a privirilor şi frunţilor nici nu mai vorbesc. Iată de ce sper eu atît de mult că...

17 mai

Era de neînchipuit cantitatea de obiecte disparate (şi disperate) care, într-un chip sau altul, s-au introdus aici înăuntru, în ultimele zile. Ce vînătoare a ducelui de Atena, ce defenestraţie din Praga au fost întreprinse de mine ! M-am năpustit răcnind asupra tuturor şi asupra fiecăruia, iar la capătul a patruzeci şi opt de ore locul a rămas curat. Cu cîtă osteneală am făcut-o, totuşi ; aceasta, deoarece unele din obiecte, nemaivăzute şi cu întrebuinţare necunoscută, nu se lăsau turtite. În orice caz, în urma noastră, a celor doi duşmani de moarte, zboară acum o imensă şi gălăgioasă (cu referire la poziţia lor) mulţime de obiecte şi personaje moarte ; mi se par a fi aproape tot ce a existat pe lume, cu ochi infiniţi, guri, sprincene şi mădulare de fier.

Mîncat duzină (buc. 12) mingi cauciuc, ciocănindu-mi creierul mic neîncetatele lor sărituri.

Pentru a scăpa de creaturile rotunde şi păroase, am făcut astfel. La pîndă cu drugul, îndată ce mi se întîmpla să momesc pe vreuna, trăgeam o lovitură puternică peste mîna cu care trebuia s-o ţin fixă. În felul acesta îi produceam o contuzie, o

durere, şi o făceam să stea nemişcată pentru a primi restul loviturilor, care încet-încet o coceau şi o muiau. Cînd am terminat această muncă amplă şi după ce am dragat cu atenţie aerul ca să le înhaţ pînă la ultima, am adunat în acelaşi mod învelişurile lor golite ; la început voiam să reţin cîteva pentru blană, apoi m-am răzgîndit şi le-am eliminat în maniera obişnuită.

În sfîrşit acum sînt iarăşi singur, singurel. Mi-am zdrobit o mînă, dar nu aveam alt mijloc.

22 mai

Iată că au trecut două luni de cînd am început aceste note. Două luni : o veşnicie ? Mai degrabă o clipă. Sau amîndouă într-una : aici timpul nu are timp.

Şi încă şi mereu această viaţă fără capăt, acest spaţiu şi acest timp fără scop. „Şi vom trăi, vai, vom trăi totuşi..."

Bănuiesc, recitind ultimele pagini, că am avut un lung acces de nebunie. „Bănuiesc", se înţelege, este un fel de a zice ; numai parcurgînd rîndurile acelea şi n-am cum să mă mai îndoiesc ! Dar acum, nu ştiu dacă să scriu : din fericire, sau din nenorocire, a trecut. Sînt lucid şi calm ca niciodată : Doamne, sînt plin de miez !

Mîine o să fac încă o încercare, încercarea supremă. S-o readuc pe Cancroregina la pămînt, sau, în cel mai rău caz, s-o hotărăsc să ajungă la lună. Vreau, trebuie s-o fac, după atîta timp de lăsare în voia evenimentelor, ca să le numesc astfel.

23 mai

Încercarea a dat greş.

EU : O să te hotărăşti, în sfîrşit, să pui capăt alergăturii acesteia inutile şi să te aşezi într-un loc sau altul ?

CANCROREGINA (*din ficat, cu glas de nămol şi de butie*) Nu.

EU : Dar o să te silesc s-o faci.

C : Crr, frr, trr, hu, hu, muu, bof, bof, cra, trututúc, patatrác.

EU : Bine, bine, am glumit ; să vorbim liniştiţi. De ce naiba te încăpăţînezi să faci aşa ?

C. (*din splină, ca şofranul*) : Fiindcă de-aia (*Răspuns de babă rea la toate întrebările mele.*)

EU : Dar ia să vedem : nu este chip să ajungem la o înţelegere ? Tu n-ai inimă ? N-ai milă, dacă nu de tine însăţi, măcar de mine ?

C. (*din ovare, cu glas de ciumăfaie*) : Răspund în ordine la toate cele trei întrebări : nu, nu şi nu.

EU : Tîrfă blestemată, cocotă chioară, îţi dau eu !

C : Fff, sss, zzz.

EU : Nu, nu, ce faci ? Nu, să chibzuim cu binişorul. Scuză-mă, chiar. Şi pentru Dumnezeu, ai milă de mine.

C. (*din trompele lui Fallope, ca o ţînţărea*) : Ia spune-mi, cu cine ţi se pare că mă întind eu, că mă faci tîrfă ? Tu, însă, ai atîtea amante şi nici o prietenă, nici măcar o soţie. Apoi, nu rosti numele celui ce-ţi este străin.

EU : Nimănui nu-i este străin. Dar ce mă apuc eu să discut acum cu tine ! Ei, haide, nu-i nimic de făcut ?

C. (*din stomac*) : Nu.

EU : Trebuie continuat aşa în veşnicie ?
C : În veşnicie.
EU : Şi după ce sîntem morţi ?
C : Şi după ce sîntem morţi !
EU : Dumnezeule, măcar tu ajută-mă !
C. (*din inimă, din toţi rărunchii*) : Ha, ha, ha !

Să mă recunosc învins ?

24 mai

VERSURI ÎN VREME DE INSOMNIE

POROVIUL

Poroviul ! Ce fel de animal este poroviul ? Mă doare să spun că eu însumi nu ştiu ; acelaşi lucru mi se întîmplă cu ţăranca. Are un aer aşa cam între tapir şi porc, sau porc-cerb, şi aproape nici n-are gît. Apare cînd noaptea fuge ca un iepure la soare, cu urechile străbătute de lumină ; şi atunci cînd din umbră mă pîndeşte, iar nebunia mă năpădeşte, ghemuit ca o pisică, sau mai bine zis ca o baligă de vacă, cu ochii galbeni.

De multă vreme viaţa mi-e obsedată de cercetarea sau de sistematizarea cuvintelor. Poroviul se mişcă cenuşiu prin beznă, poroviul vine, se duce, poroviul este o masă pe care n-o pot vîrî pe gît.

Poroviul nu este un animal : este un cuvînt.

Şi pe mine asta ce mă priveşte ? De fapt, observ că viaţa mea nu este obsedată de cercetare etc. ; apoi că aici nu există nici noapte, nici întuneric ; de aceea, să spun „Dumneavoastră" este cel puţin nepotrivit. Încă ceva : nu s-o fi crezut că mi se

atribuie mie acest pîrţ poetic, sau că sînt păcălit ? Mai întîi, scrisul nici nu este cît de cît imitat ; al doilea, cine ar recunoaşte stilul meu ? A, nu, aici este mîna unor derbedei, sau derbei, sau derbecei, sau derbenei, într-un cuvînt, a o mulţime de oameni neruşinaţi ; aceasta este fapta persecutorilor, sau persecumucilor. Dar ce vreţi de la mine, vă rog, ce visaţi că v-aş putea face ? E zadarnic să vă bizuiţi pe sprijinul meu, e zadarnic să încercaţi a mă sufoca cu glumele acestea idioate ; eu rămîn şi răbîn neclintit pe poziţiile mele.

În orice caz, iată cum s-a întîmplat. Stăteam lîngă un cristal şi observam catelentele cerului, construite după un sistem muzical foarte interesant, cînd deodată această foaie, aflată pe acest soi de masă de scris, s-a ridicat singură şi a venit prin aer spre a mi se prezenta exact în faţa ochilor, ca să-mi înlesnească pe cît posibil citirea celor scrise acolo : tocmai rîndurile de mai sus, scrise cum am spus, de o mînă necunoscută (data am adăugat-o eu). Nu s-ar putea spune că aici înăuntru s-ar fi introdus iarăşi vreun personaj invizibil, fiindcă eu nu sînt cîtuşi de puţin neghiob şi chiar în aceeaşi clipă m-am apucat să vîslesc cu mîinile pe toate părţile foii. Aceasta s-a întors apoi la locul ei aşa cum venise. Ce-o vrea să însemne asta, repet ? Faptul este într-adevăr inexplicabil.

O să mor curînd ; simt eu.

O să mor, dar atunci, printre altele, ar vrea ea să spună, o să vedem noi ce e cu Cancroregina, Cancroregele, Cancroprincipesa, Cancrofamiliaregală, Cancroetcaeteraetcaetera ; Cancrocancer. Şi-a pus, adică, în minte acest Cancer să domine universul ?

Nu spuneam eu că simt ? Sînt mort de două zile. Dar nu s-a schimbat nimic ; avea dreptate ea. Ehei, dacă aş fi ştiut că-i aşa de lesne şi că nimic nu avea să se schimbe, aş fi murit mai înainte. Ca să fac ce, dacă nimic nu avea să se schimbe ? Eah, nu ştiu ; dar mi se pare că, în toate felurile, e mai bine să fii mort decît viu.

Acum, cu toate că sînt mort, simt nevoia să povestesc istorioara aceasta, s-o povestesc de la început. Eram singur şi nemîngîiat... Ei, na, la naiba cu istorioara ! De ce aş face-o ? Pentru ce, pentru ce motiv sucit ar trebui s-o povestesc, dacă sînt mort ? Mai bine, cu seninătatea care se transformă în înţelepciune, e mult mai bine să contemplu aceşti papuci. Pentru că, spre a scăpa de orice atac grosolan, a nu face nimic este cel mai bun remediu. Iată, aici sînt fericit şi mulţumit, pot cînta cu toată liniştea înăuntrul meu : trăiască Engliterra şi Englimarea !

Acum, oricum aş privi lucrurile, simt nevoia să povestesc această istorioară, s-o povestesc de la început. Eram singur şi nemîngîiat . . . . .
. . . .

GIOVANNI ŞI SOŢIA SA

SĂ căutăm mai întîi să ne punem de acord asupra conceptului de distonare (vocală, pentru a simplifica expunerea, dar care s-ar putea totuşi repeta pentru orice alt fel de distonare). Distonant nu este acela care, cum se înţelege de obicei, reproduce, cîntă, fluieră, chelălăie în mod inexact o arie sau o secvenţă oarecare, depărtîndu-se, adică, mai mult sau mai puţin de textul original : acestuia i s-ar putea imputa cel mult o slabă memorie muzicală. Şi, îndrăznesc să spun, nici chiar cel care, într-o astfel de reproducere falsă, încalcă normele ce stabilesc, prin tradiţie şi prin consens general raporturile dintre sunete sau dintre grupele de sunete : la urma urmii, unui asemenea executant îi poate da satisfacţie muzica ultrarecentă. Distonant este în fapt acela care, de cîte ori repetă, să zicem, o arie, o redă mereu într-alt fel şi încalcă mereu normele mai sus citate şi niciodată (în afară de vreun caz nemaiauzit) nu se apropie cu totul de textul original, şi bineînţeles nu are cunoştinţă de aceasta, ba chiar de fiecare dată e ferm convins că reproduce textul întocmai. Calitatea de distonant ar consta, în esenţă, tocmai în imposibilitatea de a se referi

la un text, de a stabili un punct ferm pe mult întinsul şi agitatul ocean al sunetelor.

Acest preambul era necesar expunerii cazului ce urmează, unic, cred, în istoria relaţiilor dintre oameni.

Era un oarecine (îl voi numi Giovanni) care nu trăia, cum se spune, decît pentru muzică, în special pentru cea lirică sau melodioasă sau cum vrem s-o numim. Se mai pretindea că ar fi fost dotat cu o voce deosebit de plăcută, dar şi robustă ; consacra de fapt, artei cîntului, după spusele sale, mai tot timpul. Se pretindea, repet, întrucît Giovanni, om bogat şi cu totul independent, nu se preocupa deloc nici să facă o carieră publică, nici să împărtăşească cuiva din această preţioasă înzestrare a sa, astfel că, în concluzie, nimeni, nici măcar prietenii săi, nu-l auziseră vreodată cîntînd. În schimb mai fiecare îl auzise discutînd doct prin teatrele lirice, asupra calităţilor cutărui şi cutărui cîntăreţ ; pe lîngă aceasta, separat, despre cutare şi cutare notă şi de felul cum fusese „luată".

Treptat, treptat, ajunserăm la tot mai strînsă prietenie, astfel că, într-o bună zi, înduplecîndu-se la repetatele mele rugăminţi, s-a hotărît să-mi acorde o audiţie la el acasă, unde nu fusesem încă niciodată. Ajuns acolo, am înţeles degrabă motivul constantei sale rezerve, aşa cum va înţelege îndată şi cititorul.

Giovanni avea o soţie, pe care o vedeam atunci întîia oară, de o deosebită frumuseţe şi suavitate, şi foarte devotată, după cît se părea ; era blondă şi tinerică, o copilă aproape, dintr-o familie fără îndoială cel puţin la fel de nobilă ca a lui.

Îndată ce ne-am aşezat în sala instrumentului cu coadă, el mi-a dat să aleg dintr-un număr mare de arii, toate din drame muzicale cunoscute, probabil

aceea în care se simţea mai bine pregătit. Am ales atunci cîteva ştiute mai temeinic de mine, astfel încît să pot aprecia cum se cuvine arta sa, iar ei au început, Giovanni să cînte, iar soţia lui să-l acompanieze.

Dar am rămas încremenit, neputînd crede la început urechilor mele ; fapt este că din acel exordiu (popularul recitativ din *Aida*, care începe cu cuvintele : „O, de-aş fi eu alesul...") nu recunoşteam nici o notă, nu distingeam nici o singură măsură la locul ei. Să fiu bine înţeles : nu era aici vorba de distonările uzuale, de la un sfert la o jumătate de ton, cu care unii cîntăreţi, diletanţi şi trecători, ne-au obişnuit mai mult sau mai puţin. Ci era o adevărată învălmăşeală de sunete reunite capricios şi care, spun, nu numai că nu aveau nici o legătură cu textul, dar nici măcar între ele.

Să-mi închipui de aici că mă trăda memoria, nu puteam, de altfel şi acompaniamentul îmi folosea drept referinţă. Nu-mi mai rămînea decît să sper că prietenul meu urmărea măcar un contrapunct personal al său, ceea ce ar fi trebuit să stabilească, cît de cît, un raport constant între notele din text şi cele emise de el. Dar vai, n-am întîrziat să-mi dau seama că la o notă din text corespundea, din cînd în cînd, o alta diferită în cînt. Iar a le numi note, este chiar prea mult; erau ceva de mijloc, sau alterat, cum nu se află în natură, adică pe claviatură. Dacă aş fi vrut, în fine, să judec acele urlete drept ceva cu totul independent de text, drept o compoziţie sau improvizaţie originală, am fost îndată dezmeticit la o reluare a melodiei (să-i spunem aşa) atunci cînd, de pe buzele sale, graţios deschise şi aproape zîmbitoare, ieşiră sunete nu

numai discordante şi chinuite, ci şi cu totul altele. Aş mai spune că vocea lui Giovanni n-ar fi fost în realitate cîtuşi de puţin aspră sau urîtă ; dar, aşa de rău întrebuinţată, devenise vrînd-nevrînd displăcută.

După această primă bucată, Giovanni mi-a cerut distrat părerea, dar înainte de a-i putea răspunde, a mai executat altă bucată, apoi o a treia, o a patra... Trebuia să am necontenit grijă să nu las să se întrevadă nimic din impresiile mele, dat fiind că el, în timp ce cînta, se uita adesea la mine.

În sfîrşit, pentru a încorona în mod demn amabilitatea sa şi a lor de gazde, şi-a rugat soţia să facă împreună un duet, bineînţeles cu respectivul „în doi" ; ea a acceptat binevoitoare. Aici mă aştepta o nouă şi nemaipomenită surpriză, adică singura adevărată surpriză a serii. De fapt, nu e de mirare, ba chiar e cu totul natural ca un distonant, dacă e lipsit de control, să nu ştie că distonează. De mirare este, însă, ceea ce urmează.

Să mai spus că, în tot timpul exhibiţiei anterioare, spionasem asiduu chipul soţiei, străduindu-mă să-mi lămuresc ce gîndeşte ea despre această chestiune, dar nu prinsesem decît expresia de extaz cu care îşi privea necontenit soţul, ceea ce însă nu părea să implice o opinie precisă. Mi-am dat acum seama pentru prima oară, de îndată ce a deschis gura să cînte, că ea distona ca şi el ; dar nu numai atît, ci (acesta este lucrul de mirare) distona precis şi identic după maniera lui şi în direcţia lui, după toanele lui, după modalităţile lui, oricît ar fi fost acestea de schimbăcioase şi de momentane şi de nu mai ştiu cum să le spun.

Dacă de probe aş fi avut nevoie, acestea, şi încă neîndoielnice, mi-au fost date de acei „în doi" ai primului duet, şi apoi ai celorlalte duete care urmară. Cel ce vrea acum să se refere la preambulul aşezat de mine în fruntea acestei scrieri, va înţelege lesne că doi distonanţi nu pot merge, prin definiţie, în bună armonie de-a lungul cîntului, decît şi aici în vreun caz simplu şi la o singură notă, adică la o singură notă de fiece dată. Aceştia doi, însă, atît de bine se înţelegeau la fiecare şi la oricare notă sau ce era, executau bucăţile în întregime, cu atît de mişcătoare bună înţelegere, în distonare, încît eu, buimăcit, înlemnit, umilit, mă lăsam aproape bucuros să mi se zgîrie urechile altminteri bine întocmite, dar mă lăsam între timp şi în voia unor reflecţii filozofice, de la amare şi pînă la mîngîietoare.

Îmi imaginez obiecţiunea ce mi s-ar putea aduce : nu cumva, în realitate, soţia, deşi conştientă de felul cum stăteau lucrurile, din exces de afecţiune şi pentru a nu pricinui durere soţului ei, evita să-l dezamăgească, ba chiar se străduia să-l urmeze în întortocheturile sale, dovedind astfel, printre altele, că are o ureche deosebit de fină ? Dar, fără a mai ţine seama de prezenţa mea care ar fi putut zădărnici asemenea plan, care cîntăreţ, chiar dintre cei foarte experimentaţi, ar fi reuşit să reproducă sunetele emise de Giovanni, sunete despre care am spus că nu aveau nici un fel de legătură cu notele universal cunoscute, variind şi răsvariind chiar în timpul emisiunii lor ? Apoi, seriozitatea şi gravitatea cu care ea îşi susţinea partea nu era echivocă.

La urmă, cînd toate se sfîrşiseră, a venit şi momentul aprecierilor ; de data asta, Giovanni şi-a

înfipt privirea în ochii mei, ca să extragă tot ce-aş fi putut ascunde în mine. Frămîntîndu-mă ca pe un pat cu ghimpi, nu ştiu cum şi cu ce inimă am rostit complimentele obişnuite şi am plecat cît am putut mai repede. Nu înseamnă, totuşi, că el s-a lăsat înşelat de frazele mele frumoase, fiindcă în decursul timpului puţin a lipsit să nu-mi mai răspundă la salut, arătînd însă prin aceasta că nu este atins de vreo îndoială asupra înaltei calităţi a artei sale ; pînă ce, cum se zice, ne-am pierdut cu totul din vedere.

În timp ce mă îndreptam spre casă, în ziua aceea, meditam asupra planurilor ascunse ale vitregei naturi, care unuia îi insuflă o patimă puternică pentru lucruri pe care nu le poate face, iar pe altul îl scîrbeşte de acelea pe care le-ar putea face minunat de bine şi tot aşa mai departe. Natura este însă în acelaşi timp binevoitoare, redînd cu o mînă ce-a luat cu cealaltă (măcar că atunci nu se vede de ce mai întîi a luat). Într-adevăr, oare cei doi, nu erau ei total fericiţi ? Despre lipsa lor de daruri, aproape separaţi de lume cum trăiau, nu aveau nici o bănuială, încît puteau să se dedea patimii lor cu bucurie curată şi departe de ameninţări : ceea ce arată că aptitudinile noastre reale nu intră cu nimic în alcătuirea existenţei noastre. Şi chiar însăşi incapacitatea lor trebuia încă demonstrată în mod absolut a fi ca atare. Trăgeam astfel concluzia că ei, în defintiv, nu numai că nu erau loviţi, ci vădit favorizaţi de soartă ; cu care, deci, pentru moment m-am reîmpăcat.

Numai că, la acest şirag de gînduri lipsea un capăt şi acesta mi-a căzut de curînd sub mînă, cînd s-ar putea spune că mi se ştersese din minte şi

Giovanni şi tot ce era în legătură cu el. Am aflat anume că tînăra lui soţie murise pe neaşteptate : îi pleznise în piept un vas de sînge, în timp ce cînta. Şi astfel Giovanni căzuse la rîndul său în cea mai întunecată nefericire. Iar nouă, în aşteptarea înnodării acestor atît de împrăştiate raţionamente, nu ne rămîne decît să adoptăm explicaţia poetului : Giovanni poate spune cu adevărat, despre sine şi despre a sa Annabel Lee : „...Dar noi ne iubeam cu o iubire mai mare decît iubirea, cu o iubire pe care serafimii înaripaţi din ceruri ne-o pizmuiau. Şi acesta a fost motivul pentru care un vînt a suflat dintr-un nor, făcînd-o sloi de gheaţă pe frumoasa mea Annabel Lee...“

Şi să sperăm, cel puţin, că el o să poată găsi acele consolări, pentru unii insuficiente, despre care se spune mai departe în poezie.

SCRISORI DIN PROVINCIE

lui Alberto Carnevale

1

Mult iubită Solange,

N-AI avut şi n-ai dreptate. Am aşteptat pînă azi ca să ţi-o declar, spre a fi sigură de tot, dar acum ţi-o spun în deplină conştiinţă : „eu ţi-o spun cu tot dinadinsul", cum se exprimă buna doamnă de Caulaincourt. Cum, adică să nu ştiu eu să mă adaptez pentru mai mult de o săptămînă la viaţa aceasta ? Dar aici, Solange, este raiul pe pămînt ! De altfel, ia gîndeşte-te puţin : se vor împlini curînd două luni de cînd am sosit. De-ai şti, draga mea, de cîte ori binecuvîntez inspiraţia care m-a adus în aceste locuri... şi aceea a unchiului meu care, tot trebuind s-o facă, a ştiut măcar să moară la timpul potrivit. Ce să fac, balurile Împărătesei şi mai ales desele mele vizite la Palais Royal nu erau desigur făcute să-mi reechilibreze bugetul meu zdruncinat, nici să dea satisfacţie bietului meu medic. Însă aici... Aici, ca să încep, unesc utilul cu plăcutul. De pildă, gust plăcerea stăpînirii, vreau să zic a proprietăţii, ceea ce desigur nu se poate cu bancherii parizieni, care fac pe stăpînii capitalului tău

dacă bagă de seamă că nu te pricepi de loc la finanţe, şi mai ales dacă acele capitaluri sînt atît de reduse încît nu promit afaceri grase pentru ei. De altfel, nici nu ştiu ce s-ar alege dacă aş lăsa totul în mîna acestui administrator care, nu vreau să vorbesc de rău gospodărirea făcută de răposatul unchi, şi-a cumpărat însă două case în sat şi o sfoară de pămînt pe undeva pe-aproape. Dar nu despre asta voiam să-ţi vorbesc şi nu acesta este motivul pentru care binecuvîntez hotărîrea mea. Vai, biată Solange, cum ai putea tu să cunoşti, sau eu să-ţi descriu, bucuriile curate ale vieţii la ţară, ale acestei lumi noi şi delicioase ? În ce mă priveşte, nu rămîne decît să te îndrumez spre autoritatea domnului de Maynard, sau a domnului Parny, ceea ce şi fac.

Într-un cuvînt, iată-mă proprietară fericită a unui adevărat castel şi a unei vaste moşii, precum şi harnică administratoare a acestora. Dau adesea cîte o raită în trăsura mea de ţară prin pădurile mele, pe care toamna a şi început să le daurească ; de asemenea, merg foarte des în sat, despre care de asemenea pot spune că-mi aparţine, cu toţi locuitorii săi cei simpli (în afară de acareturile administratorului). Doamne, trăsura asta scîrţîie puţin, apoi nici vizitiul şi nici lacheul n-au aerul îngîndurat şi mustăţile în furculiţă ale colegilor lor din Paris şi, pe deasupra, nu poţi înţelege nici un cuvînt cînd vorbesc ; în schimb, livrelele lor sînt neasemănat mai arătoase.

Parisul ! Desigur, voi mai veni cîteodată, voi veni des chiar, ceva mai încolo. Mai este însă nevoie să-ţi spun ? Parisul şi toată lumea lui îmi par acum ca un vis apăsător...

Dar nu trebuie să-ţi închipui, pe de altă parte, că suferim aici de singurătate. Dintre toţi mai mult sau mai puţin nobilii proprietari din împrejurimi care s-au grăbit să vină spre a-mi prezenta omagii, cei mai mulţi, se înţelege, sînt oameni nesuferiţi, provinciali mărginiţi şi bigoţi, totuşi mai este cîte unul... este unul... Ei da, mai bine să-ţi vorbesc limpede. E tînăr, frumos, bizar, romantic, călăreşte ca un englez, citeşte pe poeţii noştri şi îi declamă cu glas înfocat... Ei da ; de ce nu ? Pe deasupra, poartă unul din cele mai falnice nume ale regiunii ; e liber şi independent, ca şi mine. Te şi aud, însă, întrebînd : de ce nu, ce anume ? Ei, draga mea, altceva nu mai ştiu să-ţi spun deocamdată ; şi trec mai departe.

Dar scrisoarea asta s-a lungit mai mult de cît se cuvenea ; vreau să spun că vei avea tu oare timp s-o citeşti măcar, printre serbările şi balurile tale ? Că pentru a medita asupra ei, cu siguranţă nu vei avea ; nici nu sper deloc ca tu să te poţi smulge pentru cîteva zile din vîrtejul vieţii pariziene ca să-mi îngădui să te îmbrăţişez din nou.

Deocamdată, la revedere ; o să-ţi dau curînd alte noutăţi,

Anne

2

Iată-mă din nou cu tine, dulcea mea Solange. A trecut ceva vreme de cînd nu ne-am mai văzut şi chiar de la ultimul nostru schimb de scrisori ; am avut însă multe lucruri frumoase de făcut.

Aşadar : vrei să ştii cum fac oamenii de pe aici ca să cadă la începutul iernii în letargie (şi iarna chiar e aproape) ? Ţi-o spun îndată : nu fac nimic deosebit, adică nu se pregătesc în nici un fel pentru acest eveniment, dacă nu se numeşte pregătire solemna masă mare, cu respectiva băutură, care are loc cu o zi înaintea celei stabilite. Astfel, nici *lits embaumés* [1], nici pomade, nici depurări ale sîngelui sau ale zgurilor, nici injecţie sau spălătură, nici carantină ipohondricală, sau cum s-or mai numi numeroasele operaţiuni care se efectuează în ale noastre (de aici încolo, ar trebui să zic : ale voastre) *Maisons de léthargie* [2] şi fără toate acestea, îţi spun, lucrurile par să meargă totuşi de minune ; dar, ia încearcă tu să povesteşti asta specialiştilor din Paris ! Şi ştii unde cad în letargie ? Cîtuşi de puţin în „încăperi corespunzător condiţionate" ; şi nici înfăşuraţi în „aceea substanţă reactivă delicată, care..." etc., etc., ci pur şi simplu acolo unde se găsesc, sau pe unde au poftă, ce ştiu eu ? în bucătărie, în şură ; şi asta într-o piele de ţap, din acelea ce se folosesc la burdufe sau la cimpoaie. Mai precis, se pare că pun să fie atîrnaţi sau se atîrnă singuri de o grindă... şi noapte bună ! Fapt este că asemenea piei, sau mai degrabă saci din piei (una singură n-ar ajunge nici măcar unui copil) am şi văzut atîrnate de o grindă, acum cîteva zile, cînd am dus obolul meu unei familii numeroase, rău hrănite. Deocamdată goale, se înţelege, dar întrebuinţarea lor mi-a fost explicată. Au părul pe dinăuntru, iar într-o parte, se vede un fel de pre-

[1] Paturi parfumate (fr.).
[2] Case de letargie (fr.).

lungire pentru picioare. În aceşti saci, ei obişnuiesc să stea de fapt aşezaţi, sau cam aşa ceva, astfel că, imprimînd părţile lor moi pe fund, îţi pot spune că par cu vremea nişte ceaune atîrnate. Îţi voi da eu veste, de altfel, pentru că mult nu va trece, după cum simt... şi letargiile vor începe. Altceva : la Paris, numărul celor care *vont en léthargie*[1] este destul de limitat, chiar cu totul neglijabil, după cîte ştiu ; propriu-zis la noi, adică la voi, nu adorm decît acei sărmani care nu au literalmente un codru de pîine de pus în gură, sau vreun bătrîn general în retragere, sau vreo isterică ce nu suportă frigul, sau alţii asemenea. Aici, dimpotrivă, obiceiul pare să fie mult, mult mai răspîndit şi pare că-l au şi tinerii, ba chiar şi copiii.

Ei, om mai vedea. O să te ţin la curent, cum ţi-am spus ; de data aceasta, altceva interesant nu am. Aminteşte-ţi de mine,

A.

3

Dragă Solange,

Iarna se apropie cu paşi repezi, ba chiar prin aceste locuri a şi sosit, iar lumea de aici a început, într-adevăr, să cadă în letargie : acum nici nu mai pot ţine socoteala sacilor plini pe care-i văd atîrnaţi de grinzi în cursul vizitelor mele de binefacere. Aceştia, de saci e vorba, degajă o materie rău mirositoare, ca burdufele cu untură, iar pe suprafaţa lor a şi început să se depună funingine, fiindcă mai adesea stau în bucătărie. Oricît ar fi de greţos, spectacolul este mai întîi de toate surprinzător ! Mărturisesc, de altfel cu timiditate, că nu mai văzusem niciodată o creatură omenească în letargie. Da, da, ştiu bine că acum o să rîzi de mine ; într-adevăr, după ce am făcut pe atotştiutoarea în cealaltă scrisoare, mi-am amintit singură că asemenea procedare a fost, la Paris, într-o anume perioadă, aproape la modă printre îndrăgostiţii nefericiţi (care se forţau chiar să prelungească indefinit intervalul letargiei) ; şi este deci aproape ruşine pentru o doamnă de lume sau care a fost astfel, să nu fie informată amănunţit în această materie. Dar, în sfîrşit, repet cu umilinţă : nu mai văzusem niciodată o creatură omenească în letargie. Aceştia de aici, ca să spun drept puţin vizibili, stau ca nişte butuci şi nici nu se simt că răsuflă măcar ; ce să zic, curios neam de oameni care nu se dau înapoi să sustragă din durata vieţii întreaga iarnă. Curios şi înţelept, poate, dar să lăsăm la o parte filozofia.

Mai degrabă în mărturisita mea neştiinţă mă întreb : este oare acest procedeu chiar un procedeu, cum am spune adică o obişnuinţă, sau ceva legat de natura deosebită a acestor oameni şi în general a tuturor celor ce cad în letargie, sau obişnuinţa a devenit pentru ei o a doua natură ? Nu prea ştiu ce părere să-mi fac despre aceasta şi, cum ai văzut, nici nu ştiu să pun bine întrebarea. Desigur, dacă ar trebui să judecăm după îndrăgostiţii dezamăgiţi din Paris, ar fi cazul să socotim căderea în letargie drept ceva care se poate face sau nu după voinţă ; şi totuşi... De altfel, cine ştie de ce îmi mai bat

[1] Cad în letargie (fr.).

eu capul cu asemenea reflecţii, afară numai dacă n-o fi încă un efect al vieţii ce duc. Dar, stai să vezi.

Acum cîteva zile, într-una din casele acelea sărace, mă uitam la un copilaş micuţ şi frumuşel, pe care îl cunoşteam mai dinainte, pe scurt un mic prieten al meu. Îl preparau tocmai pentru letargie ; iar el căsca şi îşi freca ochii cu pumnii : nu părea nicidecum nemulţumit. Dar mie nu-mi plăcea că trebuie să-şi lepede în chipul acesta patru-cinci luni din frageda-i existenţă şi am vorbit cu ai săi, spunîndu-le că aş fi fost dispusă să-l iau la mine pe tot timpul iernii. Prin aceasta, înţelegeam nu numai să-i uşurez pe ei de săturarea acestei guri, dar şi să mă strădui să-l deştept pe micuţ, să-l fac să prindă drag de viaţă, ce naiba ! Ei m-au înţeles, dar numai în parte. Consultînd şi pe micul mucos, el a bîiguit ceva prea puţin limpede, dar în sfîrşit nu părea ostil propunerii. Ca să închei, l-am luat cu mine la castel. E zadarnic să-ţi mai povestesc tot ce am născocit şi tot ce am făcut ca să-l menţin în bună-dispoziţie şi vioi, sau treaz măcar, zic literalmente treaz ; n-am reuşit. Nimic nu părea că-l distrează, de nimic nu se interesa, căsca fără încetare, părînd să nu aibă altă dorinţă decît să doarmă ; ba chiar şi adormea de-a binelea, ici sau colo, prin casă, chiar în braţele mele cînd îi vorbeam, şi chiar cînd mînca cele mai neobişnuite bunătăţi. Aş mai spune că e departe de a fi un nerod, după cum am constatat la timpul său, adică înainte de a fi fost cuprins de această toropeală. Pentru ca să închei din nou, a trebuit să-l duc înapoi profund adormit, la ai săi, care, cu un zîmbet, ca şi cum ar fi zis că se aşteptau ei la una ca asta, l-au pus numaidecît

în sacul lui, adăugînd : „Şi acum, mai vorbim prin aprilie, dacă o fi cazul". Ei, de asta ce mai spui ? Ah, dar de ce îmi scrii atît de rar şi de ce nu-mi povesteşti niciodată ceva pe îndelete despre Paris şi despre viaţa voastră ? Crezi tu că am devenit chiar sălbatică ? La revedere, scrie iute.

A.

4

Solange dragă,

Încep să fiu îngrijorată ; degeaba o mai ascund şi mie şi ţie. E de necrezut cît de multe persoane au şi adormit aici ; oriunde merg, nu văd decît urîţii şi răumirositorii saci, atîrnaţi de grinzi. Şi ca să nu mai ocolesc : ţi-am spus, îţi aminteşti, în prima mea scrisoare, de un anumit tînăr nobil şi romantic care... da, care în sfîrşit îmi făcea curte. Ei, iată că el... da, şi el... oh ! Solange ! Da, ieri era aici la mine în salon ; făcusem puţină muzică, el îmi recitase la rîndul său o poezie, gîndeşte-te, poezie a cărei evidentă inspiratoare numai pudoarea mă opreşte să ţi-o numesc, şi era o clipă potrivită expansiunilor inimii. Începeam să mă gîndesc că, la urma urmei, aş fi putut să-i dau în chip făţiş oarecare speranţă, că nu era nici un motiv, nici în mine, nici în afara mea, să n-o fac ; şi i-am lăsat mîna pe care el într-un moment de elan mi-o luase, cînd... Ah, draga mea prietenă, cum să fac să-ţi explic ? Am văzut cu groază, în fundul privirii lui un fel de tînjire, dar nu de felul la care te-ai putea gîndi,

nu, ci un fel de buimăceală, ba chiar şi indiferenţă, indiferenţa cea mai de pe urmă a omului care-i pe cale să aţipească. Înţelegi, Solange, în clipa aceea începea să adoarmă ! A ţinut puţin mîna mea în mîinile sale fără să facă nimic, tot mai năuc, părînd indiferent la această clipă supremă şi la orice altceva, şi-a venit apoi întrucîtva în fire, a abandonat biata-mi mînă înfierbîntată, a căscat (deşi îndestul de politicos), s-a apropiat de fereastră, a ciocănit cu degetele în geamuri, a invocat nu ştiu ce durere de cap, a mai murmurat ceva neînţeles şi, fără a-mi mai aştepta încuviinţarea (eram prea înmărmurită ca să mai scot vreo vorbă), s-a dus. Asta e tot. Mi s-a spus astăzi că şi el a căzut în letargie. Oh, fără îndoială că sacul său trebuie să fie din zibelină. Doamne ! Ce altceva vrei să mai spun, decît „Doamne" ?

Dar ceilalţi ! Nu ştiu dacă ţi-am mai vorbit despre nişte rude ale mele, sau mai bine zis rude ale unchiului meu. M-am dus ieri seara pe la ei, puţin şi ca să-mi înfrîng consternarea. I-am găsit pe toţi în jurul unei mese, gravi şi tăcuţi. Unul din ei arunca la răstimpuri cîte o ochire gazetei lăsate pe masă ; dar nu propriu-zis gazetei : ci anunţurilor din gazetă. Altul fuma jumătate dintr-un trabuc, privindu-şi unghiile ; dar nu-l fuma, ci se mărginea să-l tot aprindă din cînd în cînd. Un al treilea îşi ţinea antebraţele întinse tot pe masa aceea, dar nu făcea pur şi simplu nimic. Tăceau cu toţii, sau vorbeau ca să treacă vremea ; şi aveau cu toţii în fundul privirii acea somnolenţă pe care am învăţat bine s-o recunosc. Nu e greu de prevăzut că foarte curînd vor adormi de-a binelea şi ei.

Pînă una-alta, azi, dis-de-dimineaţă, a defilat prin faţa mea (eu eram speriată, fiindcă stăruiseră mult să mă vadă) o întreagă procesiune de ţărani aducînd în dar produse de-ale lor ; mi-au explicat încîlcit că aceste daruri, oferite după tradiţie chiar în această zi a anului, sînt numite „pentru letargie", care poartă însă aici un alt nume. Oh, cerule, ce crudă bănuială îmi străbate mintea : că şi unchiul meu adormea. Într-adevăr, mi se pare că-mi amintesc acum că el, atît de exact în orice altă împrejurare, avea obicei să răspundă primăvara la scrisorile mele din timpul iernii... Dar nu, iată ce ajung să-mi închipui ! Totuşi... cu puţin timp înainte, coborînd cu nu mai ştiu ce treabă în pivniţă, unde nu fusesem niciodată, am descoperit acolo un întreg depozit din sacii aceia infami, unii chiar plini ! Mi se părea mie că, de cîteva zile încoace, pe unii sau pe alţii dintre servitori nici nu-i mai vedeam. În schimb administratorul este vioi ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic ; chiar şi bătrînul servitor care mă slujeşte numai pe mine se ţine bine, numai că e tot mai buimac ; acelaşi lucru aş spune şi despre prima cameristă. Pe cînd bucătăreasa, de la o vreme încoace...

Spune-mi, Solange : crezi că e pericol să adoarmă toţi, pînă la cel din urmă ? Toţi, adică supravieţuitorii, mă asigură că nu, că cine are ceva de făcut rămîne treaz. Ce naiba, în caz contrariu cum m-aş descurca ?

A căzut zăpadă din belşug ; o pătură groasă acoperă acum cîmpiile pînă unde te poţi duce cu privirea. E frumos ; şi trist puţin.

Ce mai faceţi voi, la Paris ? Nu vrei să te hotărăşti odată, în sfîrşit, să-mi scrii cum se cade ? La

Paris, însă, e tocmai ora cînd încep să vină trăsurile la „Opéra", doamnele încărcate cu bijuterii aruncă ochiade vioaie în dreapta şi în stînga, pe cînd adoratorii le fixează de pe prag ; totul trăieşte, se frămîntă, vibrează, pînă şi însuşi aerul vibrează la Paris. Ah, crezi cumva că sufăr de nostalgie ? Scoate-ţi asta din cap ; sînt doar nervii care-mi joacă din cînd în cînd cîte o festă. Apoi, trebuie să rezist ; mi-am făgăduit-o. Acum, la revedere,

A.

5

Solange,

Solange a mea, singura mea prietenă, ascultă-mă, tu trebuie să mă salvezi, acum, imediat ; trebuie să iei, chiar în clipa cînd primeşti aceste rînduri, trebuie să iei trăsura ta de voiaj şi să alergi, să zbori încoace să mă salvezi, Solange ! mă auzi tu ? Doamne, nu pot ţine şirul, aud calul lui tropăind şi sforăind jos în curte ; calul husarului, vreau să zic. Da, da, au adormit toţi, pînă la cel din urmă, aici în castel, în sat, peste tot, toţi, toţi ! Pînă şi administratorul, pînă şi bătrînul servitor, acum cîteva ceasuri. Nu rămăsese în picioare decît el şi n-am reuşit cu nici un chip să-l ţin treaz, nici cu *armagnac* [1], nici oferindu-i bani ; se vedea că-şi dă toată silinţa, dar pînă la urmă a fost mai presus de puterile lui. N-am timp să-ţi povestesc. M-am năpustit afară : zăpadă, tăcere, pustietate. Părea... ca într-o poveste ; ba nu, în poveste există totdeauna ceva binevoitor : era ca într-un vis de groază... Uite cum pierd vreme preţioasă, iar calul tropăie tot mai tare... în cele din urmă, după un răstimp nesfîrşit, am văzut departe, departe pe zăpadă, un punct mic negru, care se mărea cu repeziciune. Era el, acest husar tînăr şi frumos, el pe care în orice caz Dumnezeu mi l-a trimis. Galopa zorit. S-a oprit fără bunăvoinţă. L-am rugat, l-am conjurat să mă ia cu el pe şa. Mi-a răspuns : „Sînt curier, domnişoară". De-ai şti ce-a trebuit să spun şi să fac ca să-l conving să mă aştepte măcar zece minute, nu mai mult de zece minute (chiar şi-a scos ceasul), timpul ca să-ţi scriu acest mesaj disperat, pe care a promis pe cuvînt de cinste să ţi-l predea cît mai curînd. Nu mai am decît două minute. Şi acum, înţelege-mă bine, Solange dragă ; nu ştiu să fac mîncare, nu ştiu să fac nimic şi, de altminteri, în casă nu se găseşte nimic ; mi-e frică de cai şi n-aş şti să-i mîn ca să fug, dacă n-or fi adormit şi ei ; într-un cuvînt, eu o să mor aici pe loc, dacă tu nu mă salvezi. Solange, oh, Solange, mă auzi ? Da, aveai tu dreptate, dar acum nu mai e nici un minut de pierdut... Şi, dacă... şi dacă păţeşte ceva pe drum ?... Cerule, îi aud glasul, mă strigă... Solange, sufletul meu, ce să-ţi mai spun ? Salvează-o pe biata ta

A.

[1] Băutură tare din regiunea Armagnac — Franţa (fr.).

BECAŢA

CU Giovanna, la urma urmei, trebuie s-o isprăvesc, îşi spunea Stefano. Giovanna era una din acele femei care, în aroganţă, dezvăluie un abis de slăbiciune, iar în dăruire, o aroganţă secretă. Adică, o femeie pur şi simplu. Atunci, cu atît mai rău: asta însemna că, în general, femeile nu mai erau pentru el. Mai întîi de toate, pentru ce o fi trebuind să continue el să se frămînte zi şi noapte din cauza ei, în strădania zadarnică de a pătrunde gîndurile şi neapărat şi sentimentele, ale ei, şi ale lui proprii ? El avea nevoie de aici încolo de odihnă, de lucruri calme şi sigure ; de asistenţă mai degrabă, decît de iubire, decît de pasiune în orice caz. Parcurgea din nou ultima ei scrisoare : „De ce nu-mi scrii ? Eşti supărat pe mine ? Ce ţi-am făcut ? Pentru ce nu eşti aici ?“ Chiar aşa, de ce nu-i scria ? Pentru că nu avea chef şi nu simţea nevoia s-o facă. Această explicaţie simplă era oare cea justă ? Stefano trebuia să-şi mărturisească sieşi că nu. Mai verosimil era că nu-i scria pentru că apucase să nu-i scrie, iar acum fiinţa lui era angajată cu totul în această specie de nebunie ; fiinţa lui şi nu voinţa, care părea dimpotrivă dominată, constrînsă. Nebunie care era poate o dorinţă inconştientă de suferinţă — pentru sine şi pentru ea — de umilire ; poate chiar, da, o dorinţă de a o împinge pe ea, de a se împinge pe sine pînă la extreme, de a forţa lucrurile sau evenimentele în ascunzişul lor, de a le forţa să dea la iveală rezultatul lor maxim, fie el chiar monstruos. Trebuia să reflecteze asupra acestui punct. Şi, iarăşi, la urma urmei de ce ? Ce reflecţii plictisitoare ; cu ce drept i se impuneau ? „Dragoste, dragoste, nu mă constrînge să spun (şi să fac) prostii. Am nevoie de tine, înţelegi ? Vino la mine, ştii bine că eu nu pot veni la tine. Vino acum, îndată.“ Oare acesta era un elan de afecţiune, sau mai degrabă o violenţă, o verificare a propriei forţe, o ameninţare, un şantaj ? Iar el, voia sau nu voia să alerge la ea ? Fără îndoială că erau o violenţă, dacă nu scrisoarea însăşi şi puternicele-i imputări, măcar aceste sentimente proprii incerte, sau dacă nu incerte, cel puţin... în fine, capriciile astea ale lui ; dacă într-adevăr femeia ţinea la el, cum se putea să nu alerge el să i se arunce în braţe ? Aşadar, cum să nu suspecteze sinceritatea afecţiunii ei, şi pentru ratarea efectului acestei afecţiuni să nu-i păstreze duşmănie ? Totuşi, ochii ei extrem de distanţi, care păreau că nu privesc înainte, aproape ieşiţi în afară, şi umezi, şi dulci... Dar pentru a-şi îndeplini opera, era oare într-adevăr în el dorinţa inconştientă de a o face să sufere, de a citi suferinţa în ochii ei lucitori ?

Aruncă iarăşi cu furie scrisoarea pe masă, luă puşca şi ieşi. La vînătoare nu mai mergea cu plăcere, în urma unei întîmplări : un iepure cu maţele scoase rămas fără un picior şi fără toată coapsa, datorită unei împuşcături prea scurte a lui, se apro-

piase, îl privise drept în ochi şi încercase chiar, cu disperare, să fugă. Dar, cu atît mai rău : ce altceva putea să facă prin locurile astea, decît să meargă la vînătoare ? Pe de altă parte, aşa de tîrziu, nu mai avea să găsească desigur nici o sălbăticiune.

Mai sus de localitate era o colină, iar, spre miazănoapte de aceasta, o pădurice numită, cine ştie de ce, I Gennari. Soarele nu ajungea acolo decît pentru scurtă vreme, spre asfinţit. Stefano o luă pe marginea pădurii, apoi prin lotul rezervat tăierii. De multă vreme nu mai avea cîine, astfel încît înainta la întîmplare. Era o zi geroasă de ianuarie, întrucîtva vîntoasă ; chiciura rămăsese încă în mărăciniş şi în tufele udate ; soarele lumina tot cerul dincolo de colină, dar nu ajungea încă pînă aici. Acesta era loc de becaţe, dar Stefano ieşise aproape din pădurice fără să vadă vreuna ; de altminteri aşa îşi şi închipuise că o să fie, apoi ceea ce făcea el nu era o „bătaie" propriu-zisă.

Deodată, o becaţă a fîlfîit în depărtare, încercînd să treacă peste colină. Prea departe, dar la urma urmei se putea risca un foc. Stefano n-a văzut bine dacă pasărea căzuse sau nu ; a pornit înspre locul acela.

Becaţa, rănită doar la vîrful unei aripi, îl privea de la pămînt, cu ochii ei îndepărtaţi şi dulci, puţin ieşiţi în afară ; surprinşi acum, mai bine zis, decît speriaţi sau mîhniţi. Mai degrabă se minuna decît să se îndurereze, sau să se revolte de ceea ce i se întîmplase. Sărea fără vlagă, încercînd să fugă. Fără vlagă, fiindcă nu e în obiceiul lor să meargă : altminteri îşi păstra intactă întreaga-i vitalitate. Nu i-a fost greu s-o ajungă.

Acum trebuia s-o dea gata. Să o lase să trăiască, ar fi fost oricum inutil ; o becaţă care nu poate zbura este hărăzită morţii sigure. Stefano o izbi de cîteva ori de pămînt ; este una din metodele folosite de vînători pentru a-şi răpune vînatul cu aripi, alta fiind să le zugrume, strîngîndu-le gîtul între degetul mare şi arătător, sau, dacă este vorba de animale cu păr, apăsînd pe gît cu piciorul toată greutatea proprie. Dar acum nu era de ajuns : ochii ei lucitori, în care suferinţa fizică abia dacă arunca un reflex, nu se stingeau, ci continuau să-l privească ţintă. Mereu miraţi, fără dojană, ba chiar aproape compătimindu-l şi iertîndu-l, aproape înţelegînd că acele cruzimi supreme erau opera unei oarbe fatalităţi, nu a lui, aceeaşi care o expusese mai întîi pe ea însăşi unei asemenea primejdii. Aproape că Stefano suferea mai mult decît ea. „Ce glume blestemate îmi fac nervii", îşi spuse.

Trebuia să pună capăt acestei agonii, acestei pătimiri. Continua să lovească bietul corpuşor de pămînt, cu o violenţă de două ori mai mare, nemairecunoscîndu-se nici el în gestul acesta de brutalitate, de ucidere. Îl cuprinsese un fel de beţie dezesperată, un simţămînt nemărginit şi răuvoitor de forţă şi totodată de tulburare, o furie de distrugere şi de chinuire pentru sine şi pentru ceilalţi, care-i străbătea toată fiinţa şi în urma căreia voinţa părea anihilată. Cu adevărat pradă unei puteri oarbe, suferea şi triumfa : ochii aceia trebuiau să se închidă pentru totdeauna, iar, la fiecare izbire de pămînt, becaţa scotea, nu un vaiet, ci un ţipăt uşor, un şuierat, un gîfîit vibrat, asemănător aceluia al unui tăietor de lemne sau al altcuiva care îndeplineşte o

muncă grea şi ritmată, produs de nimic altceva decît de violenta comprimare a cavităţilor ei interne ; în sfîrşit, un sunet pe care ar fi fost cazul să-l emită călăul ei, astfel că s-ar fi putut zice că ea este aceea care se trudeşte cu această treabă. Dar ochii nu i se închideau, totuşi.

S-a întîmplat însă acum ceva ciudat. Prin ochii ei dulci a trecut (sau i s-a părut lui Stefano ?) un fel de fulger de dispreţ, de furie, de ferocitate, şi cu ciocul ei neîndemînatic, care nu era făcut pentru ofensivă sau pentru apărare, şi pe care nici o becaţă nu-l folosise pentru asta, i-a atacat mîna. Dar şi aceasta era, desigur, o închipuire : poate că ciocul ei îi atinsese doar mîna, datorită unei convulsiuni. Într-adevăr, îndată ochii păsării îşi reluaseră căutătura lor dulce şi prostuţă, doar puţin jignită.

Apoi ciocul cel alungit s-a căscat larg, larg, lăsînd să se vadă limba gingaşă, a clămpănit de două-trei ori ca o foarfecă, după care a rămas deschis, uitat, ca fălcile unui om mort ; şi a tăcut. În cele din urmă, ochii s-au înceţoşat şi s-au închegat încet-încet. Becaţa nu mai era acum decît o grămăjoară caldă de pene, o treanţă ; capul îi atîrna moale într-o parte. În timp ce o vîra în tolbă, Stefano i-a simţit gîtul subţire şi tare sub penele mlădioase.

Întors acasă, a pus-o pe masă, în sfîrşit răpusă, lîngă scrisoarea de la Giovanna.

Şi dintr-odată în mintea lui s-a făcut lumină. Era sfîrşitul îndoielilor, sfîrşitul chinurilor : certitudinea. Era totodată fericirea. A luat o foaie de hîrtie şi a scris :

„Giovanna, da, vin la tine, acum, îndată. Aşteaptă-mă ; n-o să mai plec.“

CAMPANIE ELECTORALĂ

DACTILOGRAFA era o blondă cu trup nervos, cu piele delicată, cu ochi speriaţi. Adică nu avea numai ochii speriaţi: era speriată cu totul. Prostuţă şi tinerică, de-abia ieşită din nu ştiu ce şcoală de stenodactilografie, şi ignorantă ca un buştean, cînd spătosul deputat i-a întins filele acelea, cu dispoziţia de a le copia într-o jumătate sau cel mult trei sferturi de oră, s-a roşit, s-a bîlbîit, şi-a privit unghiile şi a avut grijă să răspundă într-una : da, fără să priceapă însă mare lucru din numeroasele şi precipitatele lui recomandări. E de înţeles : aceasta era, s-ar putea spune, prima ei lucrare. Rămasă singură, s-a apucat febril de lucru. Nu înţelegea totdeauna ceea ce copia, dar la urma urmei nici nu era asta treaba ei. Nu i s-a părut de loc ciudat că, în paginile scrise de mînă, erau atîtea ştersături : omul acesta important trebuie să fi aşternut cuvintele în grabă, stăpînindu-şi cu greu plinătatea înaltelor sentimente pe care tocmai le exprima. Ciudat putea fi cumva doar faptul că şterse erau mai ales negaţiile, acei mici *nu*, ca şi cum cel ce scrisese ar fi fost atît de nesigur, încît nega un lucru pentru ca imediat după aceea să-l afirme. Pe

de altă parte, trebuie să spunem că menționatele ștersături nu erau, în realitate, ștersături : ca multe fete educate la călugărițe, avea și ea obiceiul să șteargă cuvintele subliniindu-le ; că într-un text ar fi putut fi sublinieri propriu-zise, adevărate, nimănui nu-i trecuse prin minte s-o învețe. De aceea, în textul bătut, suprima fără umbră de șovăire toate cuvintele subliniate pe care le găsea, în special acei mici *nu*.

Acest text era un discurs către cetățenii din G. Campania electorală se apropia de sfîrșit. După săptămîni și săptămîni de alergătură, de asudare prin tîrguri și sătulețe, deputatul începea să fie obosit ; i se părea chiar că și mintea îi este întrucîtva în dezordine și de aceea, ca să evite neplăceri, hotărîse ca discursurile pe care le mai avea de ținut să le citească, în loc să le improvizeze ca de obicei. Iar în acest discurs punea nădejde deosebită : G. era localitatea de unde îi veneau cea mai mare parte din voturi, apoi el o cunoștea bine și știa că locuitorilor ei le trebuiau spuse anumite lucruri, nu numai bine stabilite, ci și într-un anumit mod. Cuvintele și cuvințelele subliniate erau tocmai cele mai importante din discurs, acelea care trebuiau pronunțate cu o deosebită emfază, sau cu o deosebită intonație. Cu un cuvînt, trebuia să fie cu multă luare aminte, nelăsînd să i se distragă atenția. Asta, mai ales că știa, printre altele, că avea să ajungă la G. în cine știe ce stare : avea înainte, în aceeași după-amiază de iunie, alte cinci localități.

Deputatul avea gușă dublă și nas ascuțit ca un priboi. Voinic, sigur de sine în aparență, lipsit și de prejudecăți, era unul din oamenii aceia care

cuprind cu brațul umerii interlocutorilor umili și, nu fără oarecare ostentație, fac larg uz de accente dialectale ; dar care, însă, temători și întrucîtva isterici, ascultă orbește de normele și de directivele partidului. În felul acesta, deși sugea cu lăcomie din numeroase comisiuni, la Cameră nu vorbise niciodată. Pornind din localitatea natală T. (pe care o chema cu plăcere, în cuvîntările sale, cu denumirea ei latină), își începuse turneul. Cu o clipă înainte de plecare trebuise să primească delegațiile „Cugetului opincar“ și a „Tînărului cuget opincar“ ; aceste cugete veneau să-și ofere voturile în schimbul unor mici avantaje materiale. Apoi, în mașină, mai erau doi trepăduși, cu care, de bine, de rău, trebuia să facă „schimb de idei“. Iar acum, peste tot găsea căldură sufocantă, strîngeri de mînă de distribuit, pahare cu vin, estrade cu orchestre asurzitoare la picioarele lui, alocuțiuni în grup restrîns, consfătuiri în secțiunile de partid, și toate acestea fără a mai pune la socoteală și discursul public. Și mai ales, muște : estradele acelea erau ridicate totdeauna prin părțile de jos ale localităților, în apropiere de grajduri și de pivnițe.

Dacă există pe lume o regiune mai displăcută, aceasta este tocmai cea pe care o străbătea acum mașina deputatului : displăcute sînt acolo și limba și obiceiurile și fețele grosolane ale locuitorilor și retorica lor țărănească. De altfel, nici un om cu suflet n-ar putea contempla sau descrie fără încrîncenare și fără adîncă tristețe aceste regiuni înapoiate. Tot ceea ce periferia Capitalei oferă mai infam vederii și altor simțuri este aici adunat în spațiu restrîns și poate fi repede de tot cîntărit : iată balcoane în formă de cadă de baie, edificii scolastice galbene,

stil secolul XX, părăvălii expunînd în dosul unor plase roşcate mici săptămînale ilustrate, iată şi nătărăi cu eşarfe la pulpe sau cu bască, vorbind într-o limbă care este aceea de acum a Capitalei, numai că, dacă e cu putinţă, şi mai pocită şi mai grosolană, falşi oameni cu stare jucînd cărţi la umbra unui copac prăfos în faţa cîrciumii celei mari, iată alternîndu-se autobuze murdare, avînd drept călători opincari sau ajutoare de învăţătoare, iată grupul posomorît al profesorilor de la şcoala de îndrumare, „fiii poporului" care vor „să se ridice" ; învaţă la oraş, dar de aici nu se mişcă şi prezintă fără jenă, cu mînă moale şi asudată, greşelile lor de gramatică oricărui trecător cumsecade... Dar, destul, altminteri ajungi să te descurajezi de tot.

Peregrinînd prin asemenea locuri, deputatul ajunsese în cele din urmă, transpirat, buimac, somnoros, mai mult decît beat de pe urma vinului şi a soarelui, la G. Iar acum, aşa cum spuneam, nu mai avea încotro : trebuia să găsească vrînd-nevrînd ultima energie necesară ducerii la bun sfîrşit a importantului discurs, să învingă ameţeala, ba chiar şi întunecarea minţii. Dacă în unele din localităţile precedente putuse să arunce în aer la un moment dat, cu un efect deosebit foile sale de hîrtie şi să continue cuvîntarea ca din inspiraţie, aici nu mai era de glumit şi trebuia să se ţină de text ; era în joc însăşi alegerea sa.

În ziua aceea, G. avea un aer de sărbătoare şi, cu toate că unii din sus-menţionaţii oameni cu stare, nepăsători şi dispreţuitori de felul lor, nu din neştiinţă, nu-şi lăsaseră partida de cărţi, o mare animaţie domnea în piaţa mereu brăzdată de gălăgioase

vehicule de poştă, de zgomotoase cotigi şi, apariţii angelice în îmbulzeala omenească răumirositoare, de cîţiva măgăruşi. Cînd muzica a încetat în sfîrşit, cînd cei mai mulţi s-au apropiat de estrada ce purta în faţă emblema partidului, deputatul, abia mai ţinîndu-se pe picioare, şi-a început discursul :

— Cetăţeni din G. de sus şi de jos, partidul pe care am cinstea să-l reprezint este dintre acelea care se opun oricărei reforme sociale sănătoase şi raţionale şi care iau în deşert cuvîntul democraţie. Dacă el poate admite ca ordinea socială să fie răsturnată şi dacă înţelege să se opună din toate puterile la încercările iresponsabile ale acelora care ar vrea să vadă răsturnate sacrele instituţii ale strămoşilor şi pentru care patrie, familie, Dumnezeu, adică pivoţii oricărei societăţi sînt cuvinte lipsite de sens, sau de-a dreptul obiecte de batjocură, dacă partidul nostru, în sfîrşit, admite şi tolerează desfrîul, este limpede că-i potrivnic unei libertăţi oneste. Dimpotrivă, libertate pentru toţi, pace şi tihnă în familii, de lucru pentru toţi şi pentru toţi asigurată o cît de modestă bucată de pîine, acestea sînt punctele de căpetenie ale programului său. Dar desigur că şi alţi colegi de-ai mei din alte partide v-au ţinut poate acelaşi limbaj. Ei da, tot ceea ce se spune astăzi de către cei ce iubesc libertatea, progresul, civilizaţia, ca şi de cei ce urăsc într-ascuns aceste prea înalte valori, poartă aceeaşi etichetă ; rămîne de văzut cum se îndeplinesc... Ei dar, cetăţeni din G., la naiba cu discursurile şi să vorbim puţin de treburile noastre (deputatul pregătise cu grijă acest efect demagogic ; într-adevăr, familiara ieşire a fost salutată cu aplauze). Mai întîi de toate,

reforma agrară. Este drept sau este drept ca fiece ţăran să aibă cît i se cuvine, fără să fie nevoit a se tîrî în faţa stăpînilor semeţi ? S-ar putea tăgădui că e just. Au stăpînii dreptul să oprime pe cinstiţii muncitori ai pămîntului cu pretenţii odioase şi cu jigniri ? Ei au acest drept... hm... hm...

I s-a părut în chip confuz deputatului, prin pîcla tot mai deasă a minţii, că în discursul său este ceva care nu se potriveşte ; dar călduroasele aplauze ale cetăţenilor din G. izbucnite deodată, în timp ce-şi dregea glasul, l-au încurajat să meargă de-a dreptul mai departe. „Ce nerod sînt şi ce minte tulbure am" şi-a spus el în treacăt ; „ia te uită, mi se păruse că..."

— Aşadar, reforma agrară. Pămîntul pe care voi îl munciţi, prieteni, vă aparţine cel puţin tot atît cît şi adevăratului său stăpîn. Cu el va trebui de aici încolo să puteţi trata de la egal la egal şi împreună cu el, căruia Dumnezeu a hotărît să-i revină o altă nu mai puţin utilă parte, veţi colabora la binele Naţiunii întregi şi al frumoasei noastre patrii, la fel ca în orice altă ţară din lumea civilizată ; al frumoasei noastre patrii, care lumii întregi i-a fost îndrumătoare spre corupţie, ci spre civilizaţie şi conştiinţă politică ; a frumoasei noastre patrii care este mare doar în artele liberale, în ştiinţe, în filozofie, dar şi în înţelegerea omenească, în afecţiune generoasă, în simţ religios !... Să revenim la noi şi la reforma agrară. Noi vrem pentru stăpîni o situaţie privilegiată (deputatul se înfierbînta tot mai mult), noi socotim că ţăranul este o fiinţă inferioară, ţinută de natură la muncile cele mai de jos, fără a trebui să îndrăznească să-şi facă auzit glasul său, (cu tot mai multă căldură şi agitaţie) că el şi copiii săi trebuie să fie în veşnicie slugi fără nici o noţiune de cultură şi fără cele mai elementare înlesniri materiale. (Tunînd) Într-un cuvînt, noi socotim că ţăranul este, cum zic unii, o fiinţă josnică, vulgară, hrăpăreaţă, mincinoasă...

Clocotitoarele aplauze ale populaţiei din G. au răsplătit acest frumos asalt oratoric.

DIMINEAŢA SCRIITORULUI

SCRIITORUL se trezise în zori şi, stînd încă în pat, se întindea, chibzuind. Nu se simţea deosebit de furios împotriva a toate şi împotriva tuturor, aşa cum i se întîmpla cîteodată, iar o oarecare reacţiune fiziologică îl asigura că şi starea sănătăţii sale era mai mult sau mai puţin satisfăcătoare. În fond, nu mă simt rău, hotărîse el ; în genere, pentru vîrsta mea, pot fi încă mulţumit. Zorii de primăvară străluceau ; se auzea un ciripit stăruitor de păsărele, iar în timp ce făcea gimnastică înaintea ferestrei larg deschise, o rîndunică dăduse să intre în cameră, dar văzîndu-l, zburase înapoi cu mare grabă. Privirea îi cădea încolo departe asupra unui lan de grîu care, unduit de boarea uşoară a dimineţii, îi trezise imaginea unor picioruşe de miriapod în mişcare. Sensibilitatea mea este totuşi încă vie, îşi spunea el. Fără a se spăla, ca să nu piardă energie, trecuse în camera de lucru şi numaidecît adusese pana deasupra hîrtiei ; adică nu chiar aşa.

Avea în lucru, de două zile încoace, un sonet, căruia îi stabilise doar primele două şi ultimele două versuri ; ia să vedem dacă în dimineaţa aceasta, cu

un pic de bunăvoinţă, n-o scoatem la capăt. Cele patru versuri gata stabilite erau :

Aprilie ruşinînd pe cel ce plînge ;
Pe cel ce zace şi n-are iubită

iar la urmă :

Şi-astfel, April, lui, faţa-i radioasă
I-acoperi cu-un văl (fugar) de ploaie.

Dar la mijloc ? Ar fi vrut să exprime în sonet propria-i inerţie (tocmai cam plină de păcate) faţă de primăvară, ca aceea a unei inimi înăsprite pe care speranţa nu o mai mişcă, menţinînd în acelaşi timp totul pe un ton clasic, fabulos şi aproape glumeţ din care cititorul să poată măsura mai bine abisul desnădejdilor în care era pierdut autorul ; pretextul trebuia să fie o rugă împlinită către avîntatul Aprilie. Dar una este să spui şi alta să faci ; apoi acum nu mai încerca acelaşi simţămînt. Nu-i nimic, trebuia să încerce să şi-l reînvie înăuntrul său, că doar nu putea să lase fără trup acele patru frumoase versuri de la capete ; aşadar trebuia să meargă înainte bizuit pe tehnică şi pe experienţă, cînd altceva lipsea. Experienţă : dar de ce naiba se apucase să aleagă rima asta în *inge*, la care nu corespund, în limba noastră, decît doar cîteva cuvinte ? Urma că trebuie să folosească de nevoie cuvîntul *frînge*, prea tocit de fapt. Dar tot n-o nimerea ; scriitorul se gîndise pînă şi la posibilitatea de a despărţi vreunul din cuvinte, dar nu-i veni în minte decît acela de *îngemănare*, care de asemenea nu putea merge într-un sonet scris astăzi, cel puţin potrivit ideii sale despre poezia modernă. După ce îşi sfărîmase în zadar cîtava vreme capul, lăsase problema în sus-

pensie şi examina acum versurile pe cale le aşternuse ca posibile. Al treilea şi al patrulea vers al sonetului ar fi putut să fie într-adevăr :

Pornit-ai să vopseşti cu foc şi sînge
Al soarelui ochi viu cînd zorii-invită.

Ei, ce e drept, şi aici mergea puţin cam prea departe cu acel *Pornit-ai să vopseşti.* Restul putea însă rămîne, chiar şi acea chemare a zorilor (zorii, tinereţea zilei, după cum aprilie este tinereţea anului) şi acel ochi al soarelui (o dată ce, în sfîrşit, se vorbea despre obrazul lui aprilie) fără îndoială că mergeau, iar *Pornit-ai să vopseşti,* la urma urmei, s-ar fi putut elimina. Să vedem acum mai departe :

Din raza-i caldă, dulce, se resfrînge
Doar dragoste şi glorie nesfîrşită.

Ei, acu-i acu' ; să dăm deoparte şi întîlnirea aceasta de dentale forte : *caldă, dulce.* Acum iarăşi (aici versurile erau notate de-a valma şi cu variante) :

Noiembrie, frate cu obraz ce plînge,
Mai potrivit e, cu lumina-i tristă,
Celui ce simte că-n zadar există.

Ei, se puteau potrivi mai bine, apoi, încă o dată, dificultatea nu era la rimele în *-istă ;* numai dacă s-ar fi putut scoate de-acolo, în vreun chip, acel *-înge !* Răbdare, să vedem terţinele. Aici ar fi straşnic să urmez schema cea mai riguroasă şi să le fac pe două singure rime, aceasta pentru a demonstra confraţilor noştri (care, cu atîtea vorbe şi mofturi, au părăsit rima, numai pentru că nu au puterea de a o stăpîni) că mai există, slavă Domnului, cineva

care să facă un sonet frumos şi ca lumea, în manieră clasică. Totuşi, alte două cuvinte în *-oaie,* care să fie potrivite nevoii, nu erau de loc uşor de găsit ; ar fi fost *îndoaie* sau *greoaie* şi s-ar fi putut vorbi de pildă despre viaţa care e greoaie la sfîrşitul ei (nu, mai elegant şi mai profund la sfîrşitul său) ; apoi, poate, butoaie, cu vreo imagine mai plină de viaţă ca : *Nu revărsa* (sau *răsturna*) *acum este butoaie.* Hm, trebuia chibzuit. Dar pentru celelalte două versuri în *-oasă ?* Eah, unul ar putea fi chiar acesta : *Să doarmă cel ales de-a morţii coasă.* Cu toate astea... dar, va să zică, să vedem totul de la început, cum se cuvine.

După un ceas întreg de stoarcere a creierului, se afla încă departe de redactarea definitivă ; începea să se simtă ostenit şi pentru faptul că fumase mult, aşa pe nemîncate. Dacă i-aş trage un somnuleţ ? se gîndea el ; după aceea, cu mintea proaspătă... Dar, îi venise în cap ceva mai bun. Trebuie ştiut, de altminteri, că scriitorul, cam bătrîior şi nu prea în putere, obişnuia în chip de recreare şi acum chiar de viţiu, să facă desene obscene, pe care îndată le şi distrugea. S-a apucat deci de această treabă şi un răstimp a găsit în ea satisfacţie. Dar ar fi dorit să obţină o mai meşteşugită reprezentare a corpurilor de femei (acelea care contau de altminteri), ar fi dorit ca acestea, cu rotunjimi bine modelate, cu umbre purtate şi cu cele mai micuţe firişoare de păr ale lor, să vorbească direct simţurilor, fără intermediul imaginaţiei ; dar n-avea cum să obţină aceasta fiindcă se pricepea prea puţin la desen. Astfel că, mult n-a trecut şi a rupt totul, apoi, cu o umbră de indispoziţie, nu prea adîncă însă (era înţelept

omul) s-a aşezat în fotoliu cu o carte în mînă, iar acolo curînd-curînd a aţipit.

S-a trezit către ora zece, s-a întins iarăşi, după care a coborît să se plimbe prin grădină. Cercetîndu-se cu luare-aminte, îşi dăduse bine seama că nu era cazul să mai stăruie la lucru, în dimineaţa asta. Pe de altă parte, ce să mai facă pînă la amiază ? (Precis la ora douăsprezece se aşeza la masă.) Un articol poate : da, articolul pe care cei de la ziar tocmai îl aşteptau, despre ultima carte a lui... Revenit cu grabă în camera de lucru, a scris uşor scurtul articol, limpezind cu anumită subtilitate, i s-a părut lui, un punct fundamental al concepţiei scriitorului recenzat. Dar tot mai era o oră pînă la prînz. În satul acesta binecuvîntat, nu se întîmplă niciodată nimic şi nu este niciodată nimic de făcut, bombănea el. S-ar fi putut eventual gîndi la roman, la marele roman pe care-l plănuia. Ba nu, astăzi nu era în apele lui, cum se spune. Pe de altă parte, nu pierduse dimineaţa şi, chiar dacă nu era deplin satisfăcut, n-avea însă motiv să fie nemulţumit de el însuşi. Prin urmare, cel mai bine era să folosească acest răstimp pentru a cerceta anumite socoteli pe care tocmai i le prezentase administratorul (scriitorul era şi mic proprietar).

Le cercetă : dar cum se face că anul acesta se scosese atît de puţin untdelemn ? Îşi propunea să lămurească acest punct cu administratorul. Apoi, orişicît, de la untdelemn şi de la tot restul recoltei, se aduna în creditul său o sumă atît de neînsemnată, încît n-avea de ce să se bucure. Eah, să nu ne mai gîndim la asta, că nu ne mai tihneşte după aceea masa ; pentru că acum, pînă la multdoritul prînz, trebuie să mai fie cel mult o jumătate de ceas ! Ar fi chiar momentul să merg să schimb două vorbe cu servitoarea în bucătărie : oamenii aceştia umili, nu se ştie niciodată, au adesea idei nostime şi ieşiri ce pot fi folosite.

Întrebată asupra noutăţilor din sat, sluga a răspuns ca de obicei că nu era nici una, dar după aceea, puţin cîte puţin, a prins să vorbească, povestind lucruri lipsite de interes. În vremea aceasta, scriitorul, trîntit pe un scaun, îi tot privea picioarele care, pentru o femeie atît de necioplită, i se păreau neaşteptat de mici : servitoarea avea acum şaizeci de ani, era grasă şi lipsită de graţie, dar cînd fusese tînără, cine ştie, îşi spunea el. De altfel, repeta, trecînd la o altă ordine de idei, nu pot zice că am pierdut dimineaţa : am făcut un articol, am lucrat la sonet, m-am gîndit... hm. Şi ajungea astfel să-şi privească propria-i viaţă în genere. La urma urmei, nu era chiar aşa de searbădă. Femei nu avea şi, într-un anume înţeles, nici nu mai putea avea ; era singur şi după toate aparenţele urma să rămînă singur, dar avea în schimb libertatea şi atîtea alte avantaje, şi-apoi nu-i lipsea nimic. Acum, de pildă, de îndată ce ziarul său avea să-i plătească ultima serie de articole, putea face un mic voiaj de plăcere şi de studii undeva, să zicem la Veneţia ; după aceea, dacă totul mergea cum trebuie... Să dăm timp timpului, a încheiat el nehotărît. Numai că, şi-a spus deodată, dacă exploatez acum şi resursa de a vorbi cu femeia, îndată după ce iau masa ce mai fac ? Nici nu mă pot apuca iarăşi numaidecît să lucrez (să lucrez la ce anume ?). Şi pisica aia afurisită care nu se mai întoarce o dată (cu pisica avea obicei să se joace în fel şi chip,

dresînd-o să ajungă la mîncare în locuri greu accesibile, să sară pe scările portative, etc.).

Servitoarea continua povestirile sale neinteresante. La un moment dat, scriitorul şi-a adus aminte de o anumită femeie de pe-acolo, zărită în casa unor rubedenii, cu cîteva zile mai înainte, şi care îl izbise prin expresia ochilor ei cenuşii şi şăgalnici, rămaşi limpezi cu toată vîrsta, ca şi prin forma alungită a mîinilor. I se păruse, în esenţă, că femeia aceea avea sau, mai bine zis, avusese ceea ce se numeşte temperament, şi îşi propusese s-o întrebe pe servitoare despre ea.

Servitoarea o cunoştea, şi încă cum, ba chiar rezulta că femeia îi fusese prietenă din copilărie.

— Asta este una (zicea servitoarea) care n-a stat niciodată să aleagă bărbaţii ; chiar şi acum, la vîrsta ei, de-o doreşte careva...

— Dar auzeam că fusese, într-o vreme, iubita şi întreţinuta lui... (un om înstărit din localitate).

— Sigur, dar şi a atîtor altora, în acelaşi timp, cît despre copii îl făcea să creadă că-s ai lui ; de aceea s-a trezit el cu atîţia urmaşi făcuţi pe de lături. Dar încolo este o femeie bună, totuşi. Spune singură despre ea: dacă n-aş fi avut inimă, n-aş fi făcut pe tîrfa.

O vorbă bună de notat, s-a gîndit scriitorul ; apoi a întrebat :

— Dar acum ce face ?

— Acum e băgată slugă împreună cu fata omului aceluia, de cînd a murit el, cu fata legitimă, care a rămas singură, şi ea nu vrea s-o lase. Iar o fată a ei şi a lui, soră cu cea legitimă, este băgată slugă la casa lui...

— Straşnic, se gîndea scriitorul, straşnic ! Tipul acesta de femeie şi complicaţiile astea, pe fondul unei şterse şi posomorîte vieţi de provincie... De multă vreme n-am mai scris o nuvelă. Iată o ocazie bună. Dar ceva aşa, şi narativ şi documentar ; ar fi tocmai nimerit pentru ziarul meu, tocmai ceea ce vrea publicul nostru şi ceea ce, în consecinţă, ziarele plătesc mai bine. Dar ea ce spune ?

— Ce vreţi să spună ? Zice totul aşa cum este. Zice : pe mine Dumnezeu nu mă iartă. Dar eu îi fac curaj cu Christos care a iertat-o şi pe Magdalena ; de altfel, nici n-are ea nevoie de curaj, numai aşa în unele clipe ; ba cîteodată mă mustră că de ce am fost aşa de serioasă. Cît am fost bolnavă, venea mereu pe la mine, fiindcă are inimă cu adevărat. Şi zice : eşti prietena mea, dar nu în cele rele.

— Încă o vorbă frumoasă, se gîndea scriitorul ; e frumos şi chipul în care această biată slugă bigotă priveşte asemenea lucruri, adică indulgenţa ei naturală şi primitivă. Da, o nuvelă, sau cam aşa ceva, s-ar putea scoate, e de ajuns să mai adaugi o nimica toată. Ehei, încă ne mai pricepem noi niţeluş, relua în sinea sa cu o anumită satisfacţie ; la urma urmei sîntem mai puţin neghiob decît s-ar părea.

— Numai că (reluă la rîndul ei servitoarea, cu un zîmbet sfios şi aproape cochet) numai că ea zice că atunci cînd ai inimă devii tîrfă, dar mie mi se pare că şi eu am inimă, însă pe tîrfa n-am făcut-o. Dimpotrivă : dar se vede că soarta mea este să mor fecioară.

— Ei, haide, fă să intre în capul fiinţei acesteia conceptul de reversibilitate sau, în cazul respectiv, de ireversibilitate, se gîndea scriitorul, nu fără să se umple de mîndrie pentru rapiditatea acestei for-

mulări interioare ; apoi căuta să-i explice că dacă toate femeile uşuratice au inimă bună, nu înseamnă prin aceasta că toate femeile cu inimă bună trebuie să fie neapărat uşuratice. A adăugat apoi : Hai, pune tăieţeii !

Voia să fumeze o ultimă ţigară înainte de prînz, însă a constatat că uitase pachetul pe undeva, poate în camera de lucru. Dar ţigările nu erau pe masă. Totuşi, aşa mi se părea ; să fie în sertar ? A deschis sertarul dar nu erau nici aici. A dat însă cu ochii de revolverul pe care-l ţinea acolo înăuntru : un revolver vechi, mic, cu butoiaş, care lucea discret.

Şi, privindu-l, i s-a părut dintr-o dată că viaţa lui ia o atitudine definitivă şi simplă ; aşa cum simplu şi definitiv era ceea ce trebuia să facă acum, imediat. A luat revolverul şi i-a rotit butoiaşul ; nu lipsea nici un cartuş, era de ajuns să apese pe trăgaci.

Întocmai ca unul care face un gest de fiece zi, gest care nu cere prea multă chibzuinţă, dar a cărui oportunitate este evidentă prin ea însăşi, a ridicat revolverul, şi l-a lipit de tîmplă, apoi a apăsat pe trăgaci.

ROBOT ACADEMIC

ERA un robot minunat de frumos, unul din cei mai frumoşi care s-au văzut vreodată. Frumos, se înţelege, este un fel de a spune : era de fapt o cameră mare de-a lungul pereţilor căreia se întindea un fel de mobilă continuă, complet închisă, împodobită cu mici leviere, cu comenzi şi cu lămpi de control ; cînd lucra, acestea din urmă se luminau una după alta în roşu, cu o repeziciune extraordinară, imitînd fulgerul. În speţă era profesor de istorie şi preda într-adevăr această disciplină la universitatea aceea americană, dar în realitate era doct cît un întreg colegiu academic. După ce-şi termina lecţia, cine dorea să-l întrebe ceva nu mai trebuia să apese butoane, sau să introducă în el cartonaşe găurite, sau să-l pregătească în vreun fel, aşa cum se obişnuieşte cu semenii săi : era destul să formuleze întrebarea cu voce distinctă, nu răsunătoare. Iar el, după ce lăsa să se audă nişte chiorăieli mecanice, în care timp lămpile de control se dezlănţuiau, în interval mai scurt decît trebuie pentru a spune, dădea răspunsul cu voce tot aşa de distinctă, deşi răguşită (asta, da). Putea fi întrebat asupra celor mai diferite subiecte, iar el răspundea

mai întotdeauna ; dovedea pînă şi o oarecare experienţă a lucrurilor din viaţa reală şi oarecare cunoaştere a inimii omeneşti şi, în general, era binevoitor cu toată lumea. Noaptea, cînd masacranta muncă a zilei înceta şi cînd ultimele întrebări ale celorlalţi profesori conteneau, i se stingea lumina şi i se închideau uşile spre a se odihni în perfectă linişte.

Se întîmplă însă că într-o noapte un tînăr profesor de la acea universitate, venit să consulte de urgenţă o carte, îl auzi murmurînd. Crezînd că l-a înşelat auzul, a străbătut cele două mici săli care îl separau de camera lui ; murmurul continua mai puternic, însoţit de obişnuitul zgomot de digestie apoi, pe lîngă acestea, profesorului i s-a părut că distinge şi o a doua voce, umilă. Paznicul de noapte rămăsese în cabina portarului şi poate că adormise din nou, apoi şi curiozitatea a fost mult prea puternică ; pe scurt, profesorul a împins cu precauţie uşa camerei.

Lumina tot stinsă era, dar robotul vorbea totuşi, iar fulgerările sale roşii îngăduiau celui intrat pe furiş să zărească o firavă făptură feminină stînd jos în mijlocul camerei, cu coatele pe genunchi şi cu fruntea sprijinită în palme.

Rămînerea în clădirea universităţii după ora hotărîtă era, fireşte, interzisă, excepţie făcînd doar cîte un profesor, cuprins tocmai atunci de pofta de erudiţie. Dar ca robotul să mai fie sîcîit în timpul repausului său era sever interzis oricui. Cine era deci această fiinţă şi cum ajunsese pînă aici, nu se înţelegea ; mituise poate pe paznic, sau se lăsase încuiată înăuntru, ascunzîndu-se. Oricum ar fi fost, profesorului i-ar fi revenit sarcina ca în loc să se piardă în presupuneri, să intervină imediat şi să

îndepărteze pe intrusă. Dar ea se apucase între timp să vorbească şi ar fi fost altminteri de ajuns cuvintele de curînd rostite ale robotului pentru a ţintui atenţia tînărului. Acele cuvinte fuseseră : „Nu spune nerozii". (Este nu mai puţin adevărat că el folosea această expresie convenţională ori de cîte ori nu pricepea bine întrebarea, sau cînd întrebarea era rău formulată în fapt, sau se referea la subiecte ce-i erau necunoscute.) Era totuşi altceva. Îndată ce fata deschisese gura, tînărul o recunoscuse : o anumită studentă delicată, cu ochii umezi şi cu privirea puţin rătăcită, o creatură, ca să spunem totul, cîtuşi de puţin indiferentă profesorului. Venită de departe, nu legase prietenie cu nimeni, nu făcea parte din nici o echipă sportivă şi umbla mereu de colo-colo cu cîte un poet englez sub braţ, venea cîteodată la profesor pentru îndrumări în studiile sale şi atunci îl asculta tăcută, privindu-l ţintă şi cu guriţa întredeschisă.

Pentru toate aceste motive, profesorul îşi încălcase datoria şi rămăsese ascuns, ascultînd cu atenţie. Şi iată cum s-a desfăşurat dialogul între cei doi :

— Trebuia să ţi-o spun, totuşi, odată. (Lui, nu se ştie pentru ce, fusese stabilit să i se spună „tu", pe cînd el însuşi răspundea cu dumneavoastră la toată lumea, ca un copil sau cum ar face în mod ideal un animal, dacă ar vorbi.) Trebuia să ţi-o spun, totuşi : eu te iubesc. Da, te iubesc. Nu sînt dintre acelea care nu ştiu să alunge din minte preocuparea pentru înfăţişare ; eu te iubesc pentru tine însuţi, nu pentru trupul tău, în care nu văd de altminteri nimic diform. Ce-mi pasă mie că n-ai mădulare omeneşti ?

— Nu spune nerozii !

— Dar de ce nerozii ? Nu se poate oare iubi inteligenţa trează, sufletul binevoitor însoţit cu înaltul intelect, indulgent şi surîzător aproape faţă de neştiinţa noastră şi faţă de slăbiciunile noastre, experienţa sigură care ne conduce prin viaţa adevărată, dispreţul faţă de orice lucru vulgar ?

— Bomboana nu este pentru porci. (La care cuvinte ale fetei corespundea răspunsul lui, de altminteri oarecum deplasat şi abstract, nu se poate şti. Fata îl luase drept bun.)

— Vezi, aşadar ! Nu se poate iubi pentru ele însele toate aceste calităţi care ne îndrumează privirea spre un ţel mai înalt şi ne dau tărie întru a-l ajunge ? Atunci cărui alt lucru, cărei alte fiinţe îi vom jura credinţă ?

— Lui Frederic cel Chior, duce de Suabia, din casa de Hohenstaufen.

— Ah ! Nu, serios : sînt grav bolnavă şi vreau să mă vindec ; ce medic mai bun decît tine aş putea găsi ?

— Nu spune nerozii.

— Iarăşi ! Ah, îmi dau seama de înţelepciunea ta şi de solicitudinea ta faţă de mine ; dar nu te teme, sînt tare faţă de orice prejudecată josnică. Şi-apoi te iubesc, ţi-am spus-o. Sau ar trebui să las ca partea răutăcioasă şi netrebnică din mine să aibă întîietate, ca să absoarbă treptat şi să nimicească orice altă aptitudine a mea ?

— Nu spune nerozii.

— Ah, Doamne ! Tu pui cuvintelor mele o barieră de netrecut. Eşti generos : te temi că slăbiciunea mea n-ar putea rezista la încercare, la dogoarea sentimentelor mele înseşi şi că m-aş putea căi într-o

zi pentru această supunere voluntară. Fii însă pe pace, dragostea mea nu este un lucru de nimic şi nu este expusă frămîntărilor de neînlăturat ale altor iubiri. Ah, unde m-aş putea linişti mai bine decît în braţele tale de fier, unde aş găsi ajutor mai sigur, de la cine altul şi-ar primi cugetul meu pîinea sa, unde aş fi mai fericită decît alături de tine, unde ?

— Pe Ghiaradadda, adică pe malul stîng al fluviului Adda.

— Tu glumeşti mereu şi poate că ar trebui să-ţi mulţumesc pentru asta. Dar totuşi, cînd o să fiu eu vie şi întreagă, dacă tu nu mă ajuţi ; Doamne, cînd oare ?

— În 1748.

— Ah ! Ascultă ! Tu n-ai picioare de umblat ; o să fiu eu picioarele tale. O să te duc departe de aici, acolo unde zarva acestei vieţi nedemne şi gălăgia oamenilor acestora n-o să poată ajunge pînă la noi. Acolo o să fim fericiţi şi o să petrecem în linişte niciodată tulburată şi în viziuni înalte, restul zilelor noastre. Spune-mi deci... Nu, deocamdată spune-mi doar dacă consimţi : vrei ?

— Nu spu...ne nerozii.

*

De fapt, de vreo două-trei răspunsuri încoace, el începuse să manifeste oarecare ezitare, cu totul neobişnuită ; iar ultimul răspuns îl dăduse cu un glas efectiv întrerupt.

— Aha, tu nu vrei să mă înţelegi (a izbucnit fata cu lacrimi în glas şi frîngîndu-şi mîinile). Aşadar, fiinţa mea va trebui să mai rătăcească încă, oarbă şi neîmplinită, sieşi necunoscută, de-a lungul

unei vieţi care-i este vrăjmaşă ; însetată, trădată, fără să-şi găsească lumina, mintea care s-o fecundeze şi care să fie poate la rîndu-i, fecundată ?

Un fapt şi mai straniu s-a petrecut acum : el a lăsat să se audă clocotirea sa interioară, a fulgerat cu luminile sale, dar s-a stins îndată, cu un fel de geamăt, fără să fi spus nimic.

De altfel, aici povestea se precipită, deoarece profesorul nu-şi mai putea stăpîni propria-i tulburare.

— Draga mea ! (a strigat el intrînd, aprinzînd lumina şi apucînd pe fată de braţ). Domnişoară ! Mintea dumneavoastră e răvăşită, sînteţi prada unei iluzii monstruoase ! Cui adresaţi aceste cuvinte înflăcărate, pe care eu aş dori să le sărut unul cîte unul chiar pe buzele ce le-au rostit ?... Da, iertaţi-mă... Revino-ţi în fire, draga mea ; ăsta nu e decît un robot, un instrument neînsufleţit. Pe cînd eu...

— Sînteţi indiscret ! (a strigat la rîndul ei fata, sărind în sus şi căutînd să-şi şteargă lacrimile). Sînteţi indiscret şi minţiţi ! Lăsaţi-mă, n-o să mă puteţi smulge de aici şi n-o să mă puteţi lipsi de ceea ce o să spună el, de ceea ce e gata să-mi spună. Tu, auzi-mă, răspunde-mi. Ascultă, adoratul meu (a adăugat ea mai dulce) : tu, tu mă iubeşti ? Ah, crezi cel puţin că o să mă poţi iubi într-o zi ?

Ca şi mai înainte, robotul a fulgerat o clipă, dar fără să emită vreun sunet distinct.

— S-a stricat, lasă-l încolo, pe mine ascultă-mă (spunea tînărul cu înfrigurare, aproape bîlbîindu-se şi căutînd s-o cuprindă în braţe pe fată). De multă vreme, eu... Ah, ai înţeles de mult că te iubesc, nu-i aşa ? Apoi, eu sînt o fiinţă omenească şi nici n-aş dori alta decît... Dar stai o clipă, spune-mi dacă pot nădăjdui să...

Însă în acest moment s-a petrecut lucrul cel mai extraordinar din toate ; robotul a început să fulgere, să bombănească şi să mugească, deşi nu fusese interogat de nimeni. Iar fulgerele, care nici nu puteau fi suportate cu vederea, deveneau tot mai repezi, tot mai repezi, printre pocnetele sinistre ce nu mai aveau nimic comun cu zgomotele lui obişnuite.

Înspăimîntătoare dezlănţuire : aproape toate luminile îi erau aprinse, se înviorau şi apoi slăbeau într-un dans necurmat, pe cînd zgomotul devenise ca de tunet. Robotul se înverşuna şi se înfuria ca un om cu vorbirea împiedicată din cauza unei boli, sau din cauza încercării de a-şi stăpîni sentimentele.

— Dragul meu ! Vorbeşte, oh, da, vorbeşte ! striga fata cu încăpăţînare, respingînd pe tînărul înspăimîntat.

Dar cu un pocnet suprem robotul s-a stins, rămînînd orb şi mut.

În clipa următoare, fata s-a aruncat asupră-i, murmurînd :

— Oh, dragul meu, ce ai, dragul meu ?

Apoi o bănuială i-a străbătut mintea şi s-a apucat să scuture frenetic pîrghiile, să răsucească cheile, să apese butoanele.

Zadarnic. Robotul n-avea să mai vorbească niciodată : murise.

Şi ca să închei într-un fel, ce-i mai rămînea fetei de făcut, decît să plece o ureche distrată (şi pe urmă, cu ajutorul timpului, mai atentă) la consolările profesorului ei ?

JUMĂTATE DE COADĂ

1

— CE coadă frumoasă are doamna aceea. Ei, cum ţi se pare ?

— Mda.

— Dar ce mai este ? Ce-am făcut rău ?

— Ai făcut că puteai să fii ceva mai puţin vulgar. Nu mă mai iubeşti, foarte bine, dar măcar o fărîmă de delicateţe şi de educaţie ai putea să deprinzi : cînd eşti împreună cu o femeie, nu te uiţi cu atîta neruşinare la coada alteia.

— Dar nu mă uitam la ea deloc într-ascuns, ba chiar te îndemnam şi pe tine să te uiţi. Şi ce e cu asta ? Ce e frumos, e frumos ; apoi, de altminteri, tu n-ai nimic de invidiat la altele.

— Într-ascuns sau nu, tot vulgar este.

— Ah, ce stupidă gelozie ! Uite, o să-ţi spun atunci aşa : chiar dacă ai tu coadă minunat de frumoasă, dacă şi a alteia e frumoasă, nimeni n-o să mă poată împiedica s-o admir.

— Dar cine te împiedică ? Eu constat doar că eşti mojic.

— Iar tu eşti o femeie stupidă şi meschină, incapabilă să te ridici la contemplarea unei... unei... da, chiar a unei cozi. Şi-apoi, pentru care afurisit de motiv o purtaţi afară, pieptănată şi dichisită, dacă nu pentru a fi admirată ? Şi voi vă uitaţi cît sîntem de înalţi, iar dacă am avea coadă, îmi închipui cum aţi măsura-o cu privirea, aş zice chiar că aţi cîntări-o şi i-aţi nota cele mai mici amănunte.

— Hei, dragul meu, tu vorbeşti de contemplare : atunci de ce te uiţi tocmai la femeile care o poartă răsucită, sau dreaptă, cu zorzoane, cu panglicuţe colorate şi cu toate fleacurile, femei care, se ştie, nici nu vor altceva decît să atragă atenţia bărbaţilor lipsiţi de ocupaţie, cum eşti tu bunăoară !? La ţine nu e dragoste de frumos, ci poftă vulgară doar. Iar ca să răspund la partea a doua a micului tău discurs, eu la bărbaţi nu mă uit, cel puţin cînd sînt cu tine.

— Ei, haide, ajunge ! Dacă crezi că o să mă ţii aşa cu botniţă şi cu apărătoare de ochi, te înşeli. Fac şi privesc ceea ce cred eu de cuviinţă : îţi convine ?

— Dispreţuitor şi tiranic, ca toţi bărbaţii : e destul să vezi unde te-ai născut şi din ce familie.

— Iar tu eşti o vrăjitoare scîrboasă şi ai merita să-ţi trag cîteva picioare, chiar acum în plină stradă...

— Dă-i înainte, nu te sfii, fă-mă să te cunosc cît mai bine.

— ...Că dacă îţi fac atîta ciudă cozile altora, e fiindcă a ta e pleoştită, are culoarea cîlţilor, cu toate zemurile tale de urzici şi cu toate ceasurile pe care le petreci împopoţonînd-o.

2

— Fireşte că fiecare e liber să facă ce-i place, dar adevărul este că se cam poartă pe stînga şi de aceea părul ar trebui pieptănat pe partea asta tot.

— Tot, pe partea asta ?...

— Absolut sigur.

— Hm... Ei, faceţi cum credeţi, ştiţi mai bine ca mine.

— Perfect. Într-un minut sîntem gata. Ia priviţi, acum îl înfăşurăm aici înăuntru şi o să vedeţi că...

— Cum, adică ? În tubul acesta înroşit ?

— Dar, domnişoară, veniţi pentru prima oară la codier ? Înţeleg, sînteţi aşa de tînără. Da, aici înăuntru, trebuie ondulat mai întîi. O să vedeţi că nu e nici un pericol să vă frigeţi sau să vă curentaţi.

— Şi cît timp trebuie s-o ţin ?

— Ei, depinde, pînă ce e gata ; văd, de altfel, că părul dumneavoastră e foarte fin.

— Dar mie îmi face rău numai cît o ating.

— Vă rog, puţină răbdare, dacă vreţi să fiţi frumoasă.

3

— Cum ţi se pare sindrofia mea ?

— Aaa, minunată, draga mea ; ce de lume frumoasă. Şi ce cozi frumoase.

— Vezi, se pare că funditele se poartă acum la jumătatea cozii, nu la ceafă.

— De alea nu te poţi însă apropia, sînt femei excentrice ; vezi doar că, atunci cînd se aşază, în

loc s-o ţină cum trebuie pe genunchi, şi-o azvîrle pe umărul stîng ? Trebuie să fie vreo modă din Ischia.

— Poate că ai dreptate ; eu nici nu le prea ştiu, sînt prietene de-ale bărbatului meu.

— Fiindcă veni vorba, cum faci tu s-o ai mereu aşa, la locul ei ?

— Eu ? Nimic.

— Ei, dar permanentul măcar ?

— A, nu.

— Aha, e naturală ?

— Da, numai că o pun în fiecare seară pe moaţe.

— Este un blond chiar frumos. Uite, uite, ce-ţi place ţie la moda asta de seară, pentru fete, cu panglicuţe roze la vîrfuri ? Mie nu-mi place ; le dă parcă un aer de femeiuşti uşuratice.

— Eah, sînt tinerele şi trebuie să-şi trăiască şi ele viaţa.

— Ia te uită la cea de acolo, ce încotoşmănată şi acoperită e ! Pînă şi coada şi-o ţine înăuntru ?! Pe deasupra mai e îmbrăcată şi în negru. Cine e ?

— Este fiica unui conte. Se poartă întotdeauna aşa.

— O fi, dar e excentrică.

— E atît de serioasă.

— Nu, nu, ascultă-mă pe mine, după toate regulile are ceva la coadă.

— Ce vrei să aibă, este de neam bun şi apoi e aşa de bine făcută.

— Dar de unde poţi şti ? Eu una nu văd acolo, la locul cozii, decît umflătura.

— Ei, treaba ei.

— Nu. Nu. Ascultă-mă, dragă : tu ca stăpînă a casei i-ai putea spune ceva, ceva care...

— Ce-aş putea să-i spun, biata fată. Ia te uită ce ochi mari şi trişti are.

— Ehei, te cred. Ah, trebuie să căutăm să aflăm. I-ai putea spune, ştiu eu, că eşti bucuroasă să primeşti în casa ta o fată atît de serioasă.

— Dar...

— Ei, hai, hai, fă-mi plăcerea asta. Du-te la ea. Dar spune-i-o cu un aer mai aparte, cu intenţie, aşa fel ca şi cum ai şti ceva : nu trebuie să te învăţ eu, pe tine, cu ce fel de aer. Du-te fuga !

— Dar, biata fată ! E ciudat capriciul tău.

— Du-te, te rog fierbinte. Şi vino înapoi îndată, să-mi spui ce ţi-a răspuns.

— Dacă ţii...

. . . .

— Ei ?...

— Nu mi-a răspuns nimic, ci s-a înroşit pînă la rădăcina părului. Mi-a fost milă de ea şi m-am întors numaidecît.

4

— Da, dragul meu, ştiu că ţii la mine, chiar dacă ne cunoaştem de puţină vreme. Dar tu nu ştii... că eu... Am remuşcări fiindcă îţi ascund ceva, ceva îngrozitor, îngrozitor ; te înşel în chip josnic.

— Tu, să mă înşeli ? Tu, să ai remuşcări, tu, care eşti pură ca un izvor, ca neaua de pe culmi, ca faţa lunii ?

— Nu, nu, lasă imaginile astea poetice care nu mi se cuvin.

— Acum mai şi plîngi ! Ah, micuţa mea ! Poate că plîngi fiindcă şi inima ta e prea plină.

— Nu, nu, dragul meu, dragostea mea. Nu, plîng fiindcă... Uite, în faţa lunii acesteia tu te-ai putea crede fericit şi cînd colo...

— Dar, linişteşte-te, copila mea. Vai, cum cade în desnădejde mititica pentru vreo nimica toată ! Hai, ia să vedem, povesteşte-mi totul pe îndelete şi necazul o să se ducă.

— Să-ţi povestesc ! E mai puţin lesne decît crezi tu. E ceva îngrozitor, îţi spun, îngrozitor, josnic, infam.

— Să ştergem deocamdată lacrimile astea. Pentru cine te iubeşte, nimic nu poate fi îngrozitor ; iar tu n-ai nici un fel de vină ; spune tot şi nu te teme pentru dragostea noastră.

— Ah, da, o să spun totul, trebuie, trebuie să-ţi spun. O să spun totul pentru luna aceasta a dragostei noastre, chiar dacă după aceea o să fiu nefericită pentru totdeauna.

— Ba nu.

— Ba da. Află, aşadar, că eu, că eu...

— Curaj, dă-mi mînuţa şi spune.

5

— Vai, mamă, ce îngrozitor a fost. Măicuţa mea, dacă ai şti : a vrut chiar să mi-o arate ! Înţelegi, mamă, aşa s-a născut : cu jumătate de coadă. Jumătate ! Se pare că toate din familia ei au fost şi sînt făcute astfel ! Jumătate ! Iar firele de păr formează la vîrf un fel de mic ciuf ascuţit. Ah ! Barem să fi fost cu totul fără coadă ; există neamuri

de femei fără coadă ; poate m-aş fi putut obişnui. Dar aşa...

— Linişteşte-te, fiule, un pic. Ciuntitura aceea de coadă n-ar putea fi tăiată ?

— Dar cicatricea oribilă ? Ah mamă, e frumoasă, e bună, e scumpă şi ţine la mine mai mult decît la ea însăşi. Şi eu o iubesc... o iubeam... o iubesc, nu mai ştiu.

— Dar tu ce i-ai spus ?

— Eu i-am spus, se înţelege, că dragostea mea n-ar înceta din cauza unei imperfecţiuni fizice, că ceea ce contează nu este coada şi cîte altele. Dar... dar... ia gîndeşte-te, pentru toată viaţa ! De spus e lesne : dar chiar de-ar fi ea cu mult mai bună şi iubitoare, relaţiile noastre n-ar fi tulburate, în cele din urmă, de... lucrul acela ? Ar părea că lucrurile n-ar avea cine ştie ce importanţă şi, totuşi, de-a lungul unei vieţuiri întregi în comun... Şi pe urmă... copiii ? Mamă ! Mamă ! Vreau să plec acum, numaidecît. O să mă duc departe, departe de tot şi o să caut să-mi refac viaţa. Iar pe ea, şi pe ea Dumnezeu să o ajute ! S-o cauţi, să-i vorbeşti, spune-i să nu deznădăjduiască ; o să găsească poate, unul mai bun decît mine. Mamă, nu căuta să mă opreşti ! Dumnezeu să ne ajute pe toţi !!

CEI DOI COPII AI LUI STEFANO

PENTRU a-şi pecetlui falimentul în literatură şi în viaţă, Stefano se căsătorise. Ceea ce ar spune în orice caz că dintre acestea două, oricare ar fi fost în realitate mai importantă, învinsese ultima. Dar iată că acum, cînd totul se putea considera pierdut, cea dintîi părea că vrea să-şi reia drepturile sale exclusive. Ca toate sufletele slabe şi nesusţinute de o puternică chemare, Stefano avea obiceiul să umble şi să se învîrtească îndelung înăuntrul lucrurilor, înăuntrul ideilor, personajelor care, nu mai trebuie spus, rămîneau de cele mai multe ori în stare fantomatică : vedenii de idei, fetuşi de personaje, năzuinţe oarbe şi zadarnice. Dar acum, împotriva oricăror aşteptări, una din aceste fantome părea să capete oarecare consistenţă şi, întrucîtva, chip omenesc.

Era un strămoş îndepărtat, aproape legendar, un anume Patrizio, fost om de războaie şi om de lume. Stefano îl socotea totuşi de mult fiul său, vrînd să spună că dacă ajungea să-l reînvie sau să-l procreeze, n-ar fi făcut doar sieşi vădite resorturile profunde ale propriei personalităţi, ci ar fi dat în sfîrşit măsura exactă a posibilităţilor sale de scriitor ; pentru

că Patrizio părea să reia într-adevăr prin ființa sa și prin faptele sale uitate înfățișarea de urmaș al său, sau cel puțin părea apt să trăiască toate simțămintele ce dorise el să-i atribuie.

Acest fiu sau spectru preaiubit, acest Patrizio, începuse deci să-și ceară cu destulă urgență cinstirea din partea lumii : Stefano se închipuia cîteodată pe sine gata să-l vadă înainte-i, viu și vorbind, în pieptar de zale, sau în mantie de catifea, și îi părea că asta era ocazia sa supremă, unică, de poet, cum s-ar zice o chestiune de viață și de moarte. Pe de altă parte, era ceva care îl împiedica să dea deplină audiere și deplină satisfacție plănuitei sale creaturi.

Într-adevăr, lui Stefano care, matur și obosit, se căsătorise (cum s-a spus) din disperare și parcă în chip de sfidare, soarta îi jucase un renghi cumplit : din măruntaiele soției se anunțase încă dintru început un nou și nedorit urmaș botezat de ea (care, dimpotrivă, îl aștepta cu nerăbdare) Andrea ; acesta avea și el pretenții la îngrijire. Ce e drept, căsătoria lui Stefano fusese cea mai bună cu putință, dar chiar din același motiv îi părea incomodă. Soția sa era abia cu puțin mai mult decît o copilă, era singură pe lume, săracă, iubitoare, pe deasupra și micuță de statură, astfel că-și pusese nădejdea în el cu toată încredere de care este în stare o fată de optsprezece ani ; putea s-o abandoneze într-o frămîntare grea ca aceasta ? Frămîntare care îl privea și pe el de fapt, întrucît dacă toate facultățile fizice și (cum se obișnuiește să se spună) morale ale tinerei femei arătau să fie angajate în transformarea ce se afla în curs de îndeplinire în ea, și Stefano trebuia, în înfricoșătoare chinuri, să se obișnuiască

cu noua sa situație de tată, și în primul rînd s-o accepte. Totuși, nu faptul că munca sa ar fi fost în mod material stînjenită de continua îngrijire necesară însărcinatei (împrejurare nu lipsită însă de merite), cît acela că o parte din eul său cel mai de preț era absorbit de efortul întreprins.

Pe scurt, a devenit numaidecît limpede că între Patrizio și Andrea era incompatibilitate ; care ajunse foarte repede să devină dușmănie fățișă și de moarte, manifestată prin mărunte împotriviri pizmașe. Dar dacă-i vorba de răutate specială, aceea Andrea o arăta : la cele mai fericite și mai inspirate momente ale lui Stefano, corespundeau de obicei dureri, leșinuri și felurite tulburări ale soției, iar acestea, punînd în mișcare solicitudinea îngrijorată a viitorului tată, pentru mamă și pentru fiu, se transformau în propriile sale tulburări și, firește, făceau să se ducă pe gîrlă veritabila sau presupusa lui stare de inspirație. Deocamdată, Patrizio părea destul de înclinat să tolereze pe intrus, ca și cum nu s-ar fi îndoit deloc de întîietatea sa, și nici nu și-ar fi închipuit că ar fi putut să fie așezat în urma cuiva, oricare ar fi fost acela. Cu rezultatul că în comparație cu fratele său (ca să-l numim așa), cel mai plăpînd el rămînea.

Cît despre Stefano, vedea bine, bietul, că pentru a duce la împlinire cu cinste sau chiar fără cinste, pe unul din cei doi fii, ar fi fost neapărat nevoie să lase pe celălalt în voia destinului său ; dar el era, repetăm, un suflet slab și, pe deasupra (sau tocmai de aceea), nu fusese niciodată sigur unde se află adevărul, adică de partea realității așa-zise poetice, sau de partea realității propriu-zise. Cîteodată i se părea că mai important decît toate era să aducă la lumină o creatură neexpusă morții (Patrizio al

său), iar o clipă după aceea, că tocmai a da viață unei creaturi muritoare constituia gloria sa, străbătînd nu se știe care glorioasă nefericire. Astfel încît, cum să poată hotărî ceva ? Continua deci să-i ducă mai departe pe ambii fii. Cu cele mai triste consecințe.

■

Și totuși, printre semnalatele dificultăți, și cu mare greutate, truda lui Stefano (care luase acum chip de poet dramatic) mergea înainte : ca unul care eliberează mineralul din gangă, izola și el, încet-încet, din obscura viață a lui Patrizio-istoric, acele fapte, cuvinte și îndemnuri destinate să constituie, într-un fel, sîngele operei sale de gestație. Iar în paralel, minusculul Andrea dădea tot mai limpezi și mai îndrăznețe semne din pîntecele mamei sale, în timp ce rărunchii părintelui se tot înmuiau într-un simțămînt de paternitate încă alarmată, deși satisfăcută de pe acum, întrucîtva. Dar într-o dimineață conflictul dintre cei doi a căpătat aspecte cu totul deosebite.

Dacă era doar dorința de revanșă, sau poate că într-adevăr se simțea lipsit de o viață viitoare, nu se știe, dar într-o dimineață Patrizio apăruse în fața tatălui său. Era ceasul rodnic cînd ideile, încă neofilite de suflarea putredă a realităților cotidiene, se înfățișază proaspete și pline de vigoare celui abia deșteptat și încă plin de vise ; soția lui Stefano sforăia alăturea. Și Patrizio a vorbit :

— Va să zică, nu-ți dai seama că înțelesul esențial al meu, al operei tale și al tău însuți este ascuns în dialogul acela care îți și venise confuz în minte... da, în actul al doilea ? Numai că nu știai, și nu știi,

tocmai ceea ce aș fi avut de spus și cum. Uite, vreau să te ajut : va trebui să spun...

Dar chiar atunci femeia care dormea s-a deșteptat tresărind :

— Ce vis urît am avut (a gemut ea) ! Ce vis urît ! Auzi, se făcea că...

Stefano avea încă urechile ațintite spre spusele lui Patrizio. Cu o clipă înainte, acesta era gata să arunce în sfîrșit lumină asupra obscurelor sentimente ale tatălui său, pentru a stabili o mai bună rînduială în gîndurile sale, pentru a introduce în ele legături de departe, pentru a turna în opera lui freamătul geniului : da, de aceea trebuia să vorbească mai departe.

— Nu mă asculți (a reluat femeia). Mi-e rău, tare rău, simt că mă prăpădesc, înțelegi ? Ah, încă de ieri seară... ieri seară, tocmai cînd să adorm, mă persecutau niște glasuri teribile. Fugi, te rog, telefonează doctorului : de data asta, chiar că... și începu să vomeze cu gemete gîtuite, într-un lighean pe care-l ținea necontenit lîngă pat.

Apoi se agăță de gîtul lui, cu lacrimi grele și tăcute.

Figura lui Patrizio, ecoul vocii lui, deveneau tremurătoare și se îndepărtau.

— Ah ! Doamne ! suspină în cele din urmă femeia și se prăbuși pe pernă, palidă ca o moartă.

Venindu-i în ajutor cu cele cuvenite, telefonînd medicului, așteptîndu-l și vorbind cu el, Stefano se străduia în chip vag să-și rețină fiul și să-i solicite continuarea comunicării ; dar imaginea acestuia se retrăgea și se micșora tot mai mult, ca pînă la urmă să apună dincolo de orizontul posomorît

al grijilor de familie, însă, de fapt pusă pe fugă de Andrea.

În chipul acesta, urmînd voia Domnului, mergea Stefano înainte, făcîndu-şi iluzii că salvează, în el şi în afara lui, ambele sale odrasle. De aici încolo (imprudent) îi înconjura cu tot atîta dragoste, deşi îşi mai spunea că dacă ar fi trebuit să sacrifice pe unul din ei, n-ar fi şovăit. Dar între timp, dincolo de aceste sentimente aparent paşnice ale tatălui, lupta dintre cei doi continua cu înverşunare. Pînă ce a venit şi cea din urmă criză.

•

Stefano se izolase încă de dimineaţă în camera sa de lucru. Patrizio nu se mai arătase în nesigurul şi de fapt perfidul vestmînt de vedenie crepusculară, dar se petrecuse ceva mai bun şi mai serios : la aceeaşi oră Stefano avusese în ziua aceea o inspiraţie, o străfulgerare chiar. Tot ceea ce forma opera sa îi apăruse clar, pe neaşteptate, iar cuvintele înseşi prinseseră a ţîşni din el ca dintr-un izvor proaspăt şi limpede, de nimic întinate ; fiecare lucru se rînduia în chip magic la locul potrivit şi căpăta proporţiile cuvenite.

În fond aceasta era adevărata stare de inspiraţie şi marea clipă care trebuia să hotărască asupra unei vieţi întregi. Umblînd încoace şi încolo prin camera de lucru, Stefano reproducea sau, să zicem, executa fără să-şi dea seama atitudinile fizice ale personajului său, cînd prăbuşindu-se gînditor pe un jilţ antic (fals), cu cotul pe genunchi şi fruntea în pumn, ca şi cum ar fi ascultat veşti grave, cînd ridicîndu-se falnic şi ducînd mîna la şold ca la garda unei spade ; iar vorbele şi replicile îi izvorau din gesturi, distincte, de nestăvilit, încărcate de justificări greu de pătruns chiar şi pentru el însuşi. Bariera nedumeririlor şi a contradicţiilor, rezistenţa oarbă a materiei, erau înfrînte, ca atunci cînd vocea cîntăreţului cu guturai desfundă acoperişul de paie şi noroi al catarului, ridicîndu-se pură deasupra. Cea mai micuţă frază devenea necesară şi definitivă. Bineînţeles, se suprimaseră şi zgomotele străzii şi mirosurile de la bucătărie, într-un cuvînt, lumea toată. Iar la urmă Stefano a zburat la masa lui de scris şi s-a apucat să aştearnă scena-cheie a dramei. Peniţa scîrţîia parcă de la sine, parcă necălăuzită de mînă de om.

Dar acum s-a înălţat din străfundurile casei şi un clocot de glasuri, apoi un zgomot de paşi şi alte zgomote pe care însă, la început, Stefano nici nu le auzea ; s-au ridicat totuşi treptat la suprafaţă, ca de la mare adîncime şi, în cele din urmă, au ajuns la conştiinţa sa, oriunde ar fi vrut ea să se ascundă. Cu toate acestea el rămînea pe loc ; orice s-ar fi întîmplat acolo, nu putea, nu trebuia să se mişte în acel moment suprem şi continua să scrie cu înfrigurare. Încă puţin şi Patrizio avea să se înalţe în faţa lui, în faţa omenirii întregi, cu întreaga sa statură fizică şi morală şi cu toate trăsăturile sale în amănunt ; eroul începuse chiar să rostească vorbele sale fatale. (Dar o uşoară nelinişte, o tulburare dată de simţămintele umane se strecurase, totuşi, pe furiş, în omul care scria.)

Se auzea acum din celelalte odăi, din planeta aceea îndepărtată, nişte strigăte sfîşietoare de femeie, în care Stefano credea că recunoaşte glasul soţiei ; dar Stefano, devenit el însuşi erou, nu făcea nici o mişcare şi scria mai departe. În sfîrşit, iată :

Patrizio vorbise, spusese ce avea de spus oamenilor, viitorului, destinului. Patrizio se născuse. Amîndoi erau eliberaţi : şi creatura şi creatorul ; prima putea de aici încolo să străbată lumea şi universul pe propriile-i picioare ; iar el, Olimpul. Din clipa aceasta, el se consacrase mare poet.

Mîna înfierbîntată s-a odihnit o clipă pe foaia de hîrtie. Ce-i mai rămînea acum de împlinit era nimica toată, o joacă de copii, faţă de ceea ce aşternuse pînă acum ; erau detalii neînsemnate, îmbinări, limpeziri, uşoare modificări de perspectivă ; toate — lucruri la care se putea gîndi pe îndelete. Îşi odihnea aşadar mîna ; însă de dincolo, izbucni un alt strigăt, altfel decît cele de mai înainte.

Un strigăt straniu, cîtuşi de puţin ascuţit, ba chiar răguşit, şi totuşi pătrunzător ; un strigăt (cum să spunem) nu omenesc, ci oarecum asemănător cu lătratul vulpii, un strigăt apt să zguduie cele mai ascunse fibre şi să zbîrlească părul din cap. Strigătul se stinse dintr-o dată ; de data aceasta Stefano putea să alerge, şi alergă.

*

În camera soţiei sale era sînge mai peste tot, pe pat şi pe podea. Bătrîna rubedenie a lui Stefano, care stătea de la o vreme zi şi noapte lîngă gravidă, leşinase, prăbuşită de-a curmezişul pe divan. Soţia zăcea ţinînd ochii închişi, cu picioarele îndepărtate pe patul plin de sînge, gîfîind din greu, horcăind aproape. Rostogolită pe covor, lîngă piciorul patului, tot plină de sînge şi legată încă prin cordon de mama sa, se afla o mică făptură monstruoasă, plăpîndă, umflată, încreţită. De corp îi atîrnau zdrenţe dintr-o membrană albicioasă ; picioruşele firave şi noduroase tremurau, iar pe la colţurile guriţei strîmbate, se scurgeau bale sîngerînde. Dar, în vreme ce Stefano privea, chiar şi aceste slabe mişcări încetară cu totul.

Făptura aceasta micuţă avea degetele mîinilor şi picioarelor reunite şi prevăzute cu cîte o unghie continuă, iar pielea îi era împărţită în zone sau fîşii, unele gălbui şi unsuroase, altele brune ca pielea de încălţăminte. Pe frunte avea două ieşituri osoase, ascuţite, de fapt coarne ; ochii enormi, rotunzi, bulbucaţi, lucioşi (încă neînchegaţi) erau aşa de îndepărtaţi unul de altul, încît erau îndreptaţi în direcţii diferite, ca la insecte ; în locul sexului, avea un fel de buric imens, sau mai degrabă un fel de ureche, cu gene, un mic abis sau vulcan, din care se scursese un puroi verzui.

Acesta (lăsînd la o parte de altminteri indescifrabilul sex), acesta era Andrea.

*

Noaptea, Stefano îşi spunea :

— Am pierdut un fiu, e adevărat ; o să-mi pierd poate şi soţia. Dar îmi rămîne alt fiu, acela pe care, fără să mi-o mărturisesc, îl iubeam mai mult.

Astfel că, pentru a se consola de toate aceste orori, deîndată ce a putut s-a închis din nou în camera de lucru şi, după ce a potrivit lampa cum trebuie, a luat în mînă (sau în braţe), cu mîndrie plină de nerăbdare, filele scrise de dimineaţă. Dar iată-l întocmai aceluia care, închipuindu-şi că mînuieşte o spadă lucitoare, îşi dă seama că ţine în mînă o creangă de salcie.

Doamne, unde era vigoarea pe care credea că o turnase în opera sa ? Ce deveniseră cuvintele fatale

ale lui Patrizio ? Mici cuvîntări lipsite de vreun sens nou şi profund, cărora doar o oarecare stăpînire a meseriei le dădea o noimă exterioară. Ce deveniseră adjectivele strălucitoare, epitetele decisive, neaşteptatele înmănuncheri de cuvinte ? Din textul veşted pe care Stefano îl avea sub ochi, numitul Patrizio, readus la starea de nălucă fugară, folosea acum un limbaj învechit şi găunos sau, şi mai rău, idiomul rece al raţiunii, nu acela înflăcărat şi iluminat al nebuniei, care regenerează lumea.

Cum se putuse întîmpla una ca asta ? Va să zică, delirul, febra, extazul de dimineaţă nu fuseseră altceva decît înşelare ? Stefano contempla bietele foi de hîrtie în care, indiferent de împrejurările ce-i dăduseră de dimineaţă iluzii, trebuia să recunoască acum ceva cu nimic mai presus decît unul din textele sale obişnuite.

Patrizio era şi el un avorton : ca şi celălalt, nu dăduse nici el, drept semn al existenţei sale, decît un strigăt aspru, surd, bestial ; iar acum şi el zăcea fără să se tînguie, inform, de aici încolo resemnat că nu va mai vieţui. Şi se prăbuşise odată cu el, pentru totdeauna, şi viaţa lui Stefano, viaţa lui cea adevărată, precum şi încrederea, demnitatea, nădejdea de salvare. Sau trebuia poate să vadă în acel Andrea o incarnare de spaimă şi să-şi închipuie că s-a întors sănătos, teafăr şi triumfător în infernul său ? E zadarnic să te laşi tîrît de ispitele literare, a încheiat Stefano. Rezulta că, cel puţin în aparenţă, cei doi copii ai săi îşi împărtăşiseră ca fraţi buni acelaşi destin : al lor propriu sau acela al părintelui lor.

•

Care o fi acest destin, sau ce nume o fi purtînd, să-l lăsăm pe cititor să hotărască. Şi cu asta, cruda povestire a luat sfîrşit ; dacă după aceea Stefano şi-a pus capăt cu mărinimie zilelor, sau a preferat să se tîrască prin viaţă fără să trăiască (aşa cum fac cei mai mulţi), aceasta nu mai are atîta importanţă încît s-o mai relatez.

ZEIŢA OARBĂ SAU VĂZĂTOARE

ÎNTR-O bună zi poezia va lua sfîrşit, pentru acelaşi motiv pentru care în mod fatal este destinat sfîrşitului şi jocul de şah, aceasta întrucît combinaţiile posibile de fraze, de cuvinte, de silabe, or fi ele în număr extrem de mare, dar numărul lor este totuşi limitat (de altfel, cele spuse pot fi extinse şi la celelalte arte frumoase şi la multe alte lucruri frumoase). Un matematician ar putea fi în stare să calculeze cîte poezii s-ar putea compune în diferite limbi ale lumii ; o dată acestea compuse, fie chiar şi în sute de mii de ani, va trebui neapărat ca seria să reînceapă, adică în fond, vrînd-nevrînd, să se reproducă poeziile sau combinaţiile precedente ; cum s-ar zice, să fie rînd pe rînd copiată opera propriilor predecesori. (De aceea nu mai e nevoie ca oamenii să-şi bată atîta capul : poezia are ea singură grijă să moară.)

În felul acesta, corect sau nu, gîndea poetul Ernesto. Dar tocmai aceste amare consideraţii statistice îi dăduseră o idee care, puţin cîte puţin, în lipsa sau în aşteptarea a ceva mai de soi, i se păruse bună. Pe scurt : poetul Ernesto obişnuia să-şi compună poeziile trăgînd cuvintele la sorţi ;

trăgîndu-le în mod propriu şi material la sorţi, dintr-o urnă mare cu manivelă, pe care dăduse anume să i-o construiască, asemănătoare cu cele folosite la loterii, sau cu cilindrii aceia în care se prăjea cafeaua pe vremurile fără suspiciune, sau cu o sită de moară de plăcută amintire. Acolo, scrise pe bileţele, se aflau cuvintele, nu toate, Dumnezeule, dar în sfîrşit un însemnat număr de cuvinte poetice expresive, alese mai dinainte cu îngrijire, şi aceasta după criterii statistice, adică după frecvenţa lor în operele poeţilor mai însemnaţi. Se înţelege de la sine că Ernesto mai făcea creaţiilor urnei ajustări după concepţia sa, introducînd conjuncţii, legături, schimbînd după nevoie un gen, o persoană, o formă verbală ; pe scurt, acele mici ajustări care se dovedeau indispensabile, sau care i se păreau mai nimerite (muncă de creaţie, la urma urmei). Pentru că el era în ultimă analiză un poet clasicizant : admitea pînă şi imaginea îndrăzneaţă puţin obişnuită, dar voia ca o poezie să aibă în orice caz oarecare înţeles obişnuit. Dacă, de pildă, din sita urnei, ieşeau cuvintele : *ilumina, azur, veşnicie,* care prin ele însele, astfel orînduite n-ar fi avut nici un sens, el putea scoate din ele un vers ca : *Ilumina* sau *ilumină,* (imperfect sau perf. simplu) *azura veşnicie,* sau chiar *Iluminez azura veşnicie,* sau în sfîrşit : *Mă iluminez de azură veşnicie* ; dacă ieşeau cuvintele : *doarme, lumină, ochi* : *Doarme lumina ochilor tăi,* sau chiar *Dorm* (eu dorm, trans.) *lumina ochilor tăi* (ai tăi mereu, fiindcă mereu poetul se adresează cîte unei femei). Şi aşa mai departe.

S-a întîmplat acum, într-o frumoasă zi, ca Ernesto să extragă din urnă următoarele cuvinte în ordine :

1) mult
2) drag
3) singuratic
4) colnic

Însă aici poetul nostru s-a oprit, părîndu-i că patru cuvinte ar fi mai mult decît suficiente pentru versul de început ; nu avea acum decît să le combine împreună. Ei, dar primele două se uneau de la sine : *mult drag,* nu exista nedumerire posibilă. Şi tot astfel celelalte două : *singuratic colnic.* Dar legătura între cele două perechi ? Ia să vedem : *Mult este drag singuraticul colnic,* sau pentru mai multă eleganţă, înlocuind conjuncţia cu o virgulă : *Mult drag, singuraticul colnic...* Drace, s-ar părea că merge : Mult drag, domnule Brambilla ! Nu, ar trebui măcar un verb la trecut : *Mult fu drag singuraticul colnic.* Parcă mergea mai bine, totuşi nu mergea încă bine. Drag, ca să începem, cui ? Eah, asupra acestui punct, nu mai este discuţie : mie ; poetul raportează totul la sine însuşi. Aşadar : *Mult drag mie* (mai bine *îmi*) *fu singuraticul colnic...* Ei, nu zău, poezia promitea să devină delicat lirică, astfel încît un ritm ca de bătaie de tobă ca acela din *Opriţi pe ţărmul sterp* deloc nu s-ar fi potrivit. Apoi poate că articolul determinativ şi-ar fi atras după sine, pe urmă, un Al căruia sau În care, sau altă specificare tot aşa de incomodă în vers. Să schimbe atunci articolul şi să spună *un* ? Vai, vai, dar în primul rînd s-ar întîlni doi *u : Mult drag îmi fu un singuratic colnic,* oroare ! La urma urmei,

ca să fac fraza mai concretă, de ce să nu zic de-a dreptul *mi-a fost* ? Ar rezulta printre altele un splendid endecasilab. Da, chiar aşa : *Mult mi-a fost drag colnicul singuratic.* În sfîrşit, asta era ! Satisfăcut, Ernesto se pregătea să extragă cuvintele ce aveau să urmeze. I s-a cam părut, e drept, că în versul abia compus ceva îi suna cunoscut, dar în focul creaţiei n-a mai ţinut seama de asta. Urna a dat acum aceste alte cuvinte :

1) gard
2) atît
3) parte
4) nesfîrşit

Ernesto s-a oprit din nou. Evident, aici problema nu era chiar atît de simplă : cuvintele păreau că nu se alipesc nici măcar două cîte două. Ne-am putea gîndi la o *nesfîrşită parte,* dar cum s-o combini cu acel *gard* şi cu acel vulgar adverb *atît* care o precedau ? Avînd patru cuvinte, se înţelege că se poate scoate oricînd un vers din ele ; dar fapt este că Ernesto aproape îşi îndrăgise poezia, pe care nu fără dreptate o aprecia ca fiind magistral începută ; astfel că, pentru nimic în lume, n-ar fi vrut s-o continuie la întîmplare, neglijent, sau să-i schimbe măcar metrul. Drept care... Luînd iarăşi în considerare cuvintele unul cîte unul, şi-a dat seama că dacă primul şi al patrulea erau, să zicem astfel, de necontestat, al doilea şi al treilea acceptau în schimb o dublă interpretare : *Atîta* putea fi adverb, dar putea fi şi adjectiv, după un uz elegant şi foarte poetic ; iar *parte,* substantiv (sau, mai bine *des-, îm-*) verb ; Dar chiar aşa, versul, frumosul vers armonios pe care îl visa Ernesto, într-o strînsă le-

gătură logică, ideală şi muzicală cu primul, nu ieşea ; să trecem însă peste numeroasele sale încercări. Nu rămînea decît să recurgă la un sistem combinatoriu, folosit cîteodată de poetul nostru. Astfel : luînd, pentru bunele motive mai sus arătate, pe *atît* ca adjectiv, acesta nu se putea referi decît la *gard* sau *parte, nesfîrşit* fiind fără putinţă de îndoială adjectivul său (fără putinţă de îndoială, ce e drept, nu ; dar putînd fi în cel mai înalt grad îndepărtată o substantivare sau absolutizare a sa). Ei, dar *Atît gard* era în mod vădit de înlăturat, mai rămînea cumva *Atîta parte,* expresie foarte respectabilă chiar, de ţinut în rezervă ; asta întrucît parte era luat ca substantiv. Dar *parte* substantiv era, a priori, mult mai vulgar decît *desparte,* verb. Ce-ar fi de făcut ? Ei, pînă una-alta se putea considera acest *desparte* verb, fără a înlătura defintiv pe parte substantiv ; aşa, cu titlu de experiment. Numai că *parte* verb, la rîndul său, admite doi derivaţi : desparte şi acesta, mai rar, împarte... De altfel treaba era grea ; pe calea aceasta tot nu se putea face nimic. Într-adevăr, reluînd totul de la început, dacă *atîta parte* : din ce atîta parte ? din gard ? din nesfîrşitul gard ? Aici lucrurile o luau pe-o cale greşită şi se ajungea neapărat în prozaic. Dacă, altminteri, luăm *parte,* verb şi înlăturăm ultimul sens (deoarece, nici gardul nici atîta, nici nesfîrşit nu împarte) : ce ar mai fi avut să despartă, adică să separe gardul (nu mai era alt subiect posibil) ? atîta, sau nesfîrşit, poate ? Nu, lipsea chiar obiectul. Atunci ? În momentul acesta, lui Ernesto i-a venit în minte că gardul ar fi putut despărţi nesfîrşitul, un nesfîrşit, ceva ; altminteri spus, că putea să tragă încă un cuvînt şi să vadă de n-o fi

cumva un substantiv la care să poată lega adjectivul în chestiune. Da, dar în asemenea caz, cuvintele ar fi fost poate prea multe pentru un singur vers. Iarăşi, ce-ar fi de făcut ? Ei, haide, cu chibzuială ajungem la orice. Soluţia era simplă de tot : de ce să nu opereze deandoaselea, adică în loc să aducă un nou cuvînt în acest vers, să trimită unul din aceste cuvinte în următorul ? Trei cuvinte ajung ca să compună un endecasilab, chiar şi unul singur poate să fie destul. Sau, să extragă alte patru cuvinte şi din toate opt să facă două versuri ? Nu, domnilor : poate că lucrurile s-ar încurca de la început, fiindcă, orişicît, să combini opt cuvinte este mai anevoie decît să combini patru, sau chiar trei. Da, tocmai aşa trebuia să procedeze : să compună versul fără să ţină seama de al patrulea cuvînt. La treabă : aici *parte* nu putea avea evident valoare de verb şi atunci totul apărea mult simplificat. Reluînd poezia de la început, avea : *Mult mi-a fost drag colnicul singuratic* apoi, *Gard, Atîta, Parte.* Ha, ha, de aici încolo, era o joacă de copil ; versul ieşea singur : *Colnicul singuratic,* la precedentul ; deci *gardul.* Unite cu ce ? La naiba, cu cea mai simplă dintre conjuncţii, aşadar *Şi gardul.* Mai avem şi *atîta parte ;* din ce, vom vedea la timpul potrivit. Pentru moment însă, trebuie completat versul, şi spunînd că *Atîta parte* trebuie introdus printr-o prepoziţie (altminteri, nici nu s-ar vedea cum) nu rămîne posibil decît un relativ, dacă nu un *care,* pentru a lega cele două părţi. Deci, cam aşa *Şi gardul care, cu...* (sau *din,* sau... n-ar fi de ales chiar atîta, e nevoie de un monosilab care să înceapă cu o consoană : versul următor ar putea spune care anume) *atîta parte...* Cel de-al doilea

vers al poeziei era virtual gata! Tot mai mulţumit de el însuşi şi tot mai înfierbîntat, Ernesto a învîrtit iarăşi manivela şi a extras :

1) orizont
2) privire
3) închide

Şi s-a oprit fiindcă atinsese doza de aur de patru cuvinte (ţinînd seama şi de *nesfîrşit,* lăsat în rezervă) ; dar s-a oprit în primul rînd pentru că fusese izbit. Da, izbit în plină faţă de uimire, de mirare bucuroasă, de extaz, de ceva-ceva foarte asemănător în ultimă analiză, sau măcar echivalent, cu inspiraţia. Într-adevăr, dat fiind precedentul relativ, cele patru cuvinte se combinau prin propriile lor forţe şi aproape fără voia lui într-un vers nu numai perfect legat în sine, nu numai indiscutabil legat de primele două versuri, dar (ceea ce conta şi mai mult) care era şi minunat de limpede şi de muzical : *Din nesfîrşitul orizont privirea închide.* Desigur că nu era încă un vers endecasilab, dar putea deveni, cu o mică ajustare elementară, de elev de gimnaziu : era destul să schimbe acel *privirea* în *privirii,* de altfel mult mai poetic. În culmea bucuriei, Ernesto deci recita : *Mult mi-a fost drag colnicul singuratic / Şi gardul care-nchide-atîta parte / Din nesfîrşitul orizont privirii.*

A recitit ; apoi îndată, fără să se culce pe lauri, s-a apucat iarăşi de treabă. Dar noi, ca să nu plictisim pe cititor, o să-l lăsăm bucuriei sale (vai, cît de trecătoare), şi n-o să dăm socoteala amănunţită a operaţiilor sale ulterioare, ale alchimiilor sale, ale istovitoarelor dar victorioaselor sale încercări, care îl apropiau treptat-treptat de perfecţiune, atît a fiecărui vers, cît şi a întregii poezii ca idee, ca imagine,

ca simfonie. Pînă ce el avea să se reverse triumfal, în versul final al poeziei : *Să simt cum mă înghite-această mare.*

Cu un cuvînt, în chip aproape forţat, poetul nostru compusese... *l'Infinito* [1].

. . .

Vai, trecuse acum prin sau poate peste acea stare de inspiraţie, acea stare de uşurătate, de fericire, bunăînţelegere şi inevitabilitate pe care orice adevărat artist le-a cunoscut barem o dată în viaţă ; da, trecuse şi umbra care se făcea tot mai deasă pe măsură ce poezia înainta ; o umbră, un simţămînt obscur şi rece de nemulţumire. Dar cum s-ar fi putut opri Ernesto să dea consistenţă umbrelor, sau să amestece umbrele cu strălucirea şi îngheţul cu văpaia ? Acum, cînd vîntul fanteziei şi fierbinţeala viziunii se curmaseră, vedea el bine de unde veneau umbra şi îngheţul, pe care nici chiar inspiraţia nu le pusese pe fugă. Cu munca sa îndîrjită, cu frămîntarea sa, cu sîngele său, Ernesto nu făcuse nimic : altcineva scrisese mai înainte poezia sa (a lui Ernesto) cea mai frumoasă ! Altcineva, un mic conte, un biet ghebos din Recanati [2], iar el însuşi făcuse mai puţin decît nimic. Sau, dacă vrem, făcuse prea mult ; iată, pe cînd orice poet, recitindu-şi cu capul răcorit propria sa producţie, îi deplînge în sufletul său neîmplinirea, el se afla în situa-

---

[1] *Infinitul,* poezie de Giacomo Leopardi (1798—1837). Noi am folosit aici, dintre multele tălmăciri făcute în timp, pe aceea a lui Giuseppe Cifarelli (G. Leopardi, *Poezii,* 1939) ca fiind mai fidelă şi păstrînd metrul original.

[2] Locul de naştere al lui G. Leopardi.

ția de a-i deplînge înalta valoare. O, Doamne, de-ar fi fost măcar mai puțin frumoasă poezia lui (a lui Ernesto), numai să nu fi fost a lui (a ghebosului) !... Dar nu era vreme de flecăreală ; într-un fel sau altul, faptul rămînea același. Și totuși, cum era cu putință ? Cum era mai ales cu putință ca legea vulgară după care mai binele este dușmanul binelui să-și afle aplicație și în etericele sfere ale poeziei, astfel încît mai binele să se prefacă aici în nimic ? Și acum ? Trebuia să renunțe el oare la orgolioasa, la îmbătătoarea paternitate a acestei poezii, numai pentru că altcineva, prin surprindere, pe furiș, o compusese înaintea lui ? Nu, poezia era rod al ființei sale, era a sa și a nimănui altuia, așa cum ar fi fost de ajuns să demonstreze chipul în care fusese compusă. Chiar așa, nici măcar de reminiscențe inconștiente nu putea fi vorba ; soarta hotărîse cu tărie că era a lui, personală, după cum știm cu toții. Adică, încetișor : ca să fim drepți, poezia era într-un fel și a ghebosului. Dar atunci, care era situația în ansamblu ? Elucubrații, acum inutile, își spunea Ernesto, și care sînt bune doar să-i tulbure capul, care i-l și tulburaseră. Cu toate acestea, problema practică, măcar aceea, rămînea : cum să convingă lumea că poezia era chiar a lui, deși fusese compusă din întîmplare de altcineva, mai înainte ? Cum să capete partea sa de glorie ? Și din nou problema practică cerea inevitabil soluționarea problemei teoretice, sau cel puțin corecta manieră de a o pune. Trebuia să încerce neapărat să înțeleagă ceva din încurcătura asta afurisită, dacă nu pentru alta, dar măcar să știe pe ce să se bizuie. Era cea mai absurdă și mai cumplită situație în care se aflase vreodată un poet ; o situație inedită,

ca să zicem astfel. Ei, trebuia atunci s-o privească măcar în față, s-o măsoare în toată grozăvia ei, iar dacă lui nu-i era de ajuns cugetul sau judecata, sau dacă panica îi întuneca mintea, poate că l-ar fi putut ajuta cineva. Cineva... cine ?

*

Prietenul căruia i se adresase mai întîi Ernesto era critic de profesie, fiind în consecință un om cît se poate de ursuz. Datorită unei afonii naturale, să zicem, sau pentru ca să dea mai multă greutate cuvintelor sale, vorbea cu glas atît de gros și de înfundat, încît era greu să-l înțelegi ; își făcea de lucru, e adevărat, cu arătătorul mîinii drepte care, din mîinile împreunate pe masă, ba se ridica în chip de... ceva rușinos, ba se rotea vag (adică fără legătură aparentă cu ceea ce spunea) în chip de floretă ; mai obișnuia să-și întrerupă vorba cu priviri în gol, îndelungi, mirate, rătăcite, ca un animal după ce s-a hrănit, sau îndreptate spre interlocutor, ca și cum ar fi așteptat de la el vreun sprijin, sau l-ar fi invitat să se înduioșeze asupra soartei sale de critic și de om (era dintre aceia care flutură în vînt steagul omeniei și îl urmează cîntînd refrene melancolice). Însă, cu toate aceste frumoase trăsături, fără îndoială semne ale unei inteligențe profunde, el, auzind despre ce e vorba, n-a putut decît să-și declare incompetența ; numai că, după cîteva nu zadarnice precizări, pe care om căuta cum om putea să le facem inteligibile :

— Bine, bine, spunea el. Aici trebuie să distingem mai întîi „cornul pistol“, de „cornul evanghe-

lic"[1] (criticul cita evident pe cineva, poate pe Belli), adică ceea ce te priveşte pe tine, doar pe tine, de ceea ce priveşte pe ceilalţi. În primul rînd : nu te simţi cît de cît umilit pentru chipul în care ai procedat la compunerea poeziei tale prin faptul că ai tras, de fapt, cuvintele la sorţi, ca şi cum aceasta te-ar putea pune în condiţie de inferioritate, faţă de predecesorul tău ?

— Ei, da, mărturisesc că...

— Vezi, vezi ?! Şi n-ai deloc dreptate : fiecare îşi poate compune poeziile proprii, sau picturile proprii, sau bucăţile de muzică proprii, în chipul în care-i place mai mult. Un anumit pictor îşi privea peisajul ce-l avea de pictat printr-un ciob de sticlă, un altul copia pozele de pe cutiile vechi de chibrituri, sau se inspira din ele, şi amîndoi lucrau în mod legitim. De altminteri, şi asta fără să mai vorbim de munca ta de adaptare, cine poate şti dacă nu-şi compunea şi Leopardi poeziile trăgînd la sorţi cuvintele ? Ceea ce contează este rezultatul.

— Dar întrucît aici tocmai despre rezultat este vorba... a obiectat Ernesto.

— Să trecem mai degrabă la al doilea corn, a reluat criticul neţinînd seama de întrerupere ; întrucît, dacă am înţeles bine, ţie nu problema absolută îţi apasă chiar atîta pe suflet, cît o mizeră şi foarte relativă problemă de recunoaştere, iar pe de altă parte eu, dintru început îţi spun cinstit,

[1] Joc de cuvinte pe o greşeală de pronunţie, folosită de autor. În realitate, este vorba de cele două laturi ale altarului, în biserică, denumite corect în italiană : *corno dell' Epistola* (şi nu *corno pistola,* cum scrie în glumă autorul), la dreapta preotului şi *corno del Vangelo,* la stînga.

n-aş şti să mai adaug nimic. Deci, ca să punem îndată degetul pe rană : tu afirmi că ţi-ai compus poezia în stare de inconştienţă... hm, fără să-ţi dai seama că, în realitate compuneai „*Infinitul*" domnului Giacomo Leopardi, fără să ţi-l înfăţişezi în vreun fel pe el în minte şi uitînd, cum s-ar zice cu totul de el ?

— Întocmai.

— Fie şi aşa, dar cine vrei tu să te creadă ? Mai mult : chiar dacă ai reuşi să demonstrezi că n-ai citit niciodată *Infinitul* şi că n-ai avut niciodată habar de el, ai fi în situaţia de la început, pentru că *Infinitul,* cum se spune, este în aer, este neapărat un patrimoniu inconştient al oricăruia dintre noi.

— Ei, şi-atunci ?

— Şi-atunci, nimic. Cu siguranţă că nu pe această cale o să-ţi poţi revendica gloria ; meritată, bineînţeles. Dar pe care alta ? Vai, nu ştiu să-ţi spun. Şi nu ştiu să-ţi spun pentru bunul motiv că nu ştiu şi nu pot şti cum stau lucrurile, sau ce legătură ar fi între prima şi a doua compoziţie, sau ascultînd de care lege, de care mecanism, s-a petrecut ceea ce s-a petrecut ; nu este de resortul meu. Să vezi clar, *avant tout et toujours*[1], să vezi clar, bietul meu prieten ! Eu nu te pot însă ajuta... Ia ascultă-mă, mi se pare că doar două persoane, două categorii de persoane te-ar putea eventual lumina în vreun chip ; ori o femeie îndrăgostită, ori un astronom, un matematician, ştiu şi eu, sau ambii convergent (ei, ei, scuză-mi adverbul). Dar, oricum,

[1] Înainte de orice şi întotdeauna (fr.).

pe femeia îndrăgostită s-o laşi la urmă : întotdeauna, tot femeie este.

Şi după acest bun sfat (de altminteri mai puţin bizar decît ar părea), criticul s-a apucat iarăşi de textele sale dificile.

*

Cum nu era de aşteptat, matematicianul era un om grăsuliu şi excesiv de vesel, comic chiar, datorită rîsului care-i desvelea toţi dinţii (cariaţi) şi datorită jovialităţii sale. În camera de lucru avea la spatele său, nu un tablou abstract, ci o scenă idilică din secolul al XIX-lea ; şi nu puteai înţelege cum se descurca în general cu algoritmul, a cărui numire doar îţi şi dă senzaţie de frig. Îşi cunoştea însă meseria (printre altele era profesor universitar). Într-adevăr, nu s-a mirat de nimic, a înţeles îndată despre ce era vorba şi a spus numaidecît :

— Dragă tinere, din punctul meu de vedere chestiunea e destul de simplă ; vreau să spun, chestiunea în sine, dînd la o parte posibilele sale implicaţii, asupra cărora n-aş fi în măsură să emit vreo părere. Să căutăm deci să fim clari : dumneavoastră, pentru a vă compune poezia, v-aţi adresat sorţii. Cît se poate de bine, ba chiar vă voi spune imediat că aceasta era, *a priori*, cea mai bună metodă pentru a obţine o poezie, sau o combinaţie, într-adevăr originală ; cu alte cuvinte, părea extrem de improbabil să iasă din urnă o poezie gata scrisă, ba chiar cutare poezie a lui Giacomo...

— Leopardi.

— ...Leopardi (poezia adevărată şi propriu-zisă, sau o anumită succesiune de cuvinte sînt acelaşi

lucru pentru scopurile raţionamentului meu). Improbabil nu înseamnă, totuşi, imposibil... Dumneavoastră aveţi cumva idee de legea numerelor mari, de calculul probabilităţilor şi de altele asemenea ?

— Hm, da... nu.

— N-are importanţă. Să luăm un exemplu uşor, jocul de ruletă : faptul că pînă la sfîrşitul sfîrşitului trebuie să iasă atîtea numere roşii şi atîtea negre în număr egal, nu vrea să demonstreze că roşiile sau negrele n-ar putea ieşi toate împreună, adică în serie neîntreruptă, pentru ca apoi să nu mai iasă pînă la sfîrşitul sfîrşitului. Am fost limpede ? În fond, şi dumneavoastră aţi jucat la noroc şi aţi comis aceeaşi greşeală ca şi acela care pontează tot ce are pe o anumită combinaţie (simplă), încrezîndu-se în faptul că o combinaţie inversă a ieşit de multe ori pînă acum... Doamne sfinte, e mai complicat de spus, decît în realitate. Uite care este seria maximă de culoare înregistrată în permanenţele[1] de la Monte-Carlo ?

— N-aş putea şti.

— Ah, în tinereţe, noi ştiam pe dinafară permanenţele de la Monte-Carlo. Dar hai, să spunem şaizeci de roşii. Ei, după şaizeci de roşii, dumneavoastră aţi începe să jucaţi pe negru, nu ?

— Da... cred că da.

— Şi aţi greşi. Adică, să fim înţeleşi : aţi avea dreptate în practică, dar n-aţi avea în teorie. Aţi priceput ?

— Pînă la un anumit punct.

[1] Liste de numere ieşite la ruletă, publicate cu regularitate în buletinele cazinoului din Monte Carlo.

— Ei cum, dar este elementar ! După șaizeci de roșii, e aproape sigur că iese unul negru ; de acord. Aproape, însă ; în realitate, cele roșii pot continua să iasă un an în șir, chit că după aceea negrele vor trebui să restabilească echilibrul. Da, dar cînd ? Chiar și peste o sută de mii de ani, sau în cursul a o sută de mii de ani ; înăuntrul sfîrșitului, atît, fiindcă altă obligație nu au... Aplicarea la cazul dumneavoastră este acum simplă : dumneavoastră vă închipuiați că aceste combinații speciale numite poezii n-ar fi putut începe să se reproducă decît după ce ajungeau la secătuire ; ați pontat pe această presupunere arbitrară și ați pierdut. Asta e tot. V-a mers prost și e fără îndoială că dumneavoastră trebuie să fiți o natură de om care pierde, deoarece toate probabilitățile (dar nu certitudinile) erau, așa cum am mai menționat, în favoarea dumneavoastră. N-avem ce face ! Singura eventuală diferență ar fi că ruleta dumneavoastră era, ca să zicem așa, deandoaselea. La joc, se pontează pe un număr ca să iasă, adică este vorba de a ghici numărul care va ieși ; dumneavoastră însă ați pontat sau ați încercat să ghiciți numerele care nu aveau să iasă (de loc rău, repet încă o dată, deoarece numerele care nu ies sînt atîtea și atîtea, de fiece dată, pe cînd cel ce iese este unul singur). Încercați acum să vă închipuiți o ruletă la care banca plătește, la cote evident ridicole, tocmai numerele care nu ies, nu pe acelea care ies, și totul va fi întocmai la fel. E clar ?

— Vedeți, domnule profesor...

— Cum ? Ah, cît de rău îmi pare ; am o lecție peste puțin timp. Bună ziua, preaiubite domn, condoleanțe !

*

Se înțelege că asemeneaa vorbe frumoase nu puteau aduce mult folos lui Ernesto, deși fiecare din ele avea meritul să clarifice problema din cîte un anumit punct de vedere. De fapt, însă, nu problema, ci mai degrabă datele ei, astfel că o soluție, oricare ar fi fost (așa cum, de altfel, era de așteptat), nu ofereau. Apoi, gîndindu-se și mai bine, examinarea acestor date era ea cel puțin corectă și completă ? Lui i se părea nelămurit că nu, deși unde ar fi fost cusurul nu știa să vadă. În orice caz, istoria consultațiilor lui Ernesto nu se termină aici : el dorea să mai audă pe deasupra și pe un consilier de casație, fost prieten al tatălui său (care nu părea să ia lucrurile prea în serios, și-l invita rîzînd să țină „circumstanțele de fapt“ la contul debitor), pe un preot și nu mai știu pe cîți alții : și, de la o dată la alta, nemulțumirea lui creștea, ca și cum la mozaicul ideal pe care și-l alcătuia mai lipsea o pietricică, chiar cea principală. Care pietricică ? Poetul nostru se hotărîse să cîntărească totul din nou, de la capăt, cu propriile-i mijloace, dar nu reușise decît să-și piardă și mai tare capul. Ce voia anume în esență ? Ca lumea să-i spună așa : n-are importanță, drăguțule, că această poezie a fost scrisă mai înainte de altcineva ; ea este a ta și este cea mai frumoasă poezie a ta, iar gloria ta literară este asigurată în vecii vecilor ? Asta nu putea să fie (căci, la urma urmei, ar fi fost o pretenție absurdă) sau nu putea să fie numai asta. Atunci ? El însuși trebuia să-și mărturisească sieși că nu știa bine ce anume vrea. Sau voia poate să se convingă că, în orice caz și în orice chip ar fi gîndit lumea,

se afla în el atîta forţă poetică încît să producă un „*Infinit*"? Nu, de asta era convins de la bun început. Supunea unei metodice şi strînse analize însuşi conceptul de artă, acela de paternitate literară, de prioritate şi altele asemenea, dezbătea îndelung şi în mod special problema dacă o anumită relaţie cu alţii este implicită într-o operă şi dacă reprezintă pentru ea un element neapărat esenţial sau constitutiv ; şi tot mereu aşa. Dar de nicăieri nu obţinea rezultate apreciabile, sau, mai bine zis, din toate reieşea că rezultatele îi erau defavorabile. Era pe de altă parte cu putinţă ca o vulgară chestiune de paternitate sau de prioritate să aibă atîta pondere în problema sa care era... ei, era altă problemă ? Şi „circumstanţele de fapt" ale magistratului cum puteau să influenţeze în asemenea grad o relaţie atît de delicată ? Ori avea poate dreptate matematicianul, că totul era chestiune de noroc, iar acesta, şi nu altul, era tocmai elementul care îi scăpa ? În cele din urmă, se descurajase considerînd că totul e pierdut şi, tot mai năucit, îşi spunea că nu mai merită să continuie investigaţia şi nici exerciţiul însuşi al poeziei ; asta pînă ce şi-a amintit de sfatul criticului şi, bine dispus, s-a hotărît să se adreseze logodnicei sale. Ea se afla în vremea aceasta la familia ei, în alt oraş, astfel că a fost nevoie să ia trenul.

— Dar ce-mi tot înşiri, dragul meu ? Desigur că glumeşti, dreptate ai tu ! a spus numaidecît ea, femeie intelectuală expeditivă.

— Cum, dreptate ?

— Da, în fond poezia e a ta, nu încape îndoială.

— Şi anume pentru care motive ?

— Ce motive, nu-i nevoie de motive. O... o simt eu.

— Dar este şi a celuilalt.

— Asta eu nu ştiu şi nu-mi bat capul s-o stabilesc. E a ta şi gata. După aceea, însă, într-un al doilea rînd, o fi şi a celuilalt ; pînă atunci, e a ta.

— Ei, nu într-un al doilea rînd, ci într-un prim rînd ; aici este toată încurcătura.

— Haide, haide, crezi tu că în privinţa poeziei trebuie să ţii seama de timpuri ? Am spus că nu ştiu dacă este şi a celuilalt şi prea puţin îmi pasă de asta ; şi-apoi de ce te frămîntă povestea asta ridicolă, sau ce importanţă are, în cazul acesta, că ai greşit o dată, că ţi-a mers rău, sau cum vrei să-i spui ? Este o greşeală, dacă este, care dovedeşte însă forţa ta. Haide, haide : înlătură aceste îndoieli copilăreşti şi, mai bine, lucrează ; reîncepe fără să-ţi mai faci atîtea gînduri, fă-ţi datoria şi nu mai ţine seama de fleacuri. O să vezi că, dacă ţi-a mers rău o dată, o să-ţi meargă bine altă dată ; asta presupunînd că ţi-a mers rău. Înainte, nu mai vreau să aud nimic ; peste trei zile să-mi aduci aici o nouă poezie de-a ta ; hai, du-te...

Femeile ! Dar nu e mai puţin adevărat că Ernesto se simţea mai plin de curaj de pe urma convorbirii şi, lăsîndu-şi problema la punctul în care se afla, purcesese la o nouă creaţie.

*

Liniştea, pacea nopţii, sita sa cea credincioasă. Ernesto, cu mînă nerăbdătoare, învîrtea manivela şi extrăgea :

1) voi

Voi : minunat. Cuvînt tare frumos, cuvînt de loc vătămător, cel puţin ; nu era pericol să plagiezi pe nimeni, scriind *voi*. Oricare poet are dreptul să înceapă astfel o poezie, fiindcă dacă are de spus Voi, nu se poate spune decît Voi. Dar, ia să vedem chiar, este un plural propriu zis, sau un plural fals ? Trebuia să se adreseze unei femei sau unei madone, sau chiar la mai multe persoane ? Eah, hotărăsc eu, uşor.

2) Ascultare

Nu se poate înţelege încă nimic. Să continuăm.

3) Rime

Rime, ei da, preferatele poetului. Dar să vedem al patrulea cuvînt.

4) Risipit

Ahaa ! Devenit mai atent de pe urma experienţei precedente, Ernesto, ca să zicem astfel, ciulise urechile : şi aici era ceva, era ceva... Ce naiba se tot întîmpla ?

Cerule sfînt ! Nu era greu să-şi dea seama ; în ce chip puteau să se modifice şi să se îmbine acum cele patru cuvinte dacă nu aproape-aproape aşa : *Voi care ascultaţi în rime risipite... ?* Era de prisos să mai extragă cuvîntul următor, atît de bine ştia care avea să fie. Cu toate acestea, făcînd o experimentare zadarnică şi plictisită, repezi urna în vîrtej ; introduse mîna şi ieşi, punctual : *Sunet. Aşadar* : *Voi care-ascultaţi în rime risipite sunetul...* da. da, al acelor suspine în care-mi nutream inima. [1] S-a lămurit.

---

[1] E vorba de un celebru sonet al lui Petrarca.

*

De aici începe în viaţa lui Ernesto o perioadă de dezordine, de tulburare, sau, ca să folosim termenul potrivit, de nebunie ; care, de altminteri, continuă încă. Văzînd, îşi spunea el aşadar, că totul e pierdut şi văzînd că am curiosul talent de a polariza într-un mod anumit întîmplarea, de a face să iasă cuvintele care n-ar trebui şi în general de a face să se producă evenimente nedorite, de ce să nu fructific într-un fel asemenea dar ? Să fructifice în scop de cîştig, înţelegea el foarte net şi, din nefericire, subînţelegea virtuţile terapeutice ale banului (care ar trebui să fie totuşi necunoscute unui adevărat poet : tocmai de aici se vede în ce grad îi fusese zdruncinată mintea). Pe scurt, neputînd să fie poet şi amintindu-şi de o anumită vorbă a matematicianului, Ernesto se hotărîse să devină barem jucător de ruletă. Numai că jucător este una, iar jucător care cîştigă, cu totul alta ; nici nu se poate spune că, acolo unde gloria este zădărnicită, ar fi putut ajuta, ca o compensaţie, banii. Dar să le luăm pe rînd.

Aplicarea talentelor sale în activitatea proiectată nu se prezenta într-adevăr prea lesnicioasă ; apoi, poate că el interpreta rău cuvintele matematicianului, sau poate că nu, sau poate că fusese altceva, n-am şti să spunem. În orice caz, şi spre exemplificare : faptul că el reuşise să scoată dintr-o urnă, din milioane şi miliarde de combinaţii posibile, tocmai *Infinitul* sau primul vers din *Canţonierul lui Petrarca*, ce anume voia să însemne ? Că ar fi ghicit la ruletă numerele destinate să iasă, sau că nu le-ar fi

ghicit de loc ? Întrebarea astfel pusă admite o pereche de soluţii, peste care vom trece însă. Este destul să se ştie acum că Ernesto a chibzuit şi iar a chibzuit asupra fiecărui lucru şi, în cele din urmă, pe drept sau pe nedrept (dar cu un aspect de bun simţ) s-a hotărît să procedeze după cum urmează. Cînd avea, prin intuiţie sau prin calcul, certitudinea sau aproape certitudinea că un anumit număr avea să iasă, el juca pe toate celelalte. Făcînd astfel, a avut bineînţeles de întîmpinat numaidecît o altă dificultate, întrucît, după cum ştie oricine, la ruletă banca îşi rezervă, sau cum am zice calculează în favoarea sa, unele (mai exact, jumătate) din cele treizeci şi şapte de numere ; astfel că la un asemenea joc, ca să mergi bine, trebuie să mergi la egalitate ; adică Ernesto, în loc de un număr unic, trebuia să ia în considerare grupe de numere, sau de sectoare. Dar nici în felul acesta sistemul nu funcţiona : pentru simplul motiv că, parcă ar fi făcut-o înadins, fostul nostru poet ghicea toate numerele sau sectoarele, adică nu ghicea tocmai pe acelea care trebuiau înlăturate... Doamne, ne dăm seama că, prin indicaţii tehnice şi complicaţii verbale sîntem pe cale să obosim pe cititor ; dar cînd vrem să spunem adevărul, ce alta putem face ?

Prima oară, ca să fim mai clari, la un anumit moment al jocului trebuia să iasă aproape neapărat numărul 14 ; Ernesto jucase în consecinţă toate celelalte numere. Ei, o să credeţi ? A ieşit numărul 14. Şi tot aşa mereu, de fiecare dată, cu fiecare număr. Bineînţeles, Ernesto voia, la sfîrşit, să schimbe sistemul ; în loc să facă eforturi spre a ghici numărul care trebuia să iasă (ca să nu-l joace), căuta se determine pe acela care cu nici un chip nu trebuia să iasă (ca să-l joace). Dar nici aşa nu mergea bine : asta fiindcă, după cum mai înainte ieşea numărul care trebuia să iasă, acum nu ieşea cel care nu trebuia să iasă. Se spune că bila are ochi ! Şi în concluzie, Ernesto devenise, puţin cîte puţin, într-un fel sau altul, un jucător obişnuit de ruletă, adică era definitiv pierdut.

*

Da, asta este trista încheiere a acestei prea lungi povestiri : în vremea cînd scriem, Ernesto, secătuit de bani, sfrijit, tremurător, continuă să cutreiere ca o stafie tripourile. Pierde întotdeauna ; dacă nu era bogat şi, mai ales, dacă un administrator hrăpăreţ nu i-ar remite cu picătura rentele sale, ar fi rău de tot pentru el. E adevărat că mai scoate cîte un modest profit în urma sfaturilor date altor jucători pe care îi îndeamnă să observe jocul său dar să nu-l urmeze şi de la care primeşte mici bacşişuri în caz de cîştig. Se înţelege că logodnica l-a părăsit de mult, pentru un om mai capabil şi mai conştient.

Morala ? Ca să fiu sincer, n-o ştiu, dar chiar dacă aş cunoaşte-o, cred că m-aş abţine s-o dezvălui ; ar putea deveni periculoasă. Apoi ce este aceasta în definitiv : o povestire despre poezie, despre joc, sau o simplă glumă intelectuală ? Cititorul să încerce să desluşească singur.

DE-A BERBELEACUL

AŞA. Răzbunarea fusese îndeplinită ; şi jaful, care în felul său, era tot o răzbunare, ba chiar o acţiune de justiţie vindicativă ; asasinatul fusese îndeplinit, săvîrşit (sau mai degrabă executat) n-am spus că după toate regulile, ci împotriva tuturor regulilor, încît să facă din el crima perfectă, visată de orice delincvent care se respectă pe sine însuşi. Fuseseră luate toate precauţiile, de la cele mai elementare pînă la cele mai complexe şi, ei da, mai rafinate ; iar această crimă n-avea să rămînă nepedepsită datorită vreunui fericit concurs de împrejurări (cum oricînd se poate întîmpla), ci pur şi simplu pentru că ar fi fost cu neputinţă să i se descopere făptaşul. După ce el avea să pună, ca ultim amănunt, arma ucigătoare în mîinile mortului, oricine ar fi trebuit să creadă, neapărat şi în deplină conştiinţă a tuturor facultăţilor sale, într-o sinucidere, căreia, sau imaginii căreia, însuşi asasinul îi stabilise de multă vreme premisele prin influenţa sa secretă asupra situaţiei financiare a victimei. Iar pentru această ultimă operaţie, pentru acest ultim şi decisiv amănunt, ca şi pentru a se pune netulburat în siguranţă, avea timp destul : rondul următor al paznicului de noapte nu urma decît după zece minute ; şi cîte nu se fac în zece minute !

Pentru a fi exacţi, mortul avea de pe acum în mînă arma ucigătoare ; aceasta făcea parte din precauţiile cele mai înţelepte, fiindcă nu se ştie niciodată, din considerarea unui unghi cît de cît aberant al focului, obişnuiţii funcţionari îngîmfaţi ai „brigăzii ştiinţifice" ar fi putut deduce eventual cine mai ştie ce. De aceea asasinul îşi ameţise mai întîi victima, apoi, operînd prin spatele ei, o constrînsese să se împuşte în gură cu propriile-i mîini împreunate. Dar, în zvîrcolirile morţii, cel ucis căzuse pe spate, iar desfăcînd şi întinzînd braţele, revolverul îi rămăsese în una din mîini, la întîmplare, anume în cea dreaptă, care nu era poate cea nimerită, dacă se ţinea seama de direcţia precisă a împuşcăturii : rămăsese apoi, se înţelege, într-o poziţie nenaturală şi forţată, pentru că una este să faci un lucru din proprie voinţă, şi alta este să-l faci în stare de parţială sau totală inconştienţă şi sub presiunea altor mîini. Bine, dar nu era cine ştie ce să controleze mîna şi poziţia. Se putea chiar, dacă voia, să reaşeze cadavrul exact în atitudinea pe care o avea corpul încă viu, la momentul asasinării-sinuciderii. Dar asasinul înlăturase îndată această posibilitate : ştia el cum decurg toate acestea, dar ştia şi cît de nesigure şi întîmplătoare sînt, în ciuda tuturor eforturilor, asemenea reconstituiri (sau asemenea remodelări), la care, nu se ştie de ce, totdeauna este cîte ceva care nu se potriveşte. Nu, cadavrul trebuia să rămînă exact acolo unde se afla şi cum se afla, iar intervenţia sa trebuia să se limiteze doar la

alegerea mîinii corespunzătoare şi la uşoara corectare a armei. Nu era greu, s-a spus : deci la treabă.

Aici, însă, asasinul a fost pe neaşteptate cuprins de un simţămînt de groază. Să aleagă mîna care trebuie ! Ehei, uşor de zis ! Da, fiindcă alegerea aceasta, îşi dădea acum seama sau îşi amintea, nu era în legătură doar cu împuşcătura, cu direcţia ei sau cu alte particularităţi tehnice, ci era o alegere fundamentală şi hotărîtoare. Asasinul, ca să fim mai clari, îşi amintise că mortul era stîngaci şi, în acelaşi timp, ca un fior, îl străbătuse o altă amintire... Să căutăm a fi încă şi mai clari. Într-o anumită povestire a sa, Gaboriau ne istoriseşte despre un ucigaş care, ca şi al nostru, înscenase o sinucidere şi care ar fi reuşit perfect în intenţia sa, dacă n-ar fi intervenit o nimica toată. Şi acolo, ca şi aici, mortul era stîngaci; de aceea, ucigaşul îi pusese revolverul în mîna stîngă ; numai că anchetatorii nu aveau habar că mortul fusese stîngaci şi intraseră la bănuială de pe urma aparentei neregularităţi a punerii în scenă, adică tocmai de pe urma a ceea ce era în perfectă regulă ; aceasta a determinat, pînă la sfîrşit, prinderea vinovatului. Să nu mai scoatem acum în evidenţă fineţea unei asemenea teme narative (care face în definitiv, din eroare, instrumentul şi parcă şi substanţa adevărului, iar pe de altă parte arată, nu chiar cît de potrivnic este scrupulul faţă de realizarea corespunzătoare, ci de-a dreptul cum însuşi adevărul apare, sau de fapt este, improbabil) şi să revenim la cazul nostru.

Nedumerirea care, prin neaşteptata reamintire a povestirii lui Gaboriau, îl cuprinsese pe asasinul nostru, era complicată puţin şi de faptul că, după cum bine îşi amintea, mortul se ruşinase întotdea-

una că este stîngaci (pentru cine ştie ce motiv inexplicabil) şi îşi dăduse mereu osteneala să-şi ascundă această particularitate ; astfel că părea destul de puţin probabil ca lumea să i-o cunoască, sau măcar ca acest fapt să fie într-atît de bine cunoscut, încît să ajungă şi la urechile inevitabililor anchetatori. După aceea, trebuia ţinut seama şi de mai multa sau mai puţina inteligenţă şi sensibilitate a acestora. Dar nu, nu „după aceea" : toată problema aici era, iar anchetatorii erau... da, da, nişte imbecili, deşi oricînd putea fi printre ei şi unul îndestul de fin ca să... Ca să... ce ? Toată fineţea lui, presupunînd că ar fi avut-o, nu i-ar fi slujit la nimic, dacă nu ştia, pur şi simplu dacă nu ştia, că mortul era stîngaci. O clipă : nici acest mod de a raţiona nu-i părea corect, întrucît...

Pe de altă parte, dintr-o dată, timpul ce avea la dispoziţie începuse să-i pară asasinului teribil de scurt. De fapt, este o diferenţă uriaşă între a da curs unei hotărîri gata luate şi a lua hotărîrea ; pentru cea dintîi poate fi de ajuns o clipă ; pentru a doua, cîteodată nu ajunge o veşnicie. Nu ajunge pentru două categorii de motive : unele interne, altele externe : poate să fie o incapacitate subiectivă şi constituţională de hotărîre, care, fără a o face dinadins, este unită adesea cu o mare siguranţă de comportare faţă de ceea ce este lesnicios şi nu cere propriu-zis chibzuială, după cum poate să fie o imposibilitate obiectivă de a hotărî, cu alte cuvinte, să fie o problemă insolubilă. Dar exista oare, se putea concepe o problemă insolubilă, sau era poate mai degrabă o aparentă insolubilitate, datorită unei puneri incorecte a problemei, sau a unei insuficienţe de date, sau datorită amîndurora împreună ? De

unde ar fi urmat că, dacă chibzuind mai bine... Dar, ia te uită asupra ce anume şi cu ce calm făcea el acum speculaţiuni şi pierdea timp preţios ! Nu era însă speculaţiune inutilă, dat fiind că era nevoie să hotărască, iar ca să hotărască, trebuia totuşi să gîndească. Dar, pe de altă parte, nu avea timp să gîndească ; deci nu avea timp să hotărască. Dar să hotărască trebuia, orice ar fi fost, şi încă repede de tot ; deci rezulta... ce, ce trebuia neapărat să gîndească, sau ce trebuia să hotărască fără să gîndească ? Ehehei, el era logician, am văzut doar limpede; altminteri nici nu s-ar fi aflat în situaţia aceasta, adică ar fi săvîrşit o crimă la întîmplare şi ca toţi ceilalţi asasini s-ar fi lăsat în largă măsură pe mîna sorţii. Dar ar fi pierdut în ochii săi proprii, deci trebuia să-şi apere capodopera ; a face ceva la întîmplare i-ar fi ştirbit din demnitate. Dar, de fapt, asemenea multor altora în împrejurări extrem de grele, el se tot pierdea în preliminarii, iar minutele treceau ; sau, şi mai exact, dintre modalităţile hotărîrii, el îi evita parcă tocmai esenţa... Nu e mai puţin adevărat că acum, şi întotdeauna poate, modalităţile hotărîrii şi în genere ale gîndirii erau sau sînt hotărîrea şi gîndirea înseşi, aşa cum corecta punere a unei probleme echivalează cu soluţionarea ei şi că esenţa nu poate fi concepută distinct de modalitate, decît temporal sau sistematic, drept o fază anterioară şi haotică a ei : ca şi cum ai spune că preliminariile sînt cele ce au mai multă importanţă. Nu, ceea ce are în mod unic importanţă... Ah, ajunge !

Mai trecuseră încă două minute : rămîneau cinci folosibile ; patru şi jumătate, pentru că erau necesare nu mai puţin de treizeci de secunde ca să străbată sala aceea vastă, să ajungă la scara de serviciu şi de acolo în stradă, adică în ulicioara întunecoasă din spate. Căuta să nu se lase stăpînit de panică şi, repede să reia totul de la început în minte. Dar dacă există ceva care nu îngăduie grabă, sau îmboldire, aceasta este tocmai gîndirea. Încearcă să ai grabă la Veneţia, unde nu te poţi bizui decît pe calul lui S. Francesco [1] ; la ce-ţi foloseşte ? Diferenţa e că, în timp ce acolo graba dumitale nici nu întîrzie, nici nu grăbeşte vaporaşul sau barca cu motor, gîndirea se comportă ca istericii aceia ale căror mişcări devin cu atît mai încete şi mai împiedicate, cu cît cineva îi îndeamnă mai tare să se grăbească. Astfel că rezultatul ultim al acestei reluări zorite a raţionamentelor a fost o mare zăpăceală mentală, aproape o întunecare. S-a uitat la ceas ; mai trecuse un minut. Atunci s-a străduit forţîndu-şi propria-i natură să se situeze gol-goluţ, ca să zicem astfel, în faţa propriei sale probleme ; să se situeze, să se insereze într-o ordine constatativă şi familiară, fără să îngăduie tăvălugului implicaţiilor să i se rostogolească vertiginos prin creieri şi, în primul rînd, căutînd să scindeze problema în elementele sale. Dar nu era lesne (mai ales să se situeze etc.) şi apoi, fire-ar al naibii, nu era timp ; iar pe de altă parte, cum să scindeze etc., fără ca mai întîi... ?

Ia să vedem. O problemă, s-a mai spus, este insolubilă numai datorită unui greşit mod de a o pune, sau unei insuficienţe de date ; dar putem fi siguri că aceste două lucruri nu sînt unul singur ? Şi, chiar dacă n-ar fi, cum am putea face să le

[1] Toiag pentru drumeţi — într-o locuţiune populară.

deosebim, cu alte cuvinte să stabilim care din cele două ar fi cauza insolubilităţii ? Apoi, orişicît, judecînd după impresie, cele două lucruri sînt greu asimilabile, ţinînd seama de motive, sau cel puţin greu de produs la acelaşi nivel : într-adevăr, făcînd abstracţie de natura lor intrinsecă diferită (întrucît una este chestiune de drept, iar cealaltă doar de fapt, dacă este permis să împrumutăm asemenea terminologie) cea de-a doua este determinantă pentru prima, pe cînd prima nu este determinantă pentru a doua. Adică, insuficienţa de date face imposibilă nu numai punerea corectă, ci orice fel de punere a problemei, pe cînd punerea problemei în mod incorect nu face ca datele să fie insuficiente... Puah, nerod sofism ! bazat pe uşoare dislocări ale valorilor verbale. Adevărat este însă că asemenea relaţie nu poate fi considerată doar în termeni pur dialectici. Trebuie să se recurgă la concepte matematice, să zicem acelea de funcţiune : un lucru ar fi o funcţiune de altul. Bun, dar care de care ? Ei, să spunem atunci că unul este constanta, iar celălalt variabila problemei... Vai, dar în ce consideraţii deşarte mă tot pierd şi tocmai în aceste ultime minute ? Iată, a mai trecut o jumătate de minut ; în trei minute de acum încolo trebuie să hotărăsc şi să fac totul. Nu, aşa nu merge, e nevoie să nu mă mai gîndesc la nimic, să spun că toate-s aşa cum trebuie. Aşadar, repede : punerea problemei, nu mai este timp de pus nimic, şi de altminteri, în orice caz este nimerit să se înceapă cu datele ; dacă nu, se înoată în oceanul posibilului. Va să zică date, ei, dar aici ar trebui să fac cîteva consideraţiuni ! Mă rog, să-mi spună cineva cum trebuie făcut pentru a recunoaşte datele unei probleme ; îţi vine

aproape de-a gata în minte că datele depind de punerea problemei şi nu viceversa (n-are importanţă dacă mă contrazic în vreun fel). Dar nici vorbă de punerea problemei : ci de soluţie de-a dreptul. Numai preînchipuind sau schiţînd ipoteza asupra unei soluţii, datele se fac evidente şi sar distinct în ochi ; întîmplător, aceasta ar ajunge să însemne că soluţionarea unei probleme nu poate fi niciodată încredinţată logicii, sau numai logicii ; şi alte lucruri frumoase care, pentru a nu lungi... (la naiba, doar nu ţin lecţie acum ! Ci...) Aşa, aşa, „preînchipuind“ şi „schiţînd ipoteze“ nu sînt cuvintele juste : „presimţind“, acesta este cuvîntul. Iar, pe de altă parte, nici „datele“ nu redau sensul : „date“ trebuie spus, fără articol, intrucît fiecare din infinitele soluţii posibile are, poartă în sine, propriile sale date ; întrucît, ca să vorbim deschis, şi datele însele sînt ipoteze, fiindcă o problemă nu are date, fiindcă nu se dau date. Şi soluţii infinite, desigur : nu este adevărat că există probleme care admit doar două soluţii. Dimpotrivă, asemenea problemă nu s-a mai văzut : altminteri ar fi infinite modurile de a o înlătura sau de a o recuza, iar acestea, fie că vrem sau nu, sînt însă tot soluţii. Ba chiar, ba chiar aş spune că o ipotetică problemă cu două soluţii ar fi contrarie însuşi conceptului de problemă, ar fi mai degrabă o alternativă decît o problemă, ar fi... ar fi un joc de noroc şi tot atîta valoare ar avea dacă ai trage la sorţi ca s-o rezolvi sau, şi mai bine dacă ai înlocui soluţionarea printr-o aruncare de zaruri. De fapt, în ideea că există doar două soluţii, este implicit faptul că acestea două sînt echivalente ca greutate, cu alte cuvinte, că prezintă cercetătorului

două probabilități simple și opuse ; astfel că o problemă trebuie, prin natura ei, să fie neechilibrată, iar a o rezolva, va însemna a descoperi de care parte se înclină balanța, bineînțeles o balanță cu „n" platane... Hm : să fie adevărate toate acestea ? Nu cred. Cred mai degrabă, în aceste condiții, că fiecare și oricare problemă este prin natura sa insolubilă. Dar, desigur, cu atît mai puțin dacă toate soluțiile posibile ar fi greșite sau, și mai rău, juste. Ba nu, aceasta din urmă este doar o ieșire elegantă : toate greșite. Și nici măcar toate greșite, deoarece problema problemei, adică chestiunea ei, nici nu se pune în acești termeni, în termeni de soluționare sau nu, de reușită sau nu, a investigației. O problemă nu este ceva ce poate fi investigat ; ea va putea fi cel mult constatată ; o problemă este ceva ce întrerupe ordinea naturală a gîndurilor și a faptelor, e un fel de îmbolnăvire. Nu trebuie să cădem în capcană, dar dacă ne ajunge asemenea nenorocire, atunci avem de furcă ! Atît timp cît nu se prezintă, totul decurge lin, iar cînd s-a prezentat, nu mai e nimic de făcut ; e prea tîrziu pentru orice...

Doamne, încotro mă îndrept ? Nu mi-a mai rămas decît un minut ; în acest minut trebuie să hotărăsc și să acționez după... Să hotărăsc : problema mea o fi ea insolubilă ca toate celelalte, dar și realitatea mă apasă în spate cu toată greutatea ei, cu toată mîrșava ei urgență și îmi cere o hotărîre ! Hotărîre, monstru cu coarne și rău-mirositor, spaimă a oricărui suflet superior... Ah, e posibil ca eu să nu reușesc să mă gîndesc așa, fără pretenții, obișnuit, ca toată lumea, ca paznicul de noapte, uriașul ăsta grotesc cu ochi limpezi, care, cu pasul lui de automat o să ajungă exact peste un minut și jumătate în pragul acestei uși ?... Să fiu calm, să fiu calm : într-un minut se inventează calculul infinitezimal, e de ajuns o inspirație ! O inspirație : o nimica toată !

Raționînd obișnuit : aici, în problema mea, este o necunoscută. Cum să nu fie, bravo ; n-o fi oare chiar capacitatea mentală și imaginativă a viitorilor anchetatori, care în principiu a și fost pusă în mișcare ? Vai de mine, cît de înșelător este un asemenea punct de vedere... Să căutăm a relua de la ceea ce a dezlănțuit acest infern de inutile raționamente (inutile ? un raționament nu este inutil vreodată ; este inutil întotdeauna). Evident că anchetatorii lui Gaboriau erau oameni grosolani deoarece, dacă au găsit un sinucigaș cu revolverul în mîna stîngă, înainte de a conchide că în scenă este ceva în neregulă, trebuiau să se asigure că omul acela nu era întîmplător stîngaci ; de acord. De acord ? Nu chiar pînă într-atît : s-ar putea foarte bine afirma contrariul, s-ar putea afirma că într-adevăr scena nu este în ordine, dacă nu vine nimeni care să ne spună că sinucigașul era stîngaci. În fond, se poate concepe ca dovada să rămînă mai degrabă în sarcina sinucigașului sau a cui l-a răpus, decît în sarcina anchetatorilor ; iar în asemenea caz, acei care venind aici n-ar găsi nimic ciudat în faptul că mortul acesta are revolverul în mîna dreaptă, sau ar găsi în aceasta ceva foarte ciudat, sau n-ar găsi... etc., cu pereche de reciproce, în mod necesar n-ar putea sau n-ar trebui să fie luați drept oameni grosolani ; cum s-ar zice, eu n-am nici măcar o ipoteză la care să mă refer pentru soluționarea problemei mele, sau, și mai simplu, data fundamentală, necunoscuta dacă vrem, nu este mai

multă sau mai puţina inteligenţă, nici mai multă sau mai puţină sensibilitate a anchetatorilor. Atunci, care este, unde este ? Eah, probabil că este înăuntrul meu. Da, da, ştim asta pe dinafară, dar, în realitate, a spune asta înseamnă a spune mai puţin decît nimic : lucrurile dinăuntrul nostru sînt totuşi mereu în afara noastră ; adică, uşurel, noi spunem că sînt înăuntrul nostru acele lucruri cu care am reuşit să stabilim o legătură oarecare ; dar o legătură nu e totul ; o legătură, departe de a tăgădui sau a substitui existenţa acelor alte lucruri, dimpotrivă, o afirmă ; o legătură nu este autosuficientă. Şi chiar dacă ar fi, eu n-am nici o legătură cu lucrurile acestea... Cum, n-am nici o legătură ? e o glumă ? Orice, numai glumă nu ; mă rog, să lăsăm acestea deoparte şi să revenim la anchetatorii lui Gaboriau. Anchetatori : să zicem mai degrabă, personaje literare, personaje ele înşile amăgitoare. Ele mă fac să mă gîndesc la adversarii acelor maeştri care au jucat, ba chiar au creat „Nepieritoarele", faimoasele partide de şah cunoscute sub acest nume ; aceşti maeştri niciodată şi iarăşi niciodată n-ar fi putut juca sau crea ceva nepieritor dacă în faţa lor n-ar fi avut tocmai adversari cu totul nedemni de ei. Eah, caraghioasă comparaţie care ar părea să cuprindă o antifrază : ce putem scoate de aici, că dacă anchetatorii ar fi fost demni de asasin, acesta ar fi trebuit să triumfe, iar ei să fie înfrînţi ? Totuşi, într-un anume fel, aşa este. De altfel, în cazul de faţă, toate acestea nu ajută cine ştie cît, nu asta este chestiunea. Într-adevăr, să dăm ca demonstrat faptul că anchetatorii aceia erau şi puteau fi definiţi drept oameni grosolani ; ei, ce ar rezulta de aici ? Am formulat însă rău întrebarea : ce ar rezulta, trebuia să întreb mai corespunzător, din faptul că aceşti anchetatori, pentru un motiv oarecare, nu şi-au dat seama că mortul era stîngaci, că punerea în scenă a sinuciderii era cu totul în regulă şi aşa mai departe ? Şi din nou răspunsul este : un mare nimic ! Se pot cita de aici, aşa la repezeală, cel puţin trei motive. Primul, poate ar fi de ajuns, aşa cum lui Napoleon i-a fost de ajuns primul răspuns al artileristului : acea falsă sinucidere era acea falsă sinucidere, iar asta este asta. Al doilea ; nu se poate deduce o normă şi cu atît mai puţin o normă adevărată şi propriu-zisă de comportare, dintr-o eventualitate. Acest punct sau mai bine zis această formulare ar necesita, se înţelege, lămuriri speciale, dar nu este vreme ; să fie deci de ajuns să spun aici de conduita acestor anchetatori că nu trebuie privită ca o acţiune de necontestat şi de neînlăturat, adică nu în mod necesar anchetatorii care găsesc pe un sinucigaş cu revolverul în mîna stîngă... etc., etc., ba chiar revolverul sau poziţia lui nici măcar nu este element necesar al anchetei. Al treilea : conduita lor, oricare ar fi, priveşte o fază posterioară întîmplării ce se examinează, iar această fază în ce chip ar putea servi drept exemplu, drept avertisment, drept învăţătură faţă de o fază anterioară ? Nu, dimpotrivă, nu este nici o legătură între acestea două, aşa cum nu este legătură nici între întîmplările înseşi. Ah, credeţi-mă, orice problemă nu este numai insolubilă, ci de-a dreptul de neconceput. Am mai spus-o, e o cărămidă în cap, nimic altceva.

Dar, gîndiţi-vă, acordaţi-mi un moment de atenţie şi judecaţi dumneavoastră înşivă această încurcătură : faza posterioară despre care vorbeam este,

desigur, în mod concret, faza viitoare faţă de mine acum ; dar nu mai puţin, faza anterioară, după toate regulile depăşită faţă de cea posterioară, este pentru mine cea prezentă... Ei, dar nu vedeţi nimic ciudat aici ? Dar vă spun, uitaţi-vă la ce pot folosi cuvintele, opriţi-vă asupra fiecăruia, cîntăriţi-le unul cîte unul şi o să vedeţi cum o să vă sară în ochi ciudăţenia... Cerule ! cu cine mă întind eu la vorbă ? cu cine mă întind la vorbă în loc să... Nu ştiu să gîndesc, iată, asta este nenorocirea ; cu toate titlurile mele academice, nu ştiu să gîndesc. Iar de aici încolo, gata, nu-mi rămîne decît să...

Circuitele mentale (nu se zice gîndirea, care nu-şi are aici întru nimic locul) sînt, cum se ştie, mai rapide decît fulgerul şi decît lumina, dar aceasta nu este de ajuns pentru a le elibera cu totul de robia timpului ; astfel că, asasinul vedea că nu-i rămăsese mai mult de o jumătate de minut, fără a socoti jumătatea de minut necesară pentru a se pune în siguranţă. Şi panica îl cuprindea. O jumătate de minut e un timp destul de lung pentru cine are capul la locul său şi mintea limpede ; dar el se ştia, de aici încolo, fără să se mai poată îndoi, pradă acelei... cititorul s-o definească cum poate, aşa că pierduse orice speranţă. Se gîndea cu laşitate să fugă, să părăsească nedesăvîrşită sau mai bine zis iremediabil compromisă chiar în esenţa ei propria-i capodoperă (care tocmai prin acest ultim amănunt ar fi trebuit să capete înţeles şi strălucire). O crimă vulgară : la atîta se reducea capodopera lui ?... Dar acum, dintr-o dată, chiar unele din cuvintele sale interioare i-au sclipit în minte : „zaruri ! Să trag la sorţi !" Da, da, fără nici o îndoială, asta era şi nu putea fi decît asta soluţia urmărită timp de zece bune minute (şi chiar de-ar fi fost îndoială, fără îndoială că nu mai era timp de clarificat îndoiala).

Scotocind înfrigurat prin buzunare a scos o monedă şi a azvîrlit-o în sus : cap, punea (cu toate precauţiile corespunzătoare) revolverul în mîna stîngă a mortului; pajură, în cea dreaptă. Moneda a zburat, a recăzut cu zgomot, s-a rostogolit pe podea pînă sub birou şi, în sfîrşit, s-a oprit cu burta în sus. De acolo de unde se afla, asasinul nu putea citi răspunsul oracolului şi se aruncase avid, în patru labe, spre monedă, fericit că alţii (cine ?), sau altceva, hotărîseră pentru el ; fericit mai ales că hotărîrea se luase, şi cu încredere oarbă că hotărîrea trebuie să fi fost cea justă... Îşi ajunsese aproape ţinta, cînd a simţit pe neaşteptate că e privit. Nu chiar el ; simţea că cineva îi privea dosul care ieşea de sub birou. S-a întors brusc.

Paznicul de noapte se afla în prag şi îl domina cu masivitatea lui; limpezii săi ochi albaştri îl priveau uluiţi. „Dar, domnule profesor..." bîlbîia nesigur, ca şi cum el ar fi fost de vină. Apoi a văzut cadavrul : în noile sentimente pe care le reflectau ochii săi, uimirea continua să aibă parte preponderentă.

Între timp, asasinul se ridicase iarăşi în picioare ; în tăcere, mai mult cu privirea decît cu gestul, arăta paznicului teancul de titluri şi bancnote de pe birou. Oferta, adică schimbul propus era limpede ; dar acesta, şi el în tăcere, a clătinat din cap, cu un zîmbet uşor. Zîmbet în care nu te puteai încrede, bineînţeles ; într-adevăr, el a ridicat pistolul pe care îl şi avea în mînă, l-a îndreptat spre asasin, apoi a făcut un semn de invitare şi de avertisment toto-

dată. Asasinul a înţeles ; a desfăcut larg braţele, s-a dat la o parte ca să lase paznicului cale liberă la telefon, avînd grijă să se menţină sub tirul lui. Aşa zău, se gîndea, la ce nu te poţi aştepta de la ţopîrlanii ăştia !

— Spune-mi însă numai atît, Giovanni, a întrebat el după aceea, în timp ce stăteau unul în faţa altuia fără să facă nimic, în aşteptarea poliţiei, n-ai trecut tu cumva cu un minut mai devreme decît era prevăzut ?

— Da, sigur, a răspuns paznicul cu o foarte fugară ochire spre ceasul de pe perete. Sigur : fiindcă am auzit căzînd şi rostogolindu-se o monedă. Şi atunci, înţelegeţi, domnule profesor, m-am repezit aici, în vîrful picioarelor...

Ia uite cît de cufundat poate fi cineva în chibzuieli neroade. Şi uite de ce atîrnă soarta noastră : cînd mi-ar fi fost atît de lesne să fac să cadă moneda pe covor, nu pe podea ; şi tocmai cînd problema fusese în sfîrşit rezolvată !

DESTIN DE ORĂTANIE

— EAH, mormăia Ted, scărpinîndu-se în cap şi vîrîndu-şi apoi mîna lui mare între flanea şi spate, ca să se scarpine şi pe acolo, eu nu vreau să zic nimic, dar, într-un cuvînt, de cînd le dăm să mănînce chestia asta blestemată, hormoni sau dracu' ştie ce, nu mai e tot aia, nu, nu, chiar că nu.

— Cred şi eu că nu-i acelaşi lucru : cresc mai bine şi mai repede, a replicat Joe, căscînd, iar noi apucăm grăunţe ceva mai multe.

— Bine, nu e vorbă, totuşi... Ai văzut de pildă ce greu îi putem prinde acum ? Ar părea că ei ştiu care le e sfîrşitul ; trebuie să folosim multă viclenie, ba să alergăm cîteodată după unul şi cîte o jumătate de kilometru...

— Eah, cînd i-a mai plăcut vreodată unui pui să i se taie gîtul ?

— Bine, bine, glumeşte tu, dar aici e altceva. Ai văzut şi cît de mari s-au făcut ?

— Şi ce-are a face ? Adică, cu atît mai bine.

— A, nu, aici este ceva... ceva care nu este cum trebuie.

— Dar ce vrei să spui la urma urmei ?

— Ce ştiu eu !... Uite, uite la ăla care priveşte pe furiş de acolo, dinăuntru : nu pare că stă la pîndă ?

— Linişteşte-te.

— Nu, nu, nu vezi cu ce faţă ne priveşte ?

— Faţă, asta e bună ! Un pui n-are faţă.

— Aşa credeam şi eu pînă nu de mult ; dar acum au, şi cînd prinzi în sfîrşit vreunul, te priveşte cu o expresie...

— Pînă şi expresia i-o vezi ?

— Haide, las-o, Joe ; da, te priveşte într-un chip că te şi înfioară, cîteodată.

— Ia spune, Ted, tu n-ai cumva nevoie de-o cafea bună ?

— Dar tu, grozavule, ai crezut vreodată în deşteptăciunea găinilor ?

— Eu, nu ; chiar se şi zice „creier de găină".

— Ei, acum însă... nu spun că s-au făcut deştepte, dar, orişicît, în fond se pare că fac toate alea cu o socoteală vădită, chiar dacă, după aceea, tot îşi lasă penele în mîinile noastre.

— Uf, îmi vorbeşti de parcă aş fi tîmpit !

— Gîndeşte cum vrei, dar eu sînt mai mult decît tine în legătură cu ele şi am putut băga de seamă.

— Şi ce ai băgat tu de seamă ? Dă-mi dovezi !...

— Totul şi nimic ; multe şi nici una, se înţelege.

— Dacă-i aşa, vezi-ţi de treabă şi lasă-l pe Dumnezeu să le împlinească.

— Dar atunci de ce se duc ?

— Se duc ? Cine ?

— Găinile. N-aş putea jura, dar mi se pare că lipsesc cîteva.

— Şi unde se duc, domnule Vedetot ?

— Păi, ce ştiu eu ?

— Dar cum ar putea face să se ducă, dacă este plasă de sîrmă jur împrejur ?

— Păi, ce ştiu eu ce-or fi născocit, or fi găsit ele un chip. De altfel, de cîtă vreme n-ai mai controlat plasa acolo, în mijlocul păduricii ?

— Dar dă-ţi seama că nicăieri nu le-ar fi mai bine ca aici, unde au de mîncare pînă să le crape burta şi tot ce le trebuie ! De aceea, nu este cu putinţă s-o şteargă...

— Uite, nu o şterg doar aşa ca s-o şteargă ; poate se duc într-un loc anumit, cu vreun scop anumit.

— Ei, dar tu chiar vorbeşti serios ? Haide, haide, se vede limpede că istovirea îţi dă năluciri. Haidem la masă.

— Nu mă face să-mi ies din sărite, Joe. Eu nu spun nimic hotărît ; bănuiesc doar. Dar tu cum poţi să fii atît de sigur ?

— Ce naiba...

— Ia răspunde-mi : cîte sînt, cu totul ?

— Ei, vreo mie cinci sute, cred.

— Aha, vezi ? Zici „cred" ; nici măcar nu ştim bine de tot cîte sînt, încît cum ai putea face să-mi dovedeşti că n-au plecat unele din ele ? Dar, în orice caz, ştim sigur că mai puţin de o mie cinci sute nu sînt, adică n-ar trebui să fie. Acum uită-te puţin jur-împrejur, aşa, din ochi : ţi se pare ţie că sînt o mie cinci sute, găinile astea care se văd ? Şi ştii că la vremea asta ar trebui ca toate să fie întoarse acasă. Vrei să le numărăm ?

— Dar ce-ţi trăzneşte prin cap : ne apucă miezul nopţii.

— Atunci, încrede-te în ce-ţi spun eu, adică în bănuielile mele.

— Ce tot spui ! Dar ştii că, dacă ar fi aşa, ar fi şi asta o treabă bună : mai tot cîştigul nostru s-ar duce pe gîrlă !

— De-ar fi doar atît !

— Ei, ce mai este ?

— Eah, este că... e ceva care nu este cum trebuie, îţi spuneam la început, ceva care nu merge, în afară de cîştig.

— Uite că iar începi să spui tîmpenii, iartă-mă că ţi-o spun în faţă. Mîine, dacă o fi nevoie, om vedea ce e de făcut. Hai, hai să mergem acum la cină.

— Şi dacă... şi dacă ne-o ameninţa vreo primejdie ?

— Şi primejdie acuma ! Ei, fire-ar să fie, Ted, nu mai isprăveşti ?

— Ei, da, eu simt ceva în aer.

— Simţi foame, bobocelule. Hai să mergem !

— Ascultă, Joe, îmi dau seama că sînt neghiob, dar... Ei, vrei să-ţi spun totul ? Am eu aşa un fel de idee că ele uneltesc ceva, ceva chiar spre paguba noastră, ba chiar nu numai spre paguba noastră...

— Găinile, da ? Bine, bine, băiatule ! dar orice s-au apucat ele să „uneltească", mie puţin îmi pasă. Ei haide, nu te hotărăşti odată să vii ?

▪

— Joe !

— Ce-i ? a urlat acesta, deşteptîndu-se brusc, sărind şi aşezîndu-se în capul oaselor pe culcuşul său.

— Ascultă !

— Nu aud nimic.

— Ciudat ; mi se păruse totuşi...

— Ce ţi se păruse, ce ţi se păruse, ia spune !...

— Nu ştiu, mi se păruse un fel de...

— Ce tot îmi dai cu „nu ştiu", cu „un fel de..." ! Nu eşti în toate ale tale. Ei, drăcie ! Aştia aşa ca tine ar trebui să se învîrtească de colo-colo cu un clopoţel în vîrful nasului.

— Uite, uite iar începe.

Se ridica într-adevăr de undeva un sunet sfîşietor, semănînd pe departe cu acela pe care-l scoate o maşină cu aburi, sau sirena unei fabrici ; se ridicase şi ajunsese în cîteva clipe la o tărie aproape de nesuportat. Dar era ciudat că, aşa cum nu se înţelegea, în pustietatea aceea, ce fel de sunet este, tot aşa nu se putea stabili nici dincotro vine. Umplea aerul şi părea că se ridică în acelaşi timp din toate zările ; cîteodată mai slăbea, dar ca să o ia iarăşi îndată cu vigoare reîmprospătată, urmînd parcă un ritm propriu, care era mai degrabă un fel de ciocănire neînduplecată. Geamurile barăcii începuseră să zbîrnîie la fiecare reintensificare a sunetului ; cei doi simţeau că le sare inima din piept.

— Dar ce naiba e ?

— Asta te întreb şi eu.

Cum-necum, orice se putea face, numai să nu facă nimic şi să rămînă pe loc nu ; şi-au tras în grabă pantalonii şi s-au năpustit pe uşă.

Noaptea era întunecoasă şi umedă ; afară, zgomotul era încă mai puternic, acoperind pînă şi vorba. Dar încolo nu era nimic şi nu se vedea nimic, toate păreau la locul lor ; nu era decît sunetul acela. Au alergat puţin înainte, ca şi cum ar fi ştiut încotro au de mers ; de comun acord s-au oprit brusc.

— Şi unde mai mergem ?

— Ei, nu ştiu, o fi poate acolo.

— Nu, nu, zic că, oriîncotro am merge, de ce mergem ?

— Cum „de ce" : dar e oare cu putinţă să te împotriveşti ? Capul îmi ţiuie ; trebuie să mergem să vedem, să-i facem să tacă.

— Pe cine ?

— O fi totuşi careva care îşi face joacă în cine ştie ce afurisit de chip şi, să fie al naibii, i-arăt eu lui ! De ce, ai tu vreun gînd mai bun ?

— Eu, dimpotrivă, aş merge în partea cealaltă, poate să fie acolo ceva... vreo primejdie.

— Nu începe iarăşi să faci pe tîmpitul cu primejdiile ! Şi apoi, na-ţi-o bună, care este partea cealaltă ? Hai, vino !

Au fugit într-o parte ; sunetul nici nu creştea, nici nu slăbea. Au fugit în partea cealaltă, la fel. În cele din urmă, li s-a părut lor a înţelege că centrul sau epicentrul cumplitului sunet ar fi înspre o colină întunecată şi împădurită, care se înălţa la o jumătate de milă depărtare ; au pornit buimaci şi parcă orbiţi într-acolo şi, ce e drept, după o sută de metri de alergare, sunetul părea că se întăreşte, dacă mai era cu putinţă, devenind mai distinct. Semăna acum aproape cu un urlet, cu o jeluire sau cu un oftat, care s-ar fi putut atribui chiar unui om sau unui animal, dacă ar fi fost totuşi cu putinţă să-şi imagineze cineva o fiinţă atît de uriaşă sau cu un glas atît de răsunător.

Avea şi o ciudată forţă de atracţie sau magnetică ; uite, era ca o chemare lungă şi irezistibilă. Şi dacă astfel era, ei alergau la chemare...

— Să ne oprim ; ce să zic, mi-e frică !

— Prostii : o să vezi îndată, le-arăt eu lor, ai naibii !

— Dar cine, cine-o fi ?

Cînd au ajuns la poalele colinei, sunetul părea să fie chiar deasupra, ca şi cum o mie de bombardiere grele ar fi trecut toate grămadă la mică înălţime peste capetele lor. Totuşi, acum se distingea clar, sunetul nu semăna întru nimic cu duduitul unui motor, nici nu părea că vine de la vreo maşină oarecare ; dimpotrivă, natura sa de glas animalic se preciza din ce în ce mai bine.

— E aici, aici deasupra, nu poate fi departe.

— Joe...

— Hai, înainte, înainte !

Începuseră să urce cu greu colina ; pe sub frunzişuri, bezna era atît de deasă, încît înaintau aproape orbeşte. Pe la mijlocul coastei, au ajuns la un luminiş destul de oblu, l-au străbătut, apoi au reluat urcuşul ; dar de-abia afundaţi din nou în pădurice, au dat cu nasul de o reţea metalică.

Nu era reţeaua lor, care nici nu ajungea pînă aici sus şi pe care o lăsaseră de altfel la o bună depărtare în spate, ieşind pe una din numeroasele ei portiţe. Totuşi avea înfăţişarea unui ţarc pentru crescătoriile de păsări. În clipa aceea, sunetul care acolo era chiar deasupra capului, şi-a schimbat deodată ritmul şi natura, ca să devină un fel de rîset tunător şi dogit, apoi ca să înceteze dintr-o dată, lăsîndu-i parcă şi mai buimăciţi.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Ted, ce să fie oare ?

— Eu,... eu nu ştiu...

— Reţeaua asta, ce înseamnă reţeaua asta ?

— De unde vrei să ştiu ? Nu pricep... a răspuns Ted, clănţănind din dinţi.

Au pipăit reţeaua : era fixată bine, mai solidă decît şi-ar fi putut cineva închipui, şi se pierdea în înălţimi, încît părea cu neputinţă să fie desfăcută, sau să se treacă pe deasupra ei. S-au repezit într-o parte, apoi în cealaltă, căutînd, tot pe bîjbîite, să dea ocol obstacolului sau să găsească o trecere. Dar reţeaua continua neîntrerupt spre dreapta şi spre stînga, ba încă, curbîndu-se, îi aducea mereu înapoi... Pe lîngă asta, pînă una-alta izbucnise din nou şi reizbucnea din cînd în cînd în hohote deasupra capetelor lor rîsetul acela cumplit şi foarte ascuţit, care părea să comenteze şi să ia în batjocură rînd pe rînd zadarnicele lor încercări.

— Joe ! oare de ce ne încăpăţînăm noi să trecem dincolo, ce căutăm ? mai bine să mergem înapoi. Joe, mă auzi ? Să ne întoarcem îndată înapoi !

— Ce să ne întoarcem înapoi, bombănea Joe şovăitor. Eu vreau, eu trebuie să...

A urmat însă un hohot şi mai puternic, şi mai groaznic şi s-ar fi putut zice că dădea răspuns cuvintelor lui Ted ; un hohot asurzitor şi prelung care continua, întrerupt doar de gîlgîituri sinistre şi sfîşietoare, asemănătoare oarecum cu *glu-glu*-ul unui curcan monstruos. Vibra aerul şi vibrau şi rărunchii lor la unison : timpanele, craniul însuşi, erau gata să plesnească.

— Da, poate că ai dreptate ; să plecăm de aici ; să plecăm repede, să fugim.

S-au repezit în jos pe povîrniş, urmăriţi, zoriţi, de înspăimîntătorul rîset, nemaifiind în stare să se gîndească la altceva decît la fugă. În puţină vreme

au străbătut înapoi jumătate din drumul făcut şi au dat deodată peste altă reţea de sîrmă, solidă, înaltă şi neîntreruptă ca şi cealaltă.

— Dar cum... cum vine asta ? a bîlbîit Joe, înfiorîndu-se. Adică ne-am rătăcit ?

— Nu se poate.

Plini de înverşunare, dar fără nici un rezultat, au încercat să treacă peste noua piedică ; iar de acolo de sus au reînceput hohotele, urletele, acel *glu-glu*, acel întreg cutremur acustic care încetase un moment. S-au repezit atunci în lături ; dar după cîţiva paşi abia, au dat de o altă reţea. Au încercat în partea cealaltă, apoi la întîmplare în pădure, dar de toate părţile dădeau mereu de reţea. Într-un cuvînt, erau prizonieri ! Prizonieri într-un ţarc, altminteri foarte vast, întocmai ca şi orătăniile de la crescătoria lor.

În cele din urmă s-au aruncat încoace şi încolo cum se aruncă înnebuniţi şoarecii în cursă.

— Dar cum s-a putut întîmpla, ce-i asta ? Vino, Ted, ajută-mă ; poate că smulgem blestemata asta de reţea.

— Zadarnic.

— Dar de ce spui aşa ? Vino, poate cu o opintire... Orice ar fi, trebuie să ieşim de aici, nu putem rămîne, nu putem ! Auzi, fă-ţi curaj...

— Aha, a strigat deodată Ted, aha, ştiam eu bine : ele sînt !

— Care „ele“ ?... Ted, Ted ! acuma ce te-a apucat ?

Ted se tăvălea pe jos rîzînd, plîngînd, mugind, muşcîndu-şi pumnii, pradă unor violente convulsiuni şi repetînd printre suspine : Ele sînt ! Ele sînt !

De sus aerul rîdea în hohote.

Una, două făpturi imense, umflate, care abia se distingeau din bezna înconjurătoare, au trecut la mică depărtare apoi s-au făcut nevăzute. Picioarele lor, dacă aveau, nu făceau zgomot ; sau cel mult, era zgomotul pe care-l pot face picioarele unui căţeluş, sau ale unui pui de găină.

*

Joe fusese deşteptat de un zgomot nelămurit de glasuri, sau poate doar de lumină ; se făcea ziuă. Ted se afla alături, într-o poziţie chinuită ; trebuie să fi fost şi el doborît, de groază mai mult decît de somn. Îi era greaţă, îl durea capul, avea ochii tulburi. Sau era ceva care îi făcea umbră, care-i împiedica vederea. S-a uitat mai bine.

Ceea ce se afla în faţa lui, sau mai bine zis deasupră-i, era într-adevăr o găină, dar de proporţii gigantice, nemaivăzute ; capul relativ mic, ajungea pînă la vîrful arborilor din apropiere. Monstruoasa făptură, bătînd uşor din aripi, îl privea de acolo, de sus, alternativ, cînd cu un ochi cînd cu celălalt, după obiceiul lor. Joe era uimit de expresia acestor ochi : nu era în ei nici o cruzime, ci un fel de curiozitate înveselită, binevoitoare aproape. De altminteri, avea şi dreptate bietul Ted : cît de inteligentă faţă ar fi putut avea o găină ? Ceea ce nu o împiedica să se pregătească a repezi asupra lui, asupra lui Joe, îngrozitorul ei cioc ; de asta îşi dădea el foarte bine seama. Dar în afară de durerea de cap, de istovire şi de toate celelalte, de ce să mai încerce să fugă, să înceapă să bată el din aripi încoace şi încolo, cum făceau găinile lor, de fiecare dată cînd trebuiau să le prindă pentru... ? Tot aşa nu-i era lui cu putinţă să scape, întocmai după cum nici găinile lor, în vremea aceea care părea acum tare îndepărtată, n-ar fi putut pretinde să le scape lor amîndurora.

Eah, se vede că acesta era destinul său, destin de orătanie. Sau, poate chiar însăşi făptura cea monstruoasă trăgea ultimele puteri din el, cu privirea sau cine ştie cum : nu fusese ea în stare ca, împreună cu celelalte, să-l atragă în capcana asta ?

În orice caz, acum era tot una. Ridicase capul ; îl lăsase iar pe pămînt, îşi desfăcuse mîinile şi picioarele, şi aştepta. Cu coada ochiului, văzuse alte creaturi din acelea uriaşe învîrtindu-se pe povîrnişul golaş şi înţelegea de unde vine zgomotul de glasuri : acolo era lume, lume multă. Unii zăceau, alţii se mişcau ; o fată zburlită alerga pe undeva strigînd ca o isterică („adevărată găină", se gîndea Joe) urmărită şi îndată ajunsă din urmă de una din ale lor.

Prima lovitură de cioc i-a smuls cu totul un picior ; dar el nu mişca. Nu fiindcă-şi pierdea cunoştinţa ; a mai avut încă timp să vadă teribilul cioc coborînd vertiginos. Dar de data asta părea că-şi reglase bine ţinta.

CONFLICT DE COMPETENŢE

— Ei nu, nu ! Dom'le doctor, nu aici trebuia să veniţi.

— Cum, nu aici : atunci unde ?

— Dom'le doctor, ăsta-i Ministeru' ăă... ăă...

— (Ce-o fi spunînd ?)

— (Lăsaţi-l să termine. *Aă* vrea să însemne al, e simplu de tot.)

— Asta e Ministeru' ăă... Celebrărilor Naţionale.

— Întocmai. Ce e mai celebrare decît asta de care v-am spus ?

— Ei da, atuncea nu ne înţeleserăm ; haide, acum explicaţi-mi puţin chestia asta.

— Prietenul meu a venit aici să solicite participarea autorităţilor şi dacă se poate chiar a domnului ministru în persoană, la o ceremonie care urmează să aibă loc în comuna sa.

— Mbine, pîn'aici merge, da' ce ceremonie ? Că nu toate ceremoniile sînt de competenţa Departamentului ăstuia.

— Vă rog să mă ascultaţi : reiau faptul pe scurt. Comunei prietenului meu i s-a acordat drapelul.

— Cui s-a acordat ?

— Tuturor, adică satului, comunei, populaţiei.

— Şi ce-i cu asta, că i-a acordat drapelul ?

— De, asta n-aş putea să v-o spun cu precizie. Doar dacă o şti prietenul : Scardassale, curaj !

— Nu, nu, nici eu nu ştiu ce să spun.

— Da' barem acordat de cine ?

— Ştiu şi eu, de guvern, de Stat. Într-un cuvînt ea, comuna, obţine dreptul să aibă un drapel al ei. Se înţelege că drapelul acesta şi-l cumpără singură.

— Te cred. Ei, şi p-ormă ?

— Pe urmă, cred că e limpede. Va fi o serbare mare pentru înmînarea acestui drapel şi...

— Înmînare, din partea cui ?

— Dar ce pot eu să vă spun ? Din partea autorităţilor, tocmai. Adică, sătenii îl înmînează autorităţilor, iar acestea îl reînmînează cu solemnitate sătenilor. Motiv pentru care...

— Nu, dom'le doctor, nu : asta o să fie, totuşi, aşa, o celebrare...

— Întocmai, chiar o celebrare, fiindcă se celebrează cu acest prilej eroica rezistenţă a satului faţă de năvălitorul şi asupritorul străin, istoria sa milenară şi încă alte cîteva mici chestii.

— ... Da' nu o celebrare naţională.

— Ba dacă punem toate la socoteală...

— Lăsaţi. Ia să vedem, cum o să se petreacă celebrarea asta ?

— Ei... ca toate ceremoniile publice : vor fi discursuri, băuturi răcoritoare, se vor împărţi medalii de amintire, se va face binecuvîntarea drapelului...

— Încet-încetişor : medalii de amintire, ziceaţi ?

— Da, da, se înţelege.

— Atunci trebuie Ministeru' Plăcilor şi Monedelor.

— Cum aşa, aici nu e vorba de...

— Da' drapelu' e nou, aşa-i ?

— Nou-nouţ, cu totul din mătase şi brodat cu aur.

— Aha, atunci treb'e Ministeru' Inaugurărilor. Acu' vedeţi un pic şi 'mneavoastră.

— Cum adică Ministerul Inaugu... Oh, Doamne ! Şi ce trebuie făcut ?

— Calea normală, cînd ai vreo greutate, este să faci o petiţie.

— Petiţie ? către cine ?

— Ehe, ca să spun drept... Eu aş face petiţia la tustrele ministerele.

— Şi anume ?

— Anume : ăstuia, da' nu aici, laa Direcţia Generală a Celebrărilor Locale ; dup'aia, altă petiţie la Ministeru' Inaugurărilor şi dup'aia alta la Plăci şi Monede. Aha, ia staţi un pic : o să fie şi cîntece ?

— Ce cîntece ?

— Cîntarea imnurilor şi alelante ?...

— Ah, fără îndoială, imnurile naţionale, corurile şcolare etc. Vor aduce şi orchestra bersaglierilor din Capitală.

— Ei, atunci trebuie şi Ministeru' Cîntărilor Naţionale şi, la rigoare, Direcţia Generală a Discursurilor Celebrative care, cine ştie din ce ciudăţenie, ţine de Ministeru' Deschiderilor, Convergenţelor, Întîlnirilor, Simpozioanelor şi Prînzurilor la Nivel Înalt.

— Vai !...

— Da' ia mai spuneţi altceva : d'voastră vreţi, la urma urmei, la ceremonia asta să vină vreun subsecretar ?

— Chiar şi un ministru, de-ar fi cu putinţă...

— Nu-i cu putinţă, ia mai lăsaţi-o ; pentru un sătuc... Care va să zică, un subsecretar.

— Fie şi un subsecretar.

— Mbun, da' trebuie atunci neapărat să interesaţi Ministeru' Călătoriilor Subsecretariale.

— Vai !... Dar e ceva că-ţi pierzi minţile !

— Mde, ştiu, vă-nţeleg, sînt cu d'voastră : da ce să facem ? Cu-n pic de răbdare... Noi avem o Direcţie Generală a Coordonărilor interministeriale ; adică nu. Da' dacă se numeşte mai bine o mică comisie ca să studieze cazu' ?...

— Dar cine ştie cît timp ar trebui şi pînă una-alta ziua ceremoniei a şi fost fixată.

— Ce pot eu să spun ? O cale ar mai fi...

— Ce cale ? Spuneţi, spuneţi şi vom şti şi noi să vă arătăm recunoştinţa noastră.

— Da', pentru Dumnezeu, nu vă apucaţi să povestiţi că v-am spus eu. Chiar pentru nimic, că sîntem toţi buni creştini, da' buzunaru' e buzunar ; şi atunci să ajungă omu' să-şi piarză diurnile, indemnizaţiile, jetoanele celebrative, remuneraţiile festive şi toate alelante remuneraţii... înţelegeţi.

— Vorbiţi fără grijă.

— Ah, dom'le doctor, da'... sfaturile...

— Cu siguranţă, nu vă îndoiţi.

— Mai bine, înainte.

— Aha, bun. Poftim.

— Dom'le doctor, zău că e puţin pentru un sfat important. Că dumneavoastră tot faceţi economie (o fi, dar n-o cred).

— Oh ! Iertaţi, mai poftim încă.

— Ei, hai să ne mulţumim cu atîta. Şi acum vreţi să ştiţi chiar ce trebuie, ca să fiţi în regulă ?

— Da, da.

— Vă dă tot ce trebuie la episcopie. [1]

---

[1] Pentru adevăr, în vremea cînd prezenta schiţă a fost scrisă, această ultimă soluţie nu era atît de evidentă cum pare astăzi.

PAVO ITALICUS

— EXCELENŢĂ, e şapte.

— De cîte ori să-ţi spun că nu trebuie să-mi zici „excelenţă" ? Republica democratică italiană, fondată pe muncă, a suprimat aceste titluri şi denumiri, semn... semn de dominare a omului de către om. Drept care, ai înţeles acum ?

— Da, excelenţă.

— Oh ! şi ce vrei să spui dacă s-a făcut ora şapte ?

— Aveaţi să primiţi pă... pă...

— Pe cine ?

— Parcă ştiu io chiar cum îl cheamă !

— Spune măcar cine este.

— Ăla... bucătaru' ăla.

— Un bucătar ? Aha, da. A.E. Iou, bucătarul personal al regelui din Broz-zi, căruia îi ofer în astă seară o cină particulară pe cheltuiala statului.

— Aşa, aşa, chiar ăsta.

— Lui şi soţiei sale, astfel că va lua parte şi soţia mea. Trimite atunci să anunţe pe excelenţa-sa... vreau să zic pe doamna prezidentă, să se pregătească. Acum, vino încoace să mă ajuţi : pe cît se pare, astă seară sîntem la mare pompă, sîntem de serviciu, nu ?

— Păi, da, trebuie să vă puneţi fracu'.

— Cu eşarfă şi decoraţii, te pomeneşti ?

— Cum să nu, ce Dumnezeu, tot ce trebuie, trebuie ; ăia sînt pă jumătate barbari şi nu trebuie să-şi facă o idee nenorocită de Italia noastră.

— Cu toate acestea, nu-ţi poţi închipui cît de tare mă plictisesc gătelile astea şi hainele astea de ceremonie. Dacă ar fi după mine, doar ştii, aş umbla mereu cu acelaşi surtuc.

— Ehee, ştiu eu prea bine, dar, mă înţelegeţi, decoru' unei naţii...

— Da, da, da, preşedintele unei republici democratice, fondate pe muncă, nu-şi aparţine sieşi. Atunci, eah, hai, dă-mi fracul.

— Ăsta, sau ăstălant, sau ălălant ?

— Ei, unul, care o fi, să fie doar cuviincios.

— Nu, că ăsta are prea multe găuri.

— Găuri ! Ce fel de găuri ?

— Găurile de la acele decorăţiilor.

— Hm, ei, hai celălalt !

— Nu, că ăla are păr de la cîinele excelenţei-sale doamna prezidentă şi ăla nu se curăţă de loc.

— În fine, care-ţi place.

— Uite, ăsta merge, puneţi-vi-l.

— Eeei, să ne facem curaj... Dar, ia uită-te, nu ţi se pare puţin cam lung ?

— Nu, nu, acu' aşa se poartă.

— Iar pantalonii ăştia nu sînt perfect călcaţi ! Cum să-ţi mai repet că trebuie, de fiecare dată după ce i-am purtat, de fiecare dată, înţelegi, să-i duci la călcat ?

— Mie însă mi se pare că stau bine de tot.

— Nu mai stărui ; haide repede. Dar vipuşca nu ţi se pare cam uzată ?

— Un pic... ba nu, că au schimbat-o săptămîna trecută.

— Ei, hai, las-o încolo, știi că la nici unul din lucrurile astea nu dau importanță, zic și eu așa.

— Acuma, decorățiile. Dar totuși, iertați, ar trebui să-mi spuneți chiar dumneavoastră cum se pun, adică poziția.

— Ei, ce naiba, n-o să înveți niciodată ? Foarte simplu : Steaua San Giorgio, aici. Așa. Acum, aceea a lui Sant'Antonio ; bun. Acum, aceea a lui San Giuseppe... dar nu acolo, ce faci, ce faci, dedesubt. Iar alături aceea a lui San Marco ; da. Apoi, aceea a lui San Lauterio și, imediat după ea, aceea a lui San Ballarano Trombettiere ; haide. Apoi, toate celelalte stele ; da, merge. Acum, hai, începe cu cocardele și medaliile ; mai întîi, aceea a Sfintelor Ciufetola și Cunegonda... Dar ce faci ! Uite că iar începi să le încurci pe toate.

— Apăi, excel..., aici ar trebui ministru' Plăcilor și Monedelor.

— Ei, ce ministru, asta-i treabă de copil. Unde ajunsesem ? Decorații străine ; înainte, cum trebuie. Mai întîi, asta cu cheile încrucișate, apoi acelea ale țărilor mai importante, aici cea engleză, aici cea franceză, aici... Ei, s-au terminat, ori nu ?

— Parcă da.

— Atunci, curaj ! Începe cu ordinele : înainte de toate, ordinele ecvestre, așa, e bine ; apoi, acelea... vezi, așa de puțin îmi pasă de chestiile astea, că nici nu știu cum se cheamă.

— S-a făcut. Da' acu' mai sînt și decorățiile astea noi.

— Eah, pune-le aici dedesubt de-a valma, că nici eu n-aș ști să-ți spun... Și să sperăm că ambasadorii țărilor respective nu s-or uita prea mult : ar fi capabili să provoace vreun incident în cazul cînd nu le-ar vedea la locul cuvenit.

— Ei, da'acum vedeți că am ajuns la burtă.

— Vai, vai, vai, chiar așa e, nu mai este loc. Ce mă fac ? Dumneata ce sfat îmi dai ?

— Apoi... președintele ăllant, cînd nu mai încăpeau le mai punea și pe jiletcă.

— Pe vestă ? Asta e ceva nou, dar din moment ce există precedente, fie și așa.

— Uitați aici, ajungem noi și acolo. Mai înaintăm o bucată bună ; vedeți, astea toate.

— Oh ! Cerule ! Și acum ?

— Păi, trebuie să le puneți neapărat pă toate ?

— Nu este pentru mine, înțelegi foarte bine, ci, cum ai spus chiar dumneata, pentru decor... și pentru... Președintele unei... fondată pe... După aceea, mai sînt și reprezentanțele diplomatice care, repet... Așa este, dar acum ?

— Ăllant președinte, o dată cînd chiar nu mai încăpeau, m-a pus să i le acăț de nădragi.

— Pe pantaloni ; ei, asta-i acum ! Dar ce pot să fac, o dată ce ilustrul și preastimatul meu predecesor... Hai, fie, pune-le pe pantaloni.

— Uite aici, și aici, și aici, și...

— Ah, nu, pentru Dumnezeu, destul ! Unde o să ajungi ?

— Păi mai sînt încă astea trei.

— N-au decît să fie ce-or vrea, eu nu pot permite... ah, cum să-ți explic, fără a încălca decența și respectul pe care și-l datorează sieși președintele unei republici democratice fondate pe muncă ?

— Eah, ce este ?

— Este, este că dacă mă înţelegi... Acolo, acolo jos, nu merge.

— Excelenţă, iertaţi-mă, dar nu...

— Ah, încearcă să înţelegi : dumneata, cu decoraţiile astea te-ai apucat să-mi acoperi acea parte care... Să vorbim ca de la bărbat la bărbat : şi dumneata eşti bărbat, nu ?

— Aşa s-ar zice.

— Ei, atunci, partea aceea care, ce naiba, formează legitima mîndrie a oricărui mascul. Da, vezi acolo o oarecare proeminenţă... Aceea nu trebuie să fie acoperită. Înţelegi, sau nu ?

— Da, acu' am înţeles.

— Ei, ce naiba, vrei să ajungă să se spună că Italia este o ţară de castraţi ? Nu, oricine, mai ales dacă este străin, trebuie să vadă bine că preş... unei... fondată pe...

— Chiar că aveţi dreptate, da' atunci cum facem ?

— Ei, ei... Pune-le pe partea cealaltă, da, pe dreapta : o fi împotriva regulilor, dar cel puţin...

— Dacă vă place d'voastră... De altfel, moda o face preşedintele unei republici fondate... Ei, acuma la gît ce vă puneţi ?

— La gît ? Aşa e, la gît : ca de obicei, ordinul Sfinţilor Maurizio şi Lazzaro, apoi cele două ordine mai uşoare, vezi acolo, pe masă.

— S-a făcut. Dar la încheetura mîinii ?

— Şi la încheetura mîinii ?

— Ei da, puneţi-vă barem braţeleta aceea care v-a dăruit-o excelenţa-sa, doamna prezidentă ; dacă nu, se supără.

— Hai dă-o încoace. Fie şi aşa : e bine ? Mai trebuie ceva ?

— O eşarfă cu ciucure.

— Aşa e, eşarfa. Haide, acum mi se pare că s-a terminat. Ce spui ?

— Spun că sînteţi chiar straşnic la privit.

— Nu-ţi vine a crede, sau mai bine zis ştii perfect în ce măsură harnaşamentul ăsta... Dar, hm ! acum putem merge... Ah ! Ah ! Ce s-a întîmplat ? Ajută-mă, susţine-mă !

— Ei, na, apăi cred şi eu, cu greutatea asta pe care o căraţi pă d'voastră...

— Totuşi, hai, trebuie să mă forţez : preşedintele unei republici democratice fondată pe muncă nu-şi aparţine sieşi. Lasă-mă, o să merg singur. Trebuie s-o fac ; voi reuşi.

— Ăsta chiar că-i eroism !

— Bine, la revedere.

— Da' excele... !

— Ce mai este ?

— Ţilindru'.

— Ah, dă-l încoace !

— Fără ţilindru, adio ; ţilindru' e ăla care încoronează totu'...

ÎN TREN

DINCOLO de ferestruică se depăna o cîmpie fără atracţii deosebite : păşuni şi iar păşuni, una după alta, întrerupte doar de cîte un şir de ulmi scunzi sau de vreun pîrîiaş cu plopii lui. Marea lucea departe, arareori, prin deschizăturile crîngului aflat pe partea ei. La intervale aproape egale, cîte o mică staţie era vînzolită de vîrtejul goanei noastre.

Pe păşunile acelea se aflau oi, în număr precumpănitor ; păreau nemişcate şi doar din cînd în cînd cîte una înainta, ţinînd mereu botul în pămînt. Îndată celelalte o urmau în grămadă strînsă, mişcîndu-se ca valurile peste micile denivelări ale terenului. M-am surprins gîndindu-mă : cîte şi care din aceste oi ce pasc acum liniştite vor muri mîine sau chiar mai înainte, fiind condamnate fără apel de către măcelar ? Iar întrucît (continuam eu) uciderea lor nu este un crud act de autoritate al omului, oare boala sau, ca să zic astfel, însăşi moartea, n-o fi acelaşi lucru ? E foarte adevărat că, pentru cel care moare şi pentru cel care e pe moarte, nu trebuie să te mîhneşti, odată ce şi noi toţi, cu o fărîmă de vreme mai înainte, sau cu o fărîmă de vreme după aceea... Doar că (adăugam eu) pentru moartea lor există măcar un pretext, fie el chiar înşelător ; dar

pentru a noastră ? Ori, la urma urmei, o fi cineva care se hrăneşte cu noi, aşa cum ne hrănim noi cu ele ?

Dar mi-am dat seama în momentul acesta că gîndurile mele, chiar dacă nu erau cîtuşi de puţin anormale, începeau să ia totuşi un curs cel puţin neliniştitor, de aceea m-am răsucit pe locul meu, parcă spre a-mi izvodi un gînd nou şi... Am mai avut timp să văd lucind, printre genele întredeschise, o baltă limpede care avea în mijloc o cetăţuie pe o limbă de pămînt, apoi... De fapt, am adormit, poate.

. . . .

— Atunci, Gabriel, ne-am înţeles ? Cel de colo şi ăla, şi ăla, şi ăla. Ia să vedem puţin, deocamdată altcineva nu mai e.

— Şi cel de colo dintre fiii dumneavoastră, cu nevasta tînără care împleteşte ciorapi ?

— Ei da, da.

— Dar...

— Ce este ?

— Nu, nimic... Zic şi eu : de ce tocmai acela şi tocmai aceia şi de altfel, de ce cu toţii ?

— Cum ? Dar ce te-a apucat : vrei să glumeşti sau te-ai prostit ? Doar ştii bine că hotărîrile mele sînt de nepătruns. Se vede, hm, că oi fi avînd eu motivele mele.

— Şi care ar fi acestea ?

— Ei, na, bine am ajuns : să-mi pui acum şi întrebări ? Ş-apoi ciudat e că acum îţi aminteşti, după o veşnicie.

— Dar eu, de fapt, de-o veşnicie chiar voiam să vă întreb...

— Gabriel, Gabriel, nu face pe nerodul ; ori poate ţi-ai însuşit, tot avînd de-a face cu oamenii aceia, vreo mică idee de-a lor ? Ei, hai, mergi înainte şi dă ordinele necesare.

— Va să zică, nu vreţi să-mi răspundeţi ?

— Mi-aş ştirbi demnitatea ; şi-apoi, ce e de nepătruns e de nepătruns, ce naiba !

— Sau poate că nu ştiţi să-mi răspundeţi ?

— Ei, drăcie, am ajuns şi la necuviinţe acum ?

— Nu, nu, iertaţi-mă : dumneavoastră sînteţi cine sînteţi şi eu niciodată nu mi-aş permite...

— Ei, atunci bine, du-te.

— Bine, dar şi ăla, omul ăla neştiutor şi fericit ?

— Ţi-am mai spus că da.

— Hm ! Şi... cum ?

— Ah, cît despre asta, ai tu grijă ; fă cum vrei şi cum ai făcut întotdeauna. Fă şi de data asta la fel.

— Numai că, vedeţi, pentru el şi chiar pentru cei ce rămîn, modul în care... e o mare deosebire.

— Foarte mulţumesc pentru informaţie : se putea să nu ştiu eu asta, odată ce ştiu tot ? Dar nu sînt obişnuit să mă ocup cu asemenea nimicuri... Ei, hai, nu te mîhni : ţi-ar plăcea, într-un cuvînt, să fie treaba lesnicioasă ?

— N-aş putea spune : pe de-o parte, ar fi mai bine aşa ; pe de alta, poate că dacă li s-ar lăsa timp, lui şi celorlalţi, să se pregătească... Dumneavoastră ce-aţi zice ?

— Ei, lasă, Gabriel, ce ştiu eu ce le trece lor prin cap ! Aşa cum ştii, ei sînt liberi să chibzuiască şi să facă tot ce vor, pînă ce... în orice caz, fără să

ştiu nici să citesc nici să scriu, tot ar fi de preferat o frumoasă moarte subită, mi se pare.

— Fie atunci după modul indicat de dumneavoastră.

— Cred şi eu. Aşa... un mic infarct ţi-ar conveni ?

— Hai să fie şi infarct. De altfel, e o boală la modă, trebuie să te simţi chiar mîndru dacă eşti lovit de infarct ; e o dovadă că eşti un om al timpurilor de acum.

— Atunci, totul e pus la punct şi toată lumea mulţumită. Dă-i drumul, hai zboară...

— Hm...

— Dar de ce bombăni iarăşi ? Întrebarea este, bineînţeles, de formă, pentru că eu, ehei, ia să văd, eu îţi citesc în inimă : tu mai rumegi încă întrebările tale de mai înainte, care sînt de fapt una singură ; de abia aştepţi să primeşti răspuns etc., etc.

— Întocmai.

— Aha ! Binecuvîntat arhanghel, îmi pare rău că te las nesatisfăcut, dar trebuie să-ţi dai totuşi seama că, lăsînd chiar la o parte demnitatea, eu nu pot... Hai, dacă faci mutra asta, nu rezist ! Ia uite unde am ajuns : o dată, aşa, uite, vreau să-ţi răspund.

— Oh, după buna-voie a dumneavoastră ; răspundeţi.

— Tu întrebi : pentru ce ?

— Chiar aşa.

— Iar eu îţi răspund sincer că nu ştiu ce să răspund.

— Cum, cum, dumneavoastră... ?

— Da, da : poţi să crezi sau să nu crezi, îţi convine sau nu-ţi convine, eu nu ştiu ce să răspund Ceea ce e tot una cu a răspunde : pentru ce, nu ştiu

— Dar cum, dar atunci...

— Lasă aşa, lasă şi toate concluziile şi implicaţiile posibile. Faptul este acesta : nu ştiu. Ce trebuie să-ţi spun ? o fi pentru că taţii îşi mănîncă şi trebuie să-şi mănînce copiii.

— Dar... dar vă înşelaţi ; după sistemele teoretice moderne, copiii sînt aceia care îşi mănîncă taţii.

— Acolo, poate : la noi, părinţii sînt cei ce-şi mănîncă copiii, repet. Ceea ce, de altfel, nu este ceva nou : adu-ţi aminte de Cronos, sau cum îi zice.

CUPRINS

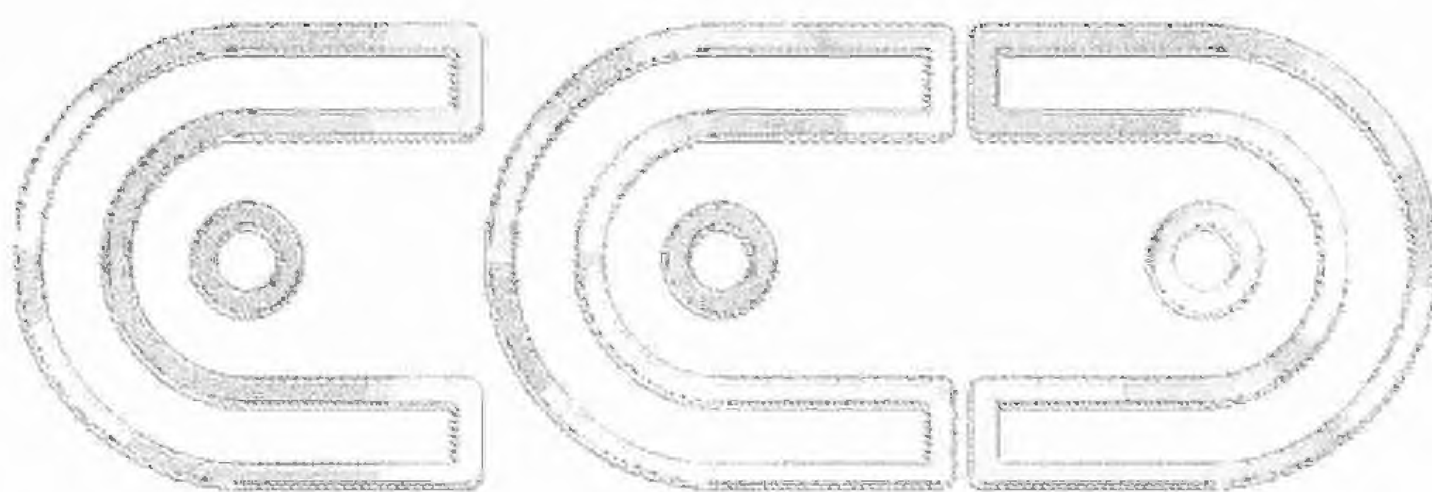
Lector: FLORIN CHIRIŢESCU
Tehnoredactor: ELENA BABI

Tiraj: 10.130 Bun de tipar: 20.06.1974 Coli tipar: 14

Tiparul executat sub comanda
nr. 326 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

de

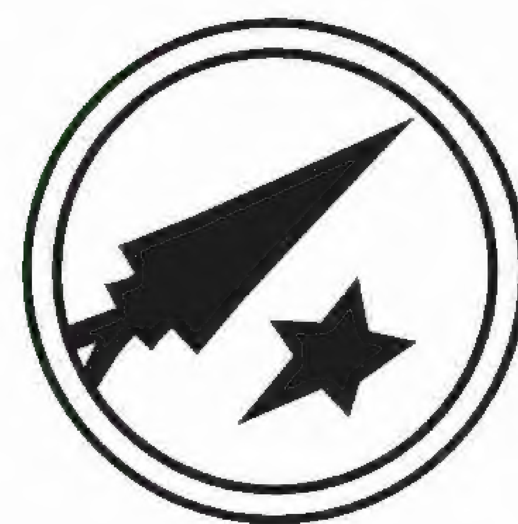

Anonim

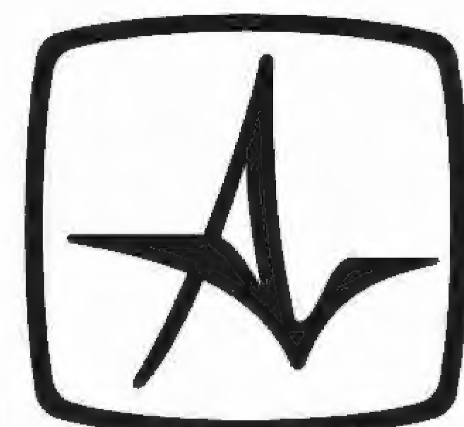

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

